

T.C
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

VIII-XIII. YÜZYILLAR ARASI TÜRKÇE ESERLERDE HAYVAN ADLARI

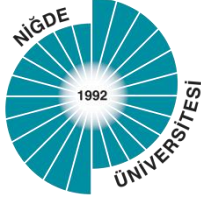
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Feray CAN

Niğde

Mart, 2015

T.C
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

VIII-XIII. YÜZYILLAR ARASI TÜRKÇE ESERLERDE HAYVAN ADLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Feray CAN

Danışman

Doç. Dr. Abdullah KÖK

Niğde

Mart, 2015

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*VIII-XIII. Yüzyıllar Arası Türkçe Eserlerde Hayvan Adları*” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde, tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde, bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih: 05.03.2015

Feray CAN

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Abdullah Kök danışmanlığında **Feray Can** tarafından hazırlanan "**VIII.-XIII. Yüzyıllar Arası Türkçe Eserlerde Hayvan Adları** " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

05/03/2015

JÜRİ :

Danışman : **Doç. Dr. Abdullah Kök**

Üye : **Doç. Dr. Galip Güner**

Üye : **Yrd. Doç. Dr. Erdinç Demiray**

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU
Enstitü Müdürü

TEŐEKKÖR

Bu alıŐma SOB 2012/03 no'lu proje kapsamında Niğde Üniversitesi Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiŐtir.

ÖN SÖZ

Hayvan, düşünme yetisi bakımından insanın dışında kalmakla birlikte insanın hayatının her köşesinde yer alan, giyim kuşamdan tutun da yeme, içme, silah, kurban, elçi, yoldaş, deva, yol gösterici gibi birçok yönden insanı tamamlayan canlı varlıklara verilen genel bir addır. Bir dile ait söz varlığı, o milletle ilgili sosyal, siyasi, ekonomik birçok özellikle ilgili bilgi sağlamamızı sağlar. Çalışmamızda hayvan adlarından hareketle Türk kültüründe hayvanın yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Hemen her dönemde kutsallık, kendine benzetilen unsur, devlet sembolü, yoldaşlık, dertlere deva, şehirlere isim olma gibi birçok yönüyle insanları tamamlayan hayvanlar; Türk dili ve edebiyatı eserlerinde de kendine yer edinmiştir. Türkler, zamanlarını bile hayvan adları ile anmış; bu adlara sahip yıllara, hayvanların özelliklerinden hareketle, farklı özellikler atfetmişlerdir.

Türk dilinin söz varlığının bir dalını oluşturan hayvan adları, Türkçenin kelime hazinesinin ortaya konulması amacıyla özenle işlenmesi gereken bir alandır. İslamiyet ile birlikte Tanrılarla ilgili özelliklerini kaybeden hayvan adları benzetme unsuru olma; iyilik, kötülük, aydınlık, ölüm gibi dünyevi unsurların sembolü olma özelliklerini günümüzde de sürdürmektedir. Bu durum da bize gösteriyor ki hayvan adları hala Türk toplulukları arasında sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda önem arz etmektedir.

İncelediğimiz dönem aralığında yer alan hemen her eserde hayvan adlarının yer alması, hayvanların Türk kültüründeki yerini açıkça ortaya koymaktadır. Yani hayvanlar sadece sözlüklerde kalmamış; atasözlerinde, manzum ve mensur eserlerde çeşitli yönleriyle kendilerine bir yer bulmuşlardır.

Yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgisiyle ufkumu genişleten, tecrübelerini alçakgönüllülük ve sabırla benimle paylaşan, öğretmenlik hayatım boyunca kendime rehber edineceğim değerli hocam Doç. Dr. Sayın Abdullah KÖK'e,

Yorum, öneri ve eleştirileriyle bana destek veren kıymetli hocalarım Doç. Dr. Sayın Nedim BAKIRCI ve Yrd. Doç. Dr. Sayın Erdiç DEMİRAY'a, kaynaklara ulaşmamda benden desteğini esirgemeyen Hocam Yrd. Doç. Dr. Sayın Hacer Tokyürek'e,

Hayatım boyunca her zaman yanımda olan çok kıymetli aileme en yürekten teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VIII-XIII. YÜZYILLAR ARASI TÜRKÇE ESERLERDE HAYVAN ADLARI

CAN, Feray
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdullah KÖK
Mart 2015, 345 sayfa

Hayvanlar, bütün toplumlarda olduğu gibi, Türk kültürünün de vazgeçilmez yapı taşlarıdır. Türkler hayvanlara, sosyal hayatta günlük ihtiyaçları gidermenin dışında kutsallık, benzetme unsuru, dertlerine deva, zamanlarına isim, kendilerine ata, savaşlarına silah, devletlerine arma olma gibi birçok yönden anlamlar yüklemişlerdir. Bu durum Türklerin konar göçer bir kültüre sahip olmasının sonucudur. Temel geçim kaynakları hayvanlar olunca kültürlerinin temeline de onları koymuşlardır.

İncelenen eserlerden de görülmektedir ki hayvanlar Türk toplumunun bir parçası olmuşlardır. Hayatları boyunca farklı kültür ve dinlerle tanışmış olmalarına rağmen bu hayvanların Türk toplumundaki yeri, bazı değişiklikler olsa da, hep devam etmiştir. Örneğin İslamiyet'ten önce kutsallaştırılmış bir hayvan olan geyik, İslamiyet'ten sonra da dervişlerin ya suretine büründükleri ya da binek aracı olarak kullandıkları bir hayvan olmuştur. Böylece bir millet ne kadar din değiştirirse değiştirsin ya da ne kadar farklı kültürden etkilenirse etkilensin hayvanlar ve hayvan adları, milletlerin aldıkları kültürün kendi kültürüyle sentezlenmesi sonucu o milletin malı olduğunu kanıtlar.

Bu çalışmada da VIII. ve XIII. yüzyıllar arasında Köktürk, Uygur, Karahanlı dönemlerinde ortaya konmuş eserlerdeki hayvan adlarından hareketle o dönemin kültür ve edebiyatına hayvanların etkisi incelenmiştir. Çalışmamızda Köktürk, Uygur ve Karahanlı döneminde yazılmış olan eserler taranmış, taranan hayvan adları eserlerde yer aldıkları konularla verilmiş, transkripsiyonda eserlerdeki yazılışlar korunmaya çalışılmış ve toplanan bilgiler dönem başlıkları altında “karada yaşayan, suda yaşayan uçan ve efsanevi-mitolojik” hayvanlar kategorileri ile sınıflandırılmıştır. Ayrıca hayvan adlarının dönemlere ve eserlere göre karşılaştırılması, kullanım kolaylığı açısından, tablolaştırılarak çalışmamıza eklenmiştir. Tabloda birkaç ayrı çalışmadan oluşan kitaplar

tek başlık altında toplanıp öyle isimlendirilmiştir. Örneğin Altun Yaruk Sudur 6, Altun Yaruk, Altun Yaruk 3. ve 7. kitaplar “Altun Yaruk” başlığı altında; “TİEM 73 üzerine yapılan A.Kök ve S. Ünlü’ye ait çalışmalar da “TİEM 73” başlıkları altında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe metinler, hayvan adları, on iki hayvanlı takvim, 8. yüzyıl, 13. yüzyıl.

ABSTRACT

MASTER THESIS

BETWEEN VIIITH AND XIIITH CENTURIES THE ANIMAL NAMES IN THE TURKISH TEXTS

CAN, Feray

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Assistant Professor Abdullah KÖK

March 2015, 345 pages

Animals, as in all societies are indispensable building blocks of the Turkish culture. Besides meeting their daily needs, animals mean holiness, remedy for their illnesses, weapons for wars, symbols for their states, names for their times, ancestors for them and similitudes, etc for Turks. This was the result of the fact that Turks have a nomad culture. Basic livelihoods have been animals, therefore, they have put them at the center of their culture.

It is seen in the works examined that the animals have become a part of the Turkish society. The place of these animals in Turkish society, despite being acquainted with different cultures and religions throughout their lives, some changes though, has always continued. For example, an animal deer which had been sanctified before Islam, became an animal that has been used for riding or assumed the form by dervishes. No matter to what extent a nation changes or is affected by other cultures, animals and animal names are evidence that they belong to that nation, as a result of the fact that nation mixed its own culture with the culture from other nations.

In this study between VIII XIII. Centuries, (during Gokturk, Uighur, Karakhanid) the impact of the animals on culture and literature of animals were analyzed with the help of the animal names used in the works of that time. The works written during Karakhanid, Gokturk, Uighur period scanned, animal names are given by the position taken in the works and the writings were tried to be preserved as in the transcription of the works and the information collected has been classified under the title of "terrestrial, aquatic, flying and legendary-mythological animal" by animal categories. In addition, based on the comparison of animal names and works of the period, in terms of ease of use, tables are

included in this study. Books consisting of several separate studies were collected and named under a single heading. For example, The books Altun Yaruk Sudur 6, Altun Yaruk, Altun Yaruk 3. and 7. were collected as the title “Altun Yaruk”, the studies by A.Kök and S. Ünlü on TIEM as “TIEM 73”.

Key words: Turkish texts, animal names, twelve-year animal cycle calendar, 8th century, 13th century.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR	viii
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
2. BÖLÜM: HAYVAN NEDİR? TÜRKÇE SÖZLÜKLERDE HAYVAN	22
3. BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜR HAYATINDA HAYVAN	24
4. BÖLÜM: ON İKİ HAYVANLI TÜRK TAKVİMİ.....	28
5. BÖLÜM: HAYVAN ADLARININ SINIFLANDIRILMASI	36
5.1. KÖKTÜRK DÖNEMİ ESERLERİ.....	36
5.2. UYGUR DÖNEMİ ESERLERİ	46
5.3. KARAHANLI DÖNEMİ ESERLERİ.....	140
6. BÖLÜM: DÖNEMLERE AİT ESERLERDE GEÇEN HAYVAN ADLARI TABLOSU	232
7.BÖLÜM:DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	332
TARANAN ESERLER	337
KAYNAKÇA.....	341
ÖZGEÇMİŞ	345

KISALTMALAR

Açura Yazıtı: Aç.

Ağırşak yazıtı: Ağırşak

Altın-Köl Yazıtı: Alt.

Altun Yaruk (Ceval Kaya): AY- Kaya

Altun Yaruk 3. Kitap: AY 3

Altun Yaruk Sudur 6: AY 6

Altun Yaruk Yedinci Kitap: AY 7

Altun Yaruktan İki Parça: AY İki Parça

Atabetü'l-Hakayık: AH

Begre Yazıtı: Be.

Berliner Turfantexte: BT

Bilge Kağan Yazıtı: BK

Chotscho: Ch.

Çöyr Yazıtı: Çö.

Daśakarmapathāvadānamālā: D.

Divan-ı Hikmet: Hikmet

Divanü Lügati't-Türk: DLT

Ein Weiterer Uigurischer Erntesegen: Ein. We.

Elegest Yazıtı: El.

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü: EUTSöz

Eski Türkçenin Grameri: ETG

Eski Türk Şiiri: ETŞ

Hoytu Tamir Yazıtı: H.T.

Hsüan-Tsang Biyografisi: Hsüan

Hukuk Belgeleri: Hu. Bel.

İrk Bitig: İr.

İhe Aşete Yazıtı: İh.A.

İhe Huşotu Yazıtı: İ.H.

İyi ve Kötü Prens Öyküsü: İyi-Kötü

Karı Çor Tigin Yazıtı: Karı Çor

Kemçik-Cirgak Yazıtı: K.C.

Kuanşi İm Pusar: Ku.

Kutadgu Bilig: KB

Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası: Rylands

Kur'an Tercümesi TIEM73: TIEM73

Kül Tigin Yazıtı: KT

Miran Kalesi Yazması: Mi.

Nāropas: N.

Ongin Yazıtı: O.

Orjuk Kayası Yazıtı: Orjuk

Pañcatantra: P.

Scripture on the Ten Kings: Sc.

Suci Yazıtı: Su.

Şine Usu Yazıtı: ŞU

Talas Yazıtı: Talas

Taryat (Terhin) Yazıtı: Ta.

Tes Yazıtı: Tes

Tıp Metinleri [*Zur Heilkunde der Uiguren, (I)*]: H.I.

Tıp Metinleri [*Zur Heilkunde der Uiguren, (II)*]: H.II.

Tonyukuk Yazıtı: T.

Toyok Vadisi Yazıtı: Toy.

Turkische Turfantexte: TT

Türkçe Bir Mani Şiiri (Hükümdar Övgüsü): H.Ö.

Uigurica: Ui.

Uybat Yazıtı: Uy.

Uygurca Sadāprarudita Ve Dharmodgata Bodhisattva Hikâyesi: Uy.Sa.

Uygurca Üç Hikâye: U.Ü.

Uyug Turan Yazıtı: Uy. Tu.

Uyuk-Arjan E2 Yazıtı: Uy. A.

Üç İtigsizler: Ü.İ.

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Hayvanlar, toplumların kültürlerini yansıtır. Bunun için hayvanlar her toplumun edebiyatında ve kültüründe vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkar. Konargöçer ve daha sonraları yerleşik hayata geçmiş bir toplum özelliği gösteren Türkler için de hayvanlar önemli bir yere sahiptir. Türkler, hayvanları giyecek ve yiyecek sağlamak için kullanmanın yanı sıra kutsal olduklarını düşünerek tanrılarla ilişki kurmak için onlardan yararlanmışlardır. Ayrıca sosyal hayatlarında kullanmak üzere silah yapımında ve günlük kullanım malzemelerinin yapımında da hayvanların boynuzlarından ve kemiklerinden faydalanmışlardır. Bu özelliklerin dışında hastalıklarına çare, dertlerine yoldaş, kendilerine ata, zamanlarına isim ve öteki dünyada yardımcı olarak da hayvanları kullanmışlardır.

Yıllarca bir kültür çevresinde bulunmuş ve bazı nedenlerle başka din veya kültürlerle tanışmış milletler etkilendikleri kültürleri aynen almak yerine kendi kültürleri ile harmanlayıp kullanmayı tercih etmişlerdir. Türkler de Maniheizm, Budizm, İslamiyet gibi dinlerle tanışmaları ve farklı kültürlerden etkilenmeleri sebebiyle kendi çevrelerinde bulunmayan hayvanlarla ilgili bir kültüre de sahip olmuşlardır. Örneğin; Türk milletine yabancı olan “biçin” hayvan adı, Budist mitolojinin etkisiyle, bu kültürel etkileşimin bir meyvesi olarak kendisine on iki hayvanlı Türk takviminde yer edinmiştir. Türkler bu kültürel etkileşimin sonucu olarak diğer kültürlerden aldıkları hayvan isimlerini kendi dillerinin kurallarıyla bütünleştirmişlerdir. Örneğin “lu” hayvan adı bazı Türk metinlerinde “ulu” ; “lagzın” hayvan adı ise “algazın” biçimleriyle geçmektedir.

Hayvan sembolizmi konusunda hiçbir kültür saf değildir, aynı coğrafyada yaşamış olan bütün toplumlar birbirinden az ya da çok etkilenmişlerdir. (Tokyürek, 2013: 223) Örneğin on iki hayvanlı Türk takviminde yer alan *lu* “ejderha”, Çin kültür ve edebiyatında da önemli bir yere sahip olmuştur. Büyük Hun İmparatorluğu bayrağında da yine bir ejderha sembolü bulunmaktadır. Türk kültürünün atası ve yol göstericisi olan *kurt* ise Cengizhan’ın soyundan gelen Moğolların da atası olmuştur. Buradan da anlaşılacağı gibi yıllar yılı aynı havayı soluyan milletler, kültür ve sanatlarında benzer kültürel değerlere yer vermektedirler.

Türk kültüründe bazı hayvanlar bazı özellikleriyle ön plana çıkmışlardır. Bunlar bazen bir ata, bazen yol gösterici, bazen bir devlet sembolü, bazen kurban ve bazen de Tanrı'nın elçisi olarak Türk kültüründeki yerlerini almışlardır. Bu ve benzeri özelliklerinden dolayı Türkler bazı hayvanları kutsallaştırmışlardır. Bunlar arasında kurt, at, kartal, kuğu, kaz, turna, koyun, ayı ve geyik gibi hayvanları sayabiliriz.

Türkler, kutsal saydıkları hayvanları renk sembolüyle birleştirebilmişlerdir. Kutsal olan hayvanların birçoğu beyaz renktedir. Ayrıca Türklerin millî sembolü olan kurt da çoğunlukla göğün rengiyle anılmaktadır. Gök Tanrı inancıyla harmanlanmış bir milletin “kök” kelimesi ile atalarına göksel bir nitelik yüklemek istemelerine şaşırılmamalıdır. Ancak Aydın'ın makalesinde de belirttiği gibi “kök” rengin ‘bozkurt’ teriminde de kullanıldığı gibi “gri (boz, kül rengi)” anlamlarını da karşıladığını burada ayrıca belirtmeliyiz. (Aydın, 2006: 4)

Türk kültür hayatında kendine farklı yollarla yer edinmiş olan hayvanlar:

Kurt:

Türklerin kendi sembolleri olan kutsal kurda “Kök-Böri”, yani gök kurt demelerinin de bir sebebi vardı. Kök, yani gök, göğün rengi olan mavilik idi. Aslında Türkler göğe Kök-Tengri, mavi gök derlerdi. Bugünkü kullandığımız “gök” sözü, göğün renginden başka bir şey değildi. Gök renk, kutsal göğün olduğu kadar, Tanrının da bir sembolü idi. Bir şeyi gök rengine büründürmek veya gök sözü ile beraber söylemek, o şeyi kutsal saymak veya aralarında Tanrı ile ilgili bir bağ kurmak isteğinden ileri gelmeli idi. (Ögel, 2014a:46-47)

İşte Türkler bu “Kök Böri”den türediklerine inanırlar. Türklerin kurttan türemesi ile ilgili ilk efsaneye Çin tarihlerinde rastlanmaktadır. M.Ö. 119 senelerinden önce, Çin kaynaklarına göre Hun hükümdarı, Wu-sun Kralına hücum etmiş ve onu öldürmüştür. Çin tarihleri bu kaynağı anlatmaya başlarken şöyle bir hikâye nakletmişlerdir: Hun hükümdarı, Wu-sun'lara saldırmış ve kralı öldürmüştür. Kralın oğluna kıyamamış ve bir çöle atılmasını istemiş. Çölde bu çocuğa bir kartalın ve bir kurdun yardım ettiğini görüp bu çocuğun kutsal bir yavru olduğunu düşünmüş. Hun hükümdarı bu çocuğu almış ve büyütmüş. Daha sonra Hun hükümdarı babasının eski devletini bu çocuğa vermiş. Bu mitolojik hikâye Orta Asya'daki ilk kurt efsanesinin habercisidir. (Ögel, 2014a:18)

Bu efsanede Türklerin millî sembolü “kurt”un yanında bir de onlar için kutsal olan “kartal” sembolü dikkat çekmektedir. Hun hükümdarının bu hayvanların yardım ettiğini gördüğü, kaderine terkedilen bu çocuğun kutsal olduğunu düşünmesi, bu hayvanların etkisinden başka bir şey değildir. Ayrıca bu efsanede “kurt” bir hayvan ata ya da ana değil, yardımcı olan bir hayvandır. Belki de bu efsane, kurttan türemenin temellerini oluşturmaktadır.

Göktürklerin menşei ile ilgili ilk efsane ise şöyledir: Eski Hunların soyundan gelen Göktürkler, Lin adını taşıyan bir memleketin ahalisi tarafından mağlup edilirler. Göktürklerden yalnızca on yaşlarında bir erkek çocuk kalır. Bu çocuğu öldürmezler ve bacaklarını kesip bataklık içindeki otlar arasına bırakırlar. Bu sırada çocuğun etrafında ortaya çıkan bir kurt, onu et vererek besler. Çocuk büyüyünce kurtla karı-koca hayatı yaşamaya başlarlar. Kurt gebe kalır. Lin memleketinin kralı çocuğun yaşadığını duyunca öldürülmesini ister. Çocuğu öldürmeye gelen askerler çocukla kurdu yan yana görür. Askerler kurdu öldürmek ister fakat kurt kaçar. Turfan’ın kuzeyindeki bir dağdaki mağaradan geçerek bir ovaya ulaşır. Kurt burada on çocuk dünyaya getirir. Bu çocuklardan bir soy türer. İşte Göktürk devletinin kurucularının geldikleri A-şi-na ailesi de bu on boydan biridir. (Ögel, 2014a: 25)

Göktürlere ait bu efsanede ise çocuğu kurtaran kurt, bizzat hayvan-ana olmuştur. Göktürklerden geriye kalan tek çocuğu kurtarıp onunla evlenen bu kurttan Göktürkler türemiştir. Burada insan-ata ve hayvan-anadan türeyen bir millet göze çarpmaktadır.

Sonradan Göktürk ve Uygur devletlerini kuracak olan Kao-çı’ların(Töles) da kurttan türeyiş efsaneleri mevcuttur. Efsaneye göre Kao-çı’ların Kağanı kızlarını insanlarla evlendirmeye kıyamaz ve onları bir Tanrı ile evlenebilmeleri için bir tepenin başına koyar. Bir süre sonra tepenin etrafında bir kurt dolaşmaya başlar. Küçük kız kardeş, bu kurdun Tanrının ta kendisi olduğunu düşünür ve onunla evlenmeye karar verir. Kao-çı halkı, bu hükümdarın kızı ile kurttan türemiştir. (Ögel, 2014a: 21-22)

Burada ise kurt bir hayvan-atadır. “tanrının ta kendisi olduğu” düşünülerek bizzat kutsallığı ortaya konulmuştur. Tanrı olmasa bile tanrı tarafından gönderildiği açıktır. Ayrıca insanlarla evlendirilmeye kıyılmayan kızların küçüğü, tanrı olduğunu düşünerek kutsallaştırdığı bu kurtla evlenir ve bir neslin anası olur.

Türklerin kurttan türemesi ile ilgili bir diğer efsane ise şöyledir: Göktürklerin ataları Hunların kuzeyinde bulunan Sou ülkesinden çıkmışlardır. Bu bölgede oturan on sekiz kardeşten biri kurttan doğmuştur. Bu kardeşin iki karısı vardı. Bu iki kadından birisi, dört tane çocuk doğurdu. Bu çocuklardan birisi beyaz bir leylek oldu. İkinci çocuğun adı Kırgız idi. Üçüncü çocuk da Çu-cin suyunda yerleşti. Dördüncü çocuk ise en büyük kardeşti. Diğer üç kardeş tarafından başkan seçildi ve ona Türk unvanı verildi. Bu Türk'ün on tane karısı vardı. (Göktürk Devletini kuran) Aşina sülalesi ise, (Türk'ün)küçük karısının soyundan geliyordu. (Ögel, 2014a: 32-33)

Bu efsanede de Türklerin neslini oluşturan “Türk” ün babası kurttan doğmuştur. Ayrıca burada “Türk”ün kardeşlerinin birisinin de kutsal olan beyaz renge sahip bir leylek olup gitmesi dikkat çekicidir. Görülüyor ki bu aile kutsal olaylarla bezenmiştir. İşte bu kutsal ailenin bir ferdi olan “Türk”ün on karısından en küçüğünün soyundan gelenler Göktürkleri oluşturmuştur.

Yukarıda verilen efsanelerde hayvan-ata ya da hayvan-ana olan kutsal kurt, bazı Türk efsanelerinde de yol gösterici özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nda yol gösterici olan kurt da bir “erkek kurt”tur. Bu erkek kurt efsanede şöyle anlatılır:

115. Bir kurt ki, erkek bir kurt!

Gök tüylü, gök yelesi!

116. Bu kurt döndü Oğuz'a, bakmadan sağa sola,

Dedi: “Ey Oğuz şimdi, ordunu çıkar yola!

“Halkını, beğlerini, atlandır çıkar yola,

“Baş çekip göstereyim, doğru yol nerde ola!” (Ögel, 2014a: 139)

Ergenekon Destanı'nda da Türklerin Ergenekon'dan çıkmasında yine bir kurt (börteçine) yol göstericilik yapmıştır. Görülüyor ki kurt, Türklerin soyundan türediklerine inandığı kutsal bir hayvan olmanın yanında, kendilerine yol gösteren bir varlıktır. Bu yüzden olmalı ki Göktürkler bayraklarının başına bir kurt heykeli koymuşlardır.

Kurt yani böri Türklerde isim olarak da kullanılmaktadır. İlk Türk imparatorluğunun güçlü kavimlerinin ya da halklarının Őefleri listesinde ‘‘Böri Őad’’ da yer almaktadır. (Roux, 2005: 255)

At

Türklerin kendisinden türediklerine inandıkları bir hayvan da Türkler iin kutsal olan ‘‘at’’tır. ‘‘At’’ Türk metinlerinde ‘‘at, yund, yunt, yont’’ isimleriyle anılmıştır. Ayrıca at sürüsü iin de ‘‘yılıkı’’ ismi kullanılmıştır. ‘‘Yund’’ on iki hayvanlı takvimin yıllarından birine de isim olmuştur. Arkeolojik deliller tzlere dayanan ata kültünün proto-Türk ve Hunlarda yaygın olduğunu göstermektedir. Bu erken dönemlerde at bazı kabilelerin kendisinden türediklerine inandıkları kutsal bir hayvandır. U. Harva (Holmberg) bazı Yakut kabilelerinin, beyaz lekeleri olan attan türediklerine inandıklarını aıklamaktadır. (oruhlu, 2012: 124) Saha (Yakut) Türkleri, atalarının yarı insan- yarı at olan bir varlıktan türediğine inanmaktadırlar. (ınar, 2013: 638)

At, bir hayvan-ata olmanın dışında, bir kurban hayvanı ve Türk alplarının yoldaşı olmuştur. Atlının kaderi binek hayvanının kaderine sıkı sıkıya bağlıdır. Dvşte at öldürülürse efendisi tehlikededir. Sahibi öldüğünde at da zorunlu olarak onun kaderini paylaşır. (Roux, 2005: 122) teki dünyada kendilerine hizmet edecek bir hizmetkr arayan Türkler, yine areyi dünyada kendilerine yoldaş olan hayvanlarda bulmuşlardır. Kurganlarda sahipleri ile birlikte gömülmüş olan atlar bunun en büyük ispatıdır. Ayrıca Türklerde kurbanın kemikleri öteki dünyada yeniden eski suretine bürünüp ölen kişiye hizmet etsin diye paralanmamıştır.

At, metinlerde genellikle rengiyle anılmaktadır. Kurban olarak genellikle beyaz at tercih edilmiştir. Gök tanrılarına adanan hayvanlar aık, yer tanrılarına adanan hayvanlar koyu renklidir.(Roux, 2005: 209) Kl Tigin Yazıtı’nda da atlar sahiplerinin isimlerinin yanında renkleriyle tanıtılmıştır. Bu duruma birkaç örnek verecek olursak: ‘‘eņ ilki tadıkıņ orıņ boz atığ binip (Tekin, 2010: 32)’’, ‘‘ekinti işbara yamtar boz atığ binip(Tekin, 2010:32)’’, n yigen silig begiņ kedimlig torug at binip(Tekin, 2010:32)’’. Yine Kşgarlı Mahmud’un değerli eseri Dıvn Lugti’t-Türk’te at birok özelliğinin yanında renkleriyle birlikte de verilmiştir.

Ayrıca at, incelediğimiz diğer eserlerde de sıfatlarıyla yer almaktadır. Birak serden örnek verecek olursak; Eski Uygur Tkesi Sözlüğünde, binek hayvanı, at

“*mingü*(Caferoğlu, 1968: 130)”; süratle koşan at “*yügrük at*(Caferoğlu,1968: 306)”; Kutadgu Bilig’de, yaban aygırı ile evcil kısraktan olan cins at “*arğun* (KB 5803, 6536, 5369)”; göç atı “*köçüt* (KB 1704)”; yürüyen at “*yoriga* (KB 1428)”; haşarı at “*bulağ* (KB 3600)”; arapatı, küheylan “*kewel* (KB 4549, 5369, 5803, 1428)”; tazi, Arap atı “*tazi* (KB 5369, 5803)”; Irk Bitig’de, doru at “*tig* (Ir. 39,50)”; kula at “*yazığ kula* (Ir. 11,50)”; tanımları ve sıfatlarıyla yer almaktadır.

Divan’da at, yaban aygırıyla evcil kısraaktan olan at “*arkun* (DLT I, 107-27, 421-17)”; böğürleri ak olan at “*bögrül at* (DLT I, 481-17)”; yassı arkalı, oturamaklı at tanımıyla “*büktel at* (DLT I, 481-15)”; ayakları sekili olan, ayaklarında aklık bulunan at “*bül at* (DLT I, 335-17)”; kula renkli at “*çından at* (DLT I, 436-14)”; al at “*çilgü at* (DLT I, 430-7)”; çabuk gitmek isteyen bir postacının yoldan alıp başkasını buluncaya değin binip gittiği at “*çufga* (DLT I,424-25)”; atı anlatır bir isim “*él* (DLT I, 48-29)”; yürügen at “*erik at* (DLT I, 70-19)”; asil, yügrük at “*ıkılaç* (DLT I, 139-4, 139-6)”; harınlaşan, inatlaşan hayvan, at “*igiş* (DLT I, 122-8)”; yüzü ak, gözlerinin çevresi kara olan at, peçel “*kaşga at* (DLT I, 426-12)”; kürek kemiğinin altında yağırlı bulunan at “*kerşegü at* (DLT I, 491-22)”; sırtı dar, yanları geniş at “*ketki at* (DLT I, 430-10); yürüyüslü, küheylan at, soylu at “*kewel at* (DLT I, 335-10; II, 133-13)”; boz ile kır arasında olan at “*kızgul at* (DLT I, 483-9)”; hakanın yanındaki yedek at “*koş at* (DLT III, 126-4)”; göç atı “*köçüt* (DLT I, 357-11; II, 76-1)”; rengi kumral –konur al- ile sarı arasında olan at “*kuba at* (DLT III, 217-11)”; yorga yürüyüşten başka yürüyüş bilmeyen at “*munduz yoriga at* (DLT I, 458-23)”; doru al ile doru arasında bulunan at “*or at* (DLT I, 45-7)”; yağız at “*oy at* (DLT I, 49-28); çok ileri giden, başkalarını geçen at “*ozgan at* (DLT I, 470-24)”; koşu ve benzerlerinde ileri giden ve başka atları geçen at “*ozuk at* (DLT I, 66-26)”; hususi at “*özlük* (DLT III, 438-13)”; gem almaz, başı sert at “*salga at* (DLT I, 425-5)”; engi hastalığına tutulmuş olup burnundan irin gibi sümük akan at “*senğregü at* (DLT III, 387-13)”; alacalı at “*taz at* (DLT III, 148-25, 149-2)”; alını akıtmalı at “*teküzlig* (DLT I, 507-15, 507-17)”; al ile doru arası renge sahip at “*tığ at* (DLT III, 127-29)”; alını akıtması gözü önüne varıp kulaklarına çıkmayan ve burnuna inmeyen ikisi ortası kalan at “*tış* (DLT III, 125-22)”; doru renkli at “*torığ at* (DLT I, 374-2)”; dönüşte geri alınmak üzere savaş zamanında askerin binmesi için hakan tarafından verilen at “*tugzağ* (DLT I, 462-22)”; alında bir parça beyaz olan at “*tüküz at* (DLT I, 365-8)”; düz kara at “*tüm kara at* (DLT I, 338-5)”; düz-tamamen- doru at “*tüm toruğ at* (DLT I, 338-6)”; alında akı olan at “*ugar at* (DLT I, 53-10)”; savaş atı “*ulaga* (DLT III, 172-12)”; yağız at “*yagız at* (DLT

III, 10-10)”; koşan, yürük at “*yügrük* (DLT III, 45-16)”; koşucu, yügrük at “*yüg(ü)rgen at* (DLT III, 54-12)” gibi tanımlar ve sıfatlarla anılmaktadır.

Atların bazı uzuvları insanlarınkiyle aynı adları taşımaktadır. Etilik dolayısıyla insanın karnındaki girinti ve çıkıntıları ile atın karnından çıkarılan yağın (kazı, III, 224); atın derisi ile insanınkinin aynı adla ifade edilmesi (kön, III,140); yelesi ile insanın saçının eş tutulması (pürçeklendi, II, 276); bir savdan hareketle yaz ile kışı konuşturarak insan ve atların beslenmelerine aynı şekilde işaret edilmesi (yawradı, I, 278); akıl ve anlayış anlamına gelen ök kelimesinin hem yaşlı insana hem de dört yaşını geçmiş ata sıfat olarak kullanılması (I, 48); kız ile kısrağa, bir sav içerisinde, anlam olarak birbirini tamamlayacak şekilde yer cerilmesi Türklerde at- insan ilişkisini gösteren birkaç örnektir. (Çınar, 2013: 637)

Atla ilgili birçok mitolojik motif İslamiyet’ten sonra da devam etmiştir. Hz. Muhammed’in ve daha sonra Hz. Ali’nin atının beyaz olarak vurgulandığını görüyoruz. Öte yandan Hz. Muhammed’i miraç esnasında gösteren minyatürlerde Burak, Kur’an’da tasvir edilmemesine rağmen geleneğe uygun olarak kadın yüzlü, çoğu kere gövdesi benekli bir at şeklinde tasvir edilmiştir. (Çoruhlu, 2010: 163) Ayrıca İslamiyet döneminde bazı hükümdarların yine atlarıyla beraber gömüldükleri görülmektedir.

Kuş:

Türeme efsanelerinde yer alan bir diğer hayvan-ana ya da hayvan-ata da kuştur. Bunlar genellikle kartal, şahin, atmaca, doğan gibi Türklerin kutsal saydıkları avcı kuşlardır. Yakutların soylu kabilelerinin atası “kartal”dır. Teleütlerden Merkütler bir kara kartaldan, Yurtas kabilesi de beyaz başlı bir kartaldan türediklerine inanıyordu. (Çoruhlu, 2010: 124; Ögel, 2014: 651) Kırgız kabilelerinden birinin bir atası ve bu atanın da üç karısı varmış. Bu üç kadından en küçüğü, gece uyurken bir rüya görmüş. Çadıra bir avcı doğan gelmiş ve yatağının etrafında uçuşarak dolaşmış. Sonra da nasıl olmuşsa gebe kalmış. Bu Kırgız kabilesini idare eden reislerin hepsi de, bu küçük kadının soyundan gelirmiş. (Ögel, 2014a: 646-647) Kazak Kerey boyunun kollarından biri ata olarak, sayesinde Samabet’in o güne kadar kısır olan karısı Soksur’un iki oğlan doğurduğu bir “baykuş”u kabul eder. (Roux, 2005: 290)

Özellikle avcı kuşlar Türklerde kutsaldır. Kartal-ata, Şamanların ruhuna büründükleri bir hayvandır. Şaman kıyafetlerinde kartala ait tüyler yer alır, böylece

Şaman'ın Tanrı'ya ulaşmasında kartal bir aracı olmuştur. Kartal, doğa olaylarının da sebebi olarak görülmüştür. Ögel'e göre bazı Türk kavimleri, gök gürlmeleri ile şimşek ve yıldırımları, Merküt adlı bir kuşla ilgili görüyorlardı. Onlara göre, bütün bu tabiat olaylarını meydana getiren güç, bu efsanevi kuş idi. (Ögel, 2014b: 376)

Oğuz Destanı'na göre her boyu temsil eden bir kuş sembolü vardı. Bu kuşlar Türklerin kutsal saydıkları yırtıcı hayvanlardandı. Bunlar arasında şunkar, ügi, köykenek, turumtay, laçin, karçıgay, bugdayık, bürküt vb. kuşları sayabiliriz. (Ögel,2014a: 385-401; Roux,2005: 382-383) Boyları temsil eden bu semboller İslamiyet'ten sonra da devam etmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin sembolü de yine bir çift başlı kartaldır. Ayrıca bugün dahi Kazakların bayrağında sırtında güneş taşıyan bir kartal sembolüyle karşılaşırız. Bu durum da güneşin ve göğün sembolü olan kartalın izlerinin hâlâ devam ettiğinin en büyük delilidir.

Bu yırtıcı kuşlar; hayvan-ata/ana, devletlerin siyasi sembolü, Şamanların büründükleri ruh olmanın dışında Tanrı'nın elçisi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bunun en güzeli örneği ise; Türklere ait “tuğ”un Tanrı tarafından bir doğan aracılığıyla Türklere gönderildiğini anlatan şu güzel hikâyedir: “Tuğ” yani Türk devletlerinin savaş sembolü olan, ucunda at kuyrukları asılı gönder, bir bozdoğan ile birlikte, gökten düşmüştü. Bunun manası ve yorumu şu idi: “Tanrı, Türklerin devlet, ikbal ve hâkimiyetleri için buyruğunu, bir bozdoğanın güçlü pençeleri ile gönderiyordu.” Burada bozdoğan Tanrı'nın bir elçisi ve resulü gibi idi. (Ögel, 2014b: 162)

Bazen kuşlar ölümün de habercisi olabilmektedir. Ölen bir kişi için “Uça bardı.” ya da “Sunkar boldı” deyimlerinin kullanılması bu kişilerin ruhlarının bir kuş olup Tanrı'ya ulaştığını göstermektedir. Ayrıca Yakutlara göre ölümü haber veren kuş “guguk kuşu”dur. Günümüzde bile bir evin yakınlarına baykuşun konması, o eve ölüm geleceğinin yorumlanmasına sebep olur.

Yırtıcı kuşların yanında kutsal olan kuğu ve kaz gibi kuşlar ile ruh sembolü olarak görülen ve şamanın da şekline büründüğü sülün, ördek, saksagan, turna, tavus vb. kuşlar da Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Kuğu ve kaz gibi bazı kuşlar Orta Asya'da ve Çin'de çok eski çağlardan beri kutsal sayılıyordu; örneğin bıldırcın yiğitliğin; sülün güzellik ve iyi şansın; saksagan iyi haberin; turna ölümsüzlüğün ve uzun hayatın; altın ya da kırmızı karga güneşin; karakarga Şeytan'ın ve kötülüğün; ördek (Budist devirlerde) mutluluk ve refahın; tavus güzellik, itibar ve şerefın; güvercin uzun hayatın; kaz

erkekliğin, evliliğin ve başarının simgesi olmuştur. Kaz ve kuğu gibi kuşlar Türklerde ayrıca kut ve beylik timsali olmuştur. Ağačkakan da yardımcı bir ilah olan Suyla'nın ruhunun simgesi ve tanrının elçisi sayılıyordu. (Çoruhlu, 2010: 175) Kuzey Türk destanlarında bıldırcın, kutlu bir kuş olarak görülür. (Ögel, 2014b: 696) Altay Hun çağı Tuyahta ve Başadar kurganlarında da kutsal kaz figürlerine rastlanmıştır. (Ögel, 2014a: 485)

Kuğu ve kaz, efsanelerde birbiri yerine kullanılmıştır. Roux'un eserinde yer alan bir Başkırt efsanesinde bir adamın oğlunun bir su perisiyle evlenmesi, adamın kızın kurbağa derisinden elbiselerini yakması üzerine kızın onu terk etmesi, adamın göle geri gittiğinde silkinerek genç güzel kadına dönüşen sekiz kazı görmesi anlatılır. (Roux, 2005: 336) Aynı eserde geçen Başkırtlara ait başka bir efsanede kocasının yokluğunda giysilerini çıkarıp çamça balığı gibi yüzen bir kadının, elbiselerinin dadısı tarafından giyilmesi ve çıplak kalmaktan utanması üzerine başka giysiler giyerek kaz gibi uçması anlatılır.(Roux, 2005: 336) Aynı eserde geçen Buriyalara ait başka bir efsane ise bir avcının göl kenarında izlediği kadına dönüşen üç güzel kuğudan birinin tüylerini çaldığı ve ilk haline dönemeyen kadın kuğunun avcı ile evlendiği belirtilir. Bu kuşun avcıya altı çocuk verdiği ve sonra tüyelerine tekrar kavuşup kuğuya dönüştüğü anlatılır. (Roux, 2005: 335)

Kuşlarla ilgili verilen bütün bu örneklerden de anlaşıldığı gibi Türkleri en çok etkileyen ve onlarda iz bırakarak kutsallaşan kuşlar özellikle yırtıcı kuşlardır. Oğuz boylarının sembollerinin bu yırtıcı kuşlardan olması ve Yakutların şamanın kartal tarafından getirildiğine inanmaları bunun en büyük ispatıdır. Bununla birlikte Türkler'in kuğu, kaz, baykuş, tavus, sülün, ördek, saksağan, turna gibi kuşlara da değer verdikleri ve onlara kültürlerinde yer verdikleri görülmektedir.

Türklerde isim olarak da avcı kuşların isimlerinin kullanıldığını görüyoruz. Bunlar arasında Togan, Tuğrul, Sungur ve Kara Kuş adıyla karşılaşırız. Örneğin ünlü Selçuklu beyleri Tuğrul Bey, II. Tuğrul ve III. Tuğrul gibi. (Roux, 2005: 254) Bu anlayışla Türklerde bir hayvanın ismini alan çocukla o hayvan arasında bağ kurulmak istenmiş olabilir. Muhtemel ki bu sebepten dolayı Türkler çocuklarına kendileri için kutsal olan ve güçleriyle kendilerini gösteren kuşların isimlerini vermişlerdir.

İnek

Türklerin türeme efsanelerinden bir diğeri de “inekten türeme”dir. Ögel, Kırgız Türklerinin inekten türediklerine inandıklarını, Yakut Türklerinin bazı boylarının atalarının ise bir alaca inek olduğunu, aynı boyda “boğa-ata”nın da bulunduğunu ancak ağır basanın inekten türeme olduğunu belirtir. (Ögel, 2014b: 679)

İnek ve boğa, hayvan-ana ve hayvan-ata olmanın yanında aynı zamanda bir yiğitlik sembolü olarak da kullanılmıştır. Tonyukuk anıtında hükümdarın bir boğaya, Kutadgu Bilig’de komutanın intikamcılığı bakımından yak öküzüne, Oğuzname’de Oğuz Kağan’ın bir boğaya benzetilmesi ve Dede Korkut’ta Boğaç Han’ın bir boğayı yendikten sonra bu ismi almış olması bu yiğitlik sembolünün en güzel örneklerindedir.

İnek, boğa, öküz ve sığır Türk metinlerinde sırası ile şu şekillerde geçmektedirler: “ingek, inkäk, inäk, iñek”, “boğa, buğa, boğa,bu:ka”, “öküz” ve “sığır, ud, udh, ut, uğ”. Bu hayvanlar Türk kültüründe oldukça yaygın bir şekilde kullanılmışlardır. Ud (öküz) hayvan adı, aynı zamanda, on iki hayvanlı Türk takviminin yıllarından birinin ismidir.

Bu hayvanlar bir yiğitlik sembolü olmasından olsa gerek aynı zamanda Türk yiğitlerine isim olmuştur. “Boğa ve Buğa” isimleri İmak Tatarlarında, Selçuklularda, ve Oğuzlarda çok verilen adlardandır. On beş Töleş kavminden birisinin adı “aygır”, başka birisinin de “sığır”dı. Uygurlarda da “Boka Sığır” adlı bir kavim vardır. (Roux, 2005: 253-257)

Ayı

Türk kültürünün kurt ve kartal kadar olmasa da bir değer önemli hayvanı “ayı”dır. Ayı Türk metinlerinde “aba, adhığ, adığ, aduğ, ayığ” gibi isimlerle anılmaktadır. Türk destanlarında ayı, ancak aptal ve kötü bir hayvan olarak yer alır. Sibiryaya geleneklerinin baskısıyla ancak Altayların kuzeyindeki bazı Türkler ayıdan türediklerini söylerler. (Ögel, 2014b: 675) Roux da Altaylardaki bazı soyların ayıdan doğma olduğunu söyler. (Roux, 2005: 291)

Şamanların ayinlerde giydiği kuş ve geyik kostümünden başka, ayı kostümleri vardır. Şamanlarda kutsal olan hayvan-ata elbiselerinden biri olan ayı-ata daha çok Sibiryaya ve Kuzey Sibiryaya’da görülmüştür. Şamanın elbisesi üzerine ayının muhtelif

yerlerinden alınmış kemikler dikilirdi. Böylece şaman kendisinin bir ayıyı temsil ettiğini göstermek isterdi. (Ögel, 2014a: 43)

Geyik:

Şamanların giydiği ve kutsal olduğuna inanılan bir diğer kutsal kostüm de geyik kostümüydü. Şamanların kafalarında geyiklerin boynuzları bulunurdu. Böylece geyik suretine bürünen şaman, geyik-atayı temsil etmiş olurdu. Geyik, Türk metinlerinde “keyik, kedik, kiyik, sıgun, sugun ıwık, sukak, teke, adhgırak, adgırak, bugu, muigak, muygak, mungak, elik” gibi isimlerle anılmaktadır.

Kutsal bir hayvan olmakla birlikte geyik, Ögel’in de dediği gibi mustakil bir türeme efsanesinde karşımıza çıkmaz. Daha çok bir “Dişi Tanrı” görünümünde karşımıza çıkar. (Ögel, 2014a: 619) Ancak Esin ve Çoruhlu’nun da belirttiği üzere kurganlardan çıkan atlara geçirilmiş geyik maskeleri, bu hayvanın belki eski devirlerde bir hayvan-ata olması ihtimalini ortaya koymaktadır. (Çoruhlu, 2010: 163; Esin, 2002: 737)

Geyik, Türk efsanelerinde daha çok yol gösterici ve dişi Tanrı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hunlar geçilemeyeceğini sandıkları Maeotis bataklıklarının bir dişi geyiğin yol göstericiliği ile geçmişlerdir. (Ögel, 2014a: 628-629) Göktürk çağında ise bir Göktürk atasının bir mağarada dişi bir deniz tanrısı ile görüştüğü anlatılmaktadır. Bir süre avında bu Göktürk hanının bir askerinin beyaz bir geyiği öldürmesiyle bir daha ortaya çıkmayan deniz tanrısının bu dişi geyiğin suretine büründüğü görülmektedir. (Ögel, 2014a: 619-620) Yine Kuzey-Türk destanların birinde de geyik, yol gösterici özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. (Ögel, 2014b: 127)

Altay mezarlarından çıkarılan geyik heykeli ile Uyük Arkan ve Uyük Turan dikilitaşlarındaki geyik resimleri de geyiğin Türklerdeki önemini gözler önüne sermektedir. Türklerde İslamiyet’ten sonra da geyiğin önemi devam etmiştir. Müslüman Kırgız Türklerine ait bir destanda Hz. Muhammed (Mukambet), KĠfir (keür), geyik ana ve geyik yavruları arasındaki diyalog yer alır. (Ögel, 2014b: 132-133)

Köstebek:

Hayvandan türeme efsanelerinin bir diğeri de Karakaşlarda görülür. Karakaşlarda bir boy “köstebek”ten, daha doğrusu köstebeğe benzeyen küçük bir hayvandan geldiğini kabul ederken, başka bir boy küçük bir balık “pot-balık”tan, sözcüğü sözcüğüne

çevirirsek ‘bit-balık’tan geldiğini söyler. (Roux, 2005: 290) Ancak köstebekten ve balıktan türeme çok yaygın bir durum değildir.

Balık:

Balık, Türk mitolojisinde, başka kültürlerin etkisiyle dünyanın üzerinde durduğu bir hayvan olarak tasvir edilir. Ögel, Kırım Türklerinde ve Yakut Türklerinde dünyanın bir balık üzerinde durduğunu söyleyen inanışlardan bahseder. (Ögel, 2014a: 322) Altay yaratılış destanında da Tanrı Ülgen’in dünyayı yarattıktan sonra üç balık yarattığı ve dünyayı bu üç balığın üzerine yerleştirdiğinden bahsedilir. (Ögel, 2014a: 466) Bu dünyayı taşıma motifinde genellikle “balık” a bir “boğa” eşlik eder. Kırım, Kırgız ve Teleüt Türklerinde dünyanın üzerinde durduğu bir öküzden de söz edilir. (Ögel, 2014b: 321)

Dört boğayı evrenin dört köşesine yerleştiren efsanelerde Çin veya Tibet aracılığıyla Hindistan’ın uzaktan etkisi olabilir. İslam etkisine girmiş Türk toplumlarının çoğunda da bu imgelere rastlanır. Bu imgeleri Arap-Fars edebiyatına borçludur. (Roux, 2005: 88)

Kaplumbağa:

Dünyayı üzerinde taşıdığına inanılan ve Türklerce de kutsal sayılan hayvanlardan biri de kaplumbağadır. Göktürk devrine ait kaplumbağa kaideli ve yazıtlı, üst kısmı ejder veya kurt kabartması ile düzenlenmiş, taştan yapılmış abideler, bu kozmolojik anlayışın kendilerine özgü bir şekilde Göktürklerde de olduğunu ispatlamaktadır. Bu şekilde yapılmış, birer “dünya modeli” olarak kabul edilebilecek bu heykeltıraşlık eserlerinde kaplumbağa şeklindeki kaide, yazıtlı kısım insanların yaşadığı yer, üst bölüm göğü temsil etmek üzere, dünyayı sırtında taşımaktadır. Göktürk ve Uygur devri mezar küllieleri içinde, bu yazıtlı abidelerden hatırı sayılır miktarda örnek tespit edilmiştir. Bunlar arasında özellikle, Kültigin Külliyesi yazıtı (M.732), Bilge Kağan Külliyesi yazıtı (M.735), Bugut yazıtı (M.582), I. Karabalgasun yazıtı, Taryat yazıtı (M.753), Moyun Çor/Şine Usu yazıtı (M.760) zikredilebilir. (Çoruhlu, 2010: 108-109)

Kaplumbağa, dünyayı taşıma motifinin yanı sıra uzun ömrü ve sabrı temsil etmesi ile de kutsal sayılan bir hayvandır. Göktürk devletinden günümüze kalan Türk dilinin eşsiz şaheserlerinin bu kaplumbağa kaide üzerine yerleştirilmesi, bu hayvanın bir devlet sembolü olduğunu kanıtlamakla birlikte belki de uzun ömrü dolayısıyla bu yazıtların ve Türk tarihinin uzun ömrünü sembolize etmesi amaçlanmıştır. Kaplumbağa, İslamiyet’ten

sonra da özellikle Kelile ve Dimne hikâyeleri ve minyatürlerinde alegorik kullanımıyla karşımıza çıkmıştır. (Çoruhlu, 2010: 171)

Dağ keçisi:

Türklerin kutsal hayvanlarından biri de Göktürklerin devlet damgası olan dağ keçisidir. Mannay-ool, Kök-Türk kağan sülalesinin damgası olan dağ keçisi pistogramının (basitleştirilmiş resim) M.Ö. VIII. yüzyıl sıralarındaki motiflere kadar geri gittiği kanaatindedir. (Emel Esin, 2002: 727) Koç ya da dağ keçisi şekli bazen hanedan arması olarak da kullanılmıştır. Bunu en güzel, Kül Tigin yazıtının doğu yüzündeki dağ keçisi şeklindeki amblem ifade etmektedir. (Çoruhlu, 2010: 173)

Deve:

Türklerin kutsal hayvanları arasında deveyi de saymak yerinde olacaktır. Deve Türk metinlerinde “teve, tebi, tive, tebe, tevey, tewi, tewe, inġen, atan, bogra, bugra, titir” gibi isimlerle geçmektedir. Deve ve buġra Türk mitolojisinin ve kültürünün önemli sembollerindendir. Ögel’in de belirttiġi gibi eski Türk ozanlarının kopuzları kutlu maddelerden yapılıyordu. Ve bu Türk ozanları “çölde yalnız biten tobulgu çalısmından yaylı, yelme [hecin:arkasında iki hörgücü olan ve çok hızlı koşan bir cins deve (Devellioġlu, 2005: 352)] devesinin derisinden göġüslü kopuzum” diye kutsal maddelerden yapılan kopuzlarını övüyorlardı. (Ögel, 2014b: 681-683) Ayrıca yine aynı eserde kurban edilecek devenin yine kutlu bir türden seçildiġi üzerinde durulmuştur. Burada geçen kutlu deve benekli dişi devedir. (Ögel, 2014b: 683) Roux da deve güreşleri vasıtasıyla bu kutsallaştırmanın devam ettiġini belirtmektedir. (Roux, 2005: 269)

Çoruhlu ise devenin alplik simgesi olması yönüne dikkat çekmiştir. Alplik simgesi olarak özellikle “buġra” denilen erkek develerin seçildiġini belirtmiştir. İslamiyet’ten önce olduġu kadar İslamiyet’ten sonra da bu anlamın devam ettiġini belirten Çoruhlu, buna örnek olarak da Karahanlılardaki unvan ongununu vermiştir. (Çoruhlu, 2010: 167) İslamiyeti kabul eden ilk Türk hakanı Satuk Buġra Han, torunu Kılıç Buġra Han Hasan (Hârun), Buġra Han Hatun, Musa Buġra Han, Muhammed Buġra Yusuf; “buġra” isminin kullanıldığını gösterir. Bu, İslamiyet ile tanışmış bir millette kalan eski kültürün esintilerinden başka bir şey değildir.

Yılan:

Türklerce kutsal sayılan bir diğer hayvan ise yılanıdır. Çoruhlu, kutsal yılanlar olan “naga”ların kral ve kraliçeleri ile ilgili anlatımların Uygurlarda, Çintāmani’ye sahip Ejder Hanları ile ilgili olduğunu ve bu kutsal yılan tasavvurunun Irk Bitig’de “altun başlı yılan” olarak geçtiğini belirtir. (Çoruhlu, 2010: 182) Yılan aynı zamanda on iki hayvanlı takvimin yıllarından birinin de ismidir.

“Kutsal Naga”ların yanında yılan daha çok yer altı ve Altay yaratılış destanında geçen Erlik ile ilgilidir. Destanda Erlik (şeytan), yılanın içine girerek, yılanın yasak meyveyi yemesine sebep olmuştur. Eci de yasak meyvelerden yemiş ve Törüngei’nin de ağzına bu meyvelerden sürmüştür. Bunun sonucunda Tanrı Ülgen onları cezalandırmıştır. Yılana da “Ey yılan bundan sonra şeytanın kendisi ol! İnsan düşmanın olsun, öldürsün canın alsın. Kötülük timsali ol, adın da öyle kalsın!” demiştir. Böylece kara yılan olarak anılan yılan, Erlik’in simgesi olmuştur. (Ögel, 2014: 491)

Ejderha:

Türk kültürünün önemli sembollerinden biri de “ejderha”dır. Türk metinlerinde ejderha “lü, lüi, ulu, lu, luu, long, lon, lö, nāga, beçük yılan, nek yılan, yil büke” gibi isimlerle anılmaktadır. Çoruhlu, ejderhanın Çin mitolojisi ve sanatına ait kabul edilse de Türk kültürü ve sanatında da büyük bir yere sahip olduğunu söylemiştir. Çin kaynaklarında gök ve yer ibadetlerinden bahsedilirken Hunların bir ejder festivali düzenlediklerinden bahsedildiğini de belirtir. Hunların merkezlerinin “Ejder Şehri” olarak anılmasının ise eskiden bu hayvanın Türk topluluklarının bir kültü olabileceğine işaret ettiğini belirtir. (Çoruhlu, 2010: 152) Ögel de “ejderha”nın Çin’den gelen bir motif olduğunu yineler. (Ögel, 2014b: 717)

Ögel’in aktardığına göre Altay Türklerinde ejderha, doğa olaylarının nedeni olarak görülür. Onlara göre ejderhanın ağzında ve kuyruğunda çakmak taşı vardır, bu taşları birbirine vurarak yıldırımlar ve şimşekler çaktırır.(Ögel, 2014b: 379) Roux da “lu” sözcüğünün Çincedeki “lung”tan türediğini belirterek Türklerin bu hayvana “yılan, nek yılan, büke ve Türkçe olduğu çok açık olan evren” adlarının verildiğini belirtir.(Roux, 2005: 39) Hatta Roux, “lu” ve “biçin”in Türk-Moğol kökenli olmamasından dolayı on iki hayvanlı takvimin Türklere ait olmadığını belirtir. Bu takvimde geçen ilk altı hayvanın da Çinlilerin kurban hayvanı olduğunu, geriye kalanların ise Türk- Moğol kökenli olduğunu

belirtmek bu takvimin Türklere ait olmadığını ispatlamaya çalışır. (Roux, 2005: 84-85) Ancak bize göre, milletlerin kültürlerinin birbirlerinden etkilenebileceğini gözardı ederek, kendi tezini kendisi çürütmüştür. Çünkü kendisi bazı hayvanların Türk-Moğol kökenli olduğunu belirtmiştir. Öyleyse bu takvim Türk-Moğol kökenli hayvanların bulunması nedeniyle Çinlilere de ait olamaz.

Arslan:

Türk kültürünün bir diğer önemli hayvanı ise “arşlan”dır. Roux, Satık Buğra Han ile ilgili bir efsaneden bahsederken Ala Nur’un bir gün gözlerini kendisine dikmiş bir arşlanla karşılaştığını ve korkudan bayıldığını anlatır. Ala Nur’un bundan kısa bir süre sonra çocuk doğurduğunu belirtir ve efsanenin açıklamasında satır aralarında arşlanla yapılan evliliğin anlatıldığından söz eder. (Roux, 2005: 334) Burada bir arşlan-ata motifi göze çarpmaktadır. Ancak Türk mitolojisinde arşlan daha çok yiğitlik ve taht sembolü olmanın yanında doğa olayları ile ilgili görülmüştür.

Ögel, arşlanın Türk mitolojisinde gök gürlemesinin sembolü olduğunu belirterek gök gürlemesi için “kükreşmek” fiilinin kullanıldığını ekler. (Ögel, 2014b: 377) Çoruhlu ise Türk mitolojisindeki arşlan figürünü Budizmle ilgili görmekte ve Altaylarda Pazırık kurganlarından çıkarılan arşlan-grifon tasvirlerinden hareketle bu hayvanın Türklerde erken devirlerden beri tanındığını söylemektedir. Ayrıca yazar, arşlanın post ve yelesinin yiğitlik simgesi olduğunu söyleyerek arşlanın savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kudret ve kuvvet simgesi olduğunu belirtmiştir. (Çoruhlu, 2010: 157)

Arşlan aynı zamanda Türklerde isim olarak kullanılması yönüyle ön plana çıkmıştır. Arşlan adına Cengiz Han döneminde Kalmuklarda, Harezmi’de (örneğin Atsız’ın halefi Arşlan), Karahanlılarda (Arşlan Han, Arşlan Ahmet), Gaznelilerde (Arşlan Şah), Haçlı seferleriyle dünya tarihine girmiş Selçuklularda (Alp Arşlan, Kızıl Arşlan, Kılıç Arşlan) rastlıyoruz. (Roux, 2005: 252-253) Görülüyor ki arşlanın İslamiyet’ten sonra da önemi devam etmiş ve Türk yiğitlerine arşlan adı verilmiştir.

Pars:

Türk mitolojisinde yer edinmiş bir diğer hayvanda bars yani kaplandır. Kaplan Türk metinlerinde “bars, pars, tonga, babur, bebür” gibi isimlerle anılmaktadır. Çoruhlu, kaplanın Türk yiğitlerinin bir alplik simgesi olduğunu belirttikten sonra Esik kurganı ve Altaylardaki I. Tüekta kurganı gibi kurganlardan çıkarılan eserlerden hareketle bu

hayvanın eski zamanlarda bir hayvan-ata olarak saygı gördüğüne işaret etmektedir. (Çoruhlu, 2010: 158-160)

Altun Yaruk'un Şehzade İle Aç Pars Hikâyesi'nde açlıktan ölmek üzere olan bir parsa, bir şehzadenin kendisini adaması yer alır. Bu fedakarlığı karşısında şehzade, Tanrılar tarafından kutsanır. Ögel' e göre erkek çocuklara isim olmanın dışında kaplan, Türk kültüründe fazla yer almaz. (Ögel, 2014b: 78) Türk yazıtlarında kaplan ya da bars kelimesinin yerine isim olarak "tonga" kullanılır. Bunun en güçlü örneği "Alp Er Tonga" dır. Bunun yanı sıra Kül Tigin Yazıtının kuzey yüzünün yedinci satırında ve Bilge Kağan Yazıtının doğu yüzünün otuz birinci satırında "Toña Tigin" ismine rastlanır. (Tekin, 2010: 37,60)

Koç-Koyun:

Türklerin daha çok kurban hayvanı olarak ön plana çıkan hayvanı ise koç ve koyundur. Türk metinlerinde koç, "azma, koç, koçgar, koç"; koyun ise, "koyn, koyun, koy, koyn, kon, koyn" çevriyazı biçimlerinde geçer. Roux, Doğu Türklerinde cenaze törenlerinde atla ve göğe sunmak için sığır ve atla birlikte kurban edilen koyunlardan; ayrıca Uygurların kurban için seçtiği koçlardan bahseder. (Roux, 2005: 206) Çoruhlu ise, koyun ve beyaz koçun Gök Tanrı'ya sunulan kurbanlar arasında sayıldığını, beyaz renkte olmayan koyun ve keçilerin ise matem törenlerinde yer tanrısına kurban edildiğini belirtir. (Çoruhlu, 2010: 172-173)

Koyun aynı zamanda benzetme unsuru olarak da kullanılmıştır. Orhon yazıtlarında Türk ordusu "kurt" a benzetilirken, düşman ordusu da ürkekliği bakımından "koyun"a benzetilmiştir. (Tekin, 2010: 54) Koç daha çok gücün ve yiğitliğin simgesi olmuştur. Dadaloğlu'nun bir türküsünde geçen "Nice koç yiğitler yere serilir, ölen ölür kalan sağlar bizimdir." sözleri bu benzetme unsurunun günümüzde de devam ettiğini göstermektedir. Koyunun ve koçun Türk kültüründeki yeri İslamiyet'ten sonra da, İsmail'in kurban edilmesi olayında Allah tarafından gönderilen koç ile birlikte, devam etmiştir. Koyun aynı zamanda on iki hayvanlı takvimin yıllarından birisine isim olmuştur.

Kaşgarlı Mahmud'un değerli eseri Divanü Lügati't-Türk'te koyun, akli karalı, alaca koyun "kartal koy (DLT I, 483-6)"; başı ak, başka yerleri kara olan koyun "kaşga koy (DLT I, 426-10)"; etlik koyun "etlik koy (DLT I, 101-19)"; alacalı koyun "çal koy (DLT III, 156-26)"; boynuzsuz koyun "sakar koy (DLT I, 411-13)"; dört yaşını geçen

koyun “*man yaşlığ koy* (DLT III, 157-26)”; kel, boynuzsuz koyun “*taz koy* (DLT I, 411-13)”; şişek, iki yaşını bitirerek üçüne basmış olan koyun “*tışek* (DLT I, 387-20)” sıfatlarıyla anılmaktadır.

Domuz:

Türklerin kültüründe yer verilen bir diğer hayvan da domuzdur. Domuz, Türk yazıtlarında “*lağzın/lağzın/tonğuz/tonuz*” isimleriyle geçer. Ögel’in belirttiğine göre Türkler başlangıçtan beri domuz eti yemez ve domuz Türk kültüründe iyi bir yer tutmaz. Yaban domuzu kötü ruhlu ve yırtıcı bir hayvandır. “*Lağzın*”, on iki hayvanlı Türk takviminde geçen yıllardan biridir. “*lağzın*” hayvan adının başında bulunan “*l*” harfinden dolayı Türkçe olmadığı ve bu nedenle on iki hayvanlı takvimin Türklere ait olmadığını savunanlar olmuştur. Buna en güzel cevap Osman Turan’dan gelmiştir. Turan, Göktürk yazıtlarında ve Mani-Uygur metinlerinde, “*algazın*” veya “*lağzın*” adıyla geçen kelimenin diğer tüm lehçelerde “*domuz*” olduğunu ve devrede “*algazın*”dan önce “*domuz*” kelimesinin bulunduğunu Mikkola’nın bildirdiği Bulgar takviminden öğrendiğimizi belirtiyor. (Turan, 1941: 86)

Maymun:

Türk mitolojisinde çok fazla yeri olmamasına rağmen maymun da on iki hayvanlı takvim yıllarından biridir. Türkçe eserlerde “*biçin, beçin ve piçin*” adları ile geçmiştir. Çoruhlu’ya göre maymunlarla ilgili tasavvurlar Türklerin Budizmle tanıştıkları dönemlere rastlar; ancak İslamiyet’ten sonra maymun olumsuz nitelikleriyle ön plana çıkmıştır. (Çoruhlu, 2010: 177-178)

Roux, yabani hayvanlara arasında yer alan “*biçin*”in Türk-Moğol kökenli olmamasından dolayı -ki bu örneğe lu hayvan adını da ekler- bu takvimin Türklere ait olamayacağını savunur. Turan, bu soruna şöyle yanıt vermiştir: Türklerin bu hayvanı bilmesi için mutlaka memleketlerinde bulunması zaruri değildir. Bizzat efsanevi bir hayvan olan lu (*lung*)-ejder Çin’de mevcut mudur? Bundan başka orta zaman Türk devletlerinde sembol olarak kullanılan ejderin daha eski zamanlarda İskit ve Hunlar tarafından hayvan üslubu eserlerinde kullanıldığını biliyoruz. (Turan, 1941: 87)

Fil:

“Fil”in Türk mitolojisinde yer alması Budizmle tanışmasından sonra olmuştur. (Çoruhlu, 2010:168; Ögel, 2014: 685) Ögel’in aktardığına göre, Türklerin fil için söyledikleri “yanggan, yangga, yagan” sözleri orijinaldir. Güçlülük örneği olarak fil, Uygur edebiyatında görülür. Büyüklük sembolü olarak ise Karahanlılar zamanında yani Türklerin İslamiyet’e giriş çağlarında anılmaya başlar. (Ögel, 2014: 685) Çoruhlu ise filin İslamiyet’ten önce ve sonra ihtişamı, gücü, kuvveti, debdebe ve tahtı sembolize ettiğini belirtmiştir. (Çoruhlu, 2010: 168-169)

Tavuk-Horoz:

Türk kültürüne ait hayvanlar arasında “horoz ve tavuk”u da anmak yerinde olacaktır. Tavuk, Türk metinlerinde “ takıgu, takagu, takuk, takuku, tagu” şekillerinde geçmektedir. Horoz ise “erkek takagu” olarak anılır. Horoz, ismi Türkçeye sonraki zamanlarda Farsçadan geçmiştir. Çoruhlu’nun aktardığına göre proto-Türk ve Hun devrine ait (M.Ö. 5-3. yüzyıl) kurganlarda aydınlık sembolü olduğuna inanılan horoz-tavuk tasvirlerine rastlanmıştır. İslamiyet’ten sonra da dâhil olmak üzere bütün devirlerde haber vermesinden dolayı horozun gün doğuşunun ve karanlıktan aydınlığa geçişin sembolü olduğunu; Oğuz Türklerinde de hükümdar ailesinin altın tavuk, hükümdar ailesinden olmayan Türk ileri gelenlerinin ise gümüş tavuk simgesine sahip olduklarını belirtmiştir. (Çoruhlu, 2000 : 247-248) Ayrıca on iki hayvanlı takvim yıllarından birisi de “takıgu yılı”dır.

Tavşan:

Türklerin av hayvanlardan birisi tavşandır. Tavşan adı Türk metinlerinde “tabışkan, tavişgan, tawişgan, tavşan” isimleriyle geçmektedir. Roux’un aktardığı Tatarlarla ilgili bir efsanede “tavşan” yol gösterici rolündedir ve bu özelliğinden dolayı Tatarlar tavşanlara saygı duyarlar. (Roux, 2005: 140) Yine aynı eserde Buğra Han’a İslam’a geçmesini söyleyen tavşandan insana dönüşen bir rehberle karşılaşırız. (Roux, 2005:333-334) Çoruhlu’ya göre ise Türk mitolojisinde çok da yeri olmayan tavşan, İslamiyet’ten sonra bolluk, kurnazlık ve iyi şansın simgesi olarak anlatılır. (Çoruhlu, 2010:178-179) Tavşan aynı zamanda on iki hayvanlı takvimin yıllarından birinin adıdır.

Köpek:

On iki hayvanlı takvimin sembollerinden bir diğeri de köpektir. Eski Türk metinlerinde “ıt, it, barak, köpek” isimleriyle geçmektedir. Çoruhlu’nun aktardığına göre Karakırgızlar ya da Çin’in kuzeyindeki eski Türk kavimleri köpektan türediklerine inanmaktadırlar. Ancak köpek-ata daha çok Moğol, Tibet ve Çin kültürleriyle ilgilidir. (Çoruhlu, 2010:176)

Köpek, eski Türklerin millî sembollerinden olan “kurt”un daha sonra “köpek”olarak telaffuz edilmesiyle hayvan takviminde yer almış, ama bir müddet sonra özellikle İslamiyet’ten sonra kurdun vasıf ve özellikleri yerine köpeğin vasıfları ve sembolizmi ön plana geçmiştir. (Çoruhlu, 2000: 248) Ögel ise kurt ve köpeğin şamanın kötü hayvan-analarından olduğundan bahseder. (Ögel, 2014a:41)

Diğer hayvan adları:

Diğer hayvan adları Türk metinlerinde daha az rastlanan hayvan adlarıdır. Bunlardan birisi “tay”dır. Ögel, Güney Sibiryaya ve Altay’daki Türk mitolojisinde kutsal bir taydan bahseder. (Ögel,2014: 67) Aynı zamanda tay, Türk yiğitlerine verilen isimler arasında da yer alır. (Roux, 2005: 2559) Bir diğeri ise “tilki”dir. Roux, tilkinin Altay halklarının ilgisini çekmediği için hiçbir efsanede yer almadığını söyler. (Roux, 2005:22) Çoruhlu ise eski çağlarda Altaylılar ve Yakutlarda tilkinin ata simgesi olabileceğini belirtir. Tilkinin kahramanların koruyucu ruhlarından birisi de olduğunu ekler ve kahramanın kaderinin bu koruyucu ruha bağlı olduğunu belirtir. (Çoruhlu,2010:179-180) Kaşgarlı Mahmud’un eserinde de hilelerinden ve kandırmalarından dolayı genç kızlar tilkiye benzetilmiştir. (Çoruhlu, 2010:180; Roux, 2005: 230)

Kakım ve leylek ise metinlerde yine az rastlanan hayvanlardandır. Ögel, kakımın derisinin Altay Şamanlarının baba ruhlarının sembolü olduğunu söyler. (Ögel,2014a:51-52) Roux, Hunların tarihinde rehberlik ve koruma görevi yapan leyleklerden bahseder. (Roux,2005:135) Ögel ise Çin kaynaklarına göre Göktürklerin bir kardeşinin leylek olup uçtuğundan söz eder. İslamiyet’ten sonra ise bir Türk efsane motifi olan leyleğe rastlamadığımızı ekler. (Ögel, 2014b: 699-703)

Görüldüğü gibi hayvanlar Türk kültürü ve edebiyatının vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu durum sadece Türk kültürü için değil, yeryüzünde var olan bütün kültürler için geçerlidir. Ayrıca birbiri ile az ya da çok ilişki kuran bütün kültürlerin birbiri ile

alışverişte bulunduğunu da unutmamak gerekir. Hiçbir kültür tek başına oluşmamıştır. Birbiri ile aynı havayı soluyan milletler mutlaka birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu yüzden olmalı ki Türklerin bulunduğu coğrafyada bulunmayan ya da efsanevi hayvanlar Türk kültüründe kendilerine yer edinmişlerdir.

İşte biz de bu tezde hayvanların Türk yaşamındaki yeri ve önemine farklı bir bakış açısı katmayı düşünüyoruz. Hayvan adları ile yapılan daha önceki çalışmalar Köktürk, Uygur gibi ya belli bir dönemi kapsamış ya bu adların etimolojilerine yer verilmiş ya da hayvan adlarının genel bir dizini oluşturulmuştur.

Biz tezimizde VIII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar Türkler tarafından kaleme alınmış ve günümüze kadar gelmiş eserleri tarayarak hayvan adlarının toplu biçimde ele alınmasını amaçladık. Runik harfli metinlerde Çöyr, HoytuTamir, Ongin, İhe Huşotu, İhe Aşete, Orhun Yazıtları, Suci, Şine Usu, Taryat, Tes, Açura, Altın-Köl, Begre, Elegest, Kemçik-Cirgak, Uybat, Uyug Turan, Uyug Arjan, Ağırşak, Miran Kalesi El Yazması, Orjuk Kayası, Talas, Toyok Vadisi, Karı Çor Tigin Yazıtları; Uygur dönemine ait Altun Yaruk, Berliner Turfantexte, Ein Weiterer Uigurischer Erntesege, Eski Türk Şiiri, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, Eski Türkçenin Grameri, Irk Bitig, İyi ve Kötü Prens Öyküsü, Kuansı İm Pusar, Uygurca Üç Hikaye, Uigurica, Üç İtigsizler, Turkische Turfantexte, Türkçe Bir Mani Şiiri; Karahanlı dönemine ait Kutadgu Bilig, Dîvânü Lugâti't-Türk, Atebetü'l-Hakayık, Divan-ı Hikmet, Kur'an Tercümesi Rylands nüshası ve son olarak da Kur'an Tercümesi Tiem⁷³ nüshasını taradık. Bizzat ulaşılamayan eserler için Hacer TOKYÜREK'in "Eski Uygurcada Hayvan Adları ve Bunların Kullanım Alanları" adlı makalesi ile Ufuk TAVKUL'un "Kültürel Etkileşim Açısından On İki Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı" adlı makalesine başvurduk.

Bütün bu eserler tarandıktan sonra elde edilen hayvan adlarını fişleyerek dönemlerine göre ayırdık. Bulunan hayvan adlarından hareketle bu hayvanların Türk kültüründeki yeri ve önemi üzerinde durmaya karar verdik. Hayvan adlarından bahsederken Türk kültürünün zaman unsuru olan "On İki Hayvanlı Türk Takvimi"ne de ayrıca yer vermeyi uygun bulduk. Tezimizde hayvan adlarını karada yaşayanlar, uçan hayvanlar ve efsanevî- mitolojik hayvanlar olmak üzere dört ana başlıkta topladık. Bu dört ana başlığı da belirli alt dallara ayırdık. Bu başlıklar altında bulunan hayvan adlarının hangi eserde ne şekilde geçtiğini vermeyi de uygun bulduk. Böylece tezimizin daha sonra bu konu üzerinde çalışanlar için bir kaynak olmasını öngördük. Son olarak bulunan

hayvan adlarının dönemlerdeki eserlerde geçişlerinin rahat takip edilebilmesi için bir tablo oluşturarak hayvan adlarını derli toplu olarak gözler önüne serdik.

2. BÖLÜM: HAYVAN NEDİR? TÜRKÇE SÖZLÜKLERDE HAYVAN

Büyük Türkçe Sözlük'te hayvan, “Duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık” olarak tanımlanır. Mecazi anlamda da “Akılsız, duygusuz, kaba, hoyrat (kimse)” anlamına geldiği, hakaret olarak da “Kızılan bir kimseye söylenen bir söz” olduğu belirtilir.

Hayvan, Devellioğlu'nun sözlüğünde, “1. Canlılık, dirilik. 2. Canlı şey. 3. İnsanı da içine alan bütün canlılar 4. Ahmak adam” (Devellioğlu, 2005: 348); Parlatur'ın sözlüğünde “1. Duygu, duyu ve hareket yeteneği olan canlı yaratık. 2. Akıl ve konuşma yetisi olmayan canlı yaratık. 3. Dört ayaklı vahşî veya evcilleştirilmiş yaratıklar. 4. s. mec. Kaba, eğitimsiz, yabanî (kimse)”(Parlatur, 2012: 607); Lugat-ı Naci'de “Canlı mahluk, insandan m̄-adā(başka, gayrı) canlı varlık” (Naci, 1995: 365); Kāmūs-ı Türkî'de “1. Canlı şey, insanla beraber her zî-rūh. 2. İnsandan gayri olan idrāksiz şey, beh̄ime. 3. Yük kaldıran ve araba çeken ve binilen hayvan, beygir, ester, merkeb vesaire. 4. mec. akılsız ve idrāksiz insan, ahmāk.” (Sami, 2012: 443); Gövsa'nın sözlüğü'nde “Hareket ve hassasiyet (duyarlık) gibi vasıfları bulunan canlı mahluk (yaratık). 2. İnsandan başka olan canlı mahluk. 3. Yük kaldıran, araba çeken veya binilen canlı mahluk (at, eşek, katır gibi) 4. mec. akılsız ve idraksiz kimse.” (Gövsa, 1954: 1099); Püsküllüoğlu'nun sözlüğünde “1. Duyumsama ve devinme yeteneği olan canlı varlık. 2. İnsandan ayrı olarak, dil ve akıldan yoksun canlı yaratık. 3. At, eşek, katır gibi türlü hizmetlerde kullanılan yaratık. 4. s.mec. Akılsız, duygusuz, hoyrat, kaba (kimse)” (Püsküllüoğlu, 2012: 357); Tuğlacı'nın sözlüğünde ise “1. Özellikle organik katı maddelerle beslenen, bunları bir ağız aracılığıyla yutan, bir iç aygıtta sindiren ve sindirim ürününü vücudunun bütün organlarına dağıtan canlı varlık. 2. Daha dar anlamda canlı fakat akıldan yoksun varlık, insan dışındaki canlı yaratık. 3. trm. At ve katır gibi çeşitli hizmetlerde kullanılan yaratık. 4. mec. Akılsız, elinden iş gelmez kimse, ahmak adam, yeteneksiz kimse.” (Tuğlacı, 1971: 1040) tanımlarıyla verilmiştir. Ayrıca Ahterî (Ahterî, 1978: 167) ve Yeğîn (Yeğîn, 1975: 210) hayvan sözcüğünü “diri, canlı, hayat sahibi” tanımlarıyla vermişlerdir.

Görüldüğü üzere hayvan sözlüklerde genel olarak, insan dışında kalan düşünme yeteneği olmayan tüm canlılara verilen ortak ad olarak tanımlanmıştır. Eski Türkçe eserlerden bizim ulaştığımız hayvanın tanımı ise şöyledir: Düşünme yetisi bakımından insanın dışında kalmakla birlikte insanın hayatının her köşesinde yer alan; giyim kuşamdan tutun da yeme, içme, silah, kurban, elçi, yoldaş, deva, yol gösterici gibi birçok yönde insanı tamamlayan canlı varlıklardır. Türk insanı göçebe yaşamın getirisiyle, takvimine de isim yapmakla birlikte, hayatının iyi ya da kötü her anına, kültürüne, edebiyatına, geçmişine, tılsım ve büyü aracılığıyla da geleceğine hayvanı koymuştur.

3. BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜR HAYATINDA HAYVAN

İnsanlar dünya üzerindeki tüm dillerde sevgilerini, hayranlıklarını, küçümsemelerini birbirlerine hayvan ya da bitki adları vererek ifade etmişler, kendilerini bunlarla karşılaştırmışlardır. (Roux, 2005: 223) Türk dili ve edebiyatının nadide eserlerinde de bu durumun birçok örneğiyle karşılaşırız. Türkler; yiyecek, içecek, giysi, günlük kullanım eşyalarını sağlamanın dışında isimlerinde, benzetmelerinde, ilaçlarında, tılsımlarında, Allah'a ulaşma isteklerinde ve bu gibi birçok durumda hayvanları kullanmışlardır.

Konar göçer yaşamının etkisiyle Türkler savaşçılık özelliklerini oldukça geliştirmişlerdir. At üstünde harikalar yaratan bir millet, savaşlarda da başarılı oluyordu. Orhun yazıtlarının birçok yerinde ülkelere yapılan akınlarda atlar ön plana çıkmıştır. Kül Tegin yaptığı birçok akında atlarının ismiyle birlikte anılmıştır. Kül Tigin, anıtlarda "azman kır atına, alp şalçı kır atına, öksüz kır atına..." gibi birçok atla birlikte anılmıştı. (Tekin, 2010: 37-38) İşte göçebe Türk halkı, atlara hükmettiği için yıllar yılı özgürce yaşayabilmişti. Hatta Bilge Kağan'ın yerleşik hayata geçme fikrine Tonyukuk karşı çıkmış ve savaşçılık özelliklerini yitireceklerinden bahsetmişti.

Konar göçerlikte "at"ın yeri yadsınamaz ölçüdeydi. Bu yüzdendir ki Türklerde attan türeme motifi de karşımıza çıkmıştır. Türkler hayvan-ata olarak seçtikleri "at"a ayrıca kaderlerini de bağlamışlardır. Kurganlarda bulunan atlarıyla birlikte gömülmüş yiğitler bunun günümüze yansıyan ışıltılarıdır. Anlaşıyor ki at ve sahibi ayrılmaz bir parçanın iki yarısıdır. Türklerde yer alan ahiret inancına göre bu dünyada kendilerine yardımcı olan hayvanlar öteki dünyada da kendilerine yoldaş olacaktır. İşte konar göçer kültürün getirdiği en önemli yoldaş olan "at" öteki dünyada da onların ayrılmaz birer parçasıdır.

Türk metinlerinde tanrılar bile atlarıyla anılmışlardır. İrk Bitig'de, bilinmeyen bir tanrının atıyla giderken yolda güler yüzlü iki insanoğluna rastladığı, insanlara kut ve at sürüsü verdiği anlatılır. Roux aynı zamanda atın gökten indiğini ve Ürün Ay Toyan adlı yardımsever bir tanrı tarafından insana verildiğini anlatan efsanelerden bahseder. (Roux,

2005: 43) At ayrıca en önemli ayin ve kurban hayvanıdır. Görülüyor ki Türkler en değer verdikleri şeyi yani “at”ı en değer verdikleri tanrılarına adanmışlardır.

Konar göçer bir toplumdaki yerleşik hayata geçiş serüveninde, yani yaygın bir şekilde yerleşik hayata geçmeden önce, Türkler yiyecek ve içecek sağlamak için çoğunlukla hayvanlardan yararlanmışlardır. Avcılıkla bir çok hayvanın etinden yararlanmanın yanında sürülerinde bulunan koyun, koç, keçi, at, kısırak gibi birçok hayvanın etinden ve sütünden yararlanıyorlardı. Aynı zamanda bu hayvanların derilerinden de yararlanıyorlardı. Günlük kullanım eşyaları ve silahlarında da yine hayvanların boynuzları ve kürek kemikleri tercih edilen nesnelere arasındaydı.

Türkler bazı hayvanlara kutsallık atfetmişlerdir. Bu hayvanlara kurt, at, doğan, geyik, dağ keçisi, boğa, kartal, şahin, atmaca, inek, deve, kaplumbağa, kuğu, kaz, naga, koyun vb. hayvanları örnek verebiliriz. Bu kutsal hayvanlar bazen bir hayvan-ata, bazen hayvan-ana, bazen bir tılsım, bazen bir amblem ve bazen de bir yol gösterici olarak karşımıza çıkmıştır. Bozkurt ve Türeyiş destanlarında karşımıza çıkan “kurt” ulusun türediği bir hayvan-ana ve hayvan-atadır. Aynı zamanda Şamanlar geyik, kartal ve ayı kostümleri giyerek bu hayvanları bir hayvan-ata olarak sembolleştirmişlerdir. Kartal da yine bir çok Türk toplumunun kendisinden türediğine inandığı bir hayvandır. Yine kurt ve geyik de Türkler için yol göstericilik yapmış kutsal hayvanlardır. Bu ve benzeri örneklerden de anlaşılacağı gibi Türkler kutsallık atfettikleri hayvanları ya soylarını ona bağlayarak ya da fethettikleri yerlere onun önderliğinde gittiklerini belirterek hayatlarının merkezine yerleştirmişlerdir.

Bazen de hayvanlar Türkler için kendilerini benzettikleri bir sembol olmuştur. Kutadgu Bilig’de komutan şu özelliklere sahip olmalıdır: Savaşta arslan yürekli olmalıdır, (çünkü) dövüşte güçlü bir kola ihtiyaç duyulur. Bir yabandomuzu kadar inatçı, bir kurt kadar güçlü, bir ayı kadar cesur, bir yak kadar intikamcı olmalı, saksagan gibi saflığını korumalı, karganın kayaların üzerinden bakması gibi gitmeli, arslan gibi büyük cesarete sahip olmalı, baykuş gibi geceyi gözlemlemelidir. İnsan ancak böyle savaşçı olur. (Roux, 2005: 229) Divan’da ise hilelerinden ve kandırmacalarından dolayı genç kızlar tilkiye, yiğitlikleri nedeniyle de genç erkekler kurda benzetilmiştir. (Atalay, 1985(I): 429) Orhon Yazıtlarında Türk ordusu “kurt”a, düşmanlar da “koyun”a benzetilmiştir. (Tekin, 2010: 26,54)

Hayvan adları Türk insanına isim olmuş, bu isimle hayvanın özelliklerinin insana geçebileceği düşünülmüştür. Roux, hayvan adlarının isim olarak kullanılmasının özellikle X. ve XV. yüzyıllar arasında arttığını belirtmiştir. (Roux, 2005: 250) Birçok Türk efsanesinde Türk yiğitleri güçlülüklerini kanıtlamak istercesine hayvan adları almışlardır. Günümüze yakın bir örnek olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde Boğaç Han, bir boğayı yendikten sonra bu adı almıştır. Arslan için kullanılan "tonga" , Türk kahramanı Alp Er Tonga'nın adında geçer. Yine "buğra, as, arslan, boğa, tay, böri, tuğrul, toğan, sungur, bars, şahin" gibi hayvan adları Türklerde isim olarak kullanılmıştır.

Türklerde bazı doğa olaylarının da hayvanlar aracılığıyla oluştuğuna inanılır. Güney Türk halklarında rüzgarın gri bir boğanın nefesinden oluştuğu ve başka yerlerde göçmen kuşlar, kazlar ve kuğular tarafından çıkarıldığı söylenir. Yıldırım kimi zaman kuş, kartal, ördek, kaz, çalı horozu, kimi zaman da ejderha olarak temsil edilen korkutucu ve büyük bir güçtür.(Roux, 2005: 162) Ögel'in aktardığına göre ise Altay Türklerinde ejderhanın ağzında ve kuyruğunda bulunan çakmak taşı birbirine çarpıp şimşekler ve yıldırımlar çaktığına inanılır. Ayrıca arslanın da gök gürlemesinin bir sembolü olduğunu ve gök gürlemesi için Eski Türklerde "kükreşmek" filinin kullanıldığını aktarır. (Ögel, 2014b: 377-379)

Bazı hayvanlar da büyü, gelecekte haber alma, tılsım ve ilaç için kullanılmıştır. İlk tılsımlar fare, yılan, kurt gibi rahatsız edici ya da tehlikeli hayvanların figürlerinden oluşur. (Roux, 2005: 235) Kaşgarlı Divan'da seksek kuşunun (kekük)kemiklerinin tılsım ve büyü için kullanıldığını belirtmiştir. (Atalay, 1985(II): 287) Uygurların tıp metinlerinde de hayvanlardan elde edilen ilaçlardan bahsedilir. Buna "Deve sidiğini alıp başına sürse, başındaki kepeği gider. Diş ağrısına üç yaşındaki kara sığırın gübresini çömlekte kaynatıp dişin kendisini ovsun, ağrısı gider." gibi örnekler verebiliriz. (Gabain, 2007: 237-238) Altmış yedi kısa faldan oluşan Irk Bitig'in kırk üç faldan bazıları birden fazla geçmek üzere yetmiş yedi hayvan adı geçmektedir. Gelecekte haber veren bir metinde iyi ya da kötü falı tespit ederken kırk üç falın, herhangi bir şekilde, hayvanlarla bağlantılı olması oldukça dikkat çekicidir.

Bazı Türk kavimleri ise kendilerine siyasi bir amblem olarak yine hayvanları seçmişlerdir. Oğuz boylarının damgaları yırtıcı kuşlardan oluşmaktadır. Sungur, laçin, bürgüt, ükü, turumtay, karcıgay gibi hayvan adlarını örnek olarak verebiliriz. (Ögel, 2014a: 385-401; Roux, 2005: 382-383) Göktürklerin bayrakları bir kurt resminden oluşur.

Asya Hun Devletinin bayrağında bir ejderha resmi bulunurken Avrupa Hun Devleti'nin bayrağında ise bir kartal resmi vardır. Türklerin Anadolu'daki temsilcilerinden olan Anadolu Selçuklularının devlet sembolü de yine bir hayvan resmi olan çift başlı kartaldır. Hayvan sembolleri aynı zamanda Türk damgalarında da kullanılmıştır. Türk damgalarında kullanılan hayvan motiflerine boğa, dağ keçisi, koç-koyun, kurt, kuş vb. örnekler verebiliriz. (Gülensoy, 1995: 101-107)

Türkler, hayvan adlarını yer adları için de kullanmışlardır. Aydın'ın Şine Usu yazıtında geçtiğini belirttiği “arkar başı” (arkar: boynuzundan bıçak yapılan dişi dağ keçisi), “sukak yulu” (sukak: sığın, geyik, beyaz geyik), “sıp başı” (sıp: iki yaşına girmiş olan tay), “taygan köl” (taygan: tazı) yer adları, hayvan adları ile kurulan yer adlarına birkaç örnektir. (Aydın, 2008: 202-206) Ayrıca Hunların merkezine “Ejder Şehri” denildiğini de biliyoruz. (Çoruhlu, 2010: 152)

Yukarıda örneklerini verdiğimiz siyasi, sosyal, dini, mitolojik, kültürel vb. birçok alanda hayvan adlarının Türkler için önemi ortadadır. Türkler konar göçer yaşamın etkisiyle hayvanlarla sürekli ilişki içinde olmuşlar ve bu ilişkiyi hayatlarının her alanına yansıtmışlardır. Giysilerinde, yiyeceklerinde, ticaretle takas eşyası olarak, hastalıklarına çare ararken, Tanrılarla ilişki kuracaklarında, Tanrılarına kurban verirken, zamanlarına isim ararken, kendilerine yoldaş ararken ve ölümlerine yardım edecek bir hizmetkar ararken aradıklarını hep hayvanlarda bulmuşlardır. Çünkü konar göçer Türk toplumunun hayatı hep hayvanlar etrafında şekillenmiştir.

4. BÖLÜM: ON İKİ HAYVANLI TÜRK TAKVİMİ

On iki hayvanlı Türk takvimi, her biri ayrı hayvan adı ile anılan ve on iki yılda bir devreden takvim sistemidir. İslâm-Türk alimleri bu sisteme *Tarih-i Türkî*, *Tarih-i Türkistan*, *Tarih-i Khita* ve *Uygur veya Sâl-i Türkân* isimlerini vermişlerdir. (Turan, 1941: 32) Bu yıllar sırası ile küskü/küsgü/sıçğan, ud, bars, tabışğan/tavişğan, lu, yılan, yont/yunt, koyın/koy/kony, biçin, taķıķu/taķıķu/takagu, it, tonguz/toņuz hayvan adları ile anılmaktadır.

Çalışmamızda taramış olduğumuz Köktürk dönemi eserlerde on iki hayvanlı takvimden *küsgü* (ŞU, Ta.), *bars*(ŞU, Ta., El.), *tavişgan* (ŞU), *lüi(O.)/ulu* (Ta.), *yılan* (H.T., Ta.), *kooń* (KT)/ *kony* (ŞU)/ *kony* (Ta.), *piçin* (H.T.)/ *biçin* (H.T., KT)/ *béçin* (Ta.), *takıgu* (ŞU, Ta., Tes), *it* (BK, Ta.), *lağzın* (İh.A.)/ *lagzın*(BK, ŞU, Ta.) yılları geçmektedir. On farklı yıl, aynı eserde birden fazla hayvan adı geçmek üzere, on ayrı eserde yer almaktadır. Ayrıca Ağırşak yazıtında ay adı olarak “*arķar*” hayvan adı geçmektedir.

Uygur dönemine ait eserlerde *küskü* (BT VII, BT XXIII, ETG, Hu.Bel.)/ *küsgü* (ETS)/ *sıçkan* (EUTSöz), *ud* (AY-Kaya, BT IX, BT XVIII, BT XXIII, ETS, EUTSöz, Hu.Bel.), *bars* (BT VII, BT XXIII, BT XXVIII, EUTSöz, ETG, Ir., Hu.Bel.), *tavişgan* (AY-Kaya, BT XVIII, BT XXIII, BT XXVIII)/ *tavişkan* (EUTSöz), *luu* (AY-Kaya, BT XXIII), *yılan* (BT XXIII, EUTSöz, Hu.Bel.), *yont* (EUTSöz)/ *yunt* (BT XXIII, TT VII), *koyın* (BT XXIII, Hu.Bel.)/ *koy* (EUTSöz)/ *kony* (ETG), *biçin* (BT XXIII, EUTSöz, ETG, TT VII), *takıgu* (BT XXIII, Hu.Bel.) / *taķıķu* (ETG), *it* (BT XXIII)/ *it* (ETG), *lağzın* (ETG)/ *tonguz* (BT VII, EUTSöz, Hu.Bel.)/ *toņuz* (BT XX, BT XXIII, BT XXVIII) takvim yılları geçmektedir. On iki farklı yıl, aynı eserde birden fazla hayvan adı geçmek üzere, on üç ayrı eserde yer almaktadır. Ayrıca bu döneme ait metinlerde gün adı olarak “*sıçkan*” (ETG, TT VII) ve “*taķıķu*” (ETG) hayvan adları geçmektedir.

Karahanlı dönemi metinlerinde hayvan adlarına yıl adı olarak sadece Dîvânü Lugâti't-Türk'te rastlıyoruz. Divan'da sırasıyla *sıçgan*, *ud*, *bars*, *tavişgan*, *nek*, *yılan*,

yund, koy, biçin, takagu, it, tonguz hayvan adları geçmektedir. Burada dikkatimizi çeken en önemli hayvan adı “lu” hayvan adı yerine kullanılan “nek” hayvan adıdır.. Kâşgarlı, Türkçe olmayan “lu” hayvan adı yerine “nek” kelimesini kullanmış ve bunu da “Timsah yılı” olarak tanımlamıştır.

Takvimle ilgili çeşitli efsanler anlatılmaktadır. Kaşgarlı değerli eseri Divan’da on iki hayvanlı takvimle ilgili olarak şu efsaneyi nakleder: Türk hakanlarından birisi, kendisinden birkaç yıl önce vuku bulmuş olan bir harbi bilmek ister; fakat bu harbin gerçekleştiği yıl üzerinde yanılırlar; bunun üzerine hakan bu konuda kavmine danışır ve onlara “Bu tarih üzerinde biz yanıldık, bizden sonrakiler de yanılacaklar. Bunun için biz on iki yıla birer ad koyalım.” der. Bunun üzerine ava çıkan hakan, yabancı hayvanların vadiye doğru sıkıştırılmasını emreder. Hayvanlar suya geldiğinde on ikisi suyu geçer. Her geçen hayvanın adı bir yıla ad olur. Kaşgarlı bu efsanenin sonuna yılların isimlerini ekler: Ud Yılı, Pars Yılı, Tawışgan Yılı, Nek Yılı, Yılan Yılı, Yund Yılı, Koy Yılı, Biçin Yılı, Takagu Yılı, İt Yılı, Tonguz Yılı. (Atalay, 1985: 344-346)

İnan’ın anlattığı Kırgızlar arasında yaşayan bir masalda ise “Seneyi görmek üzere birçok hayvan toplanıp bekler. Deve boyunun yüksekliğine güvenip seneyi herkesten önce göreceğini söyler ve gaflete dalar. Bunu duyan sıçan, devenin tepesine çıkar ve seneyi(yazı) herkesten önce görür ve bütün arkadaşlarına haber verir. Deve ise boyuna güvendiğinden ihmal eder ve seneyi göremez. Neticede seneyi göremediği için yıl sırasına girmekten mahrum kalır.” (Turan, 1941: 77)

Harva ise şu rivayeti kaydeder: Deve ile sıçan arasında ilk yılı kimin temsil edeceği konusunda tartışma çıkar. Bunun üzerine güneşin ışığını ilk görenin adının ilk yıla verileceği üzerine anlaşılır. Deve doğuya bakarken sıçan devenin üzerine tırmanır ve batıya bakar. Deve doğuda hiçbir şey görmezken sıçan batıda güneşin ilk yansımalarını görür. Bunun üzerine sıçanın adı ilk devreye isim olur. Harva bu rivayete bir de Buryatlara ait bir atasözü ekler: Deve kendini büyük saydığı için yılı gaip etdi. (Turan, 1941: 77)

Turan, bu devrenin Türkler arasında İslamiyetin yayılmasıyla hicri takvim ile birlikte edebiyatta XVIII. yüzyıla (halk arasında bugüne) kadar kullanıldığını belirtmektedir. (Turan, 1941: 48) Bu takvim sistemini en geniş anlamda Türklerin kullandığını belirtmekle birlikte Türklerden sonra bu devreyi Moğolların, Çinlilerin, Hindlilerin, Tibet ve Hindi-Çini kavimlerinin de kullanmış olduklarını söyler.

Moğolların komşuları olan Uygurlardan etkilenecek öğrendikleri bu takvim sistemini dillerinin en eski yapıtı olan “Gizli Tarih-Yuanche”de kullandıklarını belirten Turan, sistemin aynı zamanda İlhanilerle birlikte İran’da da kullanıldığını söyler. Devrenin Timürlülerde ve Safevilerde görülmesinin Uygur-Moğollar vasıtası ile olduğunu ortaya koyar. Aynı geleneğin Altın Ordu’da da devam ettiğini belirtir. Sistemin ayrıca hazar ötesi Türkmenlerinde yaş hesaplarında, önemli olayların kaydında kullanıldığını belirterek Türkmenlerin destanı tarihi Şecere-i Terakime’nin de aynı sistemle tarihlendirildiğini söyler. (Turan, 1941: 55-65)

Orta çağın ünlü bilginlerinden Ebür-Reyhan Muhammet el Biruni, ünlü eseri Asār’ül-Bākiye’de takvim sistemlerinden bahsederken Türk hayvan takviminden de söz eder. Nasıreddin Tūsi, Uluğ Bey, Bursalı Kadızāde-i Rumî, Ali Kuşçu gibi çeşitli bilginler de bu takvim hakkında bilgi verirler. Biruni hayvan yıllarını sickan, ud, bars, taviskan, lū, yılan, yunt, koy, biçin, takuk, it, tonuz olarak; Uluğ Bey ise keskü, ot, bars, tavışkan, yu, yılan, yund, koy, biçin, dakuk, it, tonguz olarak zikretmektedir. (Çoruhlu, 2000: 237)

On iki hayvanlı takvimin kim tarafından icat edildiğine dair farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazı görüşler takvimin Çin kültürü ve çevresinde ortaya çıktığını savunurken bazı görüşler takvimin Türk kültürü ve çevresine ait olduğunu savunur. Hayvan takviminin Türkler tarafından ortaya konulduğunu ilk kez dünyaca ünlü bir sinolog olan Chavannes ifade etmiş ve ispat etmeye çalışmıştır. Ona göre on iki hayvan takvim sistemi MÖ V. yüzyılda Türk toplulukları arasında doğmuş ve sonra Türklerden Çinlilere geçmiş ve MÖ II-I. yüzyılda Çin’e yayılmıştır. (Çoruhlu, 2000: 222) Chavannes, takvim devresinin Çin zihniyetine uygun olmadığını ve iyi temsil edilmediğini belirtir. Laufer ve Remusat da Chavannes’in bu görüşüne katılırlar. (Turan, 1941: 72-74) Peliot da sistemin Çin tarih atma tarzına aykırı olduğu için Çinlilerin bu sistemi tarih olarak kullanmadıklarını belirtir. (Turan, 1941: 79)

Eberhard da hayvan takviminin Türk kavimlerinin icadı olduğunu savunmaktadır. Buna delil olarak, takvimin yıl sembollerinden biri olan ejderhanın Hiung-nu’larda (Hun Türkleri) bir kült yaratığı olması gerektiğini belirtir. Bunu da eski Çin kaynaklarından aldığı bilgiye dayandırmıştır. (Çoruhlu, 2000: 223) Emel Esin kısmen Eberhard’a paralel olarak, bu takvimin bir kısım araştırmacıların Proto-Türk saydıkları Chou’lardaki kubbeli

kainat tasavvuruyla ilişkili olduğunu ve ilk olarak bu devirde görüldüğünü ifade etmektedir. (Çoruhlu, 2000: 230)

Bu takvim sisteminin Türklere ait olmadığını savunanlar da vardır. Barthold, herhangi bir sebep bildirmeden on iki hayvanlı takvimin menşe'ini Hindistan olarak belirtmiştir. Jausur ise Chavannes'i tenkit ederek bu devrenin Çinlilere ait olduğunu belirtmiştir.(Turan, 1941: 74-75) Takvimin Çin kökenli olduğunu iddia eden araştırmacıların en ayrıntılı çalışanlarından biri Louis Bazin'dir. Eski Türklerde takvim konusunu inceleyen kapsamlı eserinde, zaman zaman Türk hayvan takviminin Çin kökenli olduğunu ve Çinlilerden Türklere geçtiğini belirtmiştir. (Çoruhlu, 2000: 225)

Sistemin Türklere ait olmadığını delillerle ortaya koymak isteyenlerden biri Samoyloviç'tir. Samoyloviç, devrenin göçebe kültürden ziyade yerleşik hayatta geçmiş olan bir kültürden ortaya çıkabileceğini ileri sürerek takvimin Türklere ait olmadığını savunur. Bu görüşünü de “l” harfi ile başlayan sözcüklerin Türkçede olmadığını belirterek desteklemeye çalışır. (Turan, 1941: 75) Lüders de Türkçede “l” harfinin olmamasını, “lu” hayvan adının Çince olduğunu, takvimi Türkler icat etseydi efsanevi bir hayvan ismi kullanmayacaklarını ve maymunun Türk memleketlerinde mevcut olmadığını görüşünü ekleyerek takvimin Çin icadı olduğunu savunur. (Turan, 1941: 75)

Samoyloviç ve Lüders'in Türkçede başta “l” harfinin bulunmamasından dolayı takvimin Çinlilerin icadı olduğunu savunmalarına karşı Turan, “lu” ve “lagzın” hayvan adının daha önceki devirlerde başka bir adla anılmış olabileceğini belirtir. Bu durum için Divan'da “lu” hayvan adı yerine “neg” hayvan adının verildiğini, İbn-i Mühennâ'da bu adın “balık” olduğu örneklerini verir. Mani-Uygur metinlerinde “algazın” veya “lağzın” adı ile anılan hayvan adının diğer tüm lehçelerde domuz olduğunu ve devrede algazından önce domuz kelimesinin kullanıldığını belirtir. “Laçın” kelimesinin de Türkçe olmamasına rağmen Oğuzların bir ongunu olduğunu belirterek de düşüncelerini güçlendirir. Maymunun Türk memleketlerinde bulunmamasından dolayı ortaya çıkan itirazlara ise bir hayvanın bir memlekette bulunmamasının o hayvanın tanınmadığını göstermeyeceğini, Çin'de efsanevi bir hayvan olan ejderhanın bizzat bulunmadığını sözlerine ekleyerek düşüncelerini net bir şekilde ortaya koyar. (Turan, 1941: 86-87)

Roux ise hayvan takviminin kökenini belirtmemekle birlikte Türklere ait olamayacağını söyler. Buna delil olarak da sistemin içinde Çin kültürüne ait hayvanların

olmasını, “lu” ejderha adının Çince “lung”dan geldiği için Türk-Moğol kökenli olmadığını, “biçin” in de Türk-Moğol kökenli bir hayvan olmadığını belirterek takvimin Türklere ait olmadığını ispatlamaya çalışır. Ancak sözlerine şunları da ekler: Diğerlerinin tümü Türk-Moğol hayvanlarıdır. (Roux, 2004: 84-85) Bu sözlerle Roux kendi tezini çürütmüştür. Çünkü bu düşünceye göre içinde Türkçe olmayan hayvan adlarından dolayı Türklere ait olmadığı iddia edilen bu sistem, içinde bulunan Türkçe adlardan dolayı başka bir topluma ait olamayacaktır.

Yaptığımız çalışmadan hareketle takvimin kökeni ile şu görüşe sahip olduk: Konargöçer bir kültüre sahip Türkler, hayatlarının her alanına hayvanları yerleştirmişlerdir. Yiyecek, içecek sağlamak, eşya yapımında kullanmak gibi günlük ihtiyaçlardan tutun da hayvanları kendilerine ata yapan, onları Tanrı ile aralarında bir elçi olarak algılayan, hayvanlara kutsallık atfeden, büyü ve tılsım yoluyla geçmiş ve gelecekte haberleri almakta yine bu hayvanları kullanan, kendisini güçlü veya zayıf yönleriyle bu canlılara benzeten, bu dünyanın yanında öbür dünyada da kendilerine yoldaş olarak hayvanları seçen bir toplum, eminiz zamanlarını adlandırırken de hayatlarının her köşesine yerleştirdikleri hayvanların adlarını kullanmışlardır. Türkçe olmayan hayvan adları dolayısıyla takvimin Türklere ait olmadığını iddia edenlerin toplumların birbirlerinin kültürlerinden etkilenebileceğini göz ardı ettiklerini düşünmekteyiz. Türkler o topraklarda bulunan diğer topluluklardan doğal olarak etkilenmiş ve başka dillere ait hayvan adları dillerine girmiş olmalıdır.

Turan, Türkçe olmayan hayvan adlarının bu takvim sistemine girmesinin kutsal olan hayvanların isimlerinin gayri kutsi hallerde söylenmemesinden kaynaklanabileceğini belirtir. Bu yüzden at-yont-yılkı, böri-kurt, barak-it-köpek, keskü-sıçan- domuz-lağzın gibi kullanımların görülmüş olabileceğini söyler. Ayrıca Tevârih-i Hamse'den “domuz yılında doğanların bu adı söylemeyerek Karageyük” dediklerini aktararak bu durumu örnekler. (Turan, 1941: 94-95)

Takvimin milletlerin kültür hayatındaki rolü çok önemlidir. İnsan hayatına yön veren bir çok olayın gelecek nesillere aktarılması kültürel etkileşimin konusudur. Kültürel etkileşim, kültürel unsurların coğrafi bakımdan yer değiştirerek bir toplumdan başka topluma geçmesi olayıdır. Türk toplulukları çeşitli kültürlerle tarih boyunca karşıya karşıya kalmışlar, yabancı kültürlerle bazı özellikler kazandırmışlardır. Türk takvimi de bazı yabancı kültürlerle az çok etkilenmek suretiyle günümüze kadar gelmiştir. (Kök,

2008: 735) Kültürel etkileşim yoluyla bazı yabancı hayvan adları takvime girerken on iki hayvanlı Türk takvimi - bu kültürel etkileşimin bir sonucu olarak- Moğollar, Çinliler, Hindliler ve başka toplumlar tarafından da kullanılmıştır.

On iki hayvanlı takvimi oluşturan yılların her birinin bir hikmeti içinde barındırdığı ve bu yılda doğanların bu yılın hikmetlerinden etkilendiği söylenmektedir. Yıllara ait hükümler sırası ile şöyledir:

I. Sıçgan Yılı: Karışıklık, kargaşalık ve kan dökme çok olur. Hırsızlar ve yol kesiciler çoğalır. Halk yerdeki böceklerden zarar görür. Bazı yerlerde rahatlık ve huzur olur. Valilere ve divan ehline noksanlık ve ziyan yüz gösterir. Bu yılda yağmur orta halli olur. Bu yılın üçte birinde doğan çocuk eziyet verici tabiatta olur. İkinci üçte birinde doğan bilgin, vekarlı ve temkinli ve edepli olur. Son üçte birinde doğan yalancı, beyhude söyleyen, bilgisiz olur.

II. Ud Yılı: Sığırların döğüşken olmasından bu yılda harpler çoğalır. Dert ve baş ağrıları çoğalır. Kış soğuk geçer. Mevsim kendi tabiatına az uyar, havalar değişik olur. Soğuktan meyvelere afet erişir. Yılın ilk üçte birinde doğan çocuk bilgin, uzağı görür ve anlayışlı olur ama ilimden az behrelî olmuş olur. İkinci üçte birinde doğan daima gamlı, kederli olur. Son üçte birinde doğan az akıllı ve beyhude söyler ve cahil olur.

III. Bars Yılı: Hükümdarlar birbirine şüpheli nazarla bakarlar ve makam kavgasına girişirler, ahid bozuculuk ederler. Bundan dolayı etraftan muhalif ve müdde'iler zuhur eder. Bilhassa şark ve garp taraflarında muhalefet artar. Yemiş az olur. Yılın ilk üçte birinde doğan çocuk yiğit, erkek ve güzel çehrelî olur. İkinci üçte birinde doğan zengin ve haris olur. Üçüncü üçte birinde doğan kahil ve akılsız olur.

IV. Tavışgan yılı: Meyve ve her nimet çok olur. Sulh uzun zaman devam eder. Kışı mutedil, baharı bahar, yazı yaz olur. Yılın evvelinde doğan mali ve kötü huylu, lakin kali olur. Ortasında doğan güzel, sonunda doğan müskir ve vahşi olur.

V. Lu yılı: Timsahın suda yaşaması dolayısıyla bu yıl çok yağmur yağar ve bolluk olur. Savaş ve kan dökücülük çok olur. Ağaçlara afet erişir. Arpa ve buğday iyi mahsul verir. Bazı mahsullere afet erişir. İlk üçte birinde doğan kötü huylu ve müteneffir tabiatlı olur ve halka az karışır. İkinci üçte birinde doğan temiz söyleyen, iyi işleyen ve siyretli olur. Sonunda doğan şerir, hayasız olur.

VI. Yılan Yılı: Bu yıl meyve çok az olur. Yıl kurak, kış soğuk ve uzun olur. Yerdeki böcekler müezzi olur, yılan, sıçan ve karınca bazı yerlerde çoğalır. Hükümdarlar, beyler arasında husumet ve cidal zuhur eder. Halk arasında hile, hesad artar, türlü hastalıklar meydana çıkar. Bazı yerlerde veba olur. Evvelinde doğan mülayim, durenmiş, sakin, vakarlı ve uzun ömürlü olur. Ortasında doğan hasud, kinci, kötülük işleyici olur. Sonunda doğan sert, kötü huylu, hilekar ve ihmalkar olur.

VII. Yond Yılı: Türkistan Rum ve Frenk taraflarında halk arasında fitne, karışıklık çıkar. Bazı yerlerde ekinler iyi olur. Meyvelerde afet olur. Kışın şiddetli soğuk ve yağış olur. Evvelinde doğan bilgili, akıllı, yüksek himmetli olur. Ortasında doğan doğru sözlü, doğru işli, civanmerd ve sahib-i ilm ü hilm olur. Sonunda doğan kötü huylu, kötü düşünceli, kin tutucu ve kin arar olur.

VIII. Koyn yılı: Bu yılda nimetler bollaşır. İnsanlar iyilik ve hayra mütemayil olurlar. Yağmur çok yağar gerçi fitne ve karışıklık çıkarsa da çabukça sükun bulur ve asayiş yerine gelir. Bu yılın ilkinde doğan güzel yüzlü, rızkı bol, yüce himmetli olur. Ortasında doğan vefasız, düşman, engiz ve az çocuklu olur. Sonunda doğan ebleh ve kısa ömürlü olur.

IX. Biçin Yılı: Çok muharebe ve mücadele zulüm ve tereddidi olur. Reaya ve göçebelerin malı çok olur. Büyükler ve eşraf birbirleri ile mevki kavgasına düşerler. Hırsızlar ve fitneciler galebe ederler ve halka mazarrat yaparlar. Bu yılda meyvelere ve bilhassa üzüme afet erişir. At, deve gibi büyük hayvanlarda çok telefât olur. İlkinde doğan kötü işli, kötü düşünceli olur. Ortasında doğan hasud ve mekkar ve bedbaht olur. Sonunda doğan ebleh, mutekid olur.

X. Tavuk Yılı: Yiyecek çok olur fakat bu hayvan yerken yiyeceğini karıştırdığından karışıklık çıkar. Hastalık çok olur. Bazı yerlerde zelzele tahribat yapar, alışveriş kesilir, eşya pahalânır, bazı yerlerde büyük harpler olur. Hayvanat çoğalır ve kadın hastalıkları, çocuk düşürme vaki olur. İlkinde doğan çocuk iyi suratlı, metin ve akıllı olur. Ortasında doğan müfsid ve şerir olur. Sonunda doğan iyi sözlü, rey ve tedbir sahibi olur.

XI. İt Yılı: Fitne, karışıklık ve kan dökücülük, at ve katır ölümü olur. Hayvanların kıymeti artar. Hırsızlar ve yol kesiciler çoğalır. Kış gayet soğuk geçer. Çok hastalık olur. Veba ve ölüm korkusu artar ve düşman halk arasına muhalefet sokar. Musadere ve mutalebe çoğalır; katil, zulüm ve sitem olur. Yılın evvelinde doğan fena tabiatlı ve köpek

sıfatlı ve münasebetsiz, cenkçi, doğru söyleyici olur. Ortasında doğan akıllı, bilgili fakat itibarsız olur. Sonunda doğan kahraman, yiğit, vekarlı ve vefalı, yüksek sesli olur.

XII. Domuz Yılı: Kar, soğuk çok olur. Kargaşalıklar çıkar. Hükümdarlar arasında muhalefet olur. Reaya üzerine emir ve nehiyleri geçer. Tehlikeli hastalıklar çoğalır. Hırsız ve yol kesiciler artar. Dört ayaklılarda ölüm çok olur. Meyveler bollaşır. Evvelinde doğan güzel, ahlaklı ve akıllı olur. Sonunda doğan kahraman, cenkçi, kan dökücü ve ünlü olur. (Turan, 1941:101-106)

Halk takvimi ile ilgili bu kadar zengin malzeme bize Türk muhayyilesinin üstün özelliklerini ve işlenmiş dil varlığını anlatır. Milletlerin hayatında dil, din, tarih kadar geleneklerin de önemi vardır. Bu maddi ya da manevi unsurların bütünü, bir milletin tarihe ışık tutan önemli belgeleridir. Gelenekler, sözel Türk kültürünün en önemli mihenk taşlarıdır. Tarihlendiremediğimiz dönemlerden kalmış kültür vesikalarıdır. Atadan kalan bu tarihi miras millet bağının en önemli dayanağıdır. Türkler tarihin hangi döneminde ve yeryüzünün hangi coğrafyasında olurlarsa olsunlar kültürel miraslarını keskin zeka, ince hayal gücü ve derin his ile yoğurarak kuşaktan kuşağa maharetle aktarmışlardır. (Kök, 2008: 751)

Görüldüğü üzere Türkler, konar göçer hayatın büyük etkisiyle hayatının her yerine yerleştirdikleri hayvanları zamanlarına isim yapmakla da kalmamış, bir de bu isimleri verdikleri yılları yorumlamışlardır. Hayvanların özelliklerinden hareketle yıllara özellikler atfeden Türkler bir de bu yıllara ait özelliklerin insanlar üzerindeki etkilerinden bahsetmişlerdir.

5. BÖLÜM: HAYVAN ADLARININ SINIFLANDIRILMASI

5.1. KÖKTÜRK DÖNEMİ ESERLERİ

5.1.1. KARADA YAŞAYAN HAYVANLAR

5.1.1.1. VAHŞİ HAYVANLAR

5.1.1.1.1. Av Hayvanları

5.1.1.1.1.1. arkar: dişi dağ keçisi [**Ağırşak** (Orkun, 2011: 159)]

a. **Ağırşak** (II,159) [arkar ay beş]

5.1.1.1.1.2. keyik/ käyik: geyik, av hayvanı [**T.** (Aydın, 2012: 108), **1.Alt.** (Tekin, 2013: 520, **Alt.** (Orkun, 2011: 512)]

k. **T. 8** [*k(e)y(i)k* yiyü *t(a)b(i)şg(a)n* *y(e)yü* ol(u)rur (e)rt(i)m(i)z]

k.i **1.Alt. R1** { (a)ltun soña yış *k(e)y(i)ki* : (a)rt (o)ğ(u)l t(a)ş (o)ğ(u)l t(a)d çına b(a)rs(i)m (a)dr(i)lu b(a)rd[1]}

k.i **Alt. I, b 3** (III,102) [altun suña yaş *keyiki* artıgat ogul tad eçinä barsım]

5.1.1.1.1.3. sıgun: geyik [**BK** (Tekin, 2010: 70)]

s. **BK B5** {*t(a)gda: sıgun:* (e)ts(e)r [(a)nça]}

5.1.1.1.1.4. tabışkan/tavişgan: tavşan [**T.** (Aydın, 2012: 108), **ŞU**(Tekin, 2010: 75)]

t. **ŞU D 8** [*tavişgan* yıl]

t. **T. 8** [*k(e)y(i)k* yiyü *t(a)b(i)şg(a)n* *y(e)yü* ol(u)rur (e)rt(i)m(i)z]

5.1.1.1.2. YIRTICI HAYVANLAR

5.1.1.1.2.1. adığ: ayı. [**Uy.A.** (Sertkaya, 2011: 29)]

a.+m **Uy.A. IV.** [aç (*a)d(i)g(i)n* (e)r (e)rd(e)m(i)m akuz]

5.1.1.1.2.2. bars: pars, kaplan [**ŞU** (Erhan, 2011: 73), **Ta.** (Aydın, 2011: 49), **1.Alt.** (Tekin, 2013: 520), **Alt.** (Orkun, 2011: 511), **El.** (Tekin, 2013: 450)]

b. **ŞU D 7** [ançıp *bars* yılka çık tapa yorıdım]

b. **Ta. B 1** [*bars* yılka yılan yılka êki yıl yayladım]

b. **1.Alt. F1** [bört oça *b(a)rs* : (a)dr(ı)lm(a)yıtu]

1.Alt. F3 [y(e)rd(ä)ki *b(a)rs* t(ä)g(i)mä : (ä)rd(ä)ml(i)g(i)mä
bökm[(ä)d(i)m]

b.+ım **1.Alt. R1** {(a)ltun soña yış k(e)y(i)ki : (a)rt (o)ğ(u)l t(a)ş (o)ğ(u)l
t(a)dçına *b(a)rs(i)m* (a)dr(ı)lu b(a)rd[ı]}

b. **Alt. I, a2 (III,101)** [at aşar alp ertiniz it ut aşar küç ertiniz iniliğ
böri uça *bars* adırılmay]

b. **El. (9)** [el(i)m ut(u)ş(i)ña : (a)zıp : kal[(a)y(i)n] (a)dr(ı)l(a)y(i)n ñ
: *b[ar]s* y:ılta (ä)r[ti : y(a)l](i)kay(i)n]

5.1.1.1.2.3. böri: kurt [**BK** (Tekin, 2010: 54), **KT** (Tekin, 2010: 26), **Alt.** (Orkun, 2011: 511), **Be.** (Orkun, 2011: 483)]

b. **KT D12** [t(e)ñri: küüç: birtük üç(ü)n: k(a)ñ(i)m k(a)g(a)n: süsi:
böri t(e)g: (e)rm(i)ş.]

b. **BK D11** [t(e)ñri: küç birtük: üç(ü)n: k(a)ñ(i)m k(a)g(a)n: süsi: *böri*
t(e)g: (e)rm(i)ş.]

b. **Alt. I, a2 (III,101)** [at aşar alp ertiniz it ut aşar küç ertiniz iniliğ
böri uça *bars* adırılmay]

b. **Be. d 2 (III,73)** [yeti *böri* ölürdim barsıg yükmekiğ ölürmedim]

5.1.1.1.2.4. bört: kurt [**1.Alt.** (Tekin, 2013: 520)]

b. **1.Alt. F1** [bört oça *b(a)rs* : (a)dr(ı)lm(a)yıtu]

5.1.1.1.3. YIRTICI OLMAYAN HAYVANLAR

5.1.1.1.3.1. aş: kakım [K.C. (Orkun, 2011: 490)]

a.+ım **K.C.** (III,80) [ayı *aşım* suñurım kanta er sayım ak]

5.1.1.1.3.2. biçin/bêçin/ piçin: maymun [**H.T.** (Orkun, 2011: 301, 307), **KT** (Tekin, 2010: 40), **Ta.** (Aydın, 2011: 45), **Talas** (Orkun, 2011: 326)]

b. **H.T.II,1** (II,109) [*biçin* yılka]

p. **H.T. X,1** (II,115) [*piçin* yıl yetinç ay]

b. **KT KD** [b(a)rkin: b(e)d(i)zin: bit(i)g t(a)ş[in]: *biçin*: yılka: yit(i)nç (a)y: yiti ot(u)zka: koop (a)lkd[(i)m](i)z.]

b. **Ta. G 1** [ékinti *bêçin* yılıka yorıdım]

p. **Talas II., 1 (II,134)** [otuz oğlan sagdıçları *piçin* yeti iğirmi]

5.1.1.1.3.3.küsgü: sıçan [ŞU (Aydın, 2011, 67), **Ta.** (Aydın, 2011: 47)]

k. **ŞU K 12** [kara bodun kılınç *küsgü* yılka aşdım]

k. **Ta. G 5** [anta késre *küsgü* yılıka sinligde küç kara bod[un er]miş]

5.1.1.1.3.4. lağzın/ lağzın: domuz [İh. A. (Orkun, 2011: 314), **BK** (Tekin, 2010: 68), **ŞU** (Aydın, 2011: 67), **Ta.** (Aydın, 2011: 46), **Karı Çor** (Alyılmaz, 2013: 20)]

l. **İh. A. b 2** (II,122) [ogulları Turgul yelğek *lağzın* yıl]

l. **BK G10** [*l(a)gzın*: yıl: biş(i)nç (a)y: yiti ot(u)zka: yog: (e)rtürt(ü)m.]

l. **ŞU K 11** {*lağzın* yılka t[okıdım?]}

l. **Ta. G 4** [üç karlok *lağzın* yılka tokuz tatar tokuz buyruk]

l. **Karı Çor** [*lağzın* yıl]

5.1.1.1.3.5. teyeñ: sincap [**BK** (Tekin, 2010: 48)]

t+in **BK K12** [*kök: t(e)y(e)nin: türük(ü)me: bod(u)n(u)ma: k(a)zg(a)nu: birt(i)m.]*

5.1.1.2. EVCİL HAYVANLAR

5.1.1.2.1. BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR

5.1.1.2.1.1. **buka/ bu:ka:** boğa [**T.** (Aydın, 2012: 107)]

b. **T. 6** [s(e)m(i)z bu:ka toruk *buka* t(e)y(i)n bilm(e)z (e)rm(i)ş]

b. **T. 5** [toruk *bu:k(a)lı* s(e)m(i)z *bu:k(a)lı* ır(a)kda...]

5.1.1.2.1.2. **ut:** sığır [**Alt.** (Orkun, 2011: 511)]

u. **Alt. I, a2 (III,101)** [at aşar alp ertiniz it *ut* aşar küç ertiniz]

5.1.1.2.2. KÜÇÜKBAŞ HAYVANLAR

5.1.1.2.2.1. **kooń / kony:** koyun [**BK** (Tekin, 2010: 54), **KT**(Tekin, 2010: 26, 40), **ŞU**(Aydın, 2011: 66, 88, 92), **Ta.** (Aydın, 2011: 45)]

k. **KT D12** [y(a)gısı: *kooń* t(e)g (e)rm(i)ş.]

k. **BK D11** [y(a)gısı: *kooń* t(e)g (e)rm(i)ş.]

k. **KT KD** [kül tig(i)n: *kooń* yılka: yiti y(e)g(i)rm(i)ke: uçdı.]

k. **ŞU K 9** [*kony* yılka yorıdım]

ŞU B 2 [*kony* yılka]

ŞU B 9 [tümen *kony* kalmış]

ŞU B Ek 1 { [êl]tever biş yunt tümen *kony* ben [t]ut[dum] }

k. **Ta. D 9** [ozmış tegin kan boltı *kony* yılıka yorıdım]

5.1.1.2.3. BİNEK HAYVANLARI

5.1.1.2.3.1. **adgır:** aygır. (**KT** (Tekin, 2010: 34), **BK** (Tekin, 2010: 34))

a.+ıg **KT D36** [Ol t(e)gdükde: b(a)y(ı)rkuun(i)η: (a)k: (a)dg(i)r(i)g: udl(i)kin: sıyu: urtı.]

a.+in **BK K11** [s(a)r(i)g: (a)ltu]nin: ür(ü)η: küm(ü)şin: kırg(a)gl(i)g: kuut(a)yin: kinl(i)g: (e)şg[(i)tis]in: özl(i)k: (a)tin: (a)dg(i)rin: k(a)ra: k[ışin]: kök: t(e)y(e)ηin: türük(ü)me: bod(u)n(u)ma: k(a)zg(a)nu: birt(i)m.]

5.1.1.2.3.2. at: at [Çö. (Özönder, 2006: 113), İ.H. (Orkun, 2011: 136, 138), **BK** (Tekin, 2010: 68), **KT** (Tekin, 2010: 32, 34, 37, 38), **T.** (Aydın, 2012: 113, 114, 122), **ŞU** (Aydın, 2011: 86), **Alt.** (Orkun, 2011: 511), **K.C.** (Orkun, 2011: 490), **Uy.** (Orkun, 2011: 555), **Mi.** (Orkun, 2011: 257), **Talas** (Orkun, 2011: 326)]

a. **Çö. I.** [(a)dr(i)ldım(i)z (a)t t(a)b(a)rda]

a. **İ.H. B.4.** (I, 136) [özlüki boz at erti]

İ.H. D.15. (I, 138) [sünüşdükde küli çur özlüki yeğren at binip]

İ.H. D.19. (I,138) [oplayu teğip sança ıdıp at opulu önti]

a.+ın **BKT G12** [(e)dgü: özl(i)k (a)tin: k(a)ra: kişin: kök: t(e)y(e)ηin: s(a)ns(i)z: k(e)lür(ü)p: koop: koot(t)ı.]

BK K11 [s(a)r(i)g: (a)ltu]nin: ür(ü)η: küm(ü)şin: kırg(a)gl(i)g: kuut(a)yin: kinl(i)g: (e)şg[(i)tis]in: özl(i)k: (a)tin: (a)dg(i)rin: k(a)ra: k[ışin]: kök: t(e)y(e)ηin: türük(ü)me: bod(u)n(u)ma: k(a)zg(a)nu: birt(i)m.]

a. **KT K4** [ol: at: (a)nta: tüş[di]

KT D33 [Ol: (a)t (a)nta: ölti.]

KT D37 [Kül tig(i)n: b(a)şgu boz (a)t: bin(i)p t(e)gdi.]

KT D33 [Üç(ü)nç: y(i)g(e)n sil(i)g b(e)g(i)η: k(e)d(i)ml(i)g: tor(u)g: (a)t: bin(i)p: t(e)gdi.]

a.+ı **KT D39** [biziñ sü: (a)tv: toruk: (a)zuku: yook: (e)rti.]

a.+ıg **KT D32** [(e)η (i)lki: t(a)d(i)k(i)η çor(i)η: boz [(a)t(i)g: bin(i)p: opl(a)yu: t(e)gdi.]

KT D33 [(e)kinti: ışb(a)ra: y(a)mt(a)r: boz: (a)t(i)g: bin(i)p: t(e)gdi.]

a.+m **KT D40** [(a)lp ř(a)lçı: (a)k (a)tin: bin(i)p: t(e)gmiş.]

a. **T. 24.** [bir (a)t orukı (e)rm(i)ř]

T. 25. [(a)t üze b(i)nt(ü)re k(a)r(ı)g sökd(ü)m]

T. 25. [yok(a)ru (a)t y(e)te y(a)d(a)g(ı)n ıg(a)ç tut(u)nu (a)gturt(u)m]

a.+ıg **T. 27.** [(a)tıg ıka b(a)yur (e)rt(i)m(i)z]

T. 54. [tüg(ü)nl(ü)g (a)t(i)g yüg(ü)rtm(e)d(i)m]

a.+ı **ŞU G Ek 1** [apa bamış *atı* ol tumış]

a. **Alt. I, a 2** (III, 101) [*at* aşar alp ertiniz it ut aşar küç ertiniz iniliğ böri uça bars adırılmay itu]

Alt. I, a 3 (III, 101) [özlük *at* özin üç eriğ almadın]

a. **K.C., a4** (III, 79)[aşnukı atlarım şentim abga biner altı yüz atım ak *at*]

K.C., b9 (III, 80) [snz yetmiş yaşım öltim sizime agımga altmış *at* bintim]

a.+ım **K.C., a4** (III, 79) [aşnukı atlarım şentim abga biner altı yüz *atım* ak at]

K.C., b2 (III,80) [baş ıçalarım yaşıça yılıkı sizime abda eğeyin *atım* ak]

a.+larım **K.C., a4** (III, 79) [aşnukı *atlarım* şentim abga biner altı yüz atım ak at]

a.+ın **Uy. III, C 1** (III,145) [... tokuz ... tezğininip *atın* erğliğ...]

a. **Mi. B yüzü 2** (II, 65) [yarlıg boltı yurta *at* uçon]

Mi. B yüzü 6 (II, 66) [yolta *at* köğürmiş erke]

a.+um **Talas II, 4 (II, 134)** {kar çur [*a*]tum kula kar[a] yazımız[a]}

5.1.1.2.3.3. tay: tay [K.C. (Orkun, 2011: 489)]

t.+larım **K.C. a2 (III,79)** [*taylarım* er toyukçin yeti aşnukı erim taşaru tileti]

5.1.1.2.3.4.tebi: deve [T. (Aydın, 2012: 120)]

t. **T. 48** [s(a)r(i)g (a)ltun ür(ü)ñ kü:m(ü)ş kızı:z ko:d(u)z (e)gri *t(e)bi* (a)gı buñs(ı)z k(e)lürti]

5.1.1.2.3.5.yılı: sürü, at sürüsü, hayvan sürüsü [**İ.H.** (Orkun, 2011: 139), **BK** (Tekin, 2010: 58, 64), **KT**(Tekin, 2010: 40) , **Su.**(Orkun, 2011: 156), **ŞU**(Aydın, 2011: 69, 70), **Aç.**(Orkun, 2011: 544), **Be.**(Orkun, 2011: 482), **El.**(Tekin, 2013: 450), **K.C.**(Orkun, 2011: 490)]

y.+ıg **İ.H. D.25** (I, 139)[artuk *yılıg* iğiti]

y.+ıg **BK D38** [ol *yılıg*: (a)l(i)p ig(i)tt(i)m.]

y.+sın **BK D24** [og(i)lin: yu[t(u)z]in: *yılısin*: b(a)r(i)min: (a)nta (a)lt(i)m.]

BK D39 [*yılısin* b(a)r(i)min (a)nta (a)lt(i)m.]

y.+sın **KT GB** [kül tig(i)n(i)ñ: (a)ltunın: küm(ü)şin: (a)gısın: b(a)r(i)mın tör[t bñ] *y(i)lk[ıs]ın*: (a)y(a)gma: tuyg(u)t: bu [...] b(e)g(i)m: tig(i)n: yüg(e)rü: t(e)ñri bolça [...] t(a)ş: bit(i)d(i)m.]

y.+m **Su. 5 (I,156)** [ağılıg on *yılığım* sansız erti]

y.sın **ŞU D 2** [evin barkın *yılığın* [y]ulmadım]

ŞU D 3 [*yılığın* barımın kızın koduzın kelürtüm]

y. **Aç., b3 (III,134)** [yerdeki tamçalıg *yılığ* bunsız erti]

y. **Be. b.1. (III,72)** [sekiz adaklıg barımıg üçün *yılığ* tüketi bardım]

y.+m **El. 11** [tört (a)d(a)k: <l(i)g> : *yılığım* : s(ä)k(i)z (a)d(a)k : l(i)g : b(a)r(i)m(i)m : buñ(u)m : yook : (ä)rd(i)m]

y.+ı **K.C. b2 (III,80)** [baş ıçalarım yaşıça *yılığ* sizime abda eğeyin atım ak]

5.1.1.2.3.6. yunt/ yont: at [ŞU (Aydın, 2011: 92), Uy.Tu. (Orkun, 2011: 450)]

y. **ŞU B 9** {[bı]n *yunt* k[almış?]}

ŞU B Ek 1 { [èl]tever biñ *yunt* tümen *kony* ben [t]ut[dum]}

y.+ım **Uy. Tu. b.2** (teñri elimke kızgakım oglım öüz oglım altı biñ *yontum*)

5.1.1.2.4. KÜMES HAYVANLARI

5.1.1.2.4.1. takıgu: tavuk [**ŞU** (Aydın, 2011: 66), **Ta.** (Aydın, 2011: 45), **Tes** (Aydın, 2011: 32)]

t. **ŞU K 10** [*anta* kèsre *takıgu* yılka bodunun tuyup]

ŞU B 4 [*takıgu* yılka]

t. **Ta. G 2** [*takıgu* yılıka yorıdım]

t. **Tes B 4** {[*taki*]gu yılka}

5.1.1.2.5. DİĞER EVCİL HAYVANLAR

5.1.1.2.5.1. it: köpek [**BK** (Tekin, 2010: 68), **Ta.** (Aydın, 2011: 46)]

1. **BK G10** [Bunça: k(a)zg(a)n(ı)p: k(a)ñ[(ı)m k](a)g(a)n [ı]t yıl: on(u)nç (a)y: (a)ltı ot(u)zka: uça: b(a)rdı.]

1. **Ta. G 3** [ben *anta* kèsre *it* yılıka üç karlök yavlak sakınıp teze bardı]

5.1.1.3. SÜRÜNGEN HAYVANLAR

5.1.1.3.1. yılan: yılan [**H.T.** (Orkun, 2011: 304), **Ta.** (Aydın, 2011: 43, 49)]

y. **H.T. VII, 1 (II,112)** [*yılan* yıl onunç ayka]

y. **Ta. D 5** [sekiz otuz yaşıma *yılan* yılka türük élin anta bulga<t>dım]

Ta. B 1 [bars yılka *yılan* yılka éki yıl yayladım]

5.1.1.4. BÖCEKLER

5.1.1.4.1. koñuz: böcek [**Toy.** (Orkun, 2011: 251)]

ķ. **Toy. 29 (II,59)** [ķurt *koñuz* adartu umaz]

5.1.1.4.2. kurt: kurt, solucan [Toy. (Orkun, 2011: 251)]

ķ. **Toy. 29 (II,59)** [*ķurt* koñuz adartu umaz]

5.1.2. UÇAN HAYVANLAR

5.1.2.1. YIRTICI KUŞLAR

5.1.2.1.1. suñur: sungur denilen av kuşu [K.C. (Orkun, 2011: 490)]

s.+ım **K.C. b3 (III,80)** [ayı aşım *suñurım* kanta er sayım ak]

5.1.2.2. YIRTICI OLMAYAN KUŞLAR

5.1.2.2.1.suñā: turna, erkek ördek [Alt. (Orkun, 2011: 512)]

s. **Alt. I, b 3 (III,102)** [altun *suñā* yaş keyiki artıgat ogul tad eçinā]

5.1.3. SUDA YAŞAYAN HAYVANLAR

5.1.3.1. kiş: samur [BK (Tekin, 2010: 68)]

k. **BK G12** [(e)dgü: özl(i)k (a)tin: k(a)ra: *kişin*: kök: t(e)y(e)ñin: s(a)ns(ı)z: k(e)lür(ü)p: koop: koot(t)ı.]

k.+in **BK K11** [s(a)r(ı)g: (a)ltu]nin: ür(ü)ñ: küm(ü)şin: kurg(a)gl(ı)g: kuut(a)yin: kinl(i)g: (e)şg[(i)tis]in: özl(i)k: (a)tin: (a)dg(ı)rin: k(a)ra: *k[işin]*: kök: t(e)y(e)ñin: türük(ü)me: bod(u)n(u)ma: k(a)zg(a)nu: birt(i)m.]

5.1.4. EFSANEVİ- MİTOLOJİK HAYVANLAR

5.1.4.1. lü/ lüi / ulu: ejderha [O. (Orkun, 2011: 130), Ta. (Aydın, 2011: 49), Orjuk (Bold, 2001: 66)]

l. **O. sağ 12** (I, 130)(üze tenri kan *lüi* yılka yetinç ay küçlüg alp kaganımda adırılı bardınız)

l. **O.4(Yan yazıtın üstünde ufkī yazıt)** [bilge taçam *lü*]

l. **Ta. B 2** [*ulu* yılıka ötüken ortosınta as öñüz baş kan idok baş kedininte yayladım]

1. **Orjuk B.1.** [*lu* yıl türk boyla Tarkan kü...]

5.2.UYGUR DÖNEMİ ESERLERİ

5.2.1.KARADA YAŞAYAN HAYVANLAR

5.2.1.1. VAHŞİ HAYVANLAR

5.2.1.1.1. AV HAYVANLARI

5.2.1.1.1.1. **adğıraç**: dağ keçisi, dağ tekesi, geyik, oğlak [BT IX (Tekin, 1980: 194), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 5)]

- a. BT IX 75,13 [ımğa teke *adğıraç* sukaç başlıg]
- a. EUTSöz [*adğıraç*: dağ keçisi, dağ tekesi, geyik]

5.2.1.1.1.2. **añ/ äñ/ enğ**: av hayvanı[ETG (Akalin , 2007: 43), Ir. (Tekin, 2013: 22)]

- a. ETG 47 [*añ*]
- e.+in Ir. 31 [*enğin* menğin bulmış]
- e.+ke Ir. 31 [bars kiyik *enğke* menğke barmış]

5.2.1.1.1.3. **buğu**: geyik [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 51)]

- b. EUTSöz [*buğu*: geyik : Uig. –WB. 15; Kow. 1160.]

5.2.1.1.1.4. **älik/ elik**:yabani keçi, erkek ceylan [ETG (Akalin , 2007: 240, 264), Ir. (Tekin, 2013: 26)]

- ä. ETG [*älik*]
ETG [kanlık süsi abğa ünmiş sağır içrä *älik* kiyik kirmiş]
- e. Ir. 63 [sagır içre *elik* kiyik kirmiş]

5.2.1.1.1.5. **ımğa/ amğa**: dağ keçisi [BT IX(Tekin, 1980: 194), EUTSöz(Caferoğlu, 1968:85), Ir. (Tekin, 2013: 24)]

- 1. BT IX-75,13 [*ımğa* teke *adğıraç* sukaç başlıg]

1. **EUTSöz** [*ımğa*: dağ keçisi.]
  - a. **Ir. 49** [esri *amga* yalım kayaka ünüp barmış]
  - a.+ka **Ir. 49** [ortu yirde *amgaka* sokuşmış]

5.2.1.1.1.6. keyik/ käyik/ kiyik: geyik [**AY-Kaya** (Kaya, 1994:194, 199, 200, 202, 260, 272, 274, 317, 321, 330), **AY 7** (Çetin, 2012: 114, 167, 173), **AY İki Parça** (Çağatay, 1945: 72, 116), **BT III** (Tezcan, 1974: 32), **BT V** (Zieme, 1975: 57), **BT VIII** (Zieme, Kara, 1977: 36, 58, 102), **BT IX** (Tekin, 1980: 110, 180, 194, 197, 212), **ETS** (Arat, 1991: 108, 286), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 108), **ETG** (Akalmı , 2007: 130, 238, 239, 240, 243, 279), **Ir.** (Tekin, 2013: 20, 22, 24, 25, 26) , **U.Ü.** (Himran, 1946: 28, 30, 36), **Ui. IV**(Himran, 1945: 28), **TT I** (Bang, Gabain, 1929: 246)]

- k. **AY-Kaya 630/22** [*keyik* .. arıgka sakaka tayaklıg]
- k.+ler **AY-Kaya 314/16** [kanı küyü küzetü tutup kamag *keyikler*]
  - AY-Kaya 325/21** [yavlak *keyikler* adasıntın yagı]
  - AY-Kaya 326/17** [*keyikler* adasıntın yagı yavlak yek içgeklar]
  - AY-Kaya 327/10** [*keyikler* adasıntın ada tuta]
  - AY-Kaya 331/24** [*keyikler* adasıntın yavlak yek içgeklar]
  - AY-Kaya 464/5** [üze .. kadir yavlak *keyikler*]
  - AY-Kaya 493/6** [*keyikler* kuvragınıg ..]
  - AY-Kaya 496/7** [kanı .. *keyikler* başdıngı erür teg ..]
  - AY-Kaya 599/15** [kalın kuş *keyikler* kuvragın manu]
  - AY-Kaya 599/22** [bo kamag kuş *keyikler* kuvragı bir]
  - AY-Kaya 608/20** [bo arıg semek içinte kadir yavlak *keyikler*]
- k.+ler **AY 7 / 113** [üze kadir yavlak *keyikler*]
  - AY 7 / 820** [*keyikler* kuvragınıg]

AY 7/ 889 [kanı :: *keyikler* başdınki erür teg]

k. **AY İki Parça 630/20** [neçe bar erser kuş *keyik* ...]

k.+ler **AY İki Parça 608/ 20** [bu arıg semek içinte qadır yavlaq *keyik-ler* bar bolup...]

k.+ler **BT III-129** [başlatı alqo tırdı-lar-lıg *keyiklär* qıvraq-ı]

k. **BT V-559** [bilmätin *kyik* täg yilkı täg]

k.+li **BT VIII-A 100** [yogaçari-lar iligi şavari-pa bahşı : *käyik-li* kuş]

k.+tä **BT VIII-A 427** [balıq-lı *käyik-tä* ulatı ülgüsüz üküş]

k.+lärig **BT VIII-B 125** {[tirti]lig *käyik[lärig* qorkıttaçı ärür]}

k. **BT IX-145,24** [*keyik* begi keşarin arslan usuqluğ]

BT IX-67,12 [adruk kuş *keyik* başlıg tamuluğ]

k. **BT IX-78,29** [keyikçiler erdimiz erüş öküş *keyik*]

k.+ler **BT IX-85,3** [kuşlar *keyikler*]

k.+lerig **BT IX-78,31** [qıltımız sansız tümen *keyiklerig*]

BT IX-75,6 [tümen *keyiklerig* ölürdi]

k.+in **ETŞ 108/60** [keşigsiz çantıg keyikin qoşsar]

k. **ETŞ 286/33** [kelen *keyik* müyüzi teg]

k. **EUTSöz** [*käyik*:1.geyik: U.IV. 18,215= kiyig. 2. Vahşi hayvan: U. II. 43,14; Suv. 608,20; H. II. 14,122.; *kiyik*=*käyik*. ‘geyik’]

k. **ETG** [*keyik/kiyik*: geyik]

ETG [kilän *käyik* müyüzi täg atıj küj kötrülgäy]

ETG [toquz aralı sıgun *kiyik* män]

ETG [sağır içrä älik *kiyik* kirmiş]

k.+ler **ETG n.58** [inçä bolmazun ıaltı bo arıg içintä yawlaı *käyiklär* bar bolup biz yoıadguluı bolmalım]

ETG [bo arıg sämäk içintä ıadır yawlaı *käyiklär* bar bolup]

k. **Ir. 31** [bars *kiyik* eıke meıke barmış]

Ir. 49 [bars *kiyik* eıleyü meıleyü barmış]

Ir. 63 [sağır içre elik *kiyik* kirmiş]

Ir. 60 [tokuz arlı sıgun *kiyik* men]

Ir. 62 [yargun *kiyik* men]

Ir. 15 [kuı og(l)ı uıa äztı, *kiyik* oglı yögürü äztı]

Ir. 45 [*kiyik* oglı men]

k. **U.Ü. (C/8)** [... irinç *keyik*...]

U.Ü. (C/64) [... alpaıutı birle *keyik* avlap yortup...]

k.+lerde **U.Ü. (C/61)** [...alıu sıgunlarda *keyiklerde* adruıraı...]

k.+lerig **U.Ü. (C/57)** [ülgüsüz sansız *keyiklerig* avlap ölürdi]

k.+lerniı **U.Ü.(C/15)** [*keyiklerniı* ülgüsüz öküı ıorıınıaları ol]

k.+niı **U.Ü. (D/121)** [irbiç kelip ölmüş got *keyikniı*...]

k.+lerin **U IV 215.** [*keyiklerin* tegriklep kisari arslan]

k. **TT I / 42** [küzäısar sn kälän *käyik* müyüzi täg]

5.2.1.1.1.7. kıyanıı: tavıan [EUTSöz (Caferoılu, 1968: 190)]

k. **EUTSöz** [*kıyanıı*: tavıan : Man. I. 8,8.]

5.2.1.1.1.8. muyğak/ muiğak/ munğak/ muygak: dişi geyik [**BT IX** (Tekin, 1980: 194, 227), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 166), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 132, 133), **ETG** (Akalm , 2007: 287), **D.** (Tokyürek, 2013: 250)]

m. **BT IX-102,7** [irbiç manu sığun *muyğak*]

BT IX-75,12 [munta tugup sığun *muyğak* başlıg]

m. **BT XXIII-H061** {[t]ıltag-ın ikilâyü takı *muygak*}

m.ky-a **BT XXIII-H053** {ol irinç y(a)rılıg *m[uygak-ky-a ol]*}

m.+nıñ **BT XXIII-H056** {[ol *muyg*]ak-nıñ baş-ky-a-sın tutup}

m.+ıg **BT XXIII-H044** (umadın ämgänü turur içlig *muygak*)

m.+garu **BT XXIII-H050** {[içlig] *muygak-garu* barıp baş-ın}

m. **EUTSöz** [*muiğak*: dişi geyik : Man. I. 35,5.; *munğak*: dişi geyik]

m. **ETG** [*muyğak*: dişi geyik]

m. **D. 2099-310** [edgülüg *muygak* bar erdi neteg osuglug erdi tep teser topl etözi tüüsi terisi sobay altun öñlüg erti kurgu yenik kılınçlarıg keterip tevsiz kürsüz tözün yumsak törülüg tokulug erti alku sığun *muygak* kuvragınıñ ögi teg amrak erip uzun turkaru olarnı ayıg kılınçtın tıdıp nom nomlayur erti anta ötrü rastramuki atlg keyikçi ol arıgta barıp toor tuzak yaratdı]

5.2.1.1.1.9. sığun/ sığın/ suğun/ sığun: geyik, erkek geyik [**BT III** (Tezcan, 1974: 30), **BT IX** (Tekin, 1980: 194, 197, 227), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 202), **ETG** (Akalm , 2007: 238, 239, 293), **U.Ü.** (Himran, 1946: 36, 38, 40, 42, 44, 46), **Hsüan VI** (Tokyürek, 2013: 250) , **D.** (Tokyürek, 2013: 250)]

s.+larnıñ **BT III-94** [irsividan arıg-ta *sığun-lar-nıñ* bärkintä]

s. **BT IX-102,7** [irbiç manu *sığun* *muyğak*]

BT IX-75,12 [munta tugup *sığun* *muyğak* başlıg]

BT IX-78 v 9 [başlıg *sığun* başlıg tamuluğ]

s. **EUTSöz** [*sığun*: erkek geyik, meral; H. II. 22,24.=suğun; *suğun*: geyik : TT. VII: 41,4 =sığun.]

s. **ETG** [*sığun*, *suğun*, *sığın*: (ala)geyik]

ETG [*suğun* münüzin yumşak öđüp, suwқа тоқıp, içsär, kidär]

ETG [toқuz aralı *sığun* *kiyik* män]

s. **U.Ü. (C/59)** [...*sığun* bar erdi]

U.Ü. (C/129) [... közin *sığun* tapa körup övkesi kelip...]

U.Ü. (C/133) [*sığun* beginiñ boynın bıçıp başın yirde yıқdı]

s.+lar **U.Ü. (C/68)** [biş yüz *sığunlar* isig öz қорқıncıña...]

U.Ü. (C/80) [ol seniñ *sığunlar* ...]

U.Ü. (C/90) [қатıđlanđıl *sığunlar* begi –y-a]

U.Ü. (C/93) [ol edgölüg *sığunlar* begi biş yüz...]

U.Ü. (C/103) [ol altun öğlüg *sığunlar* begi қayudın...]

U.Ü. (C/110) [*sığunlar* begi m(e)n]

s.+larda **U.Ü. (C/61)** [...alқu *sığunlarda* keyiklerde adruқraq...]

s.+larığ **U.Ü. (C/94)** [biş yüz *sığunlarığ* ötleüy erigleyü inçe tip tidi]

s.+larқа **U.Ü. (C/116)** [...biş yüz *sıđunlarқа* isig öz buşı birzün]

s.+larını **U.Ü. (C/65)** [... ol biş yüz *sığunlarını* körup...]

s.+larınıñ **U.Ü. (C/62)** [biş yüz *sıđunlarınıñ* yirçisi iligi begi erdi.]

s.+nuñ **U.Ü. (C/126)** [altun öğlüg *sıđunnuñ* ötügin tınlağalı unamatın...]

s.+lar **Hsüan VI / 1646-1649** [*sıgunlar* berkinte grdrakut tagda tañlançıgın körüp adıntı muñaddı]

s. **D. 2099-310** [alku *sıgun* muygak kuvragınıñ ögi teg amrak erip uzun turkaru olarnı ayıg kılınçtın tıdıp nom nomlayur erti]

5.2.1.1.1.10. sukaq: geyik [BT IX (Tekin, 1980: 194)]

s. **BT IX-75,13** [ımğa teke adğırak *suqaq* başlıgı]

5.2.1.1.1.11. tavişgan/ tavşan/ tavişkan/ tavişgan/ tabişgan: tavşan [AY-Kaya (Kaya, 1994: 72, 74), BT I (Zieme, Hazai, 1971: 28, 34), BT XVIII (Zieme, 1996: 118, 160), BT XXIII (Zieme, 2005: 132), BT XXVIII (Yakup, 2010: 54, 144), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 229), ETG(Akalın , 2007: 235, 297), Ir. (Tekin, 2013: 23), U.Ü. (Himran, 1946: 64, 66, 68, 70, 76, 78, 80, 82, 84, 86), Hsüan VI (Tokyürek, 2013: 265) , H.I. (Tokyürek, 2013: 265)]

t. **AY-Kaya 30/7** [üze *tavişgan* yıl bişinç ayın]

AY-Kaya 34/18 [kutlug *tavişgan* yıl guuyihua vıharka tayaklıgı]

t. **BT I-B 172** [*tavişgan* müyüzi bodsuzı tåg igid ol]

BT I-D 90 [*tavişgan* müyüzi bodsuzı tåg igid ol]

t. **BT XVIII-1096** [burhan şarir-ın kltı [birök nâçätä] *tavişgan*]

BT XVIII-S 705 [üzä *tavişgan* yıl bişinç ay-ın]

t. **BT XXIII-G044** [vuu-sı bo ärür : *tavişgan* yıl-lıgı]

t. **BT XXVIII-C331** (*tavişgan* müyüzi bodsuzı tåg igid ol)

t. **BT XXVIII-B007** {kutlug *tavişgan* [yıl]}

BT XXVIII-B008 {kutlug *tavişgan* [yıl buyan]}

t. **EUTSöz** [*tavişkan*: 1. tavşan : H. I. 6,25. 2. on iki hayvanlı takvimin bir yılı. İst. 8.]

- t. **ETG** [*tawıŝġan/tawıŝkan/tviŝkam*: tavşan]
- ETG** [yitiñ ay kiçig. bir yañısı kuu *tawıŝġan*]
- t. **Ir. 44** [*tabışgan* terisi üñüşüpen yügürü barmış]
- t. **Ir. 44** [togan kuş tenriden kodı *tabışgan* tipen kapmış]
- t. **U.Ü. (D/1)** [ol ... *tawıŝġan*...]
- U.Ü. (D/13)** [ol y(i)me edgölüg *tawıŝġan*...]
- U.Ü. (D/27)** [anta ötrü edgölüg *tawıŝġan* olarnıñ ...]
- U.Ü. (D/72)** [*tawıŝġan* basa basa...]
- U.Ü. (D/82)** [oġuŝluġ *tawıŝġan* ıatıġ köñülin isig...]
- U.Ü. (D/104)** [bodis(a)tv(a) oġuŝluġ *tawıŝġan* ol antaġ açıġ ...]
- U.Ü. (D/110)** [ötrü olar *tawıŝġan* biçin...]
- U.Ü. (D/128)** [yene ök *tawıŝġan* inçe tip tidi]
- U.Ü. (D/132)** [ötrü bodis(a)tv(a) oġuŝluġ *tawıŝġan*...]
- U.Ü. (D/136)** [*tawıŝġan* .../n saķınçın]
- t.ķa **U.Ü. (D/12)** [olar üçegü bodis(a)tv(a) oġuŝluġ *tawıŝġanķa*...]
- U.Ü. (D/17)** [...bodis(a)tv(a) oġuŝluġ *tawıŝġanķa* inçe...]
- U.Ü. (D/26)** [...kelürüp bodis(a)tv(a) oġuŝluġ *tawıŝġanķa* suna]
- U.Ü. (D/46)** [... bodis(a)tv(a) oġuŝluġ *tawıŝġanķa* ürük ...]
- t.nıñ **U.Ü. (D/4)** [Bodis(a)tv(a) oġuŝluġ *tawıŝġannıñ* ...]
- U.Ü. (D/9)** [bodis(a)tv(a) oġuŝluġ *tawıŝġannıñ* edgü ...]
- U.Ü. (D/11)** [*tawıŝġannıñ* işleri biçin ķuntuz irbiç...]

U.Ü. (D/87) [anıñ arasında bodis(a)tv(a) oğuşluğ *tavışğannıñ* ...]

U.Ü. (D/95) [bodis(a)tv(a) oğuşluğ *tavışğannıñ* köñülin...]

t. **Hsüan VI / 1534- 1540** [tolp sansarda inçe kılsar ötrü tutular *tavışgan* tüşiniñ uçında öçmeksiz tugmaksız tözlüg ol bo nom erdini miñ kalplar ertser yme neñ esirkemez]

t. **H.I. / 24-25** [köz agrıg em kişi öti toñuz öti eçkü öti *tavışkan* öti bu törteğüte kayısı bolsar]

H.I. / 89-90 [yana em *tavışkan* miyisin ud öti birle inçek yağı katıp alınka sürtser edgü bolur]

H.I. / 116 [yana it tüşü *tavışkan* tüşü küyürüp]

5.2.1.1.1.12. yargun: yabani bir hayvan, bir tür geyik (?) [ETG (Akalm , 2007: 240, 30), Ir. (Tekin, 2013: 25)]

y. **ETG** [*y(a)rğun*: yabani bir hayvan]

ETG [*y(a)rğun* kiyik män]

y. **Ir. 62** [*yargun* kiyik men]

5.2.1.1.2. YIRTICI HAYVANLAR

5.2.1.1.2.1. adıg/ aduğ: ayı [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 4), Ir. (Tekin, 2013: 19), BT XIII (Tokyürek, 2013: 241)]

a. **EUTSöz** [*adıg*: ayı TS. 10; *aduğ*: ayı]

a.+lı **Ir. 6** [*adıgılı* toñuzlı ärt üze sokuşmış ermiş]

a.+ıñ **Ir. 6** [*adıgıñ* karnı yarılmış, toñuzıñ azığı sınmıştır]

a. **BT XIII / 11,9** [*adıg* biçin arslannıñ]

5.2.1.1.2.2. arslan: arslan [AY-Kaya (Kaya, 1994: 148,194, 199, 201, 209, 216, 271, 274, 322, 336, 342, 350), AY 7 (Çetin, 2012: 162, 173), AY İki Parça (Çağatay, 1945:

75), **AY X. Tegzinç** (Uçar, 2010: 172, 175), **BT II** (Röhbörn, 1971: 18, 20, 28, 37, 46), **BT III**(Tezcan, 1974: 59, 70, 73), **BT IX**(Tekin, 1980: 110), **BT XIII** (Tokyürek, 2013: 241), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 112, 132, 148), **BT XX** (Zieme, 1999: 100), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 104, 164), **BT XXV** (Wilkins, 2007: 108, 116, 152, 158, 174, 178, 184, 188, 200, 206, 218, 223, 236, 290, 298), **ETS** (Arat, 1991: 94, 114, 134, 146), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 20), **ETG** (Akalm, 2007:33, 237, 243), **İyi-Kötü** (Köken, 2011: 51, 54), **Uy. Sa.** (Barutçu, 1987: 114, 120, 122, 143), **Ui. I**(Müller, 1908: 39, 43), **Ui. III** (Tokyürek, 2013: 242), **Ui. IV** (Himran, 1945: 14, 16, 28), **TT I** (Bang, Akalm , 1929: 259), **Ch. III** (Tokyürek, 2013: 262), **P.** (Tokyürek, 2013: 243)]

a. **AY-Kaya 325/20** [*arслан* bōride ulatı kadir]

AY-Kaya 326/16 [*arслан* bōride ulatı kadir yavlak]

AY-Kaya 331/23 [*arслан* bōride ulatı kadir yavlak]

AY-Kaya 348/21 [atl(ı)g yimiş teg... *arслан* kanı]

AY-Kaya 496/6 [yig erür siz..k(a)ltı yme *arслан*]

AY-Kaya 646/3 [ününgüz ol .. *arслан* kanı kükremiş teg]

a.+1 **AY-Kaya 660/7** {şakılıqlarning ulug *arslanı* siz .. s[ekiz]}

AY-Kaya 681/18 [şardul *arslanı* .. ogşançig amrançig küvenç-]

a.+lar **AY-Kaya 207/22** [tegmış kısıarı atl(ı)g *arсланlar* kanı neteg]

AY-Kaya 314/15 [ikidin yanlarınta kısıarı *arсланlar*]

AY-Kaya 363/22 [.. ulug kuvrag arasınta .. *arслан*-(23)-lar]

a.+lı **AY-Kaya 490/14** [siz .. *arslanlı* barşlı bōrili ..]

a.+ning **AY-Kaya 610/14** [manuning *arslanning* bōrining]

a. **AY 7 / 888** [yég erür siz : k(a)ltı yme *arслан*]

a.+lı **AY 7 / 754** [*arslanlı* barşlı bōrili]

a.+ning **AY İki Parça 610/15** [barsning, irbizning, manuning, *arslanning*,
börining, tilkuning erser...]

a.+1 **AY X. Tegzinç 060/07** [uluğ *arslanı* siz]

a. **BT II-36** [qutınga yükünürbiz kisari *arслан*]

BT II-40 [yükünürbiz kisari *arслан*- törülüg]

BT II-109 [*arслан*-ata-ügä-bäg-қadır]

BT II-353 [*arслан*-ilinçüsin-ilinçülädäçi]

BT II-355 [*arслан*-silkinmäkin-silkindäçi]

BT II-706 [kisari *arслан*-küç-lüg-atl(ı)ğ]

BT II-1049 [*arслан*- atl(ı)g t(ä)ngri burhan-қutınga]

BT II-1050 [yükünürbiz *arслан*- ilinçüsin- ilinçü]

BT II-1052 [yükünürbiz *arслан*-silkinigin-silkindä]

a.+ça **BT III- 1041** [kesari arslan-ça]

a.+lıg **BT III-779** [tuşıt-lıg *arслан-lıg* ıdoқ oron-lar]

BT III-997 [tañrıça yaltırıyu köğitmiş *arслан-lıg*]

a. **BT IX- 145,24** [keyik begi keşarin arslan usuğlüğ]

a.+lar **BT IX-145,28** [adaқın *arсланlar* yañalar]

a. **BT XIII / 11,9** [*adıg* biçin arslannı]

a. **BT XVIII- 0170** {[*arслан* ätin-l]ig bodıstv uluğ bulıt}

a.+lar **BT XVIII- 0497** {[tört] öngi uluğ *arслан-lar*}

a.+lıg **BT XVIII-S 587** [birlä *arслан-lıg* örgün-lär ezä]

a. **BT XX-0582** {[etiglig yarat]ıglıg *arслан*}

- a. **BT XXIII-F100** [*arslan* korkinčinta]
- a.+tın **BT XXIII-F120** {[mini] y(ä)mä *arslan*}
- a.+1 **BT XXIII-H013** [šakılıgların kesari *arslan-ı*]
- a. **BT XXV-0878** {*arslan* [ilinčüsin ilinčülädäçi bodis(a)t(a)v kutı]ña : yük[ünür]b[i]z}
- BT XXV-0879** {*arslan* [silkinmäkin silkindäçi bodis(a)t(a)v kutı]ña : yükün[ür]b[i]z}
- BT XXV-[0989]** {[yükünürbiz *arslan* atl(ı)g bo[di]s(a)t(a)v kutı]ña}
- BT XXV-[0990]** {[yükünürbiz *arslan* uguşlug atl(ı)g b[o]dis[a]t[a]v kutı]ña}
- BT XXV-1518** {[yänä] el ävirmiş alp kutlug *arslan* ata bäg k[adır baş]}
- BT XXV-1624** {*arslan* ilinčüsin i[linčülädäçi bodis(a)t(a)v kutı]ña}
- BT XXV-1625** {yükünürbiz *arslan* [silkinmäkin silkindäçi bodis(a)t(a)v kutı]ña}}
- BT XXV-[1]8[3]9** {[yükünürbiz *ar]sl[a]n* a[tl(ı)g t(ä)ñri burhan]}
- BT XXV-1848** {yükünürm(ä)n kesari *arslan* atl(ı)g t(ä)ñri burhan kutı]ña}
- BT XXV-1979** [t(ä)ñri burhan kutı]ña : yükü[n]ürbiz kesari *arslan* azıglıg atl(ı)g t(ä)[ñri]}
- BT XXV-1981** [yükünürbiz kesari *arslan* törölüg atl(ı)g t(ä)ñri burhan kutı]ña]
- BT XXV-2038** [*arslan* ata ügä bäg kadır]
- BT XXV-2288** [*arslan* ilinčüsin ilinčülädäçi <atl(ı)g>]
- BT XXV-2290** [*arslan* silkinmäkin silkindäçi]
- BT XXV-[2]384** {yü]kü[nü]rbiz [*a]rslan*}
- BT XXV-[23]85** {yükünür]biz *ar]sl[an* u]guşl[ug bodis(a)t(a)v}

BT XXV-2656 (kesari *arslan* küçlüg atl(ı)g)

BT XXV-[2745] {[yükünürbiz *arslan* y]orıklıg [atl(ı)g]}

BT XXV-3007 [arslan atl(ı)g t(ä)ñri burhan kutña]

BT XXV-3008 {yükünürbiz *arslan* ilinçü[sin] ilin[çü]}

BT XXV-3010 [yükünürbiz *arslan* silkinigin silkindäçi]

BT XXV-3981 {[k]utña :: yükünürbiz *arslan*}

BT XXV-3985 {[yükünürm(ä)n] *arslan* ilinçüsin ilinçülädäçi atl(ı)g
[bodis(a)t(a)v]}

BT XXV-3986 {[kutña : yü]künürm(ä)n *arslan* silkinigin silkin[däçi
atl(ı)g]}

BT XXV-4153 {[bodis(a)t(a)vka ::] *arslan* silkinigin}

BT XXV-4154 {[silkindäçi bodis(a)t(a)v]ka *arslan*}

a.+ı **ETŞ 94/185** [nara sını-a ıduğ yalanğuk *arslan-ı*]

a. **ETŞ 114/145** [sakı-lıg-lar arz-ı-sı şardulı *arslan*]

a.+ınğa **ETŞ 134/5** [yalanğuk-lar *arslan-ınğa* yumkı-ğa qalısız]

a.+ın **ETŞ 146/180** [yapa qamağ üç ödteki yalanğuk *arslan-ın*]

a. **EUTSöz** [*arslan*: arslan Suv. 646,2.]

a. **ETG 15** [*arslan*]

ETG [*arslan* il tırgük alp burğuçan alp tarğan]

a.+nın **ETG** [barsnıñ irbiznıñ manının *arslannıñ*]

a. **İyi-Kötü IX.int.** [ıt *arslan*]

İyi-Kötü LXXIV.int. [ıt *arslan*]

a.+lıg **Uy.Sa. 336** [tanğlançıg körkle *arslan-lıg* oruñ üzesinde OLURMIŞ]

Uy.Sa.389 [kaçan anta // tegdükde KÖRTİLER BODİSAVAT-nıñ
qasınçığ körkle *arslan-lıǵ* orun-ta olurmuş-in]

Uy.Sa.406 [*arslan-lıǵ* orun // üzesinde OLURUP]

Uy.Sa.599 [ULUǵ YARLIQANÇUÇI KÖŋÜL-lüg darmauǵkadi
BODİSATAV-nıñ *arslan* <-lıǵ> // orun üze-sinde yalrıyu yaşayu olurmuşın körüp]

ä.+1 **U I/ 43** [yalnguǵlarning *ärslanı* iliglär]

ä.+larning **U I/ 39** [*ärslan-lar-ning* yoriǵın yorıp uçayan balıǵning]

a.+larnıñ **U III/31-1** [burhanlarnıñ kasıǵları *arslanlarnıñ* teg bolup]

ä.+1 **U IV/ 43** [yalnguǵlarning *ärslanı* iliglär]

ä.+larning **U IV/39** [*ärslan-lar-ning* yoriǵın yorıp uçayan balıǵning]

a. **TT I / 91** [yañkuluǵ körklä ünüñüz ol *arslan* qanı kökrämiş taǵ tolq
yirtinçütä tikilig]

a. **Ch. III / 11,8-13** [kaltı *arslan* öküzüǵ böri koyınka öpünü kelirçe yme
ançulayu bo ölüm küni kimni üze kelser kamaǵ alaǵatturur yarlıkamatin ölürür]

a.+nıñ **P. 181,6-7** [arıǵda semekte tişi *aslannıñ* tugurguluk ödi kolusı yakın kelti]

5.2.1.1.2.3. bars/ baars/ barz/ b'arz/ pars: pars, kaplan [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 199, 201, 271, 321, 322, 324, 325, 329, 330, 333, 334), **AY 7** (Çetin, 2012: 162), **AY İki Parça** (Çaǵatay, 1945: 74, 76, 80, 86, 88, 92, 94, 116, 126, 128, 134), **BT I** (Zieme, Hazai, 1971: 33), **BT V** (Zieme, 1975: 65, 67), **BT VII** (Zieme, Kara, 1976: 69, 76), **BT IX** (Tekin, 1980: 102, 103), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 43, 104, 132, 184), **BT XXVIII** (Yakup, 2010: 54, 142), **EUTSöz** (Caferoǵlu, 1968: 34), **ETG**(Akalm , 2007: 77, 83, 101, 124, 231, 235, 240, 243, 244, 245, 246), **Ir.** (Tekin, 2013: 20, 22, 24, 26), **TT V** (Bang, Akalm , 1931: 338), **TT VI** (Tokyürek,2013: 274) ; **Hu.Bel.**(Tavkul, 2007: 31-32)]

b. **AY-Kaya 325/19** [sözleserler :: ötrü *bars* irbiz]

AY-Kaya 326/15 [sözleserler ötrü *bars* irbiz]

- AY-Kaya 331/22** [tutsarlar sözleserler *bars* irbiz]
- AY-Kaya 609/17** [*barsıg* körtiller .. ol aç *bars* yme]
- AY-Kaya 610/2** [tip tidi .. ay irinç tişi *bars* enük-]
- AY-Kaya 610/11**[bo *bars* negü yiyür uzatıkı aşı negü]
- AY-Kaya 610/23** [*bars* açmak suvsamak emgekin ertingü]
- AY-Kaya 612/10** [kizigin tizigin ertdürüp ol *bars*]
- AY-Kaya 615/17**[yene ol arıgka kirip aç *bars* üskinte]
- AY-Kaya 616/10** [ol aç *bars* üskinte suna yatdı]
- AY-Kaya 616/12** [çoğı yalını ugrınta ol aç *bars* yigeli]
- AY-Kaya 616/17** [bo *bars* torukı küçsüzi ugrınta anın mini]
- AY-Kaya 616/23** [kaçan *bars* üskinte tegdükde]
- AY-Kaya 618/9** [tip tidi :: ol üdün ol aç *bars*]
- AY-Kaya 619/9** [yanturu yanıp yıglaşu bayakı ol *bars*]
- AY-Kaya 630/7** [tişi *bars* et'özi .. monta yine]
- AY-Kaya 639/1**[ulug y(a)rılık {R} ançuçı köngül turgurtı .. ol *bars*]
- AY-Kaya 639/11** [küçsüzi üçün tişi *bars* .. tartıp]
- AY-Kaya 642/23**{[ol] tişi *bars* .. m(a)hapratçapatı}
- b.+ıg **AY-Kaya 609/17** [*barsıg* körtiller .. ol aç *bars* yme]
- AY-Kaya 610/18** [bo alangurmuş aç *barsıg* tircürgülük]
- AY-Kaya 619/3** [aç *barsıg* .. aç emgekke egirtip]
- AY-Kaya 630/4** [emgekin sıkılmış .. tişi *barsıg* körti-]
- AY-Kaya 631/12** [basa körtiller .. arıgdakı aç *barsıg*]
- AY-Kaya 638/19** [aç *barsıg* .. yangı enüklep yaturın ..]

b.+ka **AY-Kaya 612/7** [titip ıdalap bo irinç y(a)rılıg aç *barska*...]

AY-Kaya 616/22 [üntürüp akuru akuru *barska* yakın bartı]

b.+lı **AY-Kaya 490/14** [siz .. arslanlı *barslı* börili ...]

b.+ning **AY-Kaya 610/13** [tip kiginç birti .. *barsning* irbizning]

AY-Kaya 612/14 [m(a)has(a)tvı tigin ol *barsning* açın]

b.+lı **AY 7 / 754** [arslanlı *barslı* börili]

b. AY iki Parça 609/15 [ol aç *bars* yme enüklep yitik ün ertmiş erti]

AY iki Parça 610/1 [ay irinç tişi *bars* enüklegeli yitik ün bolmuş]

AY iki Parça 610/20[...aç *bars* açmaq suvasmaq emgekin ertingü...]

AY iki Parça 612/10 [...ol *bars* öze öngin öngin y(a)rılıqançuçı köngül turğurup...]

AY iki Parça 615/ 15 [...aç *bars* üskinte tegip...]

AY iki Parça 616/10 [ol aç *bars* üskinte suna yattı]

AY iki Parça 616/15 [inçip bu *bars* toruğı küçsüzi oğrınta anın mini yigeli umaz tip]

AY iki Parça 616/20 [kaçan *bars* üskinte tegdükte...]

AY iki Parça 618/5 [ol üdün ol aç *bars*...]

AY iki Parça 619/5 [...yığlaşu bayağı ol *bars* yatur orunqa bartılar]

AY iki Parça 639/1 [...ol *bars* öze oğrayu qut qoluntı]

AY iki Parça 639/ 5 [aç *bars* üskinte etüzin...]

AY iki Parça 639/10 [küçsüzi üçün tişi *bars* qamış öze k(e)ntü özi ök ömgen qanın...]

AY iki Parça 642/20 [...tişi *bars* Mahabratçabadi...]

b.-ig̃ **AY iki Parça 609/15** [anča yoriyu yangı enüklemiş bir tişi *barsıg̃* körtiler.]

AY iki Parça 610/15 [kim bu alangurmiş aç *barsıg̃* tirtürgülük tip tidi]

AY iki Parça 619/1 [...toruğ küçsüz aç *barsıg̃* aç emgekke egirtip...]

AY iki Parça 631/10 [arığtağı aç *barsıg̃* yiti enüki yme birgerü...]

AY iki Parça 638/15 [...törüke singirtip körü teginmiş aç *barsıg̃*...]

b.-ning **AY iki Parça 610/15** [*barsning*, irbizning, manuning, arslanning, böriining, tilküning erser...]

AY iki Parça 612/10 [tağı Maḥasatvi tigin ol *barsning* açın turuğın...]

b.-ka **AY iki Parça 612/5** [bu irinç y(a)rlıg̃ aç *barska* negülüg umuğ inağ bolmazmn tip...]

AY iki Parça 616/20 [...қан öntürüp aquru aquru *barska* yaqın bardı]

b. **BT I-D 59** [barça kinjürü yadılmış ärti aç *bars*]

b. **BT V-700** [qulutı qutluğ *bars* inçkä]

BT V- 716 [qoştir qulutı il *bars*]

b. **BT VII- L 18/6** [*bars* yıl altınç ay]

BT VII-D 14 [idiglig tümäglig *b'arz* tärisi bildürüklüg ilig intä]

p. **BT IX-33 v 17** [oğulqıyasın qadır *pars* tutmış]

BT IX-33 v 19 [*pars* ağızınta kençkiyesin suçulu]

p.+larıg̃ **BT IX-33 v 25** [yeklerig *parslarıg̃* bu altuzmış]

b. **BT XXIII-A086** [višnu t(ä)ñri : *bars* başlıg̃ manibatri t(ä)ñri : anta ulatı säkiz bölük]

b. **BT XXIII-F102** [*bars* korkinçınta]

- b. **BT XXIII-G033** [ol : vuu-sı bo ärür : *bars* yıl-lıg]
- BT XXIII-XXXV** [*bars* yıl(l)ıg kişi bo vu tutsar uzatı mänjilig bolur]
- b.+tin **BT XXIII-F122** [mini *bars-tin*]
- b. **BT XXVIII-B006** [*bars bars bar*]
- b. **BT XXVIII- C300** [barča kengürü yadılmış ärti : aç *bars*]
- b. **BT XXVIII-B005** {*bars* yıl tör[tünč ay]}
- b. **EUTSöz** [*baars*= *bars*: TT VII. 15,56 ; *bars*: 1. Pars: U. III. 63,11; TT. 15,56=*barz*. 2. Takvimde bir yıl adıdır: İst. 8.; *barz*= *bars*.]
- b. **ETG 210** [*bars*]
- ETG 327** [ärkäk *bars*, tişi *bars*]
- ETG** [*Bars* bäg ärti]
- ETG** [toğuzunç ay uluğ bir yañısı äjim *bars*]
- ETG** [biryigirmineç ay kiçig bir yañısı äjim *bars*]
- ETG** [*bars* yıl ikinti ay biş yigirmikä t(a)ygünt(a)n manistantaqı kiçig dantar Burua ğuru äşidşiçimiz Isig sañun Itä-çuq üçün bitidim]
- ETG** [ay irinç tişi *bars*]
- ETG** [bo *bars* nägü yiyür, uzatıqı aşı nägü ol]
- ETG** [bo muntağ osuğluğ törümiş küçsirämiş alañurmuş aç *bars*]
- ETG** [ol *bars* üzä öñin yarlığançuçı köñül turğurup]
- ETG** [ol ödün tigin munça saw sözläp, ol aç *bars* üskintä suna yatdı]
- ETG** [ol aç *bars* yigäli titinmädin]
- ETG** [bo *bars* turuğı küçsüzi uğrınta anın mini yigäli umaz]

ETG [kaçan *bars* üskintä tägdüktä ötrü ol ödün bo ağır uluğ yağız yir altı türlügin täprädi qabşadı]

ETG [ol ödün aç *bars*, kaçan bodisatawnıñ ämgänintin qan aqmışın körti]

ETG [yığlayu bayaqı ol *bars* yatur orunqa bardılar]

b.+ıg̈ **ETG 227** [aş, kim ... *barsıg̈* tırgürgülük]

ETG 450 [öñi aş içgü yoq, kim *barsıg̈* tırgürgülük]

ETG [ança yorıyu yarı änuqlämiş bir tişi *barsıg̈* kördilär]

ETG [turuğ kücsüz aç *barsıg̈*]

b.+qa **ETG** [aқuru aқuru *barsqa* yaқın bardı]

b.+nıñ **ETG** [*barsnıñ* irbizniñ manınıñ arslannıñ]

ETG [taқı Maқasatwi tigin ol *barsnıñ* açın turuğın ämgäkin tolğaqın titrü körüp]

b. **Ir. 31** [*bars* kiyik eñke meñke barmış.]

Ir. 49 [*bars* kiyik eñleyü meñleyü barmış]

Ir. 10 [esnegen *bars* men]

b. **Ir. 67** [*bars* yıl, ekinti ay, bir yigirmike Tay-gün-tan manıstantakı kiçig̈ di[n]tar burua guru eşid[ip] içimiz isig̈ Sangun İtaçuk üçün bitidim.]

b.+ıg̈ **TT V/ A 88** [muntada adın taқı öñi aş içkü yoq, kim bu alañurmiş aç *barsıg̈* tırgürgülüğ]

p. **TT VI / 95** [oñdun ak *pars*]

b. **Hu.Bel.** [*bars* yıl tokuzunç ay altı otuzka biz Utuznung Baltur atlg̈ temirçi karabaş Toyınçuknung ay-sılıg̈ atlg̈ ebçi karabaş bözçi bu ikegü begileringe ayıtmatın er ebçi bolmışlar]

Hu.Bel. [*bars* yıl törtünç ay yigirmike manga Tölek Temürke sanlıg Tıyuktaki taş köprününg öngdün singarkı tegsintürü tamlık kaylakımnı]

Hu.Bel. [*bars* yıl altınç ay iki otuka manga yigedmişke tüške üür kergek bolup...]

5.2.1.1.2.4. böri/ bürü: kurt [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 199, 201, 271, 322), **AY 7** (Çetin, 2012: 162), **AY İki Parça** (Çağatay, 1945: 76), **BT V** (Zieme, 1975: 58), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 50), **ETG** (Akalin, 2007: 122, 238, 243), **Ir.** (Tekin, 2013: 22), **H.Ö.** (Zieme, 1969: 40,41), **Ch. III** (Tokyürek, 2013: 262), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 244)]

b.+de **AY-Kaya 325/20** [arslan *böride* ulatı kadır]

b.+de **AY-Kaya 326/16** [arslan *böride* ulatı kadır yavlak]

AY-Kaya 331/23 [arslan *böride* ulatı kadır yavlak]

b.+li **AY-Kaya 490/14** [siz .. arslanlı barslı *börili* ..]

b.+ning **AY-Kaya 610/14** [manuning arslanning *börining*]

b.+li **AY 7 / 754** [arslanlı barslı *börili*]

b.+ning **AY İki Parça 610/15** [barsning, irbizning, manuning, arslanning, *börining*, tilküning erser...]

b. **BT V-559** [*böri* azu adn azğlıg tınlğlar]

b. **EUTSöz** [*böri*: kurt, *börü*: Man. I. 18,5; 8,6 *bör*'i; H. I. 8,77; TT. VI. 24,116 =*büri*, *bürü*] [*bürü*=*böri*]

b. **ETG 444** [*böri* tæg ermiş]

b.+lig **ETG** [yana kişi ödin alıp, *börilig* közkä sürdsär, açılır]

b.+niñ **ETG** [*böriniñ* tilküniñ aşı ärsär]

b. **Ir. 27** [*böri* agzı emsimiş]

b.+ke **Ir. 27** [*börike* sookuşmış]

b. **H.Ö.** [kök *böri* teg sini [birle] yorıym]

b. **Ch. III / 11,8-13** [kaltı arslan öküzüg *böri* koyinka öpünü kelirçe yme ançulayu bo ölüm küni kimni üze kelser kamağ alañatturur yarlıkamatın ölüür]

b.+niñ **H.I. / 79-80** [*böriniñ* süñükin tilin kurıtıp kal it tartmış kişiğe başınka yaksar edgü bolur]

5.2.1.1.2.5. irbiç/ irbiz/ irpiç/ irpis: vaşak [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 199, 202, 317, 322), **AY İki Parça** (Çağatay, 1945: 76), **BT IX** (Tekin, 1980: 227), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 96, 97), **ETG** (Akalin , 2007: 243, 275), **U.Ü.** (Himran, 1946: 64, 72, 82), **TT VI** (Tokyürek, 2013: 245)]

i. **AY-Kaya 325/19** [sözleserler :: ötrü bars *irbiz*]

AY-Kaya 326/15 [sözleserler :: ötrü bars *irbiz*]

AY-Kaya 331/22 [tutsarlar sözleserler bars *irbiz*]

AY-Kaya 599/16 [*irbiz* tilkü karsak y{Y}uy kara kuş ulatı]

i.+ning **AY-Kaya 610/13** [tip kiginç birti .. barsning *irbizning*]

i.+ning **AY İki Parça 610/15** [barsning, *irbizning*, manuning, arslanning, böriñing, tilküñing erser...]

i. **BT IX-102,7** [*irbiç* manu sığun muyğak]

i. **EUTSöz** [*irbiç=irbiz* ‘porsuk’ : U. IV. 44,6; Suv. 599,16= Moğ. *irbis* ~ *irbiz* Kow. 324; *irbiz= irbiç* : Suv. 610,13 ‘pars, arslan’ pelenk’; Alt. Gr. 311; *irpiç*: vaşak =irpis.; *irpis*: Kedi cinsinden eşaké denilen hayvan: TT. VI. 24,116]

i. **ETG** [*irbiz/irbiç*: vaşak]

i.+niñ **ETG** [barsniñ *irbizniñ* manınıñ arslanniñ]

i. **U.Ü. (D/6)** [bir biçin ikinti kıntuz üçünç *irbiç*]

U.Ü. (D/11) [tavişganniñ işleri biçin kıntuz *irbiç*...]

U.Ü. (D/50) [biçin kıntuz *irbiç* üçegülerniñ...]

U.Ü. (D/121) [*irbiç* kelip ölmüş got keyikniñ...]

t. **TT VI / 93** [*irpiz* kudrugı]

5.2.1.1.2.6. kaplan: kaplan [ETŞ (Arat, 1991: 274), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 166), **Zieme 1991** (Tokyürek, 2013: 245)]

k. **ETŞ 274/7** [koçu tağında *kaplan* yok kuduğ suvında balık yok]

k. **EUTSöz** [*kaplan:* kaplan : TT. VII. 54,7.]

k. **Zieme 1991** [koço tagınta *kaplan* yok kudug suvınta balık yok]

5.2.1.1.2.7. kesari / kisari: kesara "arslan" [**BT III**(Tezcan, 1974: 73), **Ui. IV**(Himran, 1945: 28)]

k. **BT III-1041** [*kesari* arslan-ça]

k. **U IV / 215.** [keyiklerin tegriklep *kisari* arslan]

5.2.1.1.2.8. manu: vahşi kedi[**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 317, 322), **AY İki Parça** (Çağatay, 1945: 76), **BT IX**(Tekin, 1980: 227), **EUTSöz**(Caferoğlu, 1968: 128), **ETG**(Akalm , 2007: 243, 286)]

m. **AY-Kaya 599/15** [kalın kuş keyikler kuvragın *manu*]

m.+ning **AY-Kaya 610/14** [*manuning* arslanning börining]

m.+ning **AY İki Parça 610 /15** [barsning, irbizning, *manuning*, arslanning, börining, tilküning erser...]

m. **BT IX-102,7** [irbiç *manu* sığun muygak]

m. **EUTSöz** [*manu:* yabanî bir hayvan, istep kedisi : < Suv. 610,14.]

m. **ETG** [*manu:* yabani bir hayvan]

ETG [barsniñ irbizniñ *maniniñ* arslanniñ]

5.2.1.1.2.9. tilkü: tilki [**AY-Kaya** (Kaya, 1994:317, 322), **AY İki Parça** (Çağatay, 1945: 76), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 239), **ETG** (Akalm , 2007: 243, 299), **Ir.** (Tekin, 2013:

24), **Ui. II** (Tokyürek, 2013: 251, 268) , **Hsüan VI** (Tokyürek, 2013: 246, 274), **Hsüan VIII** (Tokyürek, 2013: 246)]

t. **AY-Kaya 599/16** [irbiz *tilkü* karsak y{Y}uy kara kuş ulatı]

t.+ning **AY-Kaya 610/15** [*tilküning* aşı erser yalanguz yintem]

t.+ning **AY İki Parça610/15** [barsning, irbizning, manuning, arslanning, börining, *tilküning* erser...]

t. **EUTSöz** [*tilkü*: tilki: Suv. 610; U. II. 76,14.]

t. **ETG** [*tilkü*: tilki]

t.+niñ **ETG** [böriniñ *tilküniñ* aşı ärsär]

t. **Ir. 46** [özin *tilkü* yimiş tir]

t.+nünj **Ui. II / 31-32, 49-57** [yiti ajunların toñuznuñ itniñ *tilküniñ* biçinniñ agulug yılanıñ kara kuşnuñ karganıñ bo yiti arıgsız yiteçileriñ ajunıta tugarın körüp]

t. **Hsüan VI / 1297-1301** [körkle *tilkü* üçük bir *tilkü* terisi ermez adınçig ulug ordular üküş ıgaçlar kuvragıntın tēmin büter]

t. **Hsüan VIII / 271-276** [igid yañlok sakınçlıg *tilkü* yekig öñi kiterip]

5.2.1.1.2.10. tonga/ toña: kaplan, leopar [**Ein. We.** (Molnar, Zieme, 1989: 142), **Ui. IV** (Himran, 1945: 14, 18, 28, 34)]

t.larım **Ein. We. 23** [y-a-yanga-larım *tonga-larım*]

Ein. We. 27 [y-a *tonga-larım* ynga-larım]

t.+lar **Ui. IV 15** (ilig beg yürekin қатrunup *toñalar* begiteg)

Ui. IV 74 (қатıg boslar *toñalar* begi teg)

Ui. IV 207 (tutup *toñalar*)

Ui. IV 283 (anıñ utru turdaçı yok *toñalar* begiteg)

5.2.1.1.3. YIRTICI OLMAYAN HAYVANLAR

5.2.1.1.3.1. biçim/ biçin/ peçim: maymun [**BT VII** (Zieme, Kara, 1976: 76), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 72, 78, 132), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 41), **ETG**(Akalin , 2007: 35, 77, 234, 235), **U.Ü.**(Himran, 1946: 12, 14, 64, 72, 74, 80, 82, 84), **TT VII** (Tokyürek, 2013: 266), **Ui. II** (Tokyürek, 2013: 266), **Ui. IV** (Tokyürek, 2013: 266)]

b. **BT VII- L 16** [man-lığ özi *biçin* kün-tä]

b. **BT XXIII-D064** [adakıg basıp iki tiz turgurup *biçin* olurugın olurmiş kâräk]

BT XXIII- D133 [adak-ın basıp iki t[izläri]n turgurup *biçin* olurugın]

BT XXIII-G055 [*biçin* yıl-lıg kişi]

b. **EUTSöz** [*biçin*:1.maymun : U. II. 35,53; TT. VII. 17,45 2. On iki hayvan adlı Türk takviminin bir yılının adıdır. : Pfahl. 6,1.]

b. **ETG 16** [*biçin, biçin*]

ETG [*biçin, biçin, peçim*]

ETG 210 [*biçin*]

ETG [barkın bädizin bitig taşın *biçin* yılka yitinç ay yiti otuzka qop alqđımız]

ETG [onunç ay uluğ bir yaşı ağim *biçin* qay kün]

b. **U.Ü. (B/10)** [*biçin* et'öz-in adın tınl(ı)ğ-lar edgü kılgalı uğuluğ erti.]

U.Ü. (B/11) [anı üçün *biçin* az-unınta tođđalı tapladı]

U.Ü. (B/25) [bükunte maru meniñ uluşumta *biçin* avka barmañlar]

U.Ü. (D/6) [bir *biçin* ikinti quntuz üçünç irbiç]

U.Ü. (D/11) [avişğanniñ işleri *biçin* quntuz irbiç...]

U.Ü. (D/50) [*biçin* quntuz irbiç üçegülerniñ...]

U.Ü. (D/65) [bu *biçin* ulatı üçegüni adaş üzre atayurm(e)n]

U.Ü. (D/107) [.../tanuğ *biçin* ulatı adaş...]

U.Ü. (D/110) [ötrü olar tavişğan *biçin*...]

U.Ü. (D/123) [anta başa *biçin*...]

b.+ler U.Ü. (B/17) [ötrü ol *biçinler* begi tağı nomluğ öd erig sözleyü turur erken...]

U.Ü. (B/21) [... alpağatu birle *biçinler* beginiñ et'öz-in...]

b. TT VII / 27-28 [luu *biçin* yıl tugmış kişi ağır bolur ölmez]

b.+niñ Ui. II / 31-32, 52-57 [*biçinniñ* agulug yılanniñ kara kuşnuñ karganıñ bo yiti arıgsız yiteçilerniñ ajunıta tugarın körüp]

b. Ui. IV / 28, 10-12 [*biçin* etözin adın tınlıglarka edgü kılğalı ugulug erti anı üçün *biçin* ajunıta tuggalı tapladı]

5.2.1.1.3.2. änük/enük: enik [AY-Kaya (Kaya, 1994: 321, 325, 330, 333, 335), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 73), ETG(Akalın , 2007: 243, 246, 264)]

e. AY-Kaya 643/2 [biş pañıkı boltılar .. birisi *enük*]

e.+i AY-Kaya 631/13 [.. todup kanıp anası .. yiti *enüki* yme]

e.+in AY-Kaya 619/4 [*enükin* yigeli kılmışım .. anın sizintim), 630/10(ertükin .. öz *enükin* yigey tip ..]

e.+leri AY-Kaya 610/3 [yitik ün bolmış yiti *enükleri*]

e.+lerin AY-Kaya 610/7 [öz *enüklerin* yigeli kılınur..]

AY-Kaya 630/13 [yiti *enüklerin* ozgurtı .. bart baş]

AY-Kaya 638/20 [k(e)ntü açınğa ömedin (?) .. *enüklerin*]

e.+leringe AY-Kaya 609/19 [*enükleringe* egirtip kavşatıp açmak]

e.+lerinte AY-Kaya 643/1 [KY.....Y erür .. yiti *enüklerinte* bişegü]

e. **EUTSöz** [*änük/g*: hayvan yavrusu: Suv. 609; İnd. 11.]

ä. **ETG** [*änük*: yavru(hayvan)]

ä.+in **ETG** [*änükin* yigäli kılmışın]

ä.+läri **ETG** [yiti *änükläri* yip, män yumşaq tilägü]

ä.+lärin **ETG** [yanturu yana öz *änüklärin* yigäli kılmur]

ä.+läriñä **ETG** [yiti *änükläriñä* ägirtip, qawzatıp]

5.2.1.1.3.3. **qara kulak**: tarla faresi [**EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 167)]

k. **EUTSöz** [*qara kulak*: tarla faresi : Uig. – Wb. 78.]

5.2.1.1.3.4. **kelen/ kälän/ kilän**: gergedan, tek boynuzlu efsanevi bir canavar [**ETŞ** (Arat, 1991: 286), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 104), **ETG**(Akalm, 2007: 281), **TT I** (Bang, Akalm, 1929: 246)]

k. **ETŞ 286/33** [*kelen* keyik müyüzi teg]

k. **EUTSöz** [*kälän*: gergedan: TT. I. 8,42 (Çin. kilin)]

k. **ETG** [*kilän/kälän*: tek boynuzlu efsanevi bir canavar]

k. **TT I /42** [küädşär sn *kälän* käyik müyüzi täg]

5.2.1.1.3.5. **qıyand**: gergedan [**EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 178)]

q. **EUTSöz** [*qıyand*: gergedan.]

5.2.1.1.3.6. **kirpi**: kirpi [**AY-Kaya**(Kaya, 1994: 187), **EUTSöz**(Caferoğlu, 1968: 111), **H.I.**(Tokyürek, 2013: 267)]

k. **AY-Kaya 299/6** [angıt kögürçgen *kirpi*]

k. **EUTSöz** [*kirpi*: kirpi: H.I. 10,129.]

k. **H.I. / 129-130** [kan tomurmakka em *kirpi* terisin küyürüp külin burunka sürser tıdıılır]

5.2.1.1.3.7. k̇unduz/ k̇untuz: kunduz [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 186, 187), ETG (Akalin , 2007: 284), U.Ü. (Himran, 1946: 64, 72, 82)]

k. EUTSöz [*k̇unduz*: kunduz : H.I. 10,125 = k̇untuz.; *k̇untuz*= kunduz.]

k. ETG [*k̇untuz*. kunduz]

k. U.Ü. (D/6) [bir biçin ikinti *k̇untuz* üçünç irbiç]

U.Ü. (D/11) [tavişgannıñ işleri biçin *k̇untuz* irbiç...]

U.Ü. (D/50) [biçin *k̇untuz* irbiç üçegüleriñ...]

U.Ü. (D/118) [bu savağ eşidip *k̇untuz* t(e)rkin...]

5.2.1.1.3.8. k̇üskü/ k̇üsgü/ k̇üzgü: sıçan, fare. [BT VII (Zieme, Kara, 1976: 66), BT XXIII (Zieme, 2005: 130, 184), ETŞ (Arat, 1991: 124), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 124), ETG (Akalin, 2007: 77, 235, 285), Hu.Bel.(Tavkul, 2007: 31-32)]

k. BT VII- B 106 [*k̇üskü* yıl biryigirmineç ay]

k. BT XXIII-G010 [yultuz ol : vuu-sı bo ärür : *k̇üskü* yıl-lıg kişi]

BT XXIII-XLIV {[bo] tamlosi yultuz-nuñ vusı ol *k̇üskü* yıllıg}

k. ETŞ 124/60 [*k̇üsgü* yıl-in toğuz-unç ay-nıñ on yañğı-ta]

k. EUTSöz [*k̇üskü*: sıçan, fare: TT. USp. 285]

k. ETG [*k̇üskü*. sıçan]

ETG 210 [sıçan, *k̇üskü*]

ETG [üçünç ot kutlug; buu *k̇üskü* yılkı]

k. Hu.Bel. [*k̇üskü* yıl sekizineç ay sekiz yigirmike ben Tüşimi ağır igke tegmişke edgü ayıg bolgay men tip kişim Sılangka bitig kotdum]

Hu.Bel. [*k̇üskü* yıl bişineç ay üç yangıka Kitirtin kelgüçi ilçilerke...]

5.2.1.1.3.9. lağzın: domuz [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 125), ETG (Akalm, 2007: 77, 235, 286), İyi-Kötü (Köken, 2011: 12), Sc. (Tokyürek, 2013: 246)]

1. EUTSöz [*lağzın*: domuz : P. P. 3,2.]

1. ETG [*lağzın*: domuz]

ETG 210 [*lağzın*, toņuz]

ETG [biş yüz artuķı äki otuzunç *lağzın* yılķa]

1. İyi-Kötü III.2. [*lağzın* ulatı tınlıg-larıg]

1. Sc. 407 [üküş ud koy kuş takıgu it *lağzın* aguluğ yılan ulatı tınlıglarıg ölürmüş erser alku ağır tsuy irinçü kılmiş ol kişi köni köni tamuka kirmiş kergek]

5.2.1.1.3.10. müyüz baka/ müngüz baķa: kaplumbağa [BT VII (Zieme, Kara, 1976: 41), BT XVIII (Zieme, 1996: 158)]

m. BT VII-A 230 [*müngüz baķa* ķoolın buğın yıgmiş-ķa oķşatu erür]

müyüz b.+ning BT XVIII-1076 [ķltı birök năçädä *müyüz baķa-ning*]

5.2.1.1.3.11. sıçğan/ sıçķan/ sicķam: sıçan [AY-Kaya (Kaya, 1994: 207, 236), BT XVIII (Zieme, 1996: 160), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 202), ETG(Akalm, 2007: 235, 238, 293), TT VII (Tokyürek, 2013: 264)]

s. AY-Kaya 343/22 [sekiz yangısı çi tigme tutmak kün sim *sıçğan*]

AY-Kaya 404/3 [altı yangısı sim *sıçğan* yme çi tigme tutmak kün üze]

s.+ķya BT XVIII-1102 [tngrı-sı burķan şerir-in *sıçğan-ķy-a*]

s. EUTSöz [*sıçğan*=sıçķan :TT. VII. 36,25; *sıçķan*:1. sıçan,fare : H.I. 8,56. 2. on ikili hayvan takviminin bir yılı.]

s. ETG [*sıçķan/sıçğan/sicķam*: sıçan]

ETG [ikinti ay uluğ. bir yaņısı pi *sıçğan*]

ETG [çi tigmä tutmaq kün sim *sıçkan* kün üzä başlayu bitip]

s.+nın **ETG** [karaqu *sıçkannıy* ödin tamıssar, açılır]

s. **TT VII /18-20** [*sıçgan* kün te igleser yitiñ kün inç bolur]

5.2.1.1.3.12. tonguz/ toñuz: domuz [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 61, 62, 67, 187, 234, 353), **AY İki Parça** (Çağatay, 1945: 28, 32, 58), **BT VII** (Zieme, Kara, 1976: 77), **BT VIII** (Zieme, Kara, 1977: 36, 58), **BT IX** (Tekin, 1980: 197), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 82, 84, 104), **BT XX** (Zieme, 1999: 180), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 130, 185), **BT XXVIII** (Yakup, 2010: 54), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 246), **ETG** (Akalm, 2007: 77, 235, 301), **Ir.** (Tekin, 2013: 19), **Hu.Bel.** (Arat, 1977: 21; Tavkul, 2007: 32), **TT V** (Bang, Akalm, 1931: 338), **Ui. II** (Tokyürek, 2013: 251, 268), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 247, 260)]

t. **AY-Kaya 4/11** [tiltağın ta ud koyn *tonguz*]

AY-Kaya 6/12 [ud koyn *tonguz* başlap tınl(ı)gların g]

AY-Kaya 19/10 [*tonguz* tağıgu kaz ödirek bo Montag]

AY-Kaya 19/22 [ud koyn *tonguz* tağıgu kaz ödirek-]

AY-Kaya 300/1 {[eşgek ka]tır *tonguz* bolmışların .. kaçan}

AY-Kaya 403/25 [.. ki *tonguz* .. çi tigme tutmaq kün kamag]

AY-Kaya 686/16 [iner ir *tonguz* kün üze ..]

t. **AY İki Parça 4/10** [kin bir tuşta kız aş tıtağın ta ud koyn *tonguz* kaz ödirek tağıgu-ta ulatı öküş telim özlügerig ölüüp...]

AY İki Parça 6/10 [oqısar m(e)n ol bitig içinte ol künki bizing aşta ölürgüçi ud koyn *tonguz* başlap ...]

AY İki Parça 19/10 [...*tonguz* tağıgu kaz ödirek bu muntağ ...]

AY İki Parça 19/20 [ud koyn *tonguz* tağıgu kaz ödirek-te ulatı...]

t. **BT VII-L 18 (a)** [*tonguz* yıl]

- t. **BT VIII-A 93** [yuntçı *tonguz* igidgü-çi köşünmiş tæg : buda]
- t. **BT VIII-A 419** [tigüçi baħşı *tonguz* igitmāk-lig trz yangluķ]
- t. **BT IX-78 v 8** [yine yme *toηuz*]
- t. **BT XVIII-S 058**[ud ҡoyn *tonguz* ҡaz ödiräk taķıǵu-ta ulatı üküş tälüm özlüg-lärig]

BT XVIII-S 104 [ud ҡoyn *tonguz* başlap tınlǵ-lar]

BT XVIII- S 399 [ud ҡoyn *tonguz* taķıǵu ҡaz ödiräk bo muntaǵ tınlǵ-lar]

BT XVIII-S 411 [ud ҡoyn *tonguz* taķıǵu ҡaz ödiräk-tä ulatı tınlǵ-lar]

- t. **BT XX-U 5612** [*toηuz* yıl]

- t. **BT XXIII-G022** [*toηuz* yıl-lıǵ]

BT XXIII-XLVIII {[bo k]umuntsi yultuz vusı ud yıllıǵ *toηuz* yıl[lıǵ]
[...un adası [...]}]

- t. **BT XXVIII-B002** [*tonguz* yıl biry(e)g[irminč (?) ay]

t. **EUTSöz** [*tonguz*:**1.** domuz: H.I. 6,24. **2.** on ikili hayvan takviminin bir yılı : URD. 131,1. **3.** kurt, böcek: Suv. 4,11.]

- t. **ETG** [*toηuz*: domuz]

ETG [laǵzın, *toηuz*]

ETG [törtünç ay kiçig. bir yaņısı ir *toηuz*]

- t.+lı **Ir. 6** [adıǵlı *toηuzlı* ārt üze sokuşmış ermiş]

- t.+uη **Ir. 6** [adınnıǵ karnı yarılmış, *tonġuzunġ* azıǵı sınmış tir]

- t. **Hu. Bel. 1.** [*tonġuz* yıl bişinç ay on altı-ķa maņǵa terbiş]

t. **Hu.Bel.** [*tonguz* yıl üçünç ay altı yigirmike manga usineke kebez kergek bolup...]

t. **TT V- A76** [toñuz]

t.+nuñ **Ui. II / 31-32, 49-57** [yiti ajunların *toñuznuñ* itniñ tilkünüñ biçinniñ agulug yılanniñ kara kuşnuñ karganıñ bo yiti arıgsız yiteçilerniñ ajunıta tugarın körüp]

t. **H.I. / 174-175** [yana kotur emi aç karınta *toñuz* öti üç tañ birle içser kotur kiter sınamış em ol]

H.I. / 24-25 [köz agrıg em kişi ödi *toñuz* ödi eçkü ödi tavişgan ödi bo törteğüte kayusı bolsar]

5.2.1.2. EVCİL HAYVANLAR

5.2.1.2.1. BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR

5.2.1.2.1.1. boğa/buğa: boğa [**BT VIII** (Zieme, Kara, 1977: 104), **BT IX** (Tekin, 1980:49, 110), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 132), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 46), **ETG** (Akalmı , 2007: 101), **İyi-Kötü** (Köken, 2011: 43, 51)]

b.+sı **BT VIII-B 152** [ärür uşık-siz kuruğ-uğ sözlädäçi-lär-ning *buğa-sı* ärür]

b.+lar **BT IX-12,3** [*buğalar* kuduz öküzler tadun turpı]

BT IX-145,29 [*buğalar* yüriginçe yağız yirik]

b. **BT XVIII-0171** {[*buğa*] bodistv uluğ bulıt}

b. **EUTSöz** [*boğa*: boğa]

b. **ETG 327** [buğa]

b. **İyi-Kötü IX.ant.** [kutluğ toğdı kara *buğa*]

b.+sı **İyi-Kötü LXV.3.** [*buğası* aşnu önüp teginig]

5.2.1.2.1.2. buzağı: buzağı [**BT IX** (Tekin, 1980: 49), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 56), **ETG** (Akalmı , 2007: 49, 271), **Ir.** (Tekin, 2013: 23), **İyi-Kötü** (Köken, 2011: 49)]

b.+lar **BT IX-12,4** [*buzağular* irk erkeç teke]

b. **EUTSöz** [*buzagú*: buzağu: TT. VIII. 88; TT. IX. 5 ‘bir unvandır’]

b. **ETG 89** [*buzagú*]

ETG [*buzagú, püzāgú*: buzağı]

b. **Ir. 41** [ürün esri irkek *buzagu* kelürmiş]

b.+sın **İyi-Kötü LXXVII.3.** [ulıdı-lar sıktadı-lar ıaltı *buzagú*]

5.2.1.2.1.3. ingek/ ingäk/ inkäk/ iñek: inek [AY-Kaya (Kaya, 1994: 315), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 95), ETG (Akalin , 2007: 101, 237, 239, 275), Ir. (Tekin, 2013: 23), İyi-Kötü (Köken, 2011: 49), BT IX (Tekin, 1980: 49, 62, 107) , H.I. (Tokyürek, 2013: 264)]

i. **AY-Kaya 596/1** [*ingek* yağı süt birle ..mırlı panıtlı ikegü bolur ugrayu emi erür]

i. **EUTSöz** [*ingäk*: inek: Suv. 596, 1; JRAS. 1912, 204 no. XLI; Bruch. 55; USp. 272 inkäk; *inkäk*= ingäk]

i. **ETG** [iñäk: inek]

ETG [iñäk]

i.+kä **ETG** [ol *inäkka* kim iraktın üntädi]

i.+niñ **ETG** [tälinmäz ıartıa *iñäkniñ* ıoynniñ miñizin soıup]

i. **Ir. 41** [ürün esri *iñek* buzagulaçı bolmış]

i. **İyi-Kötü LXXVII.4.** [buzagusın entürmiş *iñek* täg]

i. **BT IX-12,2** [kañlılar uluğ bedük ud *iñek*] (s.49)

BT IX-122,10 [*iñek* yağı maireyada ulatı] (s.62)

i.+ler **BT IX-36 v 5** [sekiz tümen tört miñ *iñekler*] (s.107)

i. **H.I. / 89** [ud öti birle *iñek* yağı]

5.2.1.2.1.4. öküz: öküz [BT IX (Tekin, 1980: 49), Ein. We. (Molnar, Zieme, 1989: 142), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 149), ETG (Akalm, 2007: 290), Ir. (Tekin, 2013: 21, 23), Ch. III (Tokyürek, 2013: 262)]

ö.ler BT IX-12,3 [buğalar kuduz öküzler tadun turpı]

ö.+lärig Ein. We. 6 [targıl kışıl öküzlärig]

ö. EUTSöz [öküz: öküz : URD. 141; Man. III. 11,9.]

ö. ETG [öküz: öküz]

ö.+üg Ir. 25 [eki öküzüg bir bukursıka kölmüş]

Ir. 37 [bir karı öküzüg bilin biç kumurşga yimiş]

ö.+üg Ch. III / 11,8-13 [kaltı arslan öküzüg böri koyınka öpünü kelirçe yme ançulayı bo ölüm küni kimni üze kelser kamağ alağatturur yarlıkamatın ölürür]

5.2.1.2.1.5. sağlğ: sağmal, sağılan hayvan[EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 193)]

s. EUTSöz [sağlğ: sağmal, sağılan hayvan : USp. 290.]

5.2.1.2.1.6. tadun: dana [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 219)]

t. EUTSöz [tadun: dana]

5.2.1.2.1.7. turpı: dana, buzağı [BT IX (Tekin, 1980: 49), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 254)]

t. BT IX-12,3 [buğalar kuduz öküzler tadun turpı]

t. EUTSöz [turpı: dana.]

5.2.1.2.1.8. ud: öküz, sığır [AY-Kaya (Kaya, 1994:61, 62, 67, 73, 187, 206, 250, 282), AY İki Parça (Çağatay, 1945: 28, 32, 58), AY 6 (Ayazlı, 2012: 135), BT II (Röhhorn, 1971: 44), BT III (Tezcan, 1974: 39), BT IX (Tekin, 1980: 49, 84, 108, 112, 253), BT XVIII (Zieme, 1996: 70, 82, 84, 104), BT XXIII (Zieme, 2005: 130, 148, 183, 185), BT XXV (Wilkins, 2007: 232), Ein.We. (Molnar, Zieme, 1989: 143), ETŞ (Arat, 1991: 238, 274), EUTSöz(Caferoğlu, 1968: 262), ETG(Akalm, 2007: 77, 304), İyi-Kötü (Köken,

2011: 12, 43, 54), **Uy.Sa.** (Barutçu, 1987: 128), **Ui. I** (Müller, 1908: 29), **Ü.İ.** (Özönder, 1998: 43, 44), **Hu.Bel.** (Tavkul, 2007: 32), **Ch. II** (Tokyürek, 2013: 264), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 264, 265), **Sc.** (Tokyürek, 2013: 269)]

u. **AY-Kaya 4/11** [tiltagınta *ud* koyn tonguz]

AY-Kaya 6/12 [*ud* koyn tonguz başlap tınl(ı)glarınıg]

AY-Kaya 19/9 [bilmez botlukta üzüksüz *ud* koyn]

AY-Kaya 19/22 [*ud* koyn tonguz takıgu kaz ödirek-]

AY-Kaya 33/18 [*ud* yılın törtünç ay tört y(i)g(i)rmi-]

AY-Kaya 299/23 [yılkı ajunınta togdukda *ud*]

AY-Kaya 341/22 [kişi yılkı *ud* eşgekde ulatı]

AY-Kaya 440ç/22 [arıg evde *ud* mayakı üze yir-]

AY-Kaya 477/1 [satgaksız arıg orunta *ud* mayakın]

AY-Kaya 519/6 [yirin *ud* mayakı üze]

AY 6 / 0923 [arıg ävtä *ud* mayakı üzä yerin]

AY 7 / 426 [satgaksız arıg orunta *ud* mayakın]

u. **AY İki Parça 4/10** [kin bir tušta kız aşı tiltagınta *ud* koyn tonguz kaz ödirek takıgu-ta ulatı öküş telim özlüglerig ölürip...]

AY İki Parça 6 /10 [okıсар m(e)n ol bitig içinte ol künki bizing aşta ölürgüçi *ud* koyn tonguz başlap ...]

AY İki Parça 19/5 [üzüksüz *ud* koyn...]

AY İki Parça 19/20 [*ud* koyn tonguz takıgu kaz ödirek-te ulatı...]

u. **BT II-977** [kılnıç-kılınışlarğa- *ud*- başlıg yäk-lär]

u. **BT III-269** [anta ödrü ol üdün *ud* törö]

- u. **BT IX-203 v 5** [körünler edgü tnlıglar *ud*]
- BT IX-38,17** [kalışka oğşatgali bulmaz .. *ud*]
- BT IX-12,2** [kañlılar uluğ bedük *ud* iñek]
- u.+lar **BT IX-36 v 6** [*udlar* toğarlar]
- BT IX-214,5** [*ud* yıl ikinti ay ikinç yangıka]
- u. **BT XVIII-V 1-5** [kütluğ *ud* yıl bişinç ay bir yangı-ka]
- BT XVIII-S 057** [*ud* çoyn tonguz kaz ödiräk tağıu-ta ulatı üküş tälüm özlüg-lärig]
- BT XVIII-S 104** [*ud* çoyn tonguz başlap tnlğ-lar]
- BT XVIII-S 399** [*ud* çoyn tonguz tağıu kaz ödiräk bo muntağ tnlğ-lar]
- BT XVIII-S 411** [*ud* çoyn tonguz tağıu kaz ödiräk-tä ulatı tnlğ-lar]
- u. **BT XXIII-XIV** {*ud*[...]}
- BT XXIII- XXII** {*ud*[...]}
- u. **BT XXIII-G021** [*ud* yıl-lıg]
- u. **BT XXIII-G337** [y(ä)mä kui şipkanlıg *ud* yıl altınç ay bir yañı ağır ulug posad baçag kün üzä : m(ä)n üç ärdinilärtä: b(ä)k katıg süzük kertgünç köñüllüg upasanç sılıg tegin]
- u. **BT XXIII- XLVIII** {[bo k]umuntsi yultuz vusı *ud* yıllıg toñuz yıl[lıg] [...]un adası [...]}
- u. **BT XXV-2933** [kılınç kılınışlarka *ud* başlıg]
- u.+larıg **Ein.We. 37** [tosın *ud-lar-ıg* kälürüp]
- u. **ETŞ 238/1** [yime kuy şipkanlıg *ud* yıl altınç]
- u. **ETŞ 274/10** [*ud* qarı bolsar murañın bolur]

u. **EUTSöz** [*ud*: 1. sığır, inek, öküz: P.P. 3,1; TT. VII. 23,14; USt. 301. 2. on ikili hayvan takviminde bir yılın adı: URD. 138,1.]

u. **ETG** [*ud*: inek, sığır]

ETG 210 [*ud*]

u.+nuş **ETG** [üç yaşar kara *udnuş* mayakın işiçtä çoğuradıp, yaqzun]

u. **İyi-Kötü III.1.** [yunt *ud* çoğar koy yunt *ud*]

İyi-Kötü LXV.2. [beş yüz *ud* sürä önti]

İyi-Kötü LXV.6. [kölitdi turdı sürüg *ud*]

İyi-Kötü LXXI.int. [altun *ud*]

u. **Uy.Sa.457** [ançulayu oq // *ud* qoyn-ta ulaşı/ adruq adruq ed-lerig belgürtüp]

u. **U. I/29**[yirin *ud* mayaqı üze suvatıp]

u. **Ü.İ. [108a14]** [teg *ud* qanlıq tip qavırıp kişerip ikin araqı savın anın muntağ]

Ü.İ. [108b14] [qaltı *ud* qoşuğ-luğ qanlıq atamış teg *ud* qanlıq tip]

Ü.İ. [108a13] [bolur bilip öçmek tip qaltı *ud* qoşuğ-luğ qanlıq atamış]

Ü.İ. [108b14] [qaltı *ud* qoşuğ-luğ qanlıq atamış teg *ud* qanlıq tip]

Ü.İ. [109a10] [bo oq öngdüнки *ud* qoşuğ-luğ qanlıq tigüde qavırıp kişerip erür]

Hu.Bel. [*ud* yıl çakşapat ay iki oduzka Buyan Temür ilçining nökürleringe...]

u. **Ch. II / 5,6-8** [ol yek ogulı belgüsi miñüsü *ud* bolgay]

u. **H.I. / 89** [*ud* öti birle inek yagı]

H.I. / 114-116 [yılan terisin dört beltirteki toprak mır *ud* ödi sirke birle katıp içgü ol ölmüş kenç erser yme tüşgey]

u. **Sc. 407** [üküş *ud* koy kuş takıgu it lagzın aguluğ yılan ulatı tınlıglarığ ölürmüş erser alku ağır tsuy irinçü kılmış ol kişi köni köni tamuka kirmiş kergek]

5.2.1.2.2. KÜÇÜKBAŞ HAYVANLAR

5.2.1.2.2.1. äčkü: keçi [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 68), ETG (Akalm , 2007: 237, 263), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 260), **H.II.** (Tokyürek, 2013: 260)]

ä. **EUTSöz** [*äčkü:* keçi: USp. 53,2]

ä.nünj **ETG** [kara *äčkününj* ögsüz bağırınka içinjä pitpidini saçıp, otqa kömüp, köbikin alıp, közkä sürdgöl]

e. **H.I. / 24-25** [köz agrıg em kişi ödi toñuz ödi *ečkü* ödi tavişgan ödi bo törteğüte kayusı bolsar]

e. **H.II. / 1,16** [*ečkü* süti bilen içgöl]

5.2.1.2.2.2. erkeç/ ärkäç: genç teke [**BT IX** (Tekin, 1980: 49), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 74), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 260)]

e. **BT IX-12,4** [buzagular irk *erkeç* teke]

ä. **EUTSöz** [*ärkäç:* genç teke : H.I. 6,16.]

e. **H.I. / 16** [iki sünük *erkeç* etin]

5.2.1.2.2.3. irk: koyun [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 97)]

i. **EUTSöz** [irk: koyun]

5.2.1.2.2.4. koč/koçkar/koçunğar: koč [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 179)]

ķ. **EUTSöz** [*koç:* koč.; *koçkar:* koč : USp. 280.; *koçunğar:* koč : H. II. 12,106.]

5.2.1.2.2.5. koyın / koyun/ koy/ hoyın/ koyın/ kon/ koyñ: koyun [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 61, 62, 67, 271, 285), **AY 7** (Çetin, 2012: 162), **AY İki Parça**(Çağatay, 1945: 28, 32, 58),

BT IX(Tekin, 1980: 193, 197,253), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 82, 84, 104), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 134, 148, 183), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 183,184), **ETG**(Akalm , 2007: 2, 38, 39, 64, 77, 231, 234, 235, 237), **Ir.** (Tekin, 2013: 22), **İyi-Kötü**(Köken, 2011: 12, 17), **Hu.Bel.**(Tavkul, 2007: 32), **Ch. III** (Tokyürek, 2013: 263), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 262), **Sc.** (Tokyürek, 2013: 246)]

k. **AY-Kaya 4/11**[tiltağında ud *koyn* tonguz]

AY-Kaya 6/12 [ud *koyn* takıgu başlap tınl(ı)glarınng]

AY-Kaya 19/9 [bilmez boltukda üzüksüz ud *koyn*]

AY-Kaya 19/22 [ud *koyn* tonguz takıgu kaz ödirek-]

AY-Kaya 490/15 [uzatı kavşatu turur siz .. at *koyn*]

AY-Kaya 525/22 [kümüş *koyn* yilkı tarıg aş içgü]

k.+ıntın **AY-Kaya 6/8** [tegdükde *koynıntın* bir kagda]

k. **AY 7 / 755** [uzatı kavzadu turur siz :: at *koyn*]

AY İki Parça 4/10 [kin bir tuşta kız aşı tiltağında ud *koyn* tonguz kaz ödirek takıgu-ta ulatı öküş telim özlügerig ölürüp...]

AY İki Parça 6/10 [oķısar m(e)n ol bitig içinte ol künki bizing aşta ölürgüçi ud *koyn* tonguz başlap ...]

AY İki Parça 19/ 5 [üzüksüz ud *koyn*...]

AY İki Parça 19/ 20 [ud *koyn* tonguz takıgu kaz ödirek-te ulatı...]

ķ **BT IX-203 v 6** [etözlüg *koyn* etözlüg kişi]

BT IX-78,12 [teñrim biz ilkide amırı *koyn*]

BT IX-74 v 24 [*koyn* ölürgüçi etçiler erdi]

BT IX-74 v 25 [yarlıķançsız köñülin erüş öküş *koyn*]

BT IX-78,14 [uķuş *koyn* turuğ yilkı ölürmiş]

ķ. **BT XVIII-S 058**[ud *ķoyñ* tonguz ķaz ödiräk taķıġu-ta ulatı üküş tälüm özlüg-läriġ]

BT XVIII-S 104 [ud *ķoyñ* tonguz başlap tınlġ-lar]

BT XVIII- S 399 [ud *ķoyñ* tonguz taķıġu ķaz ödiräk bo muntaġ tınlġ-lar]

BT XVIII-S 411 [ud *ķoyñ* tonguz taķıġu ķaz ödiräk-tä ulatı tınlġ-lar]

k. **BT XXIII-XX** [koyn]

k. **BT XXIII-G064** [vuu-sı bo ärür : *koyn* yıl-lıġ]

k. **BT XXIII-G324** [kutlug *koyn* yıl törtü[nč] ay beř]

ķ. **EUTSöz** [*ķoy*: koyun: TT. 3,1.; *ķoyın*: 1. koyun : TT. IV. 8,55. 2.

Türklerin on ikili hayvan takviminin bir yılı : İst. 8.; *ķoyñ*= ķoyın : TT. VIII. 96. ; *Koyun*: koyun, kolatlı : Suv. 6.]

ķ. **ETG** [*ķoy/ķony/ķon*: koyun; *ķoyñ/ķoyñ*. koyun]

ETG [*ķony*]

ETG [*ķony*, *ķon*, *ķoy*]

ETG [ķaņım ķaġan süsi böri täġ ärmiř, yaġısı *ķony* täġ ärmiř]

ETG [Kül tigin *ķony* yılķa yiti yigirmikä uçdı]

ETG [aram ay kiçig. bir yaņısı ti *ķoyñ*]

ķ.nıņ **ETG** [tälınmüz ķartķa: inäknıņ *ķoyñıñ* miņizin soķup yaķsun]

ķ.+uġ **ETG** [ķoyñ+uġ]

k. **Ir. 29** [ogln kişisin utuzmaduk, yana tokuz on boş *ķony* utmiş]

k.+1 **Ir. 27** [bay er *ķonyı* ürküpen barmış]

ķ.+ta **Ir. 457** [ançulayu oķ // ud *ķoyñ-ta* ulatı/ adruķ adruķ ed-lerig belġürtüp]

ķ. **İyi-Kötü III.1.** [yunt ud çoķar *ķoy* yunt ud]

İyi-Kötü XIII. 5. [biri ayur *ķoy* yılķı egidsär]

k. **TT IV / A55** [*ķoyn* ölürgüçi tuji boltumuz erser]

k. **Hu. Bel.** [ķoyn yıl aram ay on sekizke biz İnç Buka arug ikegü tarbiş apam]

k.+ka **Ch. III / 11,8-13** [kaltı arslan öküzüg böri *ķoynka* öpünü kelirçe yme ançulayu bo ölüm küni kimni üze kelser kamağ alaņatturur yarlıkamatın ölüür]

k. **H.I. / 137-139** [*ķoyn* süti birle katışturup agrağ yirke yaksar yiil tözlüg agrağ öņetür]

k. **Sc. 407** [üküş ud *ķoy* kuş takıgu it lagzın aguluğ yılan ulatı tınlıglarığ ölüürmiş erser alku agrağ tsuy irinçü kılmiş ol kişi köni köni tamuka kirmiş kerçek]

5.2.1.2.2.6. ķuzı/ ķozı: kuzu [BT V (Zieme, 1975, 35), BT IX (Tekin, 1980: 193), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 184), ETG (Akalm , 2007: 282)

ķ.+ça **BT V-217/3** [bir *ķozı-ça*]

ķ.+ğ **BT IX-74 v 26** [*ķuzığ* isig özlerinte adırdı]

ķ. **EUTSöz** [*ķozı*: kuzu: USp. 279.]

ķ. **ETG** [*ķozı*. kuzu]

5.2.1.2.2.7. oğlak/ ođlaķ: oğlak [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 139), BT IX (Tekin, 1980: 49)]

o. **EUTSöz** [*ođlaķ*. oğlak, keçi yavrusu : USp. 287.]

o. **BT IX-12,5** [*ođlaķ* tült orun eşük]

5.2.1.2.2.8. tākä/teke: keçi [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 232), BT IX (Tekin, 1980: 49, 194, 205)]

t. **EUTSöz** [*tākä*: keçi : USp. 295.]

t. **BT IX-75,13** [ımğa *teke* adğırak sukağ başlıg tamuluğ]

BT IX-12,4 [buzagular irk erkeç *teke*]

BT IX-82 v 10 [.../ler *teke* küç/...]

5.2.1.2.3. BİNEK HAYVANLARI

5.2.1.2.3.1. **adağırılık**: yılki, hara [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 5)]

EUTSöz [adağırılık TS. 7; Alt. GR. 292]

5.2.1.2.3.2. **adağun**: at sürüsü[ETG (Akalm, 2007: 44)]

a. **ETG 50** [*adağun*]

5.2.1.2.3.3. **adğır / adğar**: aygır [AY-Kaya (Kaya, 1994: 298), BT IX (Tekin, 1980: 49), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 5), ETG (Akalm, 2007: 44, 233, 239) Ir.(Tekin, 2013: 25), H.I. (Tokyürek, 2013: 252)]

a. **AY-Kaya 555/8** [amrak at *adğır*... yügrük]

a. **BT IX 12,1** [*adğır* atların yaratağlağ körtle]

a. **EUTSöz** [*adğar*=*adğır*: aygır ; *adğır*: aygır H.l. 8, 71; TS 35]

a. **ETG 54** [adğır]

ETG [ögrinä kutluğ *adğır* män]

a.+iğ **ETG** [Kül tikin Bayırkunun ak *adğırığ* binip, oplayu tädđi]

ETG [Bayırkunun ak *adğırığ* udl(u)kın sıyu urtı]

a. **Ir. 56** [ügrinē kutluğ *adğır* men]

a.+nıñ **H.I. / 75-77** [er kişi er işinke ket bolayın tiser *adğırınıñ* siñirin alıp uşak tograp kölikete kurıtıp]

5.2.1.2.3.4. **ağ**: kır at [ETG (Akalm , 2007: 233, 259)]

- a. **ETG** [*aç*: kır at]
a.+ıg̈ **ETG** [Kül tigin azman *akıg̈* binip oplayu tãgdi]

ETG [Kül tigin azman *akıg̈* binip tãgdi, sançdı]

- a.+m **ETG** [Alp- şalçı *akın* binip oplayu tãgdi]

ETG [Kül tigin Alp- şalçı *akın* binip oplayu tãgdi]

5.2.1.2.3.5. at: at [AY-Kaya (Kaya, 1994: 62, 167, 226, 271, 298, 323, 328, 349), AY İki Parça (Çağatay, 1945: 32, 82, 106, 124), BT VII (Zieme, Kara, 1976: 59), BT VIII (Zieme, Kara, 1977: 38), BT IX (Tekin, 1980: 49, 98, 99, 105, 107, 110, 174, 187, 195, 234, 239), BT XXIII (Zieme, 2005: 73, 183), ETG (Akalm , 2007: 49, 85, 119, 232, 233, 239, 240, 244), ETŞ(Arat, 1991: 294), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 24), Ir. (Tekin, 2013: 20, 21, 22, 24, 25), Hu. Bel. (Arat, 1977: 21), Hsüan VIII (Tokyürek, 2013: 254), Ch. I (Tokyürek, 2013: 256)]

- a. **AY-Kaya 385/3**[inçe tip sakınurlar :: biz körgüçi bo *at*]

AY-Kaya 385/16[sakınurlar :: k(a)ltı bo m(e)n körgüçi *at*]

AY-Kaya 385/21 [ezügin armakın bo Montag *at* yangada]

AY-Kaya 490/15 [uzatı kavşatu turu siz .. *at* koyn]

AY-Kaya 555/8 [amrak *at* adgır .. yügrük]

AY-Kaya 613/4 [töşek *at* yanga kanglı kölük erdini]

AY-Kaya 678/23 [yanga yuy kuş *at* garudı arslanlık örgünlerte ..]

- a.+dın **AY-Kaya 6/6** [beg *atdın* kodı tüşüp mini okıdı ..]

- a.+ların **AY-Kaya 250/23** [eşidgeli bolguları üçün *at-(24)-ların*]

AY-Kaya 625/5 [yügrük *atların* koşuglug kanglıda]

- a. **AY İki Parça 613/1** [*at* yanga, kanglı kölük...]

- a.+tın **AY İki Parça 6/5** [ötrü ol kök tonluğ beg *attın* kodı tüşüp mini okıdı]

- a.+ların **AY İki Parça 625/5** [yügrük *atların* koşuğluğ kanglita olurup...]
- a. **BT VII-A696** [bo yig üsdünki *at* ärdini-ni buşı birmekimiz üzä]
- a. **BT VIII-A 129** [*at* kölük-tä ulatı bahşı-ğa kargk-lig]
- a. **BT IX-75 v 22** [iş bulup er *at* kul küñleri]
- BT IX-34,6** [bodisavat neñ *at*]
- a.+m **BT IX-62 v 10** [erin *atın* kızın]
- BT IX-177,14** [erin *atın* uqlatdımız]
- a.+lar **BT IX-36 v 4** [tümen tört miñ *atlar* sekiz]
- BT IX-112 v 18** [temirlik *atlar* üze atlanmış]
- BT IX-110,2** [*atlar* yañalarığ turğurdaçı]
- BT IX-144v 8** [*atlar* yañalar]
- a.+ların **BT IX-35,6** [açani *atların* yatatmış]
- BT IX-12,1** [adğır *atların* yarataglağ körtle]
- a.+larğa **BT IX-140,27** [yañalar *atlarğa* minip yürün]
- BT IX-224,11** [katıp yürün yañalar *atlarğa* minip]
- a. **BT XXIII-D088** [üzä nom nomlayur kılmış kārāk : ikinti elgintä *at* tutar]
- a.+ka **BT XXIII-XIII** [*atka*]
- a. **ETG 89** [*at*]
- ETG** [ol *at* anda ölti]
- ETG** [Kül tigin B(a)şgu boz *at* binip tädgi]
- ETG** [ol *at* anda tüşdi]
- ETG** [sämiz *at* ağzı katıg boltı]

- ETG** [*at* yaña қаңlı көлүк]
- a.+1 **ETG** [biziñ sü *atı* turuқ]
- a.+m **ETG 431** [*atın* tinin tartap turdı]
- ETG** [Tad(ı)қıñ çоруң boz *atın* binip tәgdi]
- ETG** [Alp-şalçı aқ *atın* binip tәgmiş]
- ETG** [Alp-şalçı aқ *atın* binip oplayu tәgdi]
- a.+ıg **ETG** [ışbara y(a)mt(a)r boz *atıg* binip tәgdi]
- a.+larıg **ETG** [inçkä yügürük *atlarıg* tapıñça alıp işlätgil]
- a.+ların **ETG** [tärkin tawratı yürük *atların* қошуғлуғ қаңlıta olurup]
- a.+tan **ETG 231** [ben *attan* düşüşün]
- a. larıg **ETS 294/87** [olurup körünçlegi inçge yügürük *atlarıg*]
- a. **EUTSöz** [*at*: at, beygir: H.I. 14, 180; TT. IX. 40]
- a. **Ir.19** [āk *at* karşısın üç boluhta talulapan agınka ötügke ıdmiş tir.]
- Ir.17** [özlük *at* öñ yirde arıp oñup turu kalmış.)
- Ir. 50** [tıg *at* kurdukın tügüp tigret, yazıg kodı yadrat.]
- Ir. 16** [toruk *at* semritti.]
- a.+1 **Ir.35** [yolta *atı* armış.]
- Ir. 55** [yolta *atı* armış.]
- Ir. 55** [*atı* yitiglik kelir tir.]
- a. **Hu.Bel. 20** [ider-ke yaraşu *at* қışgut birip söz]
- a. **Hsüan VIII / 2132-2133** [*at* yorıkı teg uzun yaşayu yorımakı bolzun]
- a.+nañ **Ch. I / 16, 11-12** [neñ *atnañ* eşkekneñ müyüzi önmez]

5.2.1.2.3.6. az: sarı renkli at [ETG (Akalm, 2007: 233)]

a. ETG [Kül tigin *az* yağızın binip tãgdi.]

5.2.1.2.3.7. (a)zman: iğdiş at [ETG (Akalm, 2007: 233)]

a. ETG [Kül tigin *azman* ağığ binip tãgdi]

5.2.1.2.3.8. bi: kısrak [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 9), Ir. (Tekin, 2013: 19)]

b. EUTSöz [ağ *bi*: kır at, beyaz at : TS. 7.]

b.+si Ir. 5 [āk *bisi* kulunlamış]

5.2.1.2.3.9. botu: deve yavrusu [ETG (Akalm , 2007: 269)]

b. ETG [*botu*: deve yavrusu]

5.2.1.2.3.10. buğra: buğra, erkek deve [ETG (Akalm , 2007: 270), Ir. (Tekin, 2013: 21)]

b. ETG [*buğra*: erkek deve]

b. Ir. 20 [titir *bugra* men]

5.2.1.2.3.11. eşgek/ äşgäk/ äşkäk/ äsgäk: eşek [AY-Kaya (Kaya, 1994: 78, 187, 206), BT XVIII (Zieme, 1996: 160), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 77), ETG (Akalm, 2007: 45, 265) , Hsüan VIII (Tokyürek, 2013: 274), Ch. I (Tokyürek, 2013: 274), H.I. (Tokyürek, 2013: 256)]

e. AY-Kaya 34ğ/11 [birök *eşgek* irinin neçede bimba]

e. AY-Kaya 300/1 {[*eşgek* ka]tır tonguz bolmışların.. kaçan}

e.+de AY-Kaya 341/22 [kişi yilkı ud *eşgekde* ulatı]

ä. BT XVIII-1115 [birök *äşgäk* irinin näçätä bimba]

ä. EUTSöz [*äşkäk*: eşek : URD. 141,4; Suv. 341,22.]

ä. ETG [*äşgäk/ äsgäk*: eşek]

ETG 59 [*äşgäk*]

e.+ke **Hsüan VIII / 746-751** [luu yaňalarnıň maňısı tepigi neň eşgekke ogşaguluk ermez]

e.+neň **Ch. I / 16, 11-12** [neň atnaň eşkekneň müyüzi önmez]

e. **H.II. / 1,1-2** [kart igke tegdükte eşgek süti bilen birgöl]

5.2.1.2.3.12. inĝen: dişi deve [**Ir.** (Tekin, 2013: 19)]

i. **Ir. 5** [ürünĝ *inĝenibotulamiş*]

5.2.1.2.3.13. ara: ehli hayvan [**EUTSöz** (Caferoĝlu, 1968: 167), **ETG** (Akalm, 2007: 278)]

k. **EUTSöz** [*ara:* ehli hayvan : Alt. Gr. 327.]

k. **ETG** [*ara:* (ehli) hayvan]

5.2.1.2.3.14. katır: katır [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 187), **D.** (Tokyürek, 2013: 256)]

k. **AY-Kaya 300/1** {[eşgek *ka]tır* tonguz bolmişların .. kaçan}

k. **D. 1619-1623** [ol ağır yüklüĝ *katır* ulatı kölüklerniň yti sivri tuyukları üze tepip eti kırtısı siĝiri tamırı barça bıçıldı osultı]

5.2.1.2.3.15. kölük: yük hayvanı [**AY İki Parça** (Çaĝatay, 1945: 82), **BT V** (Zieme, 1975: 35), **BT VIII** (Zieme, Kara, 1977: 38, 40), **BT IX** (Tekin, 1980: 99, 114, 136, 137), **Ein.We** (Molnar, Zieme, 1989: 144), **EUTSöz** (Caferoĝlu, 1968: 115), **ETG** (Akalm , 2007: 244, 251, 283)]

k. **AY İki Parça 613/1** [at yanga, anlı *kölük*...]

k.+l äringä **BT V-749** [... tngrim *kölük-läringä* oĝlan-a]

k.+tä **BT VIII-A 129** [at *kölük-tä* ulatı baħşı-a käreĝk-lig]

k.+läri **BT VIII-A 158** [birgüçä azy-a kaçıksär *kölükläri*]

k.+ke **BT IX-160,3** [miňü *kölükke* minip üĝülençsiz]

k.+in **BT IX-146,8** [*kölikin* tonın itigin körüp]

k.+lerindin **BT IX-160,8** [*kölüklerindin* inip]

k.+leri **BT IX-140 v 7** [muñu *kölükleri* birle]

k.+läri **Ein. We. 61** {[sa...] *kölük-läri* yüz bolup}

k.lärkä **Ein. We. 60** {s[a]nsız sakıışsız *kölük-lär-kä* yüklä [zün]}

k. **EUTSöz** [*kölük*: yük hayvanı: Suv. 613,4; TT. VIII. 92=külük]

k. **ETG** [*kölük/kölök*: yük hayvanı]

ETG [aş içgü, ton kädim, orun töşäk, at yaña, қаңlı *kölük*]

ETG [aşı suwı *kölüki* taķı nä käreğäkin alķu tükäti birip uzatıp üntürdi]

k. **İyi-Kötü XXVIII.3.**

5.2.1.2.3.16. kılun: tay [**ETG** (Akalm , 2007: 284), **Ir.** (Tekin, 2013: 21)]

ķ. **ETG** [kılun: tay, kulun]

k. **Ir. 24** [teglük *kulun* irkek yunt(t)a emig tileyür]

5.2.1.2.3.17. la: katır [**ETS** (Arat, 1991: 294), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 125), **ETG** (Akalm, 2007: 239, 286)]

l.+larıĝ **ETS 294/87** [tapıñĝa alıp işletgil yinik edgü *lalarıĝ*]

l. **EUTSöz** [*la*: yük hayvanı : TT.12, < Çin lo: Katır.]

l. **ETG** [*la*: katır]

l.+larıĝ **ETG** [tapıñĝa alıp işlätgil yinik ädgü *lalarıĝ*]

5.2.1.2.3.18. matanga: fil [**EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 128)]

m. **EUTSöz** [*matanga*: < Skr. ‘fil’ : TT. VIII. 93.]

5.2.1.2.3.19. mingü/ miñü: binek hayvanı [**BT IX** (Tekin, 1980: 136), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 130), **ETG** (Akalm , 2007: 287)]

- m. **BT IX-160,3** [*miñü* kölükke minip ülgülençsiz]
m. **EUTSöz** [*mingü*: binek hayvanı, at : Man. II. 5,7.]
m. **ETG** [*miñü*: binek hayvanı]

5.2.1.2.3.20. teve/ tävä/ täwä/ täbä: deve [**Ein.We.** (Molnar, Zieme, 1989: 143), **ETŞ** (Arat, 1991: 274), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 230, 235), **ETG** (Akalin , 2007: 238, 299) , **H.I.** (Tokyürek, 2013: 257)]

- t. **Ein.We. 47** [*täv-ä* örgüzä köşünmez bolzun]
t. **ETŞ 274/9** [*teve* qarı bolsar bunçal bolur]
t. **EUTSöz** [*täbä*: deve= tävä; *tävä*: deve : H.I. 10,28.]
t. **ETG** [*täwä/täbä*: deve]

t.+niñ **ETG** [*täväniñ* öwkäsin qudırıp, soqıp, älgäp, tın busğaqqa içürsär, ädgü bolur]

- t. **H.I. / 54-55** [*teve* südükin alıp ka başqa sürtser baştaki kebeki kider]

5.2.1.2.3.21. tıg: doru, doru at [**Ir.** (Tekin, 2013: 23, 24)]

- t. **Ir. 50** [*tıg at* kudrukın tügüp tigret, yazıg kodı yadrat]
t.+ıg **Ir. 39** [*tıgıg* tetrü kişemiş]

5.2.1.2.3.22. titir: dişi deve [**Ir.** (Tekin, 2013: 21)]

- t. **Ir. 20** [*titir* bugra men]

5.2.1.2.3.23. tosin/ toosın/ tozun: tosun, haşarı at [**AY-Kaya** (Kaya, 1994:96, 100, 140, 229), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 247)]

- t. **AY-Kaya 84/3** [üzeliksiz er *tosın* erenlerig]
AY-Kaya 187/7 [ukmış üzeliksiz er *tosın* erenlerig]
AY-Kaya 392/4 [*tosın* erenlerig turulturtaçı yavalturtaçı]

t.+larıg **AY-Kaya 73/ 1** [köñülin ornatmak kılıp *tosınlarıg*]

t. **EUTSöz** [*toosın*= tosun.; *tozun*= tosun.]

5.2.1.2.3.24. ulağ: ulak, yük hayvanı [**EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 264)]

u. **EUTSöz** [*ulağ*: ulak, yük hayvanı: Suv. 614,12; Kow. 394.]

5.2.1.2.3.25. yanga/ yañ/ yaña/ ynga/ yañga: fil [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 167, 171, 226, 297, 298, 303, 318, 319, 323, 349, 350), **AY İki Parça** (Çağatay, 1945: 82), **BT V** (Zieme, 1975: 31), **BT VII** (Zieme, Kara, 1976: 59), **BT IX** (Tekin, 1980: 98, 99, 105, 107, 110, 128, 205, 227, 234, 237) , **BT XX** (Zieme, 1999: 100), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 104), **BT XXV** (Wilkins, 2007: 128, 154, 280), **Ein.We.**(Molnar, Zieme, 1989: 142), **ETŞ** (Arat, 1991: 17,110), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 283), **ETG** (Akalm , 2007: 244, 308), **Uy.Sa.** (Barutçu, 1987: 128), **Ui. I** (Müller, 1908: 37), **Ui. III** (Tokyürek, 2013: 258), **TT V** (Bang, Akalm , 1931: 342, 344), **Hsüan VIII** (Tokyürek, 2013: 258)]

y. **AY-Kaya 552b/8** [artayur kamagın .. k(a)ltı *yang*a]

AY-Kaya 563/12 {törüsü .. k(a)ltı *yang*a kirmiş [teg]}

AY-Kaya 603/15 {[ulug *yang*a birtürsün tip y(a)rlı]g}

AY-Kaya 604/2 [y(i)g(i)rmi ulug *yang*a birtürü y(a)rlıkadı]

AY-Kaya 605/4 [ayıp bir *yang*a iltü evinge]

AY-Kaya 613/4 [töşek at *yang*a kanglı kölük erdini]

AY-Kaya 678/23 [*yang*a yuy kuş at garudı arslanlık örgünlerte..]

y.+da **AY-Kaya 385/4** [*yang*ada ulatı tnl(ı)glar kuvragı erser]

AY-Kaya 385/17 [*yang*ada ulatı tnl(ı)glar kuvragı]

AY-Kaya 385/21 [ezügin armakın bo Montag at *yang*ada]

AY-Kaya 555/9 [*yang*ada ulatı .. ançulayu ok]

y.+lar **AY-Kaya 260/16** [*yang*alar iligi bolgalı tapladaçı]

AY-Kaya 604/5 [ulug *yang*alar alıp k(e)ntününg iki]

y.+ların **AY-Kaya 250/24** [*yangaların* altunların]

y.+larka **AY-Kaya 604/7** [tolkuklarta ol *yangalarka*]

AY-Kaya 605/12 [ol *yangalarka* kömen aş yüdtürüp]

y.+sı **AY-Kaya 681/15** [atl(ı)g *yangası* titmiş :: ::]

y. **AY İki Parça 613/1. kısım** [at *yang*a, ıanglı kölük...]

y. **BT V-181** [(kursiv) ... mn *yang*a ärin]

BT VII-A 691 [bo *yang*a ärdini-ni buşı birmäk-imiz üzä]

y. **BT IX-34,4** [tümen tört miñ *yaña* bulğuluğ]

y.+lar **BT IX-144 v 8** [atlar *yañalar*]

BT IX-145,28 [adağın arslanlar *yañalar*]

BT IX-36 v 3 [tört miñ *yañalar* sekiz]

BT IX-82,13 [tek uluğ etözlük *yañalar* ıoptın]

BT IX-102,6 [*yañalar* ıtut]

BT IX-224,11 [ıtatıp yürüñ *yañalar* atlarıa minip]

BT IX-140,27 [*yañalar* atlarka minip yürüñ]

BT IX-154,15 [*yañalar* uluğ ögüz suvın tapa yürüyü]

BT IX-112 v 17 (*yañlar* üze olurup ıtayısı örtlük)

y.+larığ **BT IX-110,2** [atlar *yañalarığ* turgurdaçı]

y.+lı **BT XX-0591** {[*ya*]ıa-lı ber [tinmiş]}

y. **BT XXIII-F096** [*yang*a korkınçınta]

y. **BT XXV-1204** {muntag kut kolunu täginürm(ä)n : m(ä)n bar[çuk *yaña* tutuñ]}

BT XXV-1213 {[ü]zä m(ä)n barčuk *yaŋa* tutuŋ [t(ä)ŋrim hatun birlä alku]}

BT XXV-1539 {[yü]künürbiz ganđahast *yaŋa* atl(ı)g t(ä)ŋri burhan}

y.+lar **BT XXV-3788** {*yaŋalar* eligi [ünlüg atl(ı)g]}

y.+larım **Ein.We. 23** [y-a-*yanga-larım* tonga-larım]

y. **ETŞ 110/80** [maħaraç-taķı *yanġa*]

y.+m **ETŞ 17/5** [vajırda ötvi biliglim bilgem *yanġam*]

y. **EUTSöz** [*yang*: fil : Uig. –Wb. 28; Kaş. *yangan* (Br. 77); *yanga*: fil: TT. V. 22,47; Suv. 613,4.]

y. **ETG** [*yaŋa*: fil]

ETG [at *yaŋa*, қаŋlı kölük]

y.+lıġ **Uy.Sa. 456** [inçe // қалтй yivli-çi eren-ler at-lıġ *yanġa-lıġ* қаŋlı-lıġ yadaġ süü]

y. **Ui. I / 37** [tonga *yanga* teg küçlüġ ärsär]

y. **Ui. III / 58,2** [anta ok bodisatav oġuşlug *yaŋa* katıġ ünin urladı]

y. **TT V / B50** {kim ol ganđahast *yanga* nä türlüg işdä kötüġ[dä]}

y.+lar **TT V / B47** [*yanga-lar* қanı täġ titir kirtgünçüg ilig қılıп]

y.+larnıŋ **Hsüan VIII / 746-751** [luu *yaŋalarnıŋ* maŋısı tepigi neŋ eşgekke oġşaguluk ermez]

5.2.1.2.3.26. yazıġ: kula(?); kula at [**Ir.** (Tekin, 2013: 20, 24)]

y. **Ir. 11** [sarıġ atlıġ sabçı, yazıġ atlıġ yalabaç edġü söz sab elti kelir tir]

y. **Ir. 50** [tıġ at kudrukım (altı yaylı) tüġüp tigret, yazıġ kodı yadrat]

5.2.1.2.3.27. yılki/ yılkı/ yilk: yılki, büyükbaş hayvan, hayvan, hayvan sürüsü [AY 3 (Ölmez, 1991: 32, 55), AY-Kaya (Kaya, 1994: 62, 64, 65, 66, 68, 106, 122, 134, 155, 187, 206, 209, 242, 255, 285, 329), AY İki Parça (Çağatay, 1945: 112), AY 6 (Ayazlı, 2012: 93, 155), BT II (Röhborn, 1971: 19, 22, 23, 24, 39, 40), BT V (Zieme, 1975: 57), BT IX (Tekin, 1980: 80, 118, 120, 172, 197, 236, 251), BT XVIII (Zieme, 1996: 84, 96, 98, 104), BT XXIII (Zieme, 2005: 184), BT XXV (Wilkens, 2007: 72, 84, 120, 126, 160, 186, 192, 194, 222, 226), BT XXVI (Kasai, 2008: 235), ETŞ (Arat, 1991: 33), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 294), ETG (Akalin, 2007: 71, 234, 235, 310), Ir. (Tekin, 2013: 24), İyi-Kötü (Köken, 2011: 17), Ku. (Tekin, 1993: 17), TT I (Bang, Akalin , 1929: 262), TT III (Bang, Akalin , 1930: 186), U.Ü. (Himran, 1946: 30, 36), Ui. I (Müller, 1908: 8)]

y. AY 3 / 138.8 [tamu prit yılki aj-un-inta asurı]

AY 3 /169.8 [ögirmiş ulatı 'eng'mıntın yılki]

y. AY-Kaya 6/16 [-[lar kü]çinte bo ugurta yılki ajun]

AY-Kaya 6/22 [yılki ajunıntakı ozguluk kurtul]

AY-Kaya 7/4 {kamagun ikileyü yene yılki ajunınta}]

AY-Kaya 11/21 [küçinte ol ol tınl(ı)glarıg yılki]

AY-Kaya 14/21 [atl(ı)g kişi .. ölürgüçi yılki]

AY-Kaya 14/23 [yılki ajunıntın ozup kişi ajun]

AY-Kaya 15/19 [ok yılki ajunıntakı emgekdin]

AY-Kaya 15/22 [tınl(ı)glar yılki ajunıntakı emgek]

AY-Kaya 20/8 {[buyan] edgü kılınç küçinte yılki ajunın}

AY-Kaya 138/8 [tamu prit yılki ajunınta asurı]

AY-Kaya 169/8 [ögirmiş ulatı 'eng mıntın yılki]

AY-Kaya 221/11 [yollar erser tamu prit yılki asurı]

AY-Kaya 299/14 [prit bolmışların .. yılki ajunın]

AY-Kaya 299/23 [*yilki* ajuninta togdukda ud]

AY-Kaya 341/22 [kişi *yilki* ud eşgekde ulatı]

AY-Kaya 421/9 [künte tamu prit *yilki* bo üç]

AY-Kaya 452/11 [oglanı :: tamuluglar ulatı :: *yilki*]

AY-Kaya 525/22 [kümüş koyn *yilki* tarıg aş içgü]

y.+da **AY-Kaya 348/11** {-[lerke] tamu prit *yilkida* ulatı ..}

AY-Kaya 628/6 [tamu prit *yilkida* ulatı biş]

y.+larning **AY-Kaya 6/14** [biz kamagun *yilkalarning* öngre]

y.+lı **AY-Kaya 99/21** [t(e)ngrili ulatı :: prit *yilkılı*]

y. **AY 6 / 0391** [lung küntä tamu pret *yilki* bo üç]

y. **AY 6 / 1184** [oglanı, tamuluglar ulatı, *yilki*]

y.+ta **AY İki Parça 628/5** [...yana tamu prit *yilkata* ulatı biş azun içinteki irinç yarlıg ...]

y. **BT II-79** (qayu näçä- *yilki* yolıntağı ämgäk)

BT II-169 (bölük , , üç kırkıncı *yilki*)

BT II-220 (tükädip yänä- *yilki* azuninta)

BT II-772 (kırkıncı- *yilki* yolıntağılar)

BT II-775 (alqu kamağ *yilki*-ı)

BT II-839 (ärksinip , , *yilki* yolıntın- öngi)

y.+larning **BT II-192** (prit *yilkalarning* öngi)

y. **BT V-559** [bilmätin kyiktäg *yilki* täg]

y. **BT IX-150,11** [*yilki* ajuninta toğmiş tınlıglar]

BT IX-112,15 [aşanurlar *yılkı* ajunta toğmiş]

BT IX-173,25 [amarıları *yılkı* başlığlar]

BT IX-78,14 [uquş koyın turuğ *yılkı* ölümiş]

BT IX-131,31 [ajunınta *yılkı* ajunınta]

BT IX-149 v 7 [tağı yme teñri yalñuq tamuluğ *yılkı*]

y.+da **BT IX-148 v 23** [tamuda *yılkıda* aç yek ajunınta]

y.+қа **BT IX-201,28** [*yılkıқа* otlatımız ol ayığ қılıңç]

y. **BT XVIII-S 108** {[-lar kü]çintä bo uğur-ta *yılkı* azunı}

BT XVIII-S 114 [*yılkı* aşunındaқы ошғулуқ қурул]

BT XVIII-S 119 {қамағун икiлiйü yana *yıl[қы]* ajunın-ta}

BT XVIII-S 297 [*yılkı* ajunıntın ошup киши ajun]

BT XVIII-S 316 [*yılkı* ajun-ıntaқы ämgäkdin]

BT XVIII-S 319 [tınlg-lar *yılkı* ajunındaқы ämgäk]

BT XVIII-S 420 [edgü қılıңç күçintä *yılkı* ajunın]

y.+larning **BT XVIII-S 106** [biz қамағ-un *yılkı-lar-ning* öngrä]

y.+sı **BT XXIII-XLI** [kayu киши-niñ *yılk(i)sı* üküš ölsär bo vu қапıg-ta yapşurzun]

y. **BT XXV-0311** [kertgünč[süz köñül ug]rınta t[a]mu pret *yılkı* tegli]

BT XXV-0495 {[ämgä]ksiz bolzunlar :: ançulayu ok ymä tamu pret *yılkı*}

BT XXV-1053 {*yılkı* yolınd[a]kı : [asur]e yolıntakı : yalñok y[o][ınta]k[ı]}

BT XXV-1655 [iç<ä>gü sızılmak bışmaklıg ämgäklärkä tägmälim *yılki* yolıntakı]

BT XXV-2006 {[kutrulzun]lar kayu näčä *yılki* yolındakı ämgäkläri bar ärsär}

BT XXV-2104 [bölök : üç kırkınč *yılki*]

BT XXV-2155 [tükätip yänä *yılki* ažunıta]

BT XXV-2725 [kırkınč *yılki* yolıntakılar]

BT XXV-2728 [uguš[ıntakı alku kamağ *yılki*]

BT XXV-2794 [ärksinip : *yılki* yolıntın öñi]

y.+larıg **BT XXV-1162** [*yılklarıg* sakınıp yänä kama(a)g t(ä)ñriläriğ alku]

y.+larıñ **BT XXV-2127** [pret *yılklarınıñ* öñi]

y.+ta **BT XXVI-128.5** [aklančıg yavız *yılki-ta* tugguluk [beš törlüg]irü-läri b(ä)lgü-[läri] b(ä)lgürdi]

y.+ta **ETŞ 33/50** [umuğsuz irinz monğul çal ağıluğ *yılkıta*]

y. **EUTSöz** [*yılku*= yılkı ~ yıllıq : Chuas. 133.; *yılkı*: hayvan sürüsü (at), davar : USt. 198,59; TT. III. 6,26; Alt. Gr. 354.]

y. **ETG** [*yılkı/yılq*: yılkı, davar; hayvanlar dünyası, (cins) at]

ETG [it *yılkı* ordu ol]

ETG [buu küskü, *yılkı*]

y.+ma **ETG** [*yılkıma*]

y.+sın **ETG** [tört tümän *yılkısin* y(ı)ğma toyğun]

y.+ka **Ir. 53** [*yılkıka* kişike edgü boltı tir]

y.+ñ **Ir. 47** [ağılınğa *yılkıñ* bolzun]

- y. **İyi-Kötü XIII.5.** [biri ayur koy *yılka* egidsär]
 y. **Ku.** [ünüg anta oq eşidür tamu prit *yılka* ajunta özi]
 y. **TT I-91** [*yılka* kuwrağınız]
 y.+ta **TT III-26** [monqul qal aquluğ *yılqta* tutçı üşüksüz munitäg toqumuğ ažun]

TT W12 [*yılka* sürügi]

- y. **U.Ü. (C/14)** [muntada ulatı *yılka* azunıña barmış]

U.Ü. (C/59) [*yılka* yüzün arzılar teg amrılmış ...]

- y. **Ui. I/8** [yılqıqa yütürsär *yılka* kötürü umatı]

[ol bizingä *yılka* ymä kötürü umatın turur]

- y.+qa **Ui. I/8** [*yılkaqa* yütürser yılqı kötürü umatı]

5.2.1.2.3.28. yunt/ yont: at [**BT XXIII** (Zieme, 2005: 134), **EUTSöz**(Caferoğlu, 1968: 302, 305), **Ir.** (Tekin, 2013: 19, 21), **İyi-Kötü**(Köken, 2011: 12), **TT I** (Bang, Akalın , 1929: 259), **TT VII** (Tokyürek, 2013: 259)]

- y. **BT XXIII-G075** [*yunt* yıl-lıg]

y. **EUTSöz** [*yont:1.* at: Wind. 249,12; USp. 276. **2.** Türklerin on ikili hayvan takviminin bir yılı : TT. VII. 36,23.]

- y.+ıjaru **Ir. 5** [beg er *yuntıjaru* barmış]

- y.+ta **Ir. 24** [teglük kulun irkek *yunt(t)a* emig tileyür]

- y. **İyi-Kötü III.1.** [*yunt* ud çoqar koy *yunt* ud]

y. **TT I / 91** [silkmış uluğ çaññızın önmiş ünnüñ tikisin *yont* tağtağı kuwrağınız barça eşidür yañkusın]

- y. **TT VII 22-24** [*yunt* yıl bişinç ay yunt kün yunt ödinte tugmış kişi]

5.2.1.2.4. KÜMES HAYVANLARI

5.2.1.2.4.1. ƙaz/ hƙāz: kaz [AY-Kaya (Kaya, 1994: 61, 67, 266), AY İki Parça (Çağatay, 1945: 28, 58), BT XVIII (Zieme, 1996: 82, 104, 162), BT XXV (Wilkins, 2007: 146), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 173), ETG (Akalm, 13, 15, 279), Uy.Sa. (Barutçu, 1987: 85, 113), TT X (Tokyürek, 2013: 230)]

k. AY-Kaya 4/12 [kaz ödirek takıguda ulatı]

AY-Kaya 19/10 [tonguz takıgu kaz ödirek bo Montag]

AY-Kaya 19/22 [ud koyn tonguz takıgu kaz ödirek-(23)-de]

AY-Kaya 476/12 [kaz üyüri .. yıbumı artun]

k. Ay İki Parça 4/ 10 [kin bir tušta ƙız aşı tıltağın̄ta ud ƙoyn tonguz ƙaz ödirek taƙıgu-ta ulatı öküş telim özlügerig ölürup...]

Ay İki Parça 19/10 [...tonguz taƙıgu ƙaz ödirek bu muntağ ...]

Ay İki Parça 19/20[ud ƙoyn tonguz taƙıgu ƙaz ödirek-te ulatı...]

k. BT XVIII-1180 [sözläsär ƙaz üyür-inçä bultuƙmaz]

BT XVIII-S 058 [ud ƙoyn tonguz ƙaz ödiräk taƙıgu-ta ulatı üküş tälüm özlüg-lärig]

BT XVIII-S 399 [ud ƙoyn tonguz taƙıgu ƙaz ödiräk bo muntağ tınlğ-lar]

BT XVIII-S 411 [ud ƙoyn tonguz taƙıgu ƙaz ödiräk-tä ulatı tınlğ-lar]

k.+lar BT XXV-1451 [tä[mi]r tumşuk[lug] kurtlarıg barça ö[rđä]klär kazlar]

k. EUTSöz. [ƙaz: kaz : Suv. 4,12; TT. VI. 26,157.]

ƙ. ETG [ƙaz/ hƙāz: kaz]

ETG [türkçä äwirsär ƙaz ünlüg tip]

ƙ.+lar ETG [ärd(i)nisi toğdı inçä ƙaltı ƙaz-lar iligi]

k. **Uy.Sa. 333** [ördek *kaz* tuți çivaçivak-ta ulatı kuş-ķ(1)y-a-larınıĝ]

ķ. **Uy.Sa. 99** [kalav(i)nk çivaçivak // [y]uy kuş/ kapinç(a)l leklek *kaz* kuş /köküş kekük tuți]

k.+lar **TT X / 130-134** [anta ötrü on küçlög tükel bilge teŋri teŋrisi burhan *kazlar* begiŋe okşatı kök kalıkta uçup bardı]

5.2.1.2.4.2. ödirek/ördäk: ördek [AY-Kaya (Kaya, 1994:61, 67), AY İki Parça (Çağatay, 1945: 28, 58), BT XVIII (Zieme, 1996: 82, 104), BT XXV (Wilkens, 2007: 146), EUTSöz (Caferoĝlu, 1968: 146), Uy.Sa. (Barutçu, 1987: 85, 113)]

ö. **AY-Kaya 4/12** [kaz *ödirek* takıguda ulatı]

AY-Kaya 19/10 [tonguz takıgu kaz *ödirek* bo Montag]

ö.+de **AY-Kaya 19/22** [ud koyn tonguz takıgu kaz *ödirek-(23)-de*]

ö. **AY İki Parça 4/ 10** [kin bir tušta kız aşı tıltaĝınta ud koyn tonguz *kaz ödirek* takıĝu-ta ulatı öküş telim özlöglerig ölürip...]

AY İki Parça 19/10 [...tonguz takıĝu *kaz ödirek* bu muntaĝ ...]

ö.+te **AY İki Parça 19/20** [ud koyn tonguz takıĝu *kaz ödirek-te* ulatı...]

ö. **BT XVIII-S 058** [ud koyn tonguz *kaz ödiräk* takıĝu-ta ulatı öküş tälüm özlög-lärig]

BT XVIII-S 399 [ud koyn tonguz takıĝu *kaz ödiräk* bo muntaĝ tınlğ-lar]

ö.+tä **BT XVIII-S 411** [ud koyn tonguz takıĝu *kaz ödiräk-tä* ulatı tınlğ-lar]

ö.+lär **BT XXV-1[45]1** [tä[mi]r tumşuk[lug] kurtlarıĝ barça *ö[rdä]klär* kazlar]

ö. **EUTSöz** [*ödiräk*: ördek : Suv. 4,12.]

ö. **Uy.Sa. 98** [ol yuul-lar-ınıĝ için//-te yana / *ördek* anĝıt keklik / üpüp kuşĝaç çılıķ]

Uy.Sa. 333 [*ördek* *kaz* tuți çivaçivak-ta ulatı kuş-ķ(1)y-a-larınıĝ]

5.2.1.2.4.3. tağıgu/ tağı/ tağıku/ tığıgu: tavuk [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 61, 67, 207, 271), **AY İki Parça** (Çağatay, 1945: 28, 58), **AY 7** (Çetin, 2012: 162), **BT IX** (Tekin, 1980: 227), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 82, 104), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 132), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 221), **ETG** (Akalm, 2007: 77, 236, 238, 296), **Hu.Bel.** (Tavkul, 2007: 32), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 238), **Sc.** (Tokyürek, 2013: 246)]

t. **AY-Kaya 19/10** [tonguz *tağıgu* kaz ödirek bo Montag]

AY-Kaya 19/22 [ud koyn tonguz *tağıgu* kaz ödirekde]

AY-Kaya 343/20 [ötüginge sin *tağıgu* kün tolu boltı]

AY-Kaya 490/16 [at koyn *tağıgu* ulatılar yme siziñe tayanurlar]

t.+da **AY-Kaya 4/12** [kaz ödirek *tağıguda* ulatı]

t. **AY 7 / 756** [*tağıgu* ulatılar : yme siziñe tayanur-]

t. **AY İki Parça 19 / 10**[...tonguz tağıgu kaz ödirek bu muntağ ...]

AY İki Parça 19 / 20 [ud koyn tonguz tağıgu kaz ödirek-te ulatı...]

t.+ta **AY İki Parça 4 / 10** [kin bir tušta kız aşı tıtağında ud koyn tonguz kaz ödirek *tağıgu-ta* ulatı öküş telim özlüglerig ölüüp...]

t. **BT IX-102 v 7** [*tağıgu* adağı osoğluğ üç] (s.227)

t. **BT XVIII-S 399** [ud koyn tonguz *tağıgu* kaz ödiräk bo muntağ tınlğ-lar]

BT XVIII-S 411 [ud koyn tonguz *tağıgu* kaz ödiräk-tä ulatı tınlğ-lar]

t.+ta **BT XVIII-S 058** [ud koyn tonguz kaz ödiräk *tağıgu-ta* ulatı öküş tälüm özlüg-lärig]

t. **BT XXIII-G045** [*tağıgu* yıl-lıg kişi bo yultuz-ka]

t. **EUTSöz** [*tağıgu*: **1.** tavuk : Man. I. 36,2; H. I. 8,69. **2.** Türklerin on ikili hayvan takviminin bir yılı: DUD. 389,1.]

t. **ETG** [*tağıgu/tağıku/ tığıgu*: tavuk]

ETG 210 [*taḳıḳu*]

ETG [Iḳian İsmiñ Ratna- Waçir ikägünün ötügiñä sin *taḳıḳu* kün tolu boltı]

ETG [öztä uşaq ḳart ünsär, *taḳıḳu* yumuntğasın öt birlä sürdsär, ädgü]

t. **Hu.Bel.** [*takıgu* yıl törtünç ay tokuz oduzka manga ögrüz temirke tarıg jergek bolup]

t. **H.I. / 68-69** [özte uşaq kart önser *takıgu* yumurtkasın öt birle sürtser edgü]

t. **Sc. 407** [üküş ud koy kuş *takıgu* it lagzın aguluğ yılan ulatı tınlıqlarığ ölürmış erser alku ağır tsuy irinçü kılmiş ol kişi köni köni tamuka kirmış kergek]

5.2.1.2.5. KURBAN HAYVANLARI

5.2.1.2.5.1. boşılığ: kurbanlık [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 48)]

b. **EUTSöz** [*boşılığ:* kurbanlık : Suv. 615,3.]

5.2.1.2.5.2. ötmış: kurban, kurbanlık[EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 154)]

ö. **EUTSöz** [*ötmış:* kurban, kurbanlık : U. II. 61,12.]

5.2.1.2.5.3. yağış: kurban[BT IX (Tekin, 1980: 47, 54, 223), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 279)]

y. **BT IX-14,9** [*yağış* yağmışı atlıg]

BT IX-45 v 4 [ḳılınç ḳuzatdurtum buşılığ *yağış*]

BT IX-95,5 [tıtağımta üzüksüz buşılığ *yağış*]

BT IX-117 v 12 [paşandika atlıg *yağış* yağadımız]

y. **EUTSöz** [*yağış:* kurban: TT. VII. 36,20.]

5.2.1.2.6. DİĞER EVCİL HAYVANLAR

5.2.1.2.6.1. barak: köpek [BT XXVI (Kasai, 2008: 241)]

b. **BT XXVI-129/35** [barak buka saᅇgun]

5.2.1.2.6.2. it/it: köpek [**BT III**(Tezcan, 1974: 39), **BT VIII** (Zieme, Kara, 1977: 36), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 132), **ETG** (Akalm, 2007: 77, 231, 234, 235, 238), **ETŞ** (Arat, 1991: 274), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 87,100), **İyi-Kötü** (Köken, 2011: 51, 53, 54), **Ui. II** (Tokyürek, 2013: 251), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 244, 252, 265), **D.** (Tokyürek, 2013: 252), **Sc.** (Tokyürek, 2013: 246)]

i. **BT III-270** [törösin tuᅇup möñürägüçi-ler *it* törösin]

1. **BT VIII-A 91** [anga äkäç *it* köşünmiş tä'g : padma vaçır-a]

1. **BT XXIII- G034** [*it* yıl-lıg kişi]

i. **ETG 210** [*it*]

ETG [*it* yılķı ordu ol]

ETG [altınç ay kiçig bir yañısı ᅇap *it*]

ETG [ᅇayu kişiniñ ᅇarnınta kânç ölsär, bir s(a)tir *it* sütün içürsär, tüşär]

ETG [ᅇal *it* tartmış kişikä ularniñ miyisin yisär, ädgü bolur]

i.+inü **ETG** [yağı bolup, *itinü* yaratunu umaduk]

i. **ETŞ 274/6** [*it* ᅇarı boslar yatıp ürür]

i. **EUTSöz** [*it=it*: USp. 305; *it*: it, köpek: TT. IV. 8,58; Man. III. 45,1.]

1. **İyi-Kötü IX.int.** [*it* arslan]

İyi-Kötü LXXIV.int. [*it* arslan]

İyi-Kötü LV.int. [ᅇul *it*]

i. **TT IVA 58** [*it* ätin sat-]

1.+niñ **Ui. II / 31-32, 49-57** [yiti ajunların toñuznuñ *itniñ* tilkünün ᅇiçinniñ agulug yılanniñ kara kuşnuñ karganıñ bo yiti arıgsız yiteçilerniñ ajunınta tugarın körüp]

- i. **H. I. / 21-22** [tişi kişi tüşüreyin tiser *it* sütün içgül bat tüşer]
- 1. **H.I. / 79-80** [böriniñ süñükin tilin kurıtıp kal *it* tartmış kişike başınka yaksar edgü bolur]
- i. **H.I. / 116** [yana *it* tüüsü tavişkan tüüsü küyürüp]
- 1. **D. 1255-1256** [ayıg kılınç küçinte ança keç *it* ajunınta tugdı]
- 1. **Sc. 407** [üküş ud koy kuş takıgu *it* lagzın aguluğ yılan ulatı tınlıglarığ ölürmüş erser alku ağır tsuy irinçü kılınış ol kişi köni köni tamuka kirmiş kergek]

5.2.1.2.6.3. miskiç: kedi [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 130), ETG (Akalm , 2007: 238, 287) , H.I. (Tokyürek, 2013: 252)]

m. **EUTSöz** [*miskiç:* kedi : H. I. 8,57.]

m. **ETG** [*mişkiç:* kedi]

m.+niñ **ETG** [ölüg *mişkiçniñ* yakrısın ärgüzüp, sürdsär, açılır]

m.+niñ **H.I. / 56-58** [yana em ölüg *miskiçniñ* yakrısın ergüzüp sürtser açılır]

5.2.1.2.6.4. sürüg: sürü [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 214), ETG (Akalm , 2007: 295)]

s. **EUTSöz** [*sürüg:* sürü : Wind. 249,12; Man. I. 8,8.]

s. **ETG** [*sürüg:* sürü]

5.2.1.3. SÜRÜNGEN HAYVANLAR

5.2.1.3.1. got: kertenkele [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 80)]

g. **EUTSöz** [*got:* Skr. godhā ‘kertenkele’ : U. IV. 50,121]

5.2.1.3.2. maħaragi/ maħuruk: büyük yılan [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 127), **Ku.** (Tekin, 1993: 16)]

m. **EUTSöz** [*maħaragi:* büyük yılan : TT. VI. 52, 342. < Skr. maħoraga]

m.+lar **Ku. (143)** [*maħuruklar* kişili kişi ermezliler körkin körü kırtulğu tınlıglar]

5.2.1.3.3.näkdî: bir çeşit yılan [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 136)]

n. EUTSöz [näkdî: bir çeşit yılan : H. II. 14,132.]

5.2.1.3.4. yılan/ ylam: yılan [AY-Kaya (Kaya, 1994: 187, 217), BT I (Zieme, Hazai, 1971: 23), BT VII (Zieme, Kara, 1976: 69), BT IX (Tekin, 1980: 175, 181), BT XXIII (Zieme, 2005: 104, 105, 134, 183, 184), BT XXV (Wilkens, 2007: 56, 58, 60, 62, 66), BT XXVIII (Yakup, 2010: 124), ETŞ (Arat, 1991: 24), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 294), ETG (Akalin, 2007: 77, 252, 310) , Ir. (Tekin, 2013: 19), İyi-Kötü (Köken, 2011: 29, 30), U.Ü. (Himran, 1946: 46), Ui. I (Müller, 1908: 39), Ui. IV (Himran, 1945: 14), TT V (Bang, Gabain, 1931: 340), TT VI (Tokyürek, 2013: 270, 274), Hu.Bel. (Tavkul, 2007: 32), H.I. (Tokyürek, 2013: 269, 270), D. (Tokyürek, 2013: 268), N. (Tokyürek, 2013: 269), Sc. (Tokyürek, 2013: 246)]

y. AY-Kaya 299/15 [togdukda böy tiler kayır yılan]

AY-Kaya 365/19 [yılan :: bir kamatsıda turmış teg ::]

y.+lar AY-Kaya 365/20 [tört m(a)habutlug yılanlar .. özke]

y.+larning AY-Kaya 366/3 [uluglar agulug .. yılanlarning arasinta ::]

y.+ka BT I-B 65 [az amranmaq köñül ağuluğ yılan-ka oqşayur]

y.+lar BT VII-D 13 [yılan-lar üzä sävig-siz idig tümäg-lär üzä]

y.+ka BT IX-175,14 [ağuluğ yılanka]

y.+lar BT IX-174,21 [ağuluğ yılanlar tolp etözümüznî]

y. BT XXIII-XLVII {bo vu [...] yılan [...] kut[...]}

BT XXIII-F108 [yılan korkinçinta]

BT XXIII-G065 [yılan yıl-lıg]

y.+ka BT XXIII-XXXIII {agulug yılan-ka kurt kon[guz-ka ...]}

y.+tin BT XXIII-F126 [yılan-tin küzätzün]

y. BT XXV-0049 ([bir] agulug yılan ordoka agtınıp kälip ätöz-)

- y. **BT XXV-0061** {[antag osuglu]g y(a)rılıgın äşidip hanka *yılan* kişi tili}
- BT XXV-0071** [kınamakıntın m[u]nı tæg korkınçıg agulug *yılan* ätözlüg]
- BT XXV-0080** [m(ä)n yänä önrä tugmiş törümiş uzatıkı *yılan* ärmäzm(ä)n]
- BT XXV-0093** [sözlätgäli sakınıp turur ärkän ançgınça ol *yılan* közünmädin]
- BT XXV-0105** [ıdok ordota yakın kigürüp olarka ol *yılan*]
- BT XXV-0149** {[ıdok] ordosıntakı çizi hatun *yılan* ätözi}
- BT XXV-0209** [ulug *yılan*]
- y.+ka **BT XXV-0054** [umadın turup kälip ol *yılanka* äv(ä)t bo biziŋ]
- BT XXV-0057** [bo seni osuglug *yılanka* tugguluk törügülük]
- y.+ka **BT XXVIII-C079** [az amranmak köngül agulug *yılanka* ohşayur]
- y. **ETŞ 24/25** {töşi ol kamuğ tümen *yılan* [tiyür]}
- y. **ETŞ 24/25** {yineri ol yingen *yılan* [tiyür]}
- y. **EUTSöz** [*yılan*:1.yılan : P.P. 38,4.; 2. yıl kelimesiyle on ikili hayvan takviminin bir yılının adı : İst. 8.]
- y. **ETG** [*yılan/ylam*: yılan]
- ETG 210** [yılan]
- ETG** [ol lingua sayu birär ağuluğ *yılan* bar]
- y.+lar **ETG** [ol balıq tägrä ymä yiti qat qaram içintä alqu ağuluğ luular *yılanlar* yatur]
- y. **Ir. 8** [altun başlıg *yılan* men]
- y. **İyi-Kötü XXXVIII.4.** [*yılan* bar ağu tını ıraqtın]
- y.+lar **İyi-Kötü XXXIX.6.** [alqu ağu-luğ lö-lär *yılanlar*]

- y. **U.Ü. (C/130)** [anıñ ara ağuluğ *yılan* tiline oqşatı...]
- y.+ların **Ui. I 39** [ağuluğ *yılanların* et'özlärin itinip yaratınıp qav bältir]
- y.+ın **Ui. IV 12** [saçların eninlerinte tüşürüp ağuluğ *yılanın*]
- y. **TT IV A59** [*yılan* ölürgüçi]
- y.+lar **TT V A 117** [alku ağuluğ luular *yılanlar*]
- y. **TT VI / 95** [kidin kara *yılan*]
- y. **Hu.Bel.** [bu nişang mening ol *yılan* yıl üçünç ay tokuz yangıka]
- y. **H.I. / 109-110** [yana em *yılan* kasıkm küyürüp külin alıp bor birle içürgü ol asan bolur]
- y. **H.I. / 114-116** [*yılan* terisin tört beltirteki toprak mır ud ödi sirke birle katıp içgü ol ölmüş kenç erser yme tüşgey]
- y. **D. 902-904** [neçe neçe ajunta *yılan* ulatı bagırın yorıgma tınlglarını ajunınta tugup]
- y. **N. 704-705** [burunnuñ oñdın soldın yütlerinte *yılan* yorır teg]
- y. **Sc. 407** [üküş ud koy kuş takıgu it lagzın aguluğ *yılan* ulatı tınlglarını ölürmiş erser alku ağır tsuy irinçü kılını ol kişi köni köni tamuka kirmiş kergek]

5.2.1.4. BÖCEKLER

5.2.1.4.1. biç/bit: bit [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 42, 45), **Ch. I** (Tokyürek, 2013: 270)]

b. **EUTSöz** [*biç*: bit; *bit*: bit : Man. I. 8,14]

b.+i **Ch. I / 8, 13-17** [takı inçe kaltı tonnuñ *biti* kim kişiniñ terisinte önüp yana kişiniñ kanın kentü sorsar kişi anı körser yana yarsıyur]

5.2.1.4.2. çaluk: sülük [BT XVIII (Zieme, 1996: 158)]

ç. **BT XVIII-1091** [suv-tağı *çaluk* atlg kurt-ky-a-ning]

5.2.1.4.3. çıyan: çıyan [AY-Kaya (Kaya, 1994:77)]

ç.+ning **AY-Kaya 34g/3** (birök neçede çibinning *çıyanning*)

5.2.1.4.4. çimäli/ çömäli/ çümäli: karınca [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 63, 65, 66), ETG (Akalin, 2007: 272), BT IX (Tekin, 1980: 163, 164), Ui. II (Tokyürek, 2013: 271)]

ç. EUTSöz [*çimäli*: karınca, *çömäli*: karınca : Ui. II. 35,23, *çümäli*= *çömäli*, *çimäli* ‘karınca’ : Alt. Gr. 308]

ç. ETG [*çümäli*]

ç. BT IX-216,14 [bar antag tınlıg kiçigkye *çimeli* ölürip]

BT IX-59,6 [bar antag tınlıg kiçigkye *çimeli* ölürip]

ç. Ui. II / 35, 23-16 [*çömeli* koñuz ulatı bo tınlıglar ajunıta neñ kaçan erser tugmagı bolmaz tip bilgilüg ol]

5.2.1.4.5. kadyot kurt: ateş böceği [Hsüan VI (Tokyürek, 2013: 272) , N. (Tokyürek, 2013: 272)]

k.+nuñ Hsüan VI / 1294-1296 [kün ay teñri üskinte *kadyot kurtnuñ* takı ne işi küdüki erür]

k.+nuñ N. 55-56 [içtin sınar körser *kadyod kurtnuñ* yarukı teg azkya yaruk közünür]

5.2.1.4.6. katas: akrep [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 170)]

k. EUTSöz [*katas*: akrep: THV. 44,11.]

5.2.1.4.7. konguz/ koñuz/ koñguz/ koñkuz: böcek [AY-Kaya (Kaya, 1994: 202, 323), AY İki Parça (Çağatay, 1945: 84), ETG (Akalin , 2007: 244, 282), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 188), ETŞ (Arat, 1991: 48), BT IX (Tekin, 1980: 161, 252), BT XXIII (Zieme, 2005: 183), TT III (Bang, Gabain, 1930: 192)]

k. AY-Kaya 332/4 [aç kız kurt *konguz* ig kegen]

k.+larning AY-Kaya 614/9 [kamag kurtlarning *konguzlarning*]

q.+larning **AY İki Parça 614/5** [qamaq qurtlarning *qunguzlarning* tirgini...]

q. **BT IX-202,17** [tüülerinte yörgenip qurt *qonuz*]

q.+uq **BT IX-58,3** [qurt *qonuzuq* ölürip teñri burhan]

k.+ka **BT XXIII-XXXIII** {agulug yılan-ka kurt *kon[guz-ka ...]*}

q. **ETG** [*qonuz*: böcek, kurt]

k.+larnıñ **ETG** [qamaq qurtlarnıñ *qonuzlarnıñ* tirgini]

q. **EUTSöz** [qurt *qonguz*: böcek : Suv. 614,9.]

k.+tın **ETŞ 48/190** {t ... erser olar yegü *qonquzt[ın]*}

q.+tın **TT III / 93** [ärsär olar yägu *qonquz-tın* täkirmäläyük]

5.2.1.4.8. qumursqa: karınca [**ETG** (Akalm , 2007: 284), **Ir.** (Tekin, 2013: 23)]

q. **ETG** [*qumursqa*: karınca]

k. **Ir. 37** [bir karı öküzüq bilin biçe *qumursga* yimiş]

5.2.1.4.9. kurt/ qurt: kurt [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 202, 217, 323), **AY İki Parça** (Çağatay, 1945: 84), **BT IX** (Tekin, 1980: 161, 175, 193, 198, 252, 253), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 183), **BT XXV** (Wilkens, 2007: 58, 100, 106, 146, 278), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 188), **ETG** (Akalm , 2007: 284), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 272), **D.** (Tokyürek, 2013: 273)]

k. **AY-Kaya 332/4** [aç kız *kurt* konguz ig kegen]

AY-Kaya 366/16 [tevşilür :: yiring bolup emişip .. *kurt*]

k.+larning **AY-Kaya 614/9** [kamaq *kurtlarning* konguzlarning]

q.+larning **AY İki Parça 614/5** [qamaq *qurtlarning* qunguzlarning tirgini...]

q. **BT IX-58,3** [*qurt* qonuzuq ölürip teñri burhan]

BT IX-178,2 [*qurt* qavşap yıdıq]

BT IX-202,17 [tüülerinte yörgeyip *ḡurt* ḡoḡuz]

BT IX-74,8 [içtinsiyer *ḡurt*]

BT IX-174,4 [iriḡ aḡar barınur *ḡurt* ḡuvḡap]

BT IX-174,23 [*ḡurt* ḡuvḡap iriḡ tav aḡar]

BT IX-202 v 29 [*ḡurt* ḡovḡayu örtenü künerler erser]

BT IX-174 v 7 [yiniimiz *ḡurt* ḡuvḡap]

ḡ.+lar **BT IX-174,7** [yıdılar yıdıyur *ḡurtlar*]

k. **BT XXIII-XXXIII** {agulug yılan-ka *kurt* kon[ḡuz-ka ...]}

k.+lar **BT XXV-0077** [tälim üküḡ *kurtlar* avıp kälip ätimin tärimin isirmäk-]

BT XXV- [075]6 [bolup : aḡızta alkinçsız [üküş *kur*]tlar çıkrayu ünüp]

ḡ.+1 **BT XXV- [084]5** [inçä k(a)ltı bintadu [*kur*]t] özüntin bolmiḡ yipiḡä]

k.+larıḡ **BT XXV-1451** [tä[mi]r tumḡuk[lug] *kurtlarıḡ* barça ö[rdä]klär kazlar]

k.+larnıḡ **BT XXV-3756** {kamag *kurtlar*[nıḡ bürtüḡlär]}

ḡ. **EUTSöz** [*ḡurt*: böcek, kurt : U. III. 32,4 ; H. I. 8,70.; *ḡurt ḡonguz*: böcek : Suv. 614,9.]

ḡ **ETG** [*ḡurt*. kurt, solucan]

ḡ.+larnıḡ **ETG** [ḡamaḡ *ḡurtlarnıḡ* ḡoḡuzlarnıḡ tirgini]

k. **H.I. / 70-71** [tiḡni *kurt* yiser bor sirkesin aḡızta tutup]

H.I. / 81-82 [kayu kiḡike yavız kart önsör nuḡatır toḡragu *kurt* birle katıp üze yaksar edḡü bolur]

k.+lar **D. 1419-1421** [*kurtlar* yiliklerin kanların turkıncā ara sorup kap teg kılıp kemiḡürler]

5.2.1.4.10. örümçik: örümcek [Hsüan VIII (Tokyürek, 2013: 273)]

ö.+kiye Hsüan VIII / 391-395 [*örümçikkiye* azgan tikendeki torkıyag körmek üze teñri yerindeki ulug tutrok körtüm tęp temekke öñisi negül]

5.2.2. UÇAN HAYVANLAR

5.2.2.1. YIRTICI KUŞLAR

5.2.2.1.1. boymul/buymul: bir nevi kuş, bir tür doğan [ETG (Akalmı , 2007: 240, 271), Ir. (Tekin, 2013: 26)]

b. ETG [*buymul*: bir nevi kuş]

ETG [kök *buymul* toğan kuş mǎn]

b. Ir. 64 [kök *boymul* toğan kuş men]

5.2.2.1.2. kara kuş/ ħara ħuş: kartal, kara kuş, tavşancıl [AY-Kaya (Kaya, 1994: 317, 351), BT IX (Tekin, 1980: 197), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 81,167), TT VI (Tokyürek, 2013: 228), Ui. II (Tokyürek, 2013: 251, 268), HSÜAN VIII (Tokyürek, 2013: 274)]

k. AY-Kaya 599/16 [irbiz tilkü karsak y[Y]uy *kara kuş* ulatı]

AY-Kaya 682/22 [*kara kuş* sengirilig arıg ol gr(a)tırakut]

k. BT IX-78,21 [kuzgun *ħara ħuş* teglükenler]

k. EUTSöz [*ħara ħuş*: Antroponim : 278, ‘kara kuş’.; *ħara ħuş*: kartal: U. II 31,54]

k. TT VI / 431-432 [sansız sakışsız teñriler ulug küçlüg luular gantarvılar Asurlar telim *kara kuş* hanları kinariler]

k.+nuñ Ui. II / 31-32, 49-57 [yiti ajunların toñuznuñ itnıñ tilkünün biçinniñ agulug yılannıñ *kara kuşnuñ* karganıñ bo yiti arıgsız yiteçilerinıñ ajunınta tugarın körüp]

k. Hsüan VIII / 678-679 [*kara kuş* señirilig tagıg]

5.2.2.1.3. laçın/ laçin: şahin [AY-Kaya (Kaya, 1994: 326, 328, 331), AY İki Parça (Çağatay, 1945: 96, 110, 120), BT I (Zieme, Hazai, 1971: 33), BT XXVIII (Yakup,

2010: 142), **ETŞ** (Arat, 1991: 262), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 125), **ETG** (Akalin , 2007: 247, 250, 286)]

1. **AY-Kaya 627/8** [atayın .. *laçın* tokup üçegüni ..]

AY-Kaya 633/22 [belingteg .. *laçın* kapdı kiçigin ..]

1.+ka **AY-Kaya 620/20** [tüşer bolur .. üç kögürçgen atayı *laçınka*]

1. **AY İki Parça 627 / 5** [...üç kökürçken atayın *laçın* tokup üçegüni birisin
kapıp iltür bolur]

AY İki Parça 633/ 20 [*laçın* kıpta kiçigin]

1.+ka **AY İki Parça 620/20** [üç kökürçken atayı *laçınka* kıwıtur erken...]

1. **BT I-D 61** [*laçın* açı üzä balingläp öz ätin]

1. **BT XXVIII-C302** [*laçın* açı üzä balingläp öz ätin]

1. **ETŞ 262/10** [erdemlig kıra *laçın*]

1. **EUTSöz** [*laçın*: şahin kuşu, *laçın*, doğan : Suv. 620,20 = Moğ. naçın]

1. **ETG** [*laçın*: doğan, şahin]

ETG [*laçın* tokup üçägüni]

1.+ka **ETG** [üç kögürçkän atayı *laçınka* kıwıtur ärkän]

5.2.2.1.4. şunqar: atmaca, çakır kuşu[**EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 218)]

ş. **EUTSöz** [*şunqar*: atmaca, çakır kuşu.]

5.2.2.1.5. teglüken: akbaba[**BT IX** (Tekin, 1980: 197)]

t.+ler **BT IX-78,21** (kızgun kıra kış *teglükenler*)

5.2.2.1.6. toğan: doğan, şahin [**ETG** (Akalin, 2007: 240, 300), **Ir.** (Tekin, 2013: 19, 23, 26)]

- t. **ETG** [*toĝan*: doĝan]
- ETG** [kök buymul *toĝan* kuş män]
- t. **Ir. 43** [*togan* ügüz kuşu kuşlayu barmış]
- Ir. 4** [ürünĝ esri *togan* kuş men]
- Ir. 44** [*togan* kuş tenĝriden kodı tabışgan tipen kapmış]
- Ir. 44** [*togan* kuş tırnĝakı suçulunmış yana tıtınmış]
- Ir. 44** [*togan* kuşunĝ tırnĝakı ügüşüpen kalıyu barmış]
- Ir. 64** [kök boymul *togan* kuş men]

5.2.2.2. YIRTICI OLMAYAN KUŞLAR

5.2.2.2.1. **angıt/ anıd/ anıt**: angut [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 187), **BT III** (Tezcan, 1974: 37)]

- a. **AY-Kaya 299/6** [*angıt* kögürçgen kirpi bolmışların]

a.+қыyasın **BT III 224** (*anıd-қы-a-sın* uçurup adın)

5.2.2.2.2. **çekik**: toygır kuşu [**Ir.** (Tekin, 2013: 21)]

- ç. **Ir. 23** [*çekik* etiĝ kutlug bolzun tir]

5.2.2.2.3. **çılıķ**: çulluk kuşu [**Uy.Sa.** (Barutçu, 1987: 85)]

ç. **Uy.Sa. 98** [ol yuul-lar-nıĝ için//te yana / ördek anĝıt keklik / üpüp kuşĝaç *çılıķ*]

5.2.2.2.4. **çivaçivak**: bir sülün kuşu türü [**BT III** (Tezcan, 1974: 69), **Uy.Sa.** (Barutçu, 1987: 85, 113)]

- ç. **BT III-980** [eğilti *çivaçivak* kalanaĝki garudı]

ç. **Uy. Sa. 99** [kalav(i)nk *çivaçivak* // [y]uy kuş/ kapinç(a)l leklek kaz kuş/
köküş kekük tuți]

ç.+ta **Uy.Sa. 333** [ördek kaz tuți *çivaçivak-ta* ulatı kuş-ķ(i)y-a-larınıg]

5.2.2.2.5. kalaviŋki/ kalavink/ kalavaŋki: <toch. A kalavink <skr. kalavinka “kuckuck”
; Hind guguk kuşu. [BT III (Tezcan, 1974: 69), BT IX (Tekin, 1980: 97); Uy.Sa.
(Barutçu, 1987: 85)]

k. **BT III-980** [eğilti *çivaçivak kalavaŋki* garudi]

k. **BT IX-32 v 4** [kekük kızıguluğ *kalavink* yuy kuşlar]

k. **Uy.Sa. 99** [*kalav(i)nk çivaçivak* // [y]uy kuş/ kapinç(a)l leklek kaz kuş
/köküş kekük tuți]

5.2.2.2.6.kapinçal: <Skr. kapiŋjala. dağ tavuğu, çil tavuk. [Uy.Sa. (Barutçu, 1987: 85)]

k. **Uy.Sa. 99** [kalav(i)nk *çivaçivak* // [y]uy kuş/ *kapinç(a)l* leklek kaz kuş
/köküş kekük tuți]

5.2.2.2.7. karga/ ħarğa: karga [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 77, 78), **BT IX** (Tekin, 1980:
193, 197, 253), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 158, 160), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 81,168),
Ui. II (Tokyürek, 2013: 251, 268)]

k.+lar **AY-Kaya 34f/2** {[kar]a *kargalar* tegşilip yumğı ....}

k.+lı **AY-Kaya 34ğ/17** [*kargalı* ügili ikegü .. kayu üdte]

k. **BT IX-78,20** [vjir tumşukluğ *karğa*]

k.+lar **BT IX-74 v 20** [*karğalar* kuzgunlar örtlüg]

BT IX-203,4 [tumşuğluğ kuşlar *karğalar* kelip]

ķ.+lı **BT XVIII-1121** [*karğ-a-lı* ügi-li ik ud çoyn tonguz taķıgu kaz ödiräk-tä
ulatu tnlğ-largü kayu ötdä]

ķ.+lar **BT XVIII- 1060** {[ķar]a *ķarġa-lar* tġġilip yumķı}

k. **EUTSöz** [*ķarġa*: karga : Alt. Gr. 327.; *ħarġa*: karga: U. II 32,55]

ķ.+nın **Ui. II / 31-32, 49-57** [yiti ajuınların toıuznuı itniı tilkünüı biĉinniı aguluġ yılaınnıı kara kuşnuı *ķarġanıı* bo yiti arıġsız yiteĉilerniı ajuınıta tugarın kōrüp]

5.2.2.2.8. ķarlıġaç: kırlanıĉ[EUTSöz (Caferoġlu, 1968:169), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 230)]

ķ. **EUTSöz** [*ķarlıġaç*: kırlanıĉ : H. I. 10,94.]

k. **H.I. / 93** [*ķarlıġaç* etin yisün]

k. **H.I. / 95-96** [kasık agrıġ em *ķarlıġaç* uyasıntakı topraknı süt birle katıp iĉġü ol]

5.2.2.2.9. keklik / kākālik: keklik [EUTSöz (Caferoġlu, 1968: 104), **ETG**(Akalın, 237, 279), **Uy.Sa.** (Barutĉu, 1987: 85), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 231)]

k. **EUTSöz** [*kākālik*: keklik; H. I. 8,52.]

k. **ETG** [*kākālik*: keklik]

ETG [*kākālik* ödin şākār birlä tüz ülüş kılıp, közkā sürdsār]

ķ.+nün **ETG** [*kākāliknün* ödin alıp, ķurıdıp, borķa bākinikā ķadıp]

k. **Uy.Sa. 98** [ol yuul-lar-nııġ iĉin//-te yana / ördek anġıt *keklik* / üpüp ķuşġaç ĉılıķ]

k. **H.I. / 50-51** [*keklik* ötin şeker birle tüz ülüş kılıp közke sürtser kōrmeser yme kōrür edġü bolur]

5.2.2.2.10. kekük/ kākük: guguk kuşu [**BT III** (Tezcan, 1974: 69), **BT IX** (Tekin, 1980: 97), **EUTSöz** (Caferoġlu, 1968: 104), **ETG** (Akalın, 2007: 279), **Ir.** (Tekin, 2013: 21), **Uy.Sa.** (Barutĉu, 1987: 85)]

k. **BT III-981** [ĉitri asiri yüklüġ yuy *kākük*]

- k. **BT IX-32 v 4** [*kekük* kıldıguluğ kalavink yuy kuşlar]
- k. **EUTSöz** [*käkük*: guguk kuşu: Alt. Gr. 313.]
- k. **ETG** [*käkük*: guguk kuşu]
- k. **Ir. 23** (oglan *kekük* tezekin bultı)
- k. **Uy.Sa. 99** [kalav(i)nk çivaçivak // [y]uy kuş/ kapinç(a)l lekkek kız kuş /köküş *kekük* tuți]

5.2.2.2.11. kıldıguluğ: bir tür kuş [BT IX (Tekin, 1980: 97)]

- k. **BT IX-32 v 4** [kekük *kıldıguluğ* kalavink yuy kuşlar]

5.2.2.2.12. kóburğa/ kóbhurğâ: baykuş [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 179), ETG (Akalın, 2007: 281), TT VI (Tokyürek, 2013: 232)]

- k. **EUTSöz** [*kóburğa*: baykuş : TT: VI. 20,59; VIII. 96.]
- k. **ETG** [*kóburğa/kóbhurğâ*: baykuş]

k. **TT VI / 57-61**[tükel törlüg törüsüz ayıg kılınçlıg iş işleser ötrü kamağ ayıg kılınçlıg şumnu ters tetrü nomlug tırtılar onjın yilpig yekler kuzgun *koburğa* ulatı yavlak belgülig korkınçıg ünlüg kuşlar tükel törlüg yavlak irü belgüler alku evde barkta közünür]

5.2.2.2.13. köküş: bir ördek türü. [Uy.Sa. (Barutçu, 1987: 85)]

- k. **Uy.Sa. 99** [kalav(i)nk çivaçivak // [y]uy kuş/ kapinç(a)l lekkek kız kuş /köküş *kekük* tuți]

5.2.2.2.14. kökürçken/ kökürçgen/ kökürçgün/ kökürçkän: güvercin [AY-Kaya (Kaya, 1994: 187, 326, 328, 331), AY İki Parça (Çağatay, 1945: 96, 110, 120), BT IX (Tekin, 1980: 37, 171), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 114), ETG(Akalın, 237, 247, 250, 282), Uy.Sa. (Barutçu, 1987: 85), H.I. (Tokyürek, 2013: 232)]

- k. **Ay-Kaya 299/6** [angıt *kögürçgen* kirpi]

Ay-Kaya 620/20 [tüşer bolur .. üç *kögürçgen* atayı laçın]

Ay-Kaya 627/7 [montada .. adın üç *kögürçgen*]

Ay-Kaya 633/19 [.. üç *kögürçgen* atayın .. tülümde]

k. **AY İki Parça 620/20** [üç *kökürçken* atayı laçınka qawitur erken...]

AY İki Parça 627/5 [...üç *kökürçken* atayın laçın toqup üçegüni birisin qapıp iltür bolur]

AY İki Parça 633/15 [üç *kökürçken* atayın ang kiçigi balaqmaq uçar...]

k. **BT IX-5,26** [*kökürçgün* muñka tarqa]

k.+üg **BT IX-225 v 14** [köñülin vrhardakı bir *kökürçkünüg*]

k. **EUTSöz** [*kögürçgün*: güvercin.; *kögürçkän*: güvercin : Alt. Gr. 315.; *kögürçün*: güvercin: H.I. 6,40; Suv. 620,20; 627,7.]

k. **ETG** [*kögürçkän*. güvercin]

ETG [qayu kişi yan aqrıg ärsär, *kögürçkän* mayaqın qara min birlä çoquradıp, üç kiçä yakzun]

ETG [üç *kögürçkän* atayı laçınka qawitur ärkän]

ETG [üç *kögürçkän* atayın]

k. **Uy.Sa.** [*kökürçgeñ* tury-a // [quş]-ta ulatı/ tüü törlüg tümen bağ-lıg/tüşruk esriñgü yüglüg qanat<-lıg>]

k. **H.I. / 39-41** [kayu kişi yan aqrıg erser *kögürçken* mayaqın kara min birle çokuratıp üç kiçe yakzun edgü bolur]

5.2.2.2.15. quğu/ qoğu/ quğu quş: quğu [ETŞ (Arat, 1991: 304), EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 180), ETG (Akalm , 2007: 284), Ir. (Tekin, 2013: 22), TT I (Bang, Akalm , 1929: 254)]

k. **ETŞ 304/145** [*quğu quş* uçtı qölinçe qonmaz]

ķ. **EUTSöz** [*ķoĝu*: kuĝu kuşu : TT. I. 16,215.]

ķ. **ETG** [*ķuĝu*: kuĝu]

k. kuşka **Ir. 35** [er *ķugu kuşka* sokuşmış]

k. kuş **Ir. 35** [*ķugu kuş* kanatına urup anın kalıyu barıpan öĝiņe kaņıņa tegürmiş]

ķoĝu ķ. **TT I / 215** [yaĝı bar içanĝıl *ķoĝu ķuś* uçtı köl]

5.2.2.2.16. kuş/ ħuş: kuş [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 217, 252, 272, 317, 330), **AY 6** (Ayazlı, 2012: 140), **AY 7** (Çetin, 2012: 161, 167), **AY İki Parça** (Çaĝatay, 1945: 116), **BT VIII** (Zieme, Kara, 1977: 36), **BT IX** (Tekin, 1980: 37, 156, 180, 212, 252, 253), **BT XIII** (Tokyürek, 2013: 233), **BT XXI** (Wilkens, 2001: 101, 102), **ETS** (Arat, 1991: 66, 204, 284), **EUTSöz** (Caferoĝlu, 1968: 188), **ETG** (Akalm, 2007: 86, 113, 239, 240, 284), **Ir.** (Tekin, 2013: 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26), **İyi-Kötü** (Köken, 2011: 11, 46, 48, 50, 51), **Uy.Sa.** (Barutçu, 1987: 84, 85, 113), **Ui. I** (Müller, 1908: 37), **TT I** (Bang, Akalm , 1929: 245, 254), **TT VI** (Tokyürek, 2013: 232), **Hsüan X** (Tokyürek, 2013: 232), **Sc.** (Tokyürek, 2013: 232)]

k. **AY-Kaya 365/5** [kök kalıkda *ķuś* kuzgun.. tıdıĝsızın uçar]

AY-Kaya 444/6 [onĝay bütĝey .. *ķuś* kuzgun tilin yme ukdaçı bolĝay]

AY-Kaya 493/5 [‘eng mintın yek içĝek .. *ķuś* keyikler kuvragının kamagnın barça kanturur siz]

AY-Kaya 599/15 [kalın *ķuś* keyikler kuvragın manu]

AY-Kaya 599/22 [bo kamaĝ *ķuś* keyikler kuvragı bir]

AY-Kaya 630/21 [bilĝeli bolmadı .. neçe bar erser *ķuś*]

k. **AY 6 / 0998** [onĝay bütĝäy, *ķuś* kuzgun tilin]

k. **AY 7 / 819** [‘en mintın yek içĝek : *ķuś*]

ķ. **AY İki Parça 630/20** [neçe bar erser *ķuś* keyik ...]

ķ. **BT VIII-A 100** [yogaçari-lar iligi şavari-pa baĝşı : käyik-li *ķuś*]

- ķ. **BT IX-55 v 9** [*ķuř* ķuzġun]
- BT IX-67,12** [adruk *ķuř* keyik bařlıġ tamuluġ]
- ķ.+ķa **BT IX-5,25** [bir ķuřlaġu *ķuřķa* ķovıtmıř]
- ķ.+lar **BT IX-202 v 15** [tumuřuġluġ *ķuřlar* kişi ķaraķların]
- BT IX-203,4** [tumuřuġluġ *ķuřlar* ķarġalar kelip]
- BT IX-85,3** [*ķuřlar* keyikler]
- k. **BT XIII / 4, 50-53** [iki yigirmi bagragu nızvanıka bagsız uķar boş *ķuř* teg bardılar]
- k. **BT XXI-B 857** {kadır y(a)vlak *ķuř* k[uzgunlar]}
- BT XXI-B 887** {yavlak *ķuř* [kuzgunlar äyriġ yavġan yalaņok]}
- ķ.+ķıalar **ETş 66/5** [amranķıġın uķdaķı *ķuř-ķı-a-lar*]
- ķ. **ETş 284/17** [kök ķalıķta uķar *ķuř* uķu umadın turdı]
- ķ.+larınġ **ETş 204/145** [amranķıġ ünluġ *ķuř-lar-nıġ*]
- ķ. **EUTSöz** [*ķuř*: kuş: U. III. 32,5.]
- ķ. **ETġ** [*ķuř/ķuř*: kuş]
- ETġ** [turuņaya *ķuř* tüřņäkinä ķonmıř]
- ETġ** [kök buymul toġan *ķuř* män]
- ķ.+lar **ETġ 399** [uķuġma *ķuřlar*]
- ķ.+lı **ETġ 233** [balıķlı *ķuřlı* uķġuta batġuta tapınķaķıa uķķalı batġalı bolurlar]
- ķ.+luġ **ETġ** [*ķuřluġ* iġaç ķıřlaġım]
- k. **Ir. 4** [ürüġ esri toġan *ķuř* men]

Ir. 44 [togan *kuş* tenriden kodı tabışgan tipen kapmış]

Ir.44 [togan *kuş* tırnakı suçulunmış yana tıtınmış]

Ir. 64 [kök boymul togan *kuş* men]

Ir. 61 [turnya *kuş* tüşnekişe konmış]

Ir. 15 [*kuş* og(l)ı uça āztı]

k.+1 **Ir. 43** [togan ügüz *kuş*ı kuşlayu barmış]

k.+ka **Ir. 35** [er kugu *kuş*ka sokuşmış]

k.+lug **Ir. 56** [yagak ıgaç yaylagım, *kuş*lug ıgaç kışlagım]

k.-uñ **Ir. 44** [togan *kuş*uñ tırnakı ügüşüpen kalıyu barmış]

ķ. **İyi-Kötü I.4.** [öl yerig tariyu *kuş* kuzgun]

İyi-Kötü LXXV.3. [yemişin *kuş* kuzgun artatmağay]

İyi-Kötü LXXX.3. [eligdä uruñ *kuş* kuzgun kónsa]

İyi-Kötü XVIII.int. [ol kañ *kuş* aş]

ķ.+lar **İyi-Kötü LXXII.8.** [ädgü yemişig *kuş*-lar artatır]

İyi-Kötü LXXX.6. [*kuş*lar kónmağı yemişinüz]

ķ. **Uy.Sa. 99** [kalav(i)nk çivaçivak // [y]uy kuş/ kapinç(a)l lekkek kaz *kuş*
/köküş kekük tuñ]

k.+kıyalar-nınğ **Uy.Sa. 94** [yapa orun-ları serinğ// -lig erip yanğı kelmiş *kuş*-
ķ(i)y-a-lar-minğ eñig-ler, üze]

Uy.Sa. 333 [ördek kaz tuñi çivaçivak-ta ulañı *kuş*-*ķ(i)y-a-lar-minğ*]

k. **U I / 37** [azu uçugma *kuş* bolup kökkä uçayın]

ķ. **TT I / 23** [yrumağı tıñıldı kök kalıg-ta uçar *kuş*]

k.+lar **TT VI / 57-61** [tükel törlüg törüsüz ayıg kılınçlıg iş işleser ötrü kamag ayıg kılınçlıg şumnu ters tetrü nomlug tırtılar onjın yilpig yekler kuzgun koburga ulatı yavlak belgülig korkınçıg ünlüg *kuşlar* tükel törlüg yavlak irü belgüler alku evde barkta közünür]

k. **Hsüan X / 1130** [*kuş* kuzgun açıg ünin etdiler]

k. **Sc. 407** [üküş ud koy *kuş* takıgu it lagzın agulug yılan ulatı tınlıglarıg ölürmüş erser alku ağır tsuy irinçü kılınmış ol kişi köni köni tamuka kirmiş kergek]

5.2.2.2.17. kuşgaç: serçe [AY-Kaya (Kaya, 1994: 265), BT XVIII (Zieme, 1996: 158, 162), Uy.Sa. (Barutçu, 1987: 85)]

k. **AY-Kaya 475/23** [v(1)rgarsun şırışa *kuşgaç* .. örük çeçek]

ķ.+ķy-a-l[ar] **BT XVIII-1058** { [sar]ıg önglüg *kuşgaç-ķy-a-l[ar]* }

ķ.+ķy-a-lar **BT XVIII- 1140** [sämirgük atlg *kuşgaç-ķy-a-lar*]

ķ. **Uy.Sa. 98** [ol yuul-lar-nıng için//-te yana / ördek anğıt keklık / üpüp *kuşgaç* çılık]

5.2.2.2.18. kuzgun/ kuşgun: kuzgun, karga. [**AY-Kaya** (Kaya,1994: 217, 252), **AY 6** (Ayazlı, 2012: 140), **BT VIII** (Zieme, Kara, 1977: 36), **BT IX**(Tekin, 1980: 156, 180, 193, 197), **BT XXI** (Wilkins, 2001: 101, 102), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 190), **ETG** (Akalmı , 2007: 241, 285), **Ir.** (Tekin, 2013: 20, 25), **İyi-Kötü** (Köken, 2011: 11, 48, 50), **H.Ö.** (Zieme, 1969: 40,41), **TT VI** (Tokyürek, 2013: 232), **Hsüan X** (Tokyürek, 2013: 234)]

k. **Ay-Kaya 365/5** [kök kalıkda kuş *kuzgun* .. tıdıgsızın]

Ay-Kaya 444/6 [ongay bütgey .. kuş *kuzgun* tilin]

k. **AY 6 / 0998** [onay bütgäy, kuş *kuzgun* tilin]

ķ.+ta **BT VIII- A 101** [käyikli kuş *kuşgun-ta* uladlarıg ölürdäçi]

ķ. **BT IX-55 v 9** [kuş *kuşgun*]

BT IX-78,21 (*kuşgun* kara kuş teglügenler)

ķ.+lar **BT IX-67,8** [kuşgunlar uksuz tekinçsiz]

BT IX-74 v 20 [kargalar *kuşgunlar* örtlüg]

k.+lar **BT XXI-B 857** {kadır y(a)vlak kuş *k[uşgunlar]*}

BT XXI-B 887 {yavlak kuş [*kuşgunlar* äyriğ yavğan yalañok]}

ķ. **EUTSöz** [*kuşgun*: kuzgun, karga : U. III. 32,5.]

ķ. **ETG** [*kuşgun, kuşgunm.* kuzgun]

ķ. **ETG** [kuşgun kōbhurgātā ulāti yawlāk pālgülüg kōrkınçığ]

k. **Ir. 54** [kul sabı beğinerü ötünür, *kuzgun* sabı teñrigerü yalbarır]

k. +ug **Ir. 14** [*kuzgunug* ıgaçka bāmış]

ķ. **İyi-Kötü I.4.** [öl yerig tariyu kuş *kuşgun*]

İyi-Kötü LXXV.3. [yemişin kuş *kuşgun*]

İyi-Kötü LXXX.3. [eligdä uruñ kuş *kuşgun*]

k. **H.Ö.** [kara *kuzgun* teg toprak üze kalayın]

k. **TT VI / 57-61** [tükel törlüg törüsüz ayıg kılınçlıg iş işleser ötrü kamag ayıg kılınçlıg şumnu ters tetrü nomlug tırtılar oñjın yilpig yekler *kuzgun* koburga ulatı yavlak belgülüg kōrkınçığ ünlüg kuşlar tükel törlüg yavlak irü belgüler alku evde barkta közünür]

k. **Hsüan X / 1130** [kuş *kuzgun* açığ ünin etdiler]

5.2.2.2.19. leklek: leylek [Uy.Sa. (Barutçu, 1987: 85)]

l. **Uy.Sa. 99** [kalav(i)nk çivaçivak // [y]uy kuş/ kapiñ(a)l *leklek* kaz kuş /kōküş kekük tuñ]

5.2.2.2.20. sağızğan: saksığan [**BT XXV** (Wilkins, 2007: 144), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 193), **ETG** (Akalm , 2007: 292), **TT VI** (Tokyürek, 2013: 274)]

- s. **BT XXV-140[7]** {kalandakanivape atl(i)g *sagız[gan]*}
- s. **EUTSöz** [*sağızğan*: saksığan : Alt. Gr. 332]
- s. **ETG** [*sağızğan*: saksığan]
- s. **TT VI / 95** [küntün kızıl *sagızgan*]

5.2.2.2.21. semürgük/ sämirgük: serçe[**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 78), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 162)]

- s. **AY-Kaya 34h/12** [*semürgük* atl(i)g kuşgaçk(a)yalar]
- s. **BT XVIII-1140** [*sämirgük* atlg kuşgaç-ky-a-lar]

5.2.2.2.22. süglün: sülün [**H.II.** (Tokyürek, 2013: 237)]

- s. **H.II. / 3,51** [*süglün* eti]

5.2.2.2.23. turuñaya/ turnya/ turya: turna [**ETG** (Akalm , 2007: 240, 302), **Ir.** (Tekin, 2013: 25), **Uy.Sa.** (Barutçu, 1987: 85)]

- t. **ETG** [*turuñaya*: turna]
- ETG** [*turuñaya* kuş tüşnäkiñä konmış]
- t. **Ir. 61** [*turnya* kuş tüşnekiñe konmış]
- t. **Uy.Sa. 100** [kökürçeñ *tury-a* // [kuş]-ta ulatı/ tüü törlüg tümen bağı-
lıg/tüşrük esriñgü yüglüg qanat<-lıg>]

5.2.2.2.24. tuñi: papağan [**Uy.Sa.** (Barutçu, 1987: 85, 113)]

- t. **Uy.Sa. 99** [kalav(i)nk çivaçivak // [y]uy kuş/ kapinç(a)l lekkek qaz kuş
/köküş kekük *tuñi*]

Uy.Sa. 333 [ördek qaz *tuñi* çivaçivak-ta ulatı kuş-ğ(i)y-a-larınıñ]

5.2.2.25. ular: keklik [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 264), ETG (Akalm , 2007: 238, 304)]

u. EUTSöz [*ular*: keklik: H. I. 8,63.]

u. ETG ular: keklik

u.+nın [*ularnıñ* miyisin yisär, ädgü bolur]

5.2.2.26. üpgük/ übüp/ üpüp/ öpüp: bir cins kuş [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 152), ETG (Akalm, 2007: 305), Ir. (Tekin, 2013: 21), Uy.Sa. (Barutçu, 1987: 85), H.II. (Tokyürek, 2013: 238)]

ö. EUTSöz [*öpüp*: bir cins kuş : TT. VII. 34,5.]

ü. ETG [*übüp*: hüthüt]

ü. Ir. 21 [karı *üpgük* yıl yarumazkan etdi]

ü. Uy.Sa. 98 [ol yuul-lar-nıñ için//-te yana / ördek anğıt keklik / *üpüp* kuşğaç çılık]

ü. H.II. / 23,5-6 [*üpüp* kuşnuñ süñükin yıpar birle koşup yüzke barça sürtser]

5.2.2.27. ügi: baykuş [AY-Kaya (Kaya, 1994: 78), BT XVIII (Zieme, 1996: 160)]

ü.+li AY-Kaya 34ğ/17 [kargalı *ügili* ikegü .. kayu üdte]

ü.+li BT XVIII-1121 [qarğ-a-lı *ügi-li* ik ud qoyın tonguz tağıgu qaz ödiräk-tä ulatı tnlğ-largü qayu ötdä]

5.2.2.28. yuy/ yüy/ yuy kuş: tavus kuşu [AY-Kaya (Kaya, 1994: 271, 317, 349), AY 7 (Çetin, 2012: 161), BT III (Tezcan, 1974: 69), BT VII (Zieme, Kara, 1976: 76), BT IX (Tekin, 1980: 97), Uy.Sa. (Barutçu, 1987: 85)]

y. AY-Kaya 490/11 [*yuy kuş* yüngi uçruglug .. korkınçig]

AY-Kaya 599/16 [irbiz tilkü karsak *y{Y}uy* kara kuş ulatı]

AY-Kaya 678/23 [yanga *yuy kuş* at garudı arslanlıg örgünlerte]

y. kuş **AY 7 / 751** [*yuy kuş* yüni uçruglug :: korkınçig]

y. **BT III-981** [çitri asiri yüklüg *yuy* käkük]

y. kuş **BT VII-L 18 / 8** [boş kodup boyun-in *yuy kuş* boyun-ınga]

y. k.+lar **BT IX-32 v 4** [kekük kıdıguluğ kalavink *yuy kuşlar*]

y.+kuş **Uy.Sa.99** [kalav(i)nk çivaçivak // [*y]uy kuş/* kapınç(a)l lekkek kaz kuş /köküş kekük tuı]

5.2.2.3. DİĞER UÇAN HAYVANLAR

5.2.2.3.1. arı: arı [N. (Tokyürek, 2013: 270)]

a.+nın **N. 705-706** [kulgakta takı *arınıñ* üni teg seviglig ün eşitilir]

5.2.2.3.2. **çibin/ çipin çivaz/ çibin:** sinek, sinek ve diğer böcekler [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 77), **AY X. Tegzinç** (Uçar, 2010: 173, 176), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 158), **ETS** (Arat, 1991: 245)]

ç.+ning **AY-Kaya 34/g3** [birök neçede *çibinning* çıyanıng]

ç.+keye **AY X. Tegzinç** [inçe k(a)ltı *çibinkeye*]

ç.+ning ç.+nıng **BT XVIII-1084** [birök näçä-tä *çipin-ning çivaz-ning*]

ç.+den **ETS/245** (*çibinden* enğ kiçig çibin[ni idtı])

ç.+ni **ETS/245** {*çibinden* enğ kiçig çibin[ni idtı]}

5.2.2.3.3. singäk: sinek [**BT XVIII** (Zieme, 1996: 160), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 206)]

s.käy-ä **BT XVIII-1109** [birök näçätä *singäk-käy-ä* bor bä'gni]

s. **EUTSöz** [*singäk:* sinek: U. II. 35,23.]

5.2.3. SUDA YAŞAYAN HAYVANLAR

5.2.3.1. **bağa/bağa:** kurbağa [**BT I** (Zieme, Hazai, 1971: 23, 28, 34), **BT XXVIII** (Yakup, 2010: 126, 144), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 30), **ETG** (Akalm, 2007: 266)]

- b. **BT I-B 71** [saķınsar alķu adġangu-lar *baķa* tūü-si]
BT I-B 171 [ķ(a)ltı *baķa* tūü-si ınsız tġg āzūg ol]
BT I-D89 [ķ(a)ltı *baķa* tūü-si ınsız tġg āzūg ol]
- b. **BT XXVIII-C330** [k(a)ltı *baka* tūü-si ınsız tġg ōk ol]
BT XXVIII- C085 [sakınsar alku adkangular *baka* tūü-si]
- b. **EUTSöz** [*baġa*: kara kurbaġa, odlu baġa : U. II. 35,21]
- b. **ETG** [*baķa*: kara kurbaġa]

5.2.3.2. balık/balaķ/ balıġ: balık [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 194, 317, 318, 328, 350), **AY İki Para** (aġatay, 1945: 108), **BT I** (Zieme, Hazai, 1971: 17, 28, 41), **BT VIII** (Zieme, Kara, 1977: 36, 58), **BT XXVIII** (Yakup, 2010: 56, 152), **ETG**(Akalm , 2007: 37, 86, 249),**ETŞ** (Arat, 1991: 49, 274), **EUTSöz** (Caferoġlu, 1968: 31,32), **İyi-Kötü** (Köken, 2011: 19, 39), **U.Ü.**(Himran, 1946: 120), **TT I** (Bang, Akalm , 1929: 260), **TT III** (Bang, Akalm , 1930: 203), **TT V** (Bang, Akalm , 1931: 353), **H.I.** (Tokyürek, 2013: 268), **N.** (Tokyürek, 2013: 268)]

- b. **AY-Kaya 314/10** [*balık* başlıġ yme bolmadın korkınsız]
AY-Kaya 602/2 [*balık* ūze örtüp köşige kılıp ötrü]
AY-Kaya 602/7 [kuvġarı yıġılıp *balık* tartġu simekin]
AY-Kaya 626/11[ūze köġüzin tokıyu k(a)ltı *balık*]
- b.+lar **AY-Kaya 600/8** [telim *balıklar* yatmışın anı körüp]
AY-Kaya 601/3 [kamag *balıklar* sanı nee tenglig erür]
AY-Kaya 601/5 [egsüksüz tūkel on ming *balık-(6)-lar*]
AY-Kaya 601/7 [artukrak ol *balıklar* ūze y(a)rlıkanuı]
AY-Kaya 601/11 [*balıklar* ōlüm kapıġına kirip agt-(12)arılı]
AY-Kaya 603/10 [sugulup on ming *balıklar* künke]

AY-Kaya 604/13 [balıklar-(13)-ıg körti ... ötrü ol balıklar yme]

b.+larıg **AY-Kaya 604/12** [yngakdın tegzinü yorıp ol *balıklarıg*]

AY-Kaya 680/4 [mandallıg ratnaşıkı burkanka on ming *balık-(5)-larıg*]

b. **AY İki Parça 626/10** [...*balık* suvıntın ardılıp isig kıumta ağınamış teg...]

b. **BT I-A₁ 2** [çıkoŋ şınşı açarı *balık* satguluğ koşoo atl(ı)ğ kay-da ärür tip tidi]

BT I-B 199 [oqşatgu ol *balık* tutguçı kişi-niŋ]

BT I-D 226 [köñül yıgmakıg oqşatgu ol *balık* tutguçı]

b.+ıg **BT VIII-A 97** [bağşı-ğa tilopa bağşı tirig *balık-ıg* sögülmäk]

BT VIII-A 424 [tıtsı—singa tirig *balık-ıg* sögülgüçi]

b.+lı **BT VIII-A 427** [*balık-lı* käyik-tä ulatı ülgüsüz üküş]

b. **BT XXVIII- B032** [čikong šenši açarı *balık* satguluğ guuho atl(ı)g kayda ärür tep tedi: bo]

BT XXVIII-C468 [köngül yıgmakıg ohşatgu ol *balık* tutguçı]

b.+ıg **BT XXVIII-C469** [kişining : *balıkıg* bultukda yanturu]

b. **ETŞ 274/7** [koçu tağında qaplan yoq kuduğ suvında *balık* yoq]

b.+lar **ETŞ 49/185** [taluy ö[gü]zteki *balıklar*]

b. **EUTSöz** [*balaq*= balık ‘balık’: Man. I. 17,12,35,16]

EUTSöz [*balıg*= balık]

EUTSöz [*balık*= balıg ‘balık’ : Suv. 701,10; TT. 12,90= *balak*]

b. **ETG 20** [*balaq, balık*]

ETG [*balık* suwıntın adırılıp]

b.+lı **ETG 233** [*balıklı* kuşlı uçğuta batğuta tapançağa uççalı batğalı bolurlar]

b. **İyi-Kötü XVII.2.** [*balık* oduğ erkän saqlanmadın]

b.+ça **İyi-Kötü LVIII.7.** [sıkıadı *balıkça* ağnayu]

b.+ığ **U.Ü. (D/120)** [orohitk ... *balığığ* kelürüp bramanğa birdi]

I b.+lar **TT I / 105** [ol on miñ *balıklar* ölüm қапіғına kirip aqtarılu toñtarılı ağınayurlar arti]

b. **TT III/47 (90)** [kırırkağ saran-lar talui ögüz-täkii *balıklar*]

b.+lar **TT V/B 80** [antağ antağ yirtä bir köl suwı suğulup on miñ *balıklar* küngä köyüp una-қaya ölgäli turu täginürlär]

b. **H.I. / 155-156** [köz agrıg emig köz küçsirep yaş aksar *balık* ödin közke alınka sürtser edgü bolur]

b.+ka **N. 354** [altınç yiti күnte *balıkka* okşatı bolur]

5.2.3.3. orohitk: bir balık cinsi [EUTSöz(Caferoğlu, 1968: 143), ETG(Akalın , 2007: 289), U.Ü. (Himran, 1946: 82)]

o. **EUTSöz** [*orohitk*: < Skr. rohita ‘bir balık cinsi’ : U. IV. 50,119]

o. **ETG** [*orohit(i)k*: bir cins balık]

o. **U.Ü.** [yiti *orohitk* balığığ]

5.2.3.4. talım balıg:deniz canavarı [EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 221)]

t. **EUTSöz** [*talım balıg*: deniz canavarı : P.P. 17,1.]

5.2.4. EFSANEVİ- MİTOLOJİK HAYVANLAR

5.2.4.1. garudı/ garuğe/ garudi/ garuti: kanatları olan mitolojik bir kuş, mitolojik bir kuş veya kuşa benzer canlı [AY-Kaya (Kaya, 1994: 233, 244, 349), AY 6 (Ayazlı,

2012:103), **BT III** (Tezcan, 1974: 39, 69, 70), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 142), **BT XXIII** (Zieme, 2005: 42, 43, 63)]

g. **AY-Kaya 678/23** [yanga yuy kuş at *garudi*]

g.+lar **AY-Kaya 400/18** [ol teñriler luular yekler gandarvılar *garudılar*]

g.+larning **AY-Kaya 426/ 23** [*garudılarning* kınarıların yeklerning]

g.+larnıñ **AY 6 /0517** [*garuđelarnıñ* kinarelarnıñ]

g. **BT III-980** [eğilti çivaçivak kalanañki *garudi*]

g. **BT III-250** [қанат-ліğ *garudi* kuş-ça tälbirü]

g. **BT III-1000** [talım қара қуш *garudi*]

g. **BT XVIII-0400** {[altun] қанат-ліğ *garudi* қ[уш]-lar}

g. **BT XXIII-A085** [birlä tagdın yınak turzun-lar : takı y(ä)mä *garudi* kölüklüg]

g. **BT XXIII-A076** {y(ä)mä g[aru]ti kölüklüg vişnu toña [bars baş]}

g.+lar **BT XXIII-C09** [asurılar *garutilar* : kınarılar : mahoragılar]

5.2.4.2. қат: mitolojik bir hayvan[EUTSöz (Caferoğlu, 1968: 170)]

қ. **EUTSöz** [*қат:* mitolojik bir hayvan : Uig. – Wb. 30.]

5.2.4.3. kinare: yarı hayvan yarı insan olan mitolojik canlılar topluluğu [**AY 6** (Ayazlı, 2012: 103)]

k. **AY 6 /0517** [*garuđelarnıñ kinarelarnıñ*]

5.2.4.4. lu/ luu/ long/ lü/ lon/ lö: ejderha [**AY-Kaya** (Kaya, 1994: 71, 75, 232, 233, 243, 244, 246, 263, 269, 272, 276, 278, 307, 344, 352, 353), **AY 6** (Ayazlı, 2012: 100, 101, 103, 111), **AY 7**, **BT III**(Tezcan, 1974: 55), **BT IX** (Tekin, 1980: 78, 96, 98, 110, 139, 144, 147, 153, 154, 155, 245), **BT XVIII** (Zieme, 1996: 116, 126, 134, 136, 142, 144, 152), **BT XX** (Zieme, 1999: 70, 102, 134), **BTXXIII** (Zieme, 2005: 39, 44, 63, 72, 73,

104, 132), **BT XXV** (Wilkins, 2007: 68, 80, 96, 114, 136, 148, 166, 168, 170, 184, 252), **ETŞ** (Arat, 1991: 86, 110, 140), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 126), **ETG** (Akalm , 2007: 235, 250, 252, 286), **İyi-Kötü** (Köken, 2011: 21, 30, 32, 33, 34, 35, 36), **Ku.** (Tekin, 1993: 16), **Ü.İ.** (Özönder, 1998: 44), **TT VI** (Tokyürek, 2013: 227, 228), **Ui. II** (Tokyürek, 2013: 237), **Hsüan VIII** (Tokyürek, 2013: 256)]

1. **AY-Kaya 28/10** [y(i)g(i)rmi gandarvılar on ulug *luu* kanları]

AY-Kaya 34c/14 [ulug *luu* beg]

AY-Kaya 425/12 [*luu* kanının .. ulug taluy ögüz]

AY-Kaya 432/1 [anavataptı *luu* kanı]

AY-Kaya 471/12 [kamag *luu* kanları yme olurmuş orunlarında]

AY-Kaya 502/16 [yükünür m(e)n manası atl(i)g *luu*]

AY-Kaya 684/19 [altın yağızka tayaklıg *luu* kanlarının]

AY-Kaya 686/14 [ıgaç kutlug uu *luu* yıl onunç tolun]

l.lar **AY-Kaya 400/17** [kim ol t(e)ngriler *luular*]

AY-Kaya 484/20 [t(e)ngriler *luular* üdinte]

AY-Kaya 491/22 [ü<ner t>eg .. alku *luular* arasında]

AY-Kaya 575/6 [*luular* asurılar]

AY-Kaya 665/5 [*luular* yekler]

l.+larıg **AY-Kaya 510/5** [*luularıg* .. yekler kuvragın]

l.+larka **AY-Kaya 399/13** [ayaguluk t(e)ngrilerke *luularka* tapınguluk]

l.+larning **AY-Kaya 425/1** [t(e)ngrilerning *luularning* tişi irkek]

AY-Kaya 426/21 [*luularning* yeklerning]

AY-Kaya 472/2 [alı y(a)rılıkap biz kamag *luularning*]

1. **AY 6 / 0630** [kuvragları birlä, anavatapte *luu* hanı]

AY 6 / 0484 [*luu* hanının, ulug taloy ügüz]

l.+larnıñ **AY 6 / 0473** [t(ä)ñrilärniñ *luularniñ* tişi erkäk]

l.+larnıñ **AY 6 / 0515** [t(ä)ñrilärniñ *luularniñ* yäklärniñ]

l. **AY 7 / 291** [kamag *luu* kanları yme olurmış]

l.+lar **AY 7 / 614** [t(e)ñriler *luular* üğinte : öz]

AY 7 / 787 [ü[ner t]eg :: alku *luular* arasında]

l.+larnıñ **AY 7 / 305** [alı y(a)rılıkap biz kamag *luularniñ*]

l. **BT III-722** [*luu* ħanı-nıñ ağız-lıg matriki]

BT IX-139,31 [türklüg Padmaprabhāsa atlıg *luu* ħanı]

BT IX-53 v 1 [jalaprabhāsa *luu* ħanı teñri teñrisi]

BT IX-145,13 [Pañđuka śāñkha ulatı *luu* ħanları]

BT IX-54,6 [ol tıñlıglar alqu Jalaprabhāsa *luu*]

BT IX-53,6 [maitreya burhan neñ *luu*]

BT IX-54,8 [ötrü tükel bilge maitreya burhan *luu*]

BT IX-196,22 [neñ etözin luular *luu* ordusıña]

BT IX-129,15 [*luu* teñri usuğluğ altun öñlüg]

l.+lar **BT IX-129,4** [tağı yme ölküsüz sansız *luular* yekler]

BT IX-196,22 [neñ etözin luular *luu* ordusıña]

BT IX-140,10 [erigme asuralar *luular* kumbhāñđalar]

BT IX-40,4 [teñriler *luular*]

BT IX-53,5 [*luular* ħanı tükel bilge maitreya]

BT IX-139,32 [ħanı bulur ol yme *luular* ħanı]

BT IX-139,30 [muñ *luular* kuvrağı üze erklig]

BT IX-139,33 [tünle küntüz altı ödün *luular*]

BT IX-168,21 [kodi enip taluy ögüzteki *luular*]

BT IX-161,10 [küyü küzedü tutğalı *luular*]

BT IX-167 v 6 [tağı yme Padmaprabhāsa Jalaprabhāsa *luular*]

1. **BT XVIII-0069** {[kuvrağı kltı u]luğ *luu* bāglāri tāg}

BT XVIII-0249 {[tağı ymä bar bar ārdi-lār iki tümän säkiz ming] *luu* ḡan-ları inçä k[1]t1-[1]}

BT XVIII- 0253 {[atlg̃ *luu* ḡanı atlg̃ *luu* ḡanı suvarna]m[u]ki atlg̃ *luu* ḡanı]

BT XVIII-0255 {[atlg̃ *luu* ḡanı-ta ulatı muntağ osuğluğ baş başting] *luu* ḡan-ları}

BT XVIII-0398 { [*luu* ḡan]-la[rı] u[latı] k[inari]-lar }

BT XVIII-S 659 [on uluğ *luu* ḡanları]

l.+lar **BT XVIII-0561** {[ ] *luu-lar* gnt[ri]-lar asu[ri]-lar }

BT XVIII-0311 {arḡant-lar bodis[tv]-lar kişi-lār tngri-lār *luu-* [lar yäk-lār ...]}

l.+larḡa **BT XVIII-0433** {[*luu-larḡa*] y äklār-kä barça [ ]}

l.+lar **BT XX-0043** {yarlıka]d[ı]ḡız biziḡä : t(ä)ḡri-lār [*luular*]}

BT XX-0623 {m(a)haraç t(ä)ḡri-l är *luu-lar* kut w(a)ḡşik}

BT XX-1099 {[*luu*]-lar gnt[arv]-lar y] äklār içgäk-lärdä}

1. **BT XXIII-A104** [pingali₆₀ y(ä)mä kayu *luu* ärsär : kayu *luu-lar*]

BT XXIII- G054 [vuu-sı bo ärür : *luu* yıl-lıg]

BT XXIII-A102 [čimba-putri⁵⁹ ulug *luu* kayu y(ä)mä *luu-lar*]

BT XXIII-D101 [ičintä linhu-a kılmış käräk : nanti upananti iki *luu* han-ları linhua]

BT XXIII-D043 [amtı munta višačik atl(ı)g nom ayu berälim : birök kamag *luu*]

l.+tın **BT XXIII-F124** [mini *luu-tın*]

l.+lar **BT XXIII-A056** [ulug *luu-lar*ıg : *luu-lar* alpabut-ların : süü-si-niñ]

BT XXIII-A102 [čimba-putri⁵⁹ ulug *luu* kayu y(ä)mä *luu-lar*]

BT XXIII-A104 [pingali⁶⁰ y(ä)mä kayu *luu* ärsär : kayu *luu-lar*]

BT XXIII-C08 [*luular* : yäklär : gantarvilar : asurilar]

l.+larıg **BT XXIII-A055** [atı kötrülmiš-niñ öñdün-intä : *luu-lar*ıg]

BT XXIII-A056 [ulug *luu-lar*ıg : *luu-lar* alpabut-ların : süü-si-niñ]

l. **BT XXV-0258** [kügci küzätçilär üçün : beš yınaklardakı *luu*]

BT XXV-0446 {[be]š yınaklardakı *luu* hanları üçün t(ä)ñrilig luulug}

BT XXV-[0698] {[*luu* hanları üçün tä)ñrili]g luulug säkiz bölök kuvrag}

l.larnıñ **BT XXV-0978** {yükünürbiz *luularnıñ* ayaguluk eligi t(ä)ñri bu[rhan k]utıñ[a :]}

l. **BT XXV-1309** {beš yınaklardakı *luu* hanları : t(ä)ñrilig [luulug säkiz]}

BT XXV-[483] {kutıña : yükünürbiz l[*uu* ädrämlig atl(ı)g t(ä)ñri burhan]}

BT XXV-[1708] ([säkiz y(e)g(i)rminč *luu* hanları ü] čün bu[rhanlarka yükünmäk])

BT XXV-[1754] {säkiz y(e)g(i)rminč [agir ayagın *luu* hanları üçün burhanlar]}

BT XXV-1759 [*luu* hanları]

BT XXV- [1760] [atl(i)g b(ä)lgürmək [*luu* hanları : beş yıñaklardakı]

BT XXV-1761 {*luu* hanları : kök ((t(ä)ñri))[däki *luu* hanları yerdäki *luu* hanları]}

BT XXV-1762 {tagtakı *luu* hanı : [taloy ügüztäki *luu* hanı : kün t(ä)ñri]}

BT XXV-[1763] {[ordosın]t[akı *luu* hanları ay] t(ä)ñri ordosıntak[ı *luu* hanları yultuz]}

BT XXV-1[764] {[tuz ordos]ıntakı l[*uu* h]anları : yaşlıg üd[lüg *luu* hanları:]}

BT XXV-1[765] ([ ] atl(i)g l[*uu*] hanı : [ät]özüg isig [özüg küzättäçi atl(i)g *luu*])

BT XXV-1766 ([han]ı : tınl(i)glarig küzä[t]äçi atl(i)g *luu* h[anı : ulatı])

BT XXV-[1772] {küçlüg kü[s]ünlüg[lär] üçün : munçu[layu alku kamag *luu*]}

BT XXV-1[773] {[hanı alku] kamag l[*uu* t](ä)ñ[r]iläri ulatı olar[nıñ öz öz terinläri]}

BT XXV-[1796] {[umunu]p inanıp kut kolunu tägi[nürm(ä)n kamag *luu* hanlarınıñ ulatı]}

BT XXV-1980 [burhan kutıña : yükünürbiz hwa *luu* na atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña]

BT XXV-3318 [ätçilär : beş yıñaklardakı *luu*]

1. **ETŞ 110/85** [nantı *luu* taqı saqınç-sız-ın keçmez]

l.+lar **ETŞ 86/35** [kür *luu-lar* erkligi ilig qan atlıg]

ETŞ 140/95 [tenğri-ler-niñg til-inçe *luu-lar* til-ince]

1. **EUTSöz** [*long*: < Çin. lung ‘ejder’ : Alt. Gr. 318.; **lu**= *luu*.; *luu*= Çin. lung; Moğ. lü ‘ejderha, timsah’ : TT. IV. 8, 60 = Tib. klu.]

1. **ETG** [*lon, lür*: ejderha]
- ETG** [bişinç ay uluğ. bir yanısı *kap luu*]
- ETG** [tigin inçä tip ötünti: *luu* hanlarında Çintamani ärdini bar]
- ETG** [ötrü *luu* hanı ärdinilig balıqqa orduqa täggäy siz]
- ETG** [*luu* hanıña közüngäy siz]
- 1.+lar **ETG** [yiti qat qaram içintä alqu ağıluğ *luular* yılanlar yatur]
1. **İyi-Kötü XXI.2.** [tep ötünti *lö* qanlarında]
- İyi-Kötü XXXIX.2** [siz ötrü *lö* qanı ärdinilig]
- İyi-Kötü XLV.1** [*lö* qanı inçä tep saqınç]
- İyi-Kötü XLV.7** [tegin içgärü kirdi *lö* qanı]
- İyi-Kötü XLVI.7** [ol *lö* qanı ärtinü]
- İyi-Kötü XLVIII.5** [läü *lö* qanı inçä]
- İyi-Kötü L.7.** [atlığ *lö* qanı qulqaqıntağı]
- İyi-Kötü XXXIX.8.** [içgärü balıqqa kirgäy siy *lö*]
- İyi-Kötü XLVI.3.** [üzä olğurtı *lö* qanıña]
- 1.+ler **İyi-Kötü XXXIX.6.** [alqu ağı-luğ *lö-lär* yılanlar]
- İyi-Kötü XLIII.3.** [körklärin taqlap sizlär *lö-lär*]
- 1.+ler **İyi-Kötü L.4** [yetti kün *lölä*r tapagın]
- İyi-Kötü L. 6.** [kün *lölä*r qanı narata]
- İyi-Kötü LII.3.** [*lö- lä*r qanı qalıtı elitti]

l.+lar **Ku. (D5-142)** [birük teñriler yekler *lular* gantarlar gintirviler
Asurlar talım ara uşlar]

1. **Ü.İ. [109a4]** [söz-leyür *lü* tişimlig tip avırıp kişerip naga üjikin tek]

1. **Ü.İ. [109a5]** [arçuni tip yme ök bililür *lü* tişimlig erdüki tip ulatı]

1. **TT VI / 94** [soltın kök *luu*]

l.+lar **TT VI /431-432** [sansız sakışsız teñriler ulug küçlüg *luular* gantarvılar
Asurlar telim kara uş hanları kinariler]

1. **Ui. II / 84-85, 12-13** [*luu* öntürgüçi yadçı boltum erser]

1. **Hsüan VIII / 746-751** [*luu* yařalarınıñ mañısı tepigi neñ eşgekke
ogşaguluk ermez]

5.2.4.5. nāga: ejderha [**BT IX** (Tekin, 1980: 56), **EUTSöz** (Caferoğlu, 1968: 134)]

n. **BT IX-16 v 13** [nanda nandabala *nāga*]

n. **EUTSöz** [*naga*: <Skr. *nāga* ‘ejderha, yılan hükümdarı’]

5.2.4.6. talım ara uş: altın kanatlı efsanevi uş [**Ku.** (Tekin, 1993: 16)]

talım ara k.+lar **Ku. (142)** [birük teñriler yekler *lular* gantarlar gintirviler
Asurlar *talım ara uşlar*]

5.3. KARAHAANLI DÖNEMİ ESERLERİ

5.3.1.KARADA YAŞAYAN HAYVANLAR

5.3.1.1.VAHŞİ HAYVANLAR

5.3.1.1.1.AV HAYVANLARI

5.3.1.1.1.1 adhgırak: kulakları ak, vücudunun öbür tarafları kara olan erkek geyik; dağ keçisi tekesi. [DLT]

a. **DLT I / 144-20**

5.3.1.1.1.2. ang: av hayvanı [DLT]

a. **DLT I / 40-18**

5.3.1.1.1.3. arkar: boynuzundan bıçak yapılan dişi dağ keçisi. [DLT]

a. **DLT I / 117-14, 214-17** [Kolan tükel komuttı / *Arkar* sukak yumuttı / Yaylağ taba emitti / Tizik [+] turup segrişür.] **421-17** [Cagrı alıp arkun münüp *arkar* yeter / Awlar keyik taygan ıdhip tilkü tutar.]

5.3.1.1.1.4. bulan: Kıpçak illerinde avlanan büyük bir yaban hayvanı. [DLT]

b. **DLT I / 413-11**

5.3.1.1.1.5. çekün: ada tavşanı yavrusu, göcen

ç. **DLT I / 402-14**

5.3.1.1.1.6. elik: dağ keçisi, yaban keçisi; geyik [**KB** (Arat, 2008: 104), **AH** (Arat, 1992: 76)]

e. **KB 79** *elik* külmiz oynar çiçekler öze

sıgun muygak ağınar yorır tip keze

e. **AH 456** (kaza birle ilnür tuzakka *elik*)

5.3.1.1.1.7. imğa: dağ keçisi [**KB** (Arat, 2008: 900)]

1. **KB 5373**   kıayada yoriğlı bu *ımgıa* teke

    kıutulmaz seniğdin ay ersig bōke

5.3.1.1.1.8. ıwık/ ıwık: kayalıklarda yaşıayan geyik [**KB** (Arat, 2008: 900), **DLT**]

1. **KB 5374**   sıgun muyđak erse suğak ya *ıwık*

    saņa yim tükemez ay edđü kıılık

1. **DLT I / 67-11, 239-17** [*ıwık* birbirge üdhleşdi] **265-17** [ol maņa *ıwık* awlattı]

5.3.1.1.1.9. keyik/ kädik: geyik; yaban hayvanı; aslında yabani olan her şey, eti yenen hayvanlardan ceylan, sığın, dağ keçisi gibi hayvanlar; yabani (vahşı) –evcil (ehli) karşıtı-; av hayvanı ve av. [**KB** (Arat, 2008: 152, 202, 204, 206, 1078, 1084), **DLT, Rylands** (Ata, 2004: 19), **TİEM73** (Ünlü, 2004: 266)]

k. **KB 401**   sewiglini sewmez *keyik* teg kaçır

    kaçığlıka yapçur adağın kaçır

KB 698   bu ay toldı aydı meniğ bu özüm

keyik teg turur kıılıkı kestim sözüüm

KB 712   *keyik* sanı devlet kıışike tezig

    kıalı kelse bekle tuşa hem tizig

KB 722   maņa urmasa örk mini tutaçtı

keyik teg kaçır men kim ol yetteçi

KB 6570   kıalı bulmasa men vefa birle yalıkuğ

keyik tağı birle tiriglik kıılayı

KB 6617   *keyik* tağı kördüm bu Türkçe sözüg

    anı akru tuttum yağurdum ara

k. **DLT I / 26-16** [*keyik* keligi bolsa okta] **155-28, 206-1**[*keyik* tuzakka ilindi] **224-12** [ol maŋa *keyik* iltürdi] **263-10** [Yigitleriğ işlatu/ Yıgaç yemiş ırgatu/ Kolan *keyik* awlatu/ Bedhrem kılıp awnalım] **295-24** [*keyik* awlaldı] **421-18** [Çağrı alıp arkun münüp arkar yeter/ Awlar *keyik* taygan ıdhip tilkü tutar]

k. **DLT II / 8-27** [*keyik* tezdı] **120-15** [*keyik* tutuldı] **143-28** [er *keyik* tutundi] **152-24** [*keyik* turagkasıgındı] **292-1**[ıt *keyik* tuttı]

k. **DLT III / 168-10, 168-16** [*keyik* sökü] **168-19, 366-1** [tenğil *keyik*] **429-5** [Tosun münüp segirtsün/ Esizligin amırsun/ Itka *keyik* kaytartsun/ Tutmuş sanı umnalım]

k.+ge **DLT I / 228-6** [ol itığ *keyikge* üşgürdi]

k.+ni **DLT I / 157-13** [bu it ol *keyikni* edhergen] **306-19** [ol *keyikni* üşikledi] **311-6** [awçı *keyikni* anğdıdı]

k.+ni **DLT II / 16-2** [ıt *keyikni* kowdı] **305-15** [ıt *keyikni* tezitti]

k.+ni **DLT III / 59-10** [ol *keyikni* yazdı] **260-6** [ol okın urdı *keyikni* yıgaçka bodhudı] **353-9** [ıt *keyikni* sürkiledı]

k.+ning **DLT III / 151-19** [köni barır *keyikning* közinde adhın başı yok]

k.+ten **DLT I / 171-6** [ok *keyikten* ötti]

k.+ke **DLT III / 70-5** [ıt *keyikke* yapışdı]

k. **Rylands 27/16a3=5:3** [hem ol kim yese *keyik* meger ol kim boğuzlasa siz]

k.+lär **TİEM73 436v/4=081/005** [kaçan *kädikler* tirilsälär]

5.3.1.1.10. kutuz/ qutuz: yaban sığırı [KB (Arat, 2008: 450, 900) , DLT]

q. **KB 2311** tonuz teg titimlig böri teg küçi

adığlayu azğır *qutuz* teg öçi

KB 5372 ya qızda yoriğlı qalın köp *qutuz*

ya tüzde yoriğlı uğ ingek öküz

k. **DLT I / 365-22**

5.3.1.1.1.11. külmiz: karaca [**KB** (Arat, 2008: 104)]

- k. **KB 79** elik *külmiz* oynar çiçekler öze
sıgun muygak ağınar yorır tip keze

5.3.1.1.1.12. muygak: dağ keçisi, geyik [**KB** (Arat, 2008: 104, 900)]

- m. **KB 79** elik külmiz oynar çiçekler öze
sıgun *muygak* ağınar yorır tip keze
- KB 5374** sıgun *muygak* erse sukağ ya ıwık
saña yim tükemez ay edgü kılık

5.3.1.1.1.13. sıgun/ sıgun: yaban sığırı, dağ keçisi tekesi [**KB** (Arat, 2008: 104, 862, 900, 1084), **DLT**]

- s. **KB 79** elik külmiz oynar çiçekler öze
sıgun muygak ağınar yorır tip keze
- KB 5111** içinde tatıg bolmasa ol kağun
anı taştın atgu bolur ay *sıgun*
- KB 5374** *sıgun* muygak erse sukağ ya ıwık
saña yim tükemez ay edgü kılık
- KB 6613** bilig bilse kağun kalı katgurar
biligsiz *sıgun* sen ağınap yora

- s. **DLT I / 409-20**

5.3.1.1.1.14. sogur/ sugur: ada tavşanı; kelere benzer bir çeşit ada tavşanı [**DLT**]

- s. **DLT I / 363-25**
- s. **DLT II / 227-19** [*sogur* tunçuktı]

5.3.1.1.1.15. sukak/ sukağ: sıgın, geyik; beyaz geyik. [**KB** (Arat, 2008: 900), **DLT**]

s. **KB 5374** sıgun muyğak erse *sukak* ya ıwık

saña yim tükemez ay edgü kılık

s. **DLT I / 214-17** [Kolan tükkel komuttı/ Arkar *sukak* yumuttı/ Yaylağ taba emitti/ Tizik turup segrışür]

s. **DLT II / 287-1**

5.3.1.1.1.16. tawışgan: tavşan [DLT]

t. **DLT I / 513-12, 525-25**

t.–yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

DLT I / 346-5, 513-12

5.3.1.1.1.17. teke: teke; boynuzundan yay yapılan erkek geyik. [KB (Arat, 2008: 900), DLT]

t. **KB 5373** kıyada yoriğli bu imğa *teke*

kıutulmaz seniğdin ay ersig böke

KB 5375 kıulan ya tağı tut tağı kök *teke*

tutup keldürürler saña ay böke

t. **DLT III / 102-18** [Koçnğar *teke* seşıldi/ Sağlık sürüğ koşuldu/ Sütler kamuğ yuşuldu/ Oğlak kuzı yamraşur] **228-24, 228-25**

5.3.1.1.2. YIRTICI HAYVANLAR

5.3.1.1.2.1. aba: ayı [DLT]

a. **DLT I, 86-3**

5.3.1.1.2.2. adhiğ merdeği: ayı yavrusu [DLT]

a. merdeği **DLT I / 480-19**

5.3.1.1.2.3. adığ/ adhiğ/ ayığ: ayı [KB (Arat, 2008: 900), DLT]

a. **DLT I / 63-11**[awçı neçe al bilse *adhıǵ* ança yol bilir.] **84-11, 332-12**
[awçı neçe tef bilse *adhıǵ* ança yol bilir.]

a. **DLT I / 84-13** [*ayıǵ* edhgü, *ayıǵ* yawuz neng]

a. **KB 5376** böri tilkü arslan *adıǵ* ya toñuz
seniñdin qutulmaz ölür awda tüz

5.3.1.1.2.4. ar böri: sırtlan [DLT]

a. **DLT I / 79-16** [Körüp neçük kaçmadıñǵ/ Yamar suwın keçmedingǵ /
Tavariñni saçmadıñǵ / Yésün seni *ar böri*] **79-23**

5.3.1.1.2.5. arju: çakal [DLT]

a. **DLT I / 127-17**

5.3.1.1.2.6. arslan: arslan [KB (Arat, 2008: 116, 134, 216, 450, 414, 452, 456, 460, 462,
712, 900), DLT, AH (Arat, 1992: 45), **TİEM73** (Ünlü, 2004: 255)]

a. **KB 164** til *arslan* turur kör işikte yatur

aya ewlig er saq başıñı yiyür

KB 284 miñ erdem kerek bu cihan tutǵuqa

kör *arslan* kerek bu qulan basǵuqa

KB 2310 yaǵıda kör *arslan* yüreki kerek

qarıstıqta esri bileki kerek

KB 2047 kör *arslan* bolu birse itqa başı

bu it barqa *arslan* bolur öz tuşı

KB 2048 qalı bolsa arslanqa it başçısı

ol *arslan* bolur barqa it saqışı

KB 2327 bu törtünç kerek alçı hile bilir

bu hile bilir erke *arslan* ulır

- KB 2354** oduğ beg sözi kör böke yolçılığ
kör *arslan* münügli kılıç kamaçılığ
- KB 2383** çerig körse alp er kör *arslan* bolur
sekirtür ya öldürür ya urşu ölür
- KB 2401** erig ögse elgin kör *arslan* tutar
atıg ölse yügrür uçarığ yeter
- KB 5376** böri tilkü *arslan* adıg ya toñuz
seniñdin kutulmaz ölür awda tüz
- a.+қа **KB 2048** қалы bolsa *arslanқа* it başçısı
ol arslan bolur barça it saқışı

a. **DLT I / 75-18** [Alımçı *arslan* bérimçi sıçgan] **81-21** [Alın *arslan* tutar; küçin oyuk tutmas] **153-19,308-9** [*Arslan* enükledi.] **409-9** [Alımçı *arslan*, berimçi sıçgan]

a. **DLT II / 146-27** [*Arslan* kökrese at adhakı tuşalır.] **289-22** [Alın *arslan* tutar, küçin kösgük tutmas.] **312-5** [Basmıl süsin komıttı / Barça kelip yumıttı / *Arslan* taba emitti / Korkup başı tezginür.]

a. **DLT III / 5-11** [*Arslan* yini] **92-10** [*Arslan* enükledi.] **263-5** [*Arslan* karısa sıçgan ötin ködhezür.] **282-12** [*Arslan* kökredi.] **412-8, 412-11** [Alın *arslan* tutar, küçin sıçgan tutmas] **418-10** [*arslan*, burslan] **418-12** [*arslan* burslan]

a.+dan **DLT I / 231-9** [Ol meniñ birle *arslandan* ertişti.]

a. +ı **AH 52** [veelikin buşarda şera *arslanı*]

a.+dın **TİEM73 428v/9=074/051** [täzsä kaçsa *arslandın*]

5.3.1.1.2.7. asrı/ esri: kaplan [**KB**(Arat, 2008: 450, 900), DLT]

- e. **KB 2310** yağıda kör arslan yüreki kerek
kariştuқта *esri* bileki kerek

e.+η **KB 5379** uçarığ uçurmaz seniñ kuşların

yorırığ yoritmaz kör *esriñ* itin

a. **DLT I / 126-17**

5.3.1.1.2.8. azıǵlıǵ: yırtıcı, canavar [**TİEM73** (Kök, 2004: 75)]

a. **TİEM73 79v/8=005/003** [yançılmış yuwlunup uşalmış süsüşüp ölmüş ol kim yesä *azıǵlıǵ* mägär (9) boğuzlasalar ol kim boğuzlansa burhanlar]

5.3.1.1.2.9. bars/ pars: pars, yırtıcı bir hayvan [**DLT**]

b. **DLT I / 344-19, 344-20**

DLT I / 344-19, 344-20, 346-4

b. –yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

b. **DLT I / 346-4**

5.3.1.1.2.10. böri: kurt [**KB** (Arat, 2008: 158, 160, 258, 316, 450, 508, 562, 608, 870, 900, 932, 1022, 1074), **DLT**, **TİEM73** (Kök, 2004: 168)]

b. **KB 449** ilin itti tüzdi bayudı buğun

böri qoy bile suwladı ol öğün

KB 461 ajunqa badı kör tükel qurt qurı

qozı birle qatlıp yorıdı *böri*

KB 1040 qutuldı buğun kitti emgekleri

quzı birle qatlıp yorıdı *böri*

KB 1413 qapugda tirildi qalın aç *böri*

ay ilig qoyuğ keç küdeşip yorı

KB 2311 toñuz teg titimlig *böri* teg küçi

ađıǵlayu azǵır qutuz teg öçi

- KB 3096** tirildi bir ança yorıdı bu yañ
böri toklı birle qozı boldı teñ
- KB 5376** *böri* tilkü arslan adıg ya toñuz
seniñdin keçümez aya kök *böri*
- KB 5378** qalıqta uçuglı kara kuş yorı
seniñdin keçümez aya kök *böri*
- KB 6194** kimi qodtı erse ay ersig urı
kerek bolsunı it kerek kök *böri*
- KB 6542** tilek arzu birle yügürdüm neçe men
quturmuş *böri* teg ajunnı ulittim
- b.+ke **KB 2705** üçünçi kür ersig er ol toñ yürek
yağıqa *börike* bu ersig kerek
- KB 5591** er at qaldı emdi saña tapuğçı
yağıqa *börike* bu ol yortğuçı
- KB 5594** yağıqa *börike* itinsü tolum
adaşqa bolup öz yağıqa ölüm
- b.+ler **KB 5164** qalın aç *böriler* yığıldı saña
qoyuğ keq küdezigil ay ilçi toña
- b.+mü **KB 3422** *börimü* bolur körgil itte qayar
uğula işitse miñ itler üni

b. **DLT I / 36-13** [Keldi manğa tat/ Aydım emdi yat/ Kuşka bolup et/ Seni tiler us *böri*] **106-10** [Endik kişi ? / El törü yétilsün / Toklu *böri* yétilsün / Kadhgu yeme sawılsun] **136-19** [bu ugru ol *böri* ulıgu] **336-24** [kul yağı, it *böri*]

b. **DLT II / 97-3** [*böri* tışı karıştı]

b. **DLT III / 219-15** [Kéçe turup yorır erdim/ Kara kızıl *böri* kördüm/ Katığ yanı kura kördüm/ Kaya körüp baku agdı] **220-16, 220-17** [*böri* koşnısın yémes] **255-16** [*böri* ulıdı] **255-23** [yazıda *böri* ulısa ewde it bagrı tartısur]

b.+mü **DLT I / 429-16** [tilki mü togdı azu *böri* mü?]

b.+ning **DLT I / 439-27** [*böri*ning ortak, kuzgununğ yığaç başında]

b. **TİEM73 174r/5=012/013** [aydı män kaçğurtur meni elätmäkiñizlär anı tağı qorqar män yemäkindä anı *böri* tağı silär]

TİEM73 174r/6=012/014 [aydılar yesä anı *böri* biz bir gürüh turur miz biz andağ erse]

TİEM73 174v/1=012/017 [tonlarımız katında yedi anı *böri* ärmäs sän kertgünüglilär biziñkä äğär bolsa miz çın sözläglilär]

5.3.1.1.2.11. burslan: aslında “bebür” denen hayvan; erkek adı. [DLT]

b. **DLT III / 418-8, 418-10, 418-11, 418-12, 418-13**

5.3.1.1.2.12. canvar/ canvâr: hayvan, vahşi hayvan [AH (Arat, 1992: 41), TİEM73 (Kök, 2004: 149)]

c. **AH 6** [cemad *canvar* uçğan yügürgen neñe]

c.+lar **TİEM73 155v/4=010/024** [kökdin katıldı qarıldı anıñ birlä yär otları anıñdın kim yeyür kişilär *cânvarlar*]

5.3.1.1.2.13. karsak: derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi [DLT]

k. **DLT I / 473-8**

5.3.1.1.2.14. merdek(g): ayı yavrusu; (yalnız bir takım Türklerce) domuz yavrusu. [DLT]

m. **DLT I / 480-19**

m.+i **DLT I / 480-19** (adhığ *merdegi*), **480-23**(tonğuz *merdegi*)

5.3.1.1.2.15. tilki/ tilkü: tilki [**KB** (Arat, 2008: 450, 900), **DLT**]

t. **KB 2312** yana alçı bolsa kızıl *tilkü* teg
titir buğrası teg kör öç sürse keg

KB 5376 böri *tilkü* arslan adığ ya toñuz
seniñdin keçümez aya kök böri

t. **DLT II / 343-18** [Çağrı bérip kuşlatu/ Taygan ıdıhp tışlatu/*Tilki* tonğuz taşlatu/ Erdem bile öglelim]

t. **DLT I / 54-24** [*tilkü* öz inge ürse udhuz bolur] **421-18** [Çağrı alıp arkun münüp arkar yeter/ Awlar keyik taygan ıdıhp *tilkü* tutar] **429-13, 429-15** [*tilkü* mü togdı azu böri mü?]

t. **DLT II / 15-23** [taygan yügürgenni *tilkü* sewmes]

t. **DLT III / 5-15** [*tilkü* öz yinige ürse udhuz bolur] **175-2** [taygan yügrügin *tilkü* sewmes] **244-20** [bir *tilkü* terisin ikile soymas]

5.3.1.1.2.16. tonğa: bebür, kaplan cinsinden bir hayvan [**DLT**]

t. **DLT III / 368-5, 368-9** [*tonğa* xan] **368-10** [*tonğa* tigin] **368-13** [*tonğa* Alper]

5.3.1.1.3. YIRTICI OLMAYAN HAYVANLAR

5.3.1.1.3.1. alanğır: geleni, tarla faresi [**DLT**]

a. **DLT I / 161-12**

5.3.1.1.3.2. argun: sıçan cinsinden, yarım arşın uzunluğunda bir hayvan. [**DLT**]

a. **DLT I / 120-8**

5.3.1.1.3.3. arsalık: Hem erkekliği hem dişiliği olan bir hayvan, aslık (Oğuzca). [**DLT**]

a. **DLT I / 159-11**

5.3.1.1.3.4. as: hermin, hermelin, kakım, kürkü kıymetli olan bir hayvan [**KB** (Arat, 2008: 104, 1050)]

- a. **KB 84** tümen yılda berü tul erdim tulas
bu tul tonı suçlup örün keğtim *as*
- KB 6368** kuşuñ awlamasa bir ördek yas ol
ıtıñ koğsa awın yası bir *as* ol

5.3.1.1.3.5. biçin/ beçin: maymun[**DLT, Rylands** (Ata, 2004: 30), **TİEM73** (Kök, 2004: 7, 82, 122)]

b.-yılı : Türklerin on ikili yıllarından biri

DLT I / 346-10, 409-12

b.+ler **Rylands 28/42a3=7:166** [olarğa boluñlar *biçinler* yramışlar]

b.+lär **TİEM73 128r/1=007/166** [andın idimiz anlarğa boluñlar *beçinlär* uçuzluğun yaramaslar]

TİEM73 8r/9=002/065 [silärdin şänbä kün içindä aydımız anlarğa boluñlar *beçinlär* sürsükmişlär]

b.+läрни **TİEM73 88r/1 =005/060** [anlardın beçinläрни toñuzlarını (2) tapundı butқа anlar tururlar]

5.3.1.1.3.6. buzagu tılı: sıçan gibi küçük bir hayvan. [**DLT**]

b. **DLT I / 446-18**

5.3.1.1.3.7. çocuk: domuz yavrusu [**DLT**]

ç. **DLT I / 381-3**

5.3.1.1.3.8. enük: hayvan yavrusu, enik; arslan, sırtlan, kurt, köpek yavruları [**DLT**]

e. **DLT I / 72-26**

5.3.1.1.3.9. erkek: her hayvanın erkeği [**DLT**]

e. **DLT I / 111-11**

e. **DLT II / 102-23** [*erkek* tışıka kawuşdı]

e. **DLT III / 6-2** [Kuş kurt kamuğ tirildi/ *Erkek* tışi tırildi/ Ögür alıp tarıldı/ Yınka yana kirküsüz] **178-17** [Senden kaçır sundılaç/ Mende tınır kargılaç/Tatlığ öter sanduvaç/ *Erkek* tışi uçruşur]

5.3.1.1.3.10. ingek: kaplumbağanın dişisi [DLT]

i. **DLT I / 111-14**

5.3.1.1.3.11. karaklıg: gözlü, gözü olan her hayvan [DLT]

k. **DLT I / 497-8**

5.3.1.1.3.12. kelegü: tarla sıçanı soyundan bir hayvancık, geleni [DLT]

k. **DLT I / 448-9**

5.3.1.1.3.13. kenç: genç, çocuk; her hayvanın küçüğü [DLT]

k. **DLT III / 181-21, 438-3**

k.+in **DLT III / 270-20** [ol *kençin* béledi]

5.3.1.1.3.14. keyliğ: maymun. [DLT]

k. **DLT III / 175-20, 175-22**

5.3.1.1.3.15. kirpi: kirpi. [DLT]

k. **DLT I / 415-19**

5.3.1.1.3.16. kösürge/ kösürken/ küsürge: köstebek, tarla sıçanı soyundan bir hayvan [DLT]

k. **DLT I / 490-14**

DLT I / 522-20

5.3.1.1.3.17. küzün: kendisiyle serçe kuşu, tarla sıçanı, köstebek gibi şeyler avlanan sıçan cinsinden bir hayvan. [DLT]

k. **DLT I / 404-21**

5.3.1.1.3.18. müngüz baka: kaplumbağa [DLT]

m. **DLT III / 226-11**

5.3.1.1.3.19. porsmuk/ porsuk: porsuk [DLT]

p. **DLT III / 417-2**

p. **DLT III / 417-4**

5.3.1.1.3.20. sakırkan/ sıkırkan: büyük sıçan, geme [DLT]

s. **DLT I / 521-5**

s. **DLT II / 263-22** [İltip tariğ kodhmadı/ Sıçgan takı *sıkırgan*/Kizlep nelük kütersen/ Emdi anı kısırkan]

5.3.1.1.3.21. sarsal: sansar; samura benzer bir hayvancık [DLT]

s. **DLT I / 483-3**

5.3.1.1.3.22. sıçgan: sıçan, fare. [DLT]

s. **DLT I / 75-18** [alımçı arslan, bérımçı *sıçgan*] **345-24, 409-10** [alımçı arslan, bérımçı *sıçgan*] **438-13, 438-14** [öldeçi *sıçgan* muş taşakı kaşır]

s. **DLT II / 263-22** [İltip tariğ kodhmadı/ *Sıçgan* takı sıkırgan/Kizlep nelük kütersen/ Emdi anı kısırkan]

s. **DLT III / 263-5** [arslan karısa *sıçgan* ötin ködhezür] **267-18** [öldeçi *sıçgan* muş taşakın kaşır] **282-19** [tegirmende togmuş *sıçgan* kök kökreginge korkmas] **412-11** [alın arslan tutar, küçin *sıçgan* tutmas]

s.-yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

s. **DLT I / 345-27, 438-21**

5.3.1.1.3.23. tiyiñ: sincap [KB (Arat, 2008: 898, 966)]

t. **KB 5367** ajuñ tezginür ilde arkıñ yorıp

ağı çuz *tiyiñ* kiş alır sen tirip

KB 5825 yaşık yazdı bolğay örüglüg saçı

tiyih kiş öni tuttı dünya içi

5.3.1.1.3.24. toņuz/ tonğuz/ tonğuz: domuz [**KB** (Arat, 2008: 450, 900), **DLT, Rylands** (Ata, 2004: 57), **TİEM73** (Kök, 2004: 18, 74, 82, 104, 201)]

t. **KB 2311** *toņuz* teg titimlig böri teg küçi

ağığlayu azğır ıutuz teg öçi

KB 5376 böri *tilkü* arslan ağığ ya *toņuz*

seniğdin keçümez aya kök böri

t. **DLT I / 304-3** [*tonğuz* atığ azığladı] **346-14**

t. **DLT II / 343-18** [Çağrı bérip kuşlatu/ Taygan idhip tışlatu/ Tilki *tonğuz* taşlatu/ Erdem bile öglelim]

t. **DLT III / 363-15, 394-2** [*tonğuz* tonğuşdı]

t.+nı **DLT I / 304-6** [men *tonğuznı* azığladım]

t.– yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

t. **DLT I / 346-13**

DLT III / 363-16

t. **Rylands 30/93b3=16:115** [sizlerniň üze murdârını, ıanı, *tonğuz* etini]

t. **TİEM73 79v/7=005/003** [özi ölmüş ıan toņuz äti ol kim uğıldı]

TİEM73 110r/2=006/145 [özi ölmüş azu ıan ıuyulmuş azu toņuz äti ol arığsız azu yarlığdın ııkmağ uğıldı]

TİEM73 20r/3=002/173 [ıınoğ ıarâm ııldı silär üzä özi ölmüşni açar ıanı *toņuz*]

TİEM73 204v/7=016/115 [bütünlükün ıarâm ııldı silär üzä ölügsäni ıanı *toņuz* etini]

t.larnı **TİEM73 88r/1=005/060** [anlardın beçinlärni *toğuzlarnı* (2) tapundı butқа anlar tururlar]

5.3.1.1.3.25. tonğuz merdeği: domuz yavrusu [DLT]

t.merdeği **DLT I / 480-22**

5.3.1.1.3.26. topuz: üzerinde durulamayan, üstüne binilemeyen hayvan [DLT]

t. **DLT I / 365-3**

5.3.1.1.3.27. ürpek: tüyleri ürpermiş insan ve hayvan [DLT]

ü. **DLT I / 103-16**

5.3.1.1.3.28. yamlan: bir çeşit sıçan, game [DLT]

y. **DLT III / 37-20**

5.3.1.1.3.29. yarpuz: yılan yiyen bir hayvan, firavin sıçanı [DLT]

y. **DLT III / 39-24, 40-1** [yılan yarpuzdın kaçар, kaçа barsa *yarpuz* utru kelür]

y.+dın **DLT III / 40-1** [yılan *yarpuzdın* kaçар, kaçа barsa *yarpuz* utru kelür]

5.3.1.2. EVCİL HAYVANLAR

5.3.1.2.1. BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR

5.3.1.2.1. BÜYÜKBAŞ HAYVANLAR

5.3.1.2.1.1. amaç: çift öküzü [DLT]

a. **DLT I / 52-21**

5.3.1.2.1.2. boğa/ buқа: boğa [KB (Arat, 2008: 300, 964), DLT]

b. **KB 1310** қамуғ іште iwme serin öz *buқа*

serimlig kişiler tegir arzuқа

KB 5801 түмен arzu niç met yidiñ inçlenip

boyun yal beđüttüñ *buqa* teg kılıp

b. **DLT II / 79-21** [Alın tüpü yaşardı/ Urut ? otın yaşurdı/ Kölning suwın küşerdi/ Sıgır boka münğreşür]

b. **DLT III / 226-16**

5.3.1.2.1.3. buzagu/ buzağı: buzağı [**DLT, Rylands** (Ata, 2004: 28, 144), **TİEM73** (Kök, 2004: 5, 10, 71, 120, 121, 162, 231; Ünlü, 2004: 206)]

b. **DLT I / 59-18** [Öküz adhakı bolgınça buzağı başı bolsa yég] **446-12** [ewdeki buzagu öküz bolmas] **446-13, 528-17** [boldaçı buzagu öküz ara belgülüg]

b. **DLT III / 91-24** [*inğek* buzaguladı]

b. **Rylands 28/26a2=7:148** [altun birle étiglerindin bir *buzağı* kewdelig]

Rylands 37/88a1=51:26 [emitti boğnıça keldürdi *buzağı* (2) semüz]

b.+nı **Rylands 28/29a2=7:152** [bütünlükin anlar kim tuttilar *buzağını*]

b. **TİEM73 169r/2=011/069** [küğmedi kaldürmäkdin bir *buzağı* söğülmüş]

TİEM73 125v/1 =007/148 [anda keğin altun bázakları enlärindin bir *buzağı* tänlig anar münrämək körmädilär mü kim ol sözlämäs olarğa]

TİEM73 232v/7=020/088 [anlarğa bir *buzağı* tänlig anar münräyü aydılar bu idinizlär mü müsä idisi unit(t)ı]

TİEM73 11v/3=002/093 [*buzağı* säwüglügi kertgünmämäkläri birlä ayğıl nemä yawuz färmänlanur]

b.+nı **TİEM73 76r/8=004/153** [tut(t)ı anlarını kök otı küç kılmaqları birlä yana tut(t)ılar *buzağını* säwüglüğe kälmişdä keğin anlarğa]

TİEM73 7r/1=002/054 [öz bođunıña ay mänim boğunum silär küç kıldınızlar özünizlärkä tutmağınızlar birlä *buzağını* säwüglüğe yanğlar]

TİEM73 125v/9=007/152 [bütünlükün anlar tut(t)ılar *buzagını* säwügkä oş täggäy olarğa öfkä kım]

TİEM73 6v/7=002/051 [tünni yana tut(t)uñızlar *buzagını* säwüglügkä anda keğin silär küç kılığlı silär]

TİEM73 11r/9=002/092 [müsä yalavaç nişänlar birlä yana tut(t)uñızlar *buzagını* säwüglügkä anda keğin silär küç kılığlı silär]

b. **TİEM73 384v/5=051/026** [kıra yandı anıñ bođunuña kældürdi sämüz *buzagı*]

5.3.1.2.1.4. ingek/ inäk/inğek: inek [**KB** (Arat, 2008: 900), **DLT**, **TİEM73** (Kök, 2004: 171)]

i. **KB 5372** ya kızda yoriğlı qalın köp kıtuz
ya tüzde yoriğlı uğ *ingek* öküz

i. **DLT I / 111-13**

i. **DLT III / 91-22** [*Inğek* buzaguladı]

i.+läрни **TİEM73 177r/2=012/043** [aydı mälik män körür män yeti sämüz *inäklärni*]

5.3.1.2.1.5. mama: harmanda ortada bulunup öteki öküzlerin etrafında döndükleri öküz [**DLT**]

m. **DLT III / 235-19**

5.3.1.2.1.6. op: harman döğmek için koşulan öküzlerin ortasında bulunan öküz Bk: **mama** [**DLT**]

o. **DLT I / 34-21**

5.3.1.2.1.7. öd: sığır, öküz. Bk: Düzelt: **ud** [**DLT**]

5.3.1.2.1.8. öküz: öküz [**KB** (Arat, 2008: 900), **DLT**]

ö. **KB 5372** ya kızda yoriğlı qalın köp kıtuz

ya tüzde yorıǵlı uğ ingek öküz

ö. **DLT I / 59-16, 59-17** [öküz adhakı bolǵınça buzaǵu başı bolsa yég] **446-13**
[ewdeki buzagu öküz bolmas] **528-18** [boldaçı buzagu öküz ara belgülig]

ö. **DLT III / 421-25** [karı öküz balduka korkmas]

5.3.1.2.1.9. sıǵır/ sıǵır: sıǵır [DLT, TİEM73 (Kök, 2004: 7, 35, 171)]

s. **DLT I / 364-8**

s. **DLT II / 79-21** [Alın tüpü yaşardı/ Urut ? otın yaşardı/ Kölning suwın küşerdi/ Sıǵır boka menǵreşür] **189-13** [sıǵır eriğ süsgürdi]

s. **TİEM73 39r/7=003/014** [altundın taqı kümüşdin taqı nişanlıǵ qılınmış aqlardın taqı tewä vä sıǵır vä qoy vä kaçıǵdın taqı ekindin]

TİEM73 8v/4=002/068 [biziñ üçün idiñni bälǵürtsün biziñkä nä ol ol aydı ol ayur ol bir sıǵır turur qarı ärmäz ymä yigit ärmäz]

TİEM73 177r/3=012/043 [yeyür anlarnı yeti aruq sıǵır adın yeti buǵday başları yaşıl kök adınlar quruǵlar]

s.nı **TİEM73 8 v72=002/067** [müsä bođunıña bütünlükün tañrı färmänı silärkä boǵuzlasa silär bir sıǵırnı aydılar tutar mu sän bizni]

s.lar **TİEM73 177r/7=012/046** [ay çın sözlüg tükäl uqturǵıl biziñkä yeti sämuz sıǵırlar içindä yeyürlär anı yeti aruq uqlar taqı yeti]

5.3.1.2.1.10. suw sıǵırı: manda, dombay [DLT]

s. **DLT I / 364-8**

5.3.1.2.1.11. tadun[*]/ tadhun: bir yaşındaki buzaǵı; tosun, iki yaşında olan sıǵır [DLT]

t. **DLT III / 171-5**

t. **DLT I / 400-14, 400-15**

5.3.1.2.1.12. tüge: düge, iki yaşına varmış olan buzaǵı [DLT]

t. **DLT III / 229-1, 229-2** [tişi tüge]

5.3.1.2.1.13. ud/ ud/udh: sığır [**KB** (Arat, 2008: 112, 250, 344, 460, 818, 900, 938, 950, 1074), **DLT, KTTİEM** (Kök, 2004: 7, 8, 104, 171)]

u. **KB 139**   çozi yazkı yulduz basa *ud* kelir

erentir kuçık birle sançu yorır

u. **KB 988**   kara kıarnı toğsa kör *ud* teg yatur

yawa sözke awnur özin semritür

KB 1598   kişi emgekini bilümez kişi

tükel *ud* bolur bu ay ilçi başı

KB 1599   yorı *ud* atanma kişilik kıla

kişike kişi bol kişilik bile

KB 2387   yağı teprese sen uğu tepregil

ite *ud* adağın yorı turmağıl

KB 4821   tiriglik bulup er yawa kılsa öd

özin otka attı uş ol yılkı *ud*

KB 5372   ya kıuzda yoriğlı kıalın köp kıutuz

ya tüzde yoriğlı *ud* ingek öküz

KB 5635   yidi arzu ni' met özüm uğlayu

tirildim hem *ud* teg bilü bilmeyü

KB 5704   yidim içtim *ud* teg yorıdım yawa

açıp suwsatayın munı men iwe

KB 6535   yimek içmek erse yidim içtim *ud* teg

tilek sürmek erse tümen toğ tozittım

u. **DLT I / 45-4, 346-3**

u.– yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

u. **DLT I / 45-6, 346-3**

u. **DLT III / 403-1**[*udh* münğredi]

u.+ın **DLT II / 358-15** [ol *udhni* münğretti]

u.+ka **DLT III / 364-15** [süsegen *udhka* Tenğri münğüz bérmes]

u. **TİEM73 8v/7=002/070** [aydılar oqıgıl biziñ üçün idıñni bälğürtsün biziñkä nâ ol ol çın *ud* örtüglüg boldı]

TİEM73 16=002/069 [bälğürtsün bizkä ne ol rāngi aydı ol aytur ol bir *ud* turur sap sarıg anıñ kōnāsi hoş kāligli]

TİEM73 8v/8=002/071 [aydı ol ayur ol bir *ud* turur ħor bolmış ärmāz]

u.+dın **TİEM73 109v/6=006/144** [tewādin ekki *uddın* ekki aygıl ekki ärkākni mü ħarām kıldı azu ekki tişini mü]

TİEM73110r/4=006/146 [anlar üzä kim cuhūd boldılar ħarām kıldımız tägmä bir toynaqlıgını *uddın* kıoydın]

u.+lar **TİEM73 177r/7=012/046** [ay çın sözlüg tükäl uqturğıl biziñkä yeti sāmüz sıgırlar içindä yeyürlär anı yeti aruq *udlar* taqı yeti]

5.3.1.2.2. KÜÇÜKBAŞ HAYVANLAR

5.3.1.2.2.1. **azma:** taşağının derisi yarıldığı için aşamayan koç. [DLT]

a. **DLT I / 130-1**

5.3.1.2.2.2. **çepiş:** altı aylık keçi yavrusu, çepiç. [DLT]

ç. **DLT I / 368-13**

5.3.1.2.2.3. **eçkü/ äçkü:** keçi [DLT, TİEM73 (Kök, 2004: 104)]

e. **DLT I / 95-13** [erkeç eti em bolur *eçkü* eti yél bolur] **128-24**

e. **DLT II / 14-5** [ol koyka *eçkü* koşdı] **117-10** [*eçkü* tagıktı] **266-7** [*eçkü* çüpürlendi]

ä.+din **TİEM73 109v/3=006/143** [säkkiz cüft koydın sağılıqdın ekki *äçküdin* ekki]

5.3.1.2.2.4. erkeç: erkeç; genç teke [**KB** (Arat, 2008: 748), **DLT**]

e. **KB 4353** bular ol sürüg koyka *erkeç* sanı
koyuğ başlasa sürse yolça köni

e. **DLT I / 95-11** [*erkeç* eti em bolur *eçkü* eti yél bolur]

5.3.1.2.2.5. irk: dört yaşına girmek üzere olan koyun. [**DLT**]

i. **DLT I / 43-4**

5.3.1.2.2.6. keçi/ kâçig: keçi [**DLT**, **TİEM73** (Kök, 2004: 35)]

k. **DLT III / 219-10**

k.+din **TİEM73 39r/7=003/014** [altundın tağı kümüşdin tağı nişanlığ kılınmış atıldın tağı tewä vä sıgır vä koy vä *kâçigdin* tağı ekindin]

5.3.1.2.2.7. koç/ koçngar/ çoç: koç [**DLT**, **TİEM73** (Kök, 2004: 212; Ünlü, 2004: 149)]

k. **DLT I / 321-11**

k. **DLT II / 184-25** [ol *koç* süstürdi]

k. **DLT I / 321-11**

k. **DLT II / 101-9** [ikki *koçngar* süsüşdi]

k. **DLT III / 102-18** [*Koçngar* teke seşildi/ Sağık sürüğ koşuldi/ Sütler kamuğ yuşuldi/ Oglak kuzı yamraşur] **381-19, 382-2** [iki *koçngar* başı bir aşıçta pışmas]

ķ. **TİEM73 215r/5=018/013** [biz kışşa kıla kim säniñ üzä anlarıñ habärlärini yaraşı birlä anlar *koç* yigitlärdilär]

ķ.+nı **TİEM73 327r/7=037/107** [fädä bedrimiz anar bir uluğ *koçını*]

5.3.1.2.2.8. **kon/ koy/ koy:** koyun [**KB** (Arat, 2008: 158, 316, 748, 810, 870, 900), **DLT**, **Rylands** (Ata, 2004: 6, 22, 55, 66, 138), **TİEM73** (Kök, 2004: 35, 104, 227; Ünlü, 2004: 45, 214)]

- k. **KB 449** ilin itti tüzdi bayudı buğun
böri *koy* bile suvladı ol ödün
- KB 1412** buğun koy sanı ol begi koyçısı
bağırsak kerek *koyka koy* kütçisi
- KB 4765** tonum *koy* yünji tap yigüm arpa aş
tükel boldı dünya maña ay qadaş
- KB 4767** ajunda alındım özümke öñi
kawuq sökti yim tap tonum *koy* yünji
- KB 5371** yazı tağ yirig tut yorrı *koy* sürüg
ya kul küñ tapuğçı ay kılkı örüg
- q.+qa **KB 1412** buğun koy sanı ol begi koyçısı
bağırsak kerek *koyka koy* kütçisi
- q.+qa **KB 4353** bular ol sürüg *koyka* erkeç sanı
koyuğ başlasa sürse yolça köni
- q.+uğ **KB 1413** qapuğda tirildi qalın aç böri
ay ilig *koyuğ* keç küdezip yorı
- q.+qa **KB 4353** bular ol sürüg *koyka* erkeç sanı
koyuğ başlasa sürse yolça köni
- q.+uğ **KB 5164** qalın aç büriler yigıldı saña
koyuğ keç küdezigil ay ilçı toña

k. **DLT I / 31-12**

DLT III / 140-10

k.+uğ **DLT I / 309-25** [ol *konuğ* örüledi]

k.+uğ **DLT III / 244-16** [er *koyuğ* soydı]

k. **DLT I / 31-12, 173-3** [*koy* ördi] **193-19** [*koy* başı ütüldi] **263-25** [ol *koy* ürkütti] **264-14** [ol *koy* etletti] **295-11** [*koy* etleldi] **317-3** [ol *koy* iktüledi] **346-9, 387-27** [ol *koy* tüleginde keldi] **389-16** [ögür sürüğ *koy* téwi yundı bile/ Yumurlayu erkenin sütün sagar] **392-20, 411-13, 426-10, 472-5** [*koy* kudruki] **483-6**

k. **DLT II / 15-3** [er *koy* sagdı] **27-14** [*koy* bandı] **50-12** [*koy* sağkuçı] **118-4** [*koy* bölükti] **142-12** [*koy* boşandı] **184-9** [ol ağnar *koy* sürtürdi] **185-9** [ol *koy* sagturdi] **237-4** [*koy* kedhrildi] **238-19** [*koy* tağka başlandı] **238-29** [*koy* bağlandı] **310-19** [ol *koy* tületti] **330-5** [*koy* otuğ töpretti]

k. **DLT III / 5-10** [*koy* yini] **60-8** [tewey münüp *koy* ara yaşmas] **88-14** [*koy* yozadı] **95-13** [ol ağnar *koy* yüztürdi] **122-23** [boz *koy*] **126-11** [korkmış kişiğe *koy* başı koş körünür] **130-13** [olarda *koy* sık ol] **132-8** [*koy* köği boldı] **142-6, 148-26** [taz *koy*] **156-26, 157-16** [*koy* sanı nece] **157-26** [man yaşlığ *koy*] **167-23** [*koy* mayakı] **186-21** [ol ağnar *koy* saturdı] **187-12** [ol ağnar *koy* küttürdi] **190-5** [*koy* terisi soyuldi] **203-8** [*koy* yakrılandı] **204-7** [*koy* yakrılandı] **206-18** [*koy* beledi] **250-4** [*koy* sadım] **270-9** [*koy* beledi] **271-6** [*koy* töledi] **281-19** [*koy* semridi] **363-3** [konğur *koy*] **402-20** [*koy* konğradi] **420-7** [*koy* ürkti] **441-9** [ol *koy* küdhti]

k.+da **DLT I / 326-3** [kuzda kar eksümes, *koyda* yağ eksümes]

k.+dan **DLT II / 15-6** [ol *koydan* kurut sogdı]

k.+ığ **DLT I / 284-27** [ol *koyığ* etledi]

k.+ın **DLT I / 199-28** [er *koyın* açındı] **215-21** [ol *koyın* énetti]

k.+ın **DLT II 7 355-13** [ol *koyın* yaylağda yazlattı]

k.+ın **DLT III / 256-23** [ol *koyın* énedi] **274-9** [ol *koyın* sanadı] **422-17** [ol *koyın* kırkdı]

k.+ka **DLT II / 14-5** [ol *koyka* eçkü koşdı]

k.+uğ **DLT I / 306-4** [ol *koyuğ* özekledi]

k.+uğ **DLT II / 76-23** [ol *koyuğ* kedhirdi] **359-24** [ol *koyuğ* yunğlattı]

k.+uğ **DLT III / 173-12** [ol *koyuğ* koykaladı] **192-10** [ol *koyuğ* baturdı] **244-16**
[er *koyuğ* soydı] **247-16** [er *koyuğ* sadı]

k.+umı **DLT II / 90-12** [Yarağ bolup yaguşdı/ Er toklukun söğüşdi/ Kulun
kapup kėtişdi/ Sürdi mening *koyumı*]

k.+un **DLT II / 152-17** [er *koyun* sagındı]

k.+un **DLT III / 404-6** [ol *koyun* yunğladı]

k. –yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

k. **DLT I / 346-9**

DLT III / 142-7

k.+larım **Rylands 31/40b3=20:18** [tayanur men anıñg üze hem yapurğaq çalar
men anıñg birle, *qoy-[41a1]-larım*]

k. **Rylands 30/73a3=16:80** [turğuluq künleriñgizde, *qoy* (3) yünğlerindin,
tewe yünğlerindin]

k.unğızlarını **Rylands 37/43b2=48:25** [mescid-i Һarāmdın,
qoyunğızlarını teweñgizlerni, (3) yığmış]

q. **TİEM73 39r/7=003/014** [altundın taqı kümüşdin taqı nişānlıq qılınmış
aqlardın taqı tewā vā sığır vā *qoy* vā kəçigdin taqı ekindin]

q.+dın **TİEM73 110r/4=006/146** [anlar üzä kim cuhūd boldılar Һarām
qıldımız təgmä bir toynaqlıqını uddın *qoydın*]

q.+dın **TİEM73 109v/3=006/143** [säkkiz cüft *qoydın* saqlıqdın ekki
açküdin ekki aygıl]

q.+umqa **TİEM73 229r/6=020/018** [anıq birlä *qoyumqa* maña anıq içindä adın tiläklär bar]

q. **TİEM73 390r/6=054/031** [ıdıtımız anlar üzä bir ün boldılar birdärmiş *qoy* ayakda satğanmış ot täg]

q.+ları **TİEM73 239r/2=021/078** [anıq içindä (2) boğun *qoyları* ärdimiz anlarınıq hükslärlärini küdüglilär]

5.3.1.2.2.9. kuzı/ qozı: kuzu [KB (Arat, 2008: 160, 200, 300, 350, 528, 538, 562, 592, 970, 980), DLT]

q. **KB 66** yaşık yandı bolğay yana ornıña

balıq kudruqındın *qozı* burnıña

KB 139 *qozı* yazkı yulduz basa uğ kelir

erentir quçık birle sançu yorr

k. **DLT I / 7-14, 208-10** [ol *kuzı* eritti] **303-16** [ol *kuzı* arıqladı] **444-2** [baklan *kuzı*] **520-18** [bu *kuzı* ol saglık birle koşulğan]

k. **DLT II / 310-4** [ol *kuzı* bulattı]

k. **DLT III / 102-12** [*kuzı* yamraşdı] **102-21** [Koçnğar teke seşildi/ Saglık sürüğ koşıldı/ Sütler kamuğ yuşıldı/ Oglak *kuzı* yamraşur] **224-3, 270-12** [*kuzı* buladı] **408-4** [*kuzı* münğüzlendi] **444-3** [ol *kuzı* küriledi]

k.+ka **DLT II / 294-17** [er oglak *kuzıka* çattı]

5.3.1.2.2.10. oglak/ oğlaq: oğlak [KB (Arat, 2008: 112), DLT]

o. **KB 141** basa keldi *oğlaq* könek hem balıq

bular toğdı erse yarudı qalıq

o. **DLT I / 65-22** [agılda *oglak* togsa arıkda otı öner] **119-22, 119-23** [*oglak* yiliksiz oglan biligsiz] **468-7** [Ograk eri tıgrak yémi anıñ *oglak*/ Sütü üze sagraq yéri takı aglak]

o. **DLT II / 266-10** [*oglak* çepişlendi] **294-17** [er *oglak* kuzıka çattı] **294-24** [Ordhulanıp yüksek tagıǵ *oglak* çatar/ Uygur tatın yufka alıp yumgın satar]

o. **DLT III / 102-21** [Koçnǵar teke seşildi/ Saǵlık sürüǵ koşuldı/ Sütler kamuǵ yuşuldı/ *Oglak* kuzı yamraşur] **145-11** [oglan ışı ışı bolmas *oglak* münǵüzi sap bolmas]

o.+ıǵ **DLT II / 22-19** [ol *oglakıǵ* saǵlıkka teldi]

5.3.1.2.2.11. saǵlık/ saǵlıq/ saǵılıq: dişi koyun; saǵmal, saǵılan hayvan. [DLT, Rylands (Ata, 2004: 99), TIEM73 (Kök, 2004: 104; Ünlü, 2004: 153)]

s. **DLT I / 471-17, 520-19** [bu kuzı ol *saglık* birle koşulgan]

s. **DLT III / 102-19** [Koçnǵar teke seşildi/ *Saglık* sürüǵ koşuldı/ Sütler kamuǵ yuşuldı/ *Oglak* kuzı yamraşur]

s.+ka **DLT II / 22-19** [ol *oglakıǵ* *saglıkka* teldi]

s.+mǵnı **Rylands 34/55a1=38:24** [seniǵ *saglıkıǵnı* tilemek birle anıǵ saǵlıqlarıǵa]

s. larıǵa **Rylands 34/55a1=38:24** [seniǵ saǵlıkıǵnı tilemek birle anıǵ *saglıqlarıǵa*]

s.+dın **TIEM73 109v/3=006/143** [säkkiz cüft koydın *saglıkdın* ekki äçküdin ekki ayǵıl]

s. **TIEM73 331v/4=038/023** [anıǵ toqsan toqız saǵılıqı turur mäniǵ bir *saglıq* turur]

s.+ı **TIEM73 331v/6=038/024** [sendin saǵılıqıǵnı anıǵ *saglıkı* tapa]

TIEM73 331v/4=038/023 [anıǵ toqsan toqız *saglıkı* turur mäniǵ bir saǵılıq turur]

s.+ıǵnı **TIEM73 331v/6=038/024** [sendin *saglıkıǵnı* anıǵ saǵılıqı tapa]

5.3.1.2.2.12. saǵmal saǵlıq: saǵılan hayvan [Rylands (Ata, 2004: 146)]

- s. **Rylands 34/54b1=38:23** [*sağmal sağlık* maŋa bir *sağmal sağlık* turur]

5.3.1.2.2.13. söğüş: kebab etmeğe yarar oğlak veya kuzu [DLT]

- s. **DLT I / 369-1**

5.3.1.2.2.14. tişek: şişek, iki yaşını bitirerek üçüne basmış olan koyun [DLT]

- t. **DLT I / 387-20**

5.3.1.2.2.15. toklı/ toklı: altı aylık kuzu [KB (Arat, 2008: 562), DLT]

- t. **KB 3096** tirildi bir ança yorıdı bu yaŋ

böri *toklı* birle qozı boldı teŋ

- t. **DLT I / 106-10** [Endik kişi ? / Êl törü yétilsün/ *Toklu* böri yétilsün/
Kadhgu yeme sawılsun] **431-3**

5.3.1.2.3. BİNEK HAYVANLARI

5.3.1.2.3.1. adğır/ adhgır/ aygır: aygır [KB (Arat, 2008: 706, 764, 960), DLT]

- a. **KB 4064** qayusı alur hil bolur hil başı

qayusı at *adğır* öze il başı

- KB 4441** yigü kedgü mingü at *adğır* sülük

bulardın çıkar hem yüdürgü kölük

- KB 5781** bu kul küŋ at *adğır* bu yir suw kamuğ

iligdin tegip açtı devlet qapuğ

- a. **DLT I / 18-5, 95-20, 152-6, 188-15** [ikki *adhgır* ilişdi.] **234-14** [İkki *adhgır* birle ısıştı.] **236-3** [Yaşın atıp yaŋşadı / Tuman turup tuşnadı / *Adhgır* kısır kişnedi / Ögür alıp okraşur.]

- a. **DLT II / 96-23** [*Adhgır* kısırak birle sürüşdi.] **109-14** [At *adhgır* kalışdı.] **153-7** [Sewünmwgil yund ögür *adhgır* anın / Altun kümüş bulnaban ağı tawar]

- a. **DLT III / 122-16** [kolan kuduğka tüşe kurbaka *aygır* bolur]

5.3.1.2.3.2. arkun/ arğun: yaban aygırıyla evcil kısraktan olan at. [**KB** (Arat, 2008: 900, 964, 1074), **DLT**]

a. **DLT I / 107-27, 421-17** [Cagrı alıp *arkun* münüp arkar yeter / Awlar keyik taygan ıdhip tilkü tutar.]

a. **KB 5803** ajuñ malı tirdiñ özün boldı bay

kewel mindiñ *arğun* yime tazı tay

KB 6536 neçe kuşka awka awındım sewindim

uçar kuş teg *arğun* ağımda kürettim

KB 5369 kewel tazı büktel tağı *arğunı*

ağur toldı tolmañ bu sukluk qanı

5.3.1.2.3.3. at: at [**DLT, KB** (Arat, 2008: 138, 162, 180, 346, 370, 446, 452, 460, 462, 484, 486, 490, 558, 588, 590, 610, 670, 688, 690, 764, 780, 826, 840, 848, 894, 920, 922, 942, 946, 960, 968, 984, 990, 1022, 1026, 1036, 1058), **Rylands** (Ata, 2004: 146), **TİEM73** (Kök, 2004: 35, 53, 232; Ünlü, 2004: 227)]

a.+ın **DLT I / 16-17, 34-23** [Kuş kanatın, er *atın*.]

a. **DLT I / 53-10, 80-21** [Yüz *at* meniñ ağıdın ketçi.] **104-25** [İzlik bolsa er öldimes, içlik bolsa *at* yağrımaz.] **115-8** [Anğduz bolsa *at* ölmes.] **123-21** [Arpasız *at* aşumas, arkasız alp çeriğ sıyumas.] **147-16, 178-11** [It ısırmas, *at* tepmes deme.] **184-23** [Ol meniñ birle *at* özüşdi.] **201-23** [*At* asındı.] **203-21** [*At* igendi.] **206-26** [Tay atatsa *at* tınur, ogul eredhse ata tınur] **225-11** [Ol *at* otgardı.] **244-12** [Er *at* üze artıldı.] **255-3** [*At* ot iskendi.] **273-12** [*At* uldıdı.] **275-4** [*At* okradı.] **276-16** (*At* axsadı.), **278-10** (Ol *at* alsadı.), **285-2** (*At* otladı.), **289-2** (*At* agnadı.), **292-6** [*At* ogurlandı.] **296-18** [*At* arpalandı.] **297-13** [*At* otlandı.] **300-2** [Er *at* edherledi.] **322-3** [kedh *at*] **324-22** [kır *at*] **326-6** [Bu *at* kız aldım.] **329-15** [Bu *at* tas tegül.] **338-6** [Tüm kara *at*] **338-7** [Tüm toruğ *at*] **338-19** [*At* kemledi.] **343-1** [*At* arpanı kürt kürt yedi.] **361-21** [*At* adhakı takır takır etti.] **363-17** [it çakırı atka tegir, *at* çakırı itka tegmes.] **390-1** [seşük *at*] **395-10** [kewel *at*] **406-23** [Bu *at* ne tülüg.] **417-27** [*at* kamçısı] **426-12** [kaşga *at*] **427-26** [Aniñ manğa bir *at* bérgüsi bar.] **430-7** [çilgü *at*] **436-14** [çından *at*] **446-23** [*At* boşuğu boldı.] **458-23** [munduz yoriğa *at*] **461-17** [*at* birkiği] **470-24** [ozgan *at*] **472-6** [*at* kudrukı] **481-15**

[büktel *at*] 481-17 [bögrül *at*] 483-9 [kızgul *at*] 491-22 [kerşegü *at*] 507-16 [*At* teküzligi ay bolmas] 513-22 [Bu *at* ol kudhruk sapıtgan] 514-9 [Bu *at* ol telim toprak tozıtgan.] 523-1 [Bu *at* ol kölergen.]

DLT II / 7-16 [*Ol at sürdi.*] 9-11 [Yagırlıĝ *at* çıjdi.] 10-5 [*At* kazdı.] 30-6 [Tosun *at* köndi.] 30-20 [Er *at* mündi.] 39-9 [*At* sürdi.] 44-18 [*At* suwgar.] 50-6 [*at* suwgarguçı] 51-8 [*at* sürgüçi] 73-21 [*At* kulakın tuwurdi.] 82-23 [*Ol at* tegirinden bukurdi.] 84-20 [*At* külerdi.] 109-14 [*At* adhgır kalışdı.] 123-19 [*At* sürüldi.] 133-13 [Yügürdi kewel *at* / Çakıldı kızıl ot / Köyürdi arut ot / Saçrap anın örtenür.] 138-13 [*At* münüldi.] 142-20 [*At* bogundi.] 146-10 [*At* turundi.] 146-27 [arslan kökrese *at* adhakı tuşalır.] 149-28 [*At* çalındı.] 150-11 [*At* çılandı.] 155-25 [*At* kaşandı.] 156-13 [*At* küçendi.] 161-20 [*At* kulak tuwurdi.] 171-23 [*At* birkirdi.] 187-22 [*At* suçgurdi.] 188-20 [*Ol at* suwgardı.] 195-15 [*Ol at* adhakın kültürdi.] 195-18 [*Ol* manĝa *at* keltürdi.] 196-12 [*At* kedkirdi.] 197-7 [*Ol* manĝa *at* mündürdi.] 198-18 [*At* turdı.] 201-21 [*Ol* manĝa *at* suwgarıŝdı.] 202-3 [*Ol at* suwgarundi.] 202-12 [*Ol at* suwgarımsındı.] 203-27 [*Ol* manĝa *at* bekleŝdi.] 226-15 [*Ol at* yarıŝdı mening bile tawıŝganlaŝu.] 239-6 [*At* boglundı.] 242-24 [*At* terlendi.] 245-21 [*At* yıĝaçka sürtündi.] 247-11 [*At* seŝlindi.] 252-4 [Er öziĝe *at* koŝlandı.] 253-22 [*At* kemlendi.] 254-11 [*At* terlendi.] 255-23 [*At* suwgar.] 256-25 [*Ol at* suwgarguluk erdi.] 257-3 [*Ol at* suwgarıĝsak erdi.] 257-13 [*Ol at* suwgarıĝlı erdi.] 261-22 [Er *at* suwgarımsındı.] 276-17 [*At* pürçeklendi.] 296-9 [*at* tut] 298-10 [*at* kudhruk sapıttı.] 318-15 [*at* közetküçi] 320-3 [*ol at* közetiĝlik ol.] 320-24 [közetmiŝ *at*] 321-4 [*at* közetĝü ogur] 322-17[*ol* manĝa *at* közetiŝdi.] 341-21[*men at* beklettim.] 352-13 [*at* kulakın yaprattı] 365-26 [*at* semridi]

DLT III / 9-9 [yaĝırlıĝ *at*] 10-12 [yagız *at*] 10-19 [*ol at* yarıŝtı] 15-21 [*at* yorıkı netek] 16-4 [yazuk *at*] 44-16 [yandık *at*] 48-7 [yabıtak *at*] 49-10 [yularlıĝ *at*] 49-18 [yazıĝlıĝ *at*] 50-19 [yazıĝlıĝ *at*] 72-12 [*ol* anıĝ birle *at* yarıŝdı] 83-24 [*at* yarandı] 101-21 [*olar* iki birbirge *at* yetrüŝdi] 114-8 [*at* yularlandı] 118-7 [*at* tut] 122-20 [boz *at*] 125-2 [boş *at*] 125-22 [tış *at*] 126-4 [koş *at*] 127-29 [tıĝ *at*] 134-21 [sil *at*] 140-14 [*at* köni] 144-5 [bu *at* anda yeĝ] 148-22 [taz *at*] 149-2 [taz *at* tafarçı bolmas] 152-11 [saŝ *at*] 160-12 [*at* yalı] 165-25 [*at* tuyaĝı] 174-14 [yoriga *at*] 176-1 [boymıl *at*] 181-11 [*at* turdı] 196-8 [*at* kanka beledi] 201-11 [*at* kudhgulandı] 210-19, 214-8 [bu *at* mı] 214-20 [bu *at* seninĝ mü] 217-11 [kuba *at*] 223-1 [karı *at*] 233-9 [kula *at*] 246-8 [*at* kuydı] 250-3 [*at* badım] 256-27 [*at* kudhrukı sapıdı] 258-4 [*at* suçıdı] 263-20 [*at* küridi] 266-5 [*at* boŝudı] 270-26 [*at* tüledi] 272-9 [*at* kalıdı] 278-12 [Kış yaygaru söwlenür/ Er *at* menin yawrayur/ İkler

yeme sawrıyur/ Et yin takı bekrışür] **279-9** [*at* suçıdı bukrıdı] **280-1** [*at* adhakı tikredi] **293-12** [*at* terledi] **297-20** [*at* suwladı] **301-7** [*at* kemledi] **302-18** [*at* kişnedi] **308-20** [*at* yaşladı] **335-6** [ol manğa *at* bağışladı] **339-3** [*at* kumukladı] **340-13** [*at* tezekledi] **343-2** [ol *at* yitikledi] **344-4** [manğa *at* bağışla] **344-16** [*at* bağışladı] **344-19** [*at* bağışlandı] **347-5** [ol manğa *at* bağışladı] **347-17** [*at* konakladı] **351-19** [*at* körpeledi] **362-13** [bu *at* manğa singüt bérđi] **387-13** [senğregü *at*] **391-16** [*at* möngđi] **420-17** [*at* sürçdi] **431-22** [ol *at* sekirtti] **438-17** [ol manğa *at* idhti]

a.+1 **DLT I / 173-13** [anınğ *atı* uzdı] **381-5** [yadhağ *atı* çaruk küçi azuk]

a.+1 **DLT II / 118-16** [tını yeme üçükti/ Eri *atı* içikti/ Işı? takı çülükti/ sözün anınğ kim tutar] **316-11** [Kelse uma tüşürgil tınsın anınğ arukluk/ Arpa saman yagutgil bulsın *atı* yarukluk]

a.+1 **DLT III / 210-20** [anınğ *atı*]

a.+ığ **DLT I / 304-3** [tonğuz *atı*ğ azığladı] **309-15** [özin ögnüp urıladı/ Yırak yériğ karıladı/ *Atı*ğ kemşip urıladı/Ufut bolup tüpü agdı] **441-8** [Kıkırıp *atı*ğ kemşelim/ Kalkan süngün çumşalım/ Kaynap yana yumşalım/ Katgı yagı yuwılsun] **472-12** [Kudruk katığ tügđümüz/ Tenğriğ öküş ögdümüz/ Kemşip *atı*ğ tegdimiz/ Aldap yana katçımız]

a.+ığ **DLT II / 20-22** [*atı*ğ yılan tikti.] **74-1** [ol *atı*ğ katardı] **78-7** [ol *atı*ğ kösürdi] **177-21** [ol *atı*ğ turgurdı] **180-12** [bu yük *atı*ğ çijtürdi] **251-10** [ol bu *atı*ğ kızlandı] **265-27** [ol bu *atı*ğ turuklandı] **300-8** [ol *atı*ğ suçıttı] **310-28** [ol *atı*ğ çılattı] **316-3** [ol *atı*ğ manğa yaguttı] **319-3** [ol *atı*ğ közetgen ol] **320-17** [ol *atı*ğ közetiğli erdi] **326-4** [ol *atı*ğ kuyuttı] **342-7** [ol *atı*ğ terletti] **348-28** [bu ot *atı*ğ kemletti] **352-18** [ol mening *atı*ğ yagıttı] **363-15** [bugday *atı*ğ kemletti]

a.+ığ **DLT III / 48-9** [ol *atı*ğ yabıtak münti] **68-16** [ol *atı*ğ manğa yakurdı] **114-11** [ol *atı*ğ yawuzlandı] **193-5** [ol *atı*ğ kaytardı] **198-13** [er *atı*ğ kızlandı] **247-5** [ol *atı*ğ badı] **268-2** [ol *atı*ğ kişedi] **284-14** [ol *atı*ğ sürsedi] **337-11** [ol *atı*ğ turukladı] **342-14** [ol *atı*ğ yagıttı] **346-23** [ol *atı*ğ çıbıkladı] **430-26** [*atı*ğ katırttı] **443-15** [ol *atı*ğ örkledi]

a.+ım **DLT I / 167-11** [üdhü barıp öküş éwdim/ Telim yorıp küçi kewdim/ *Atım* birle tegü ewdim/ meni körüp yini ağıdı]

a.+ım **DLT III / 228-15** [biligni irdedim/ Büküni udhurdum/ Özümni adhırdım/ Yalgıl *atım* yazlınur]

a.+ımız **DLT I / 328-4**

a.+ımnı **DLT II / 177-9** [Todhgurmadı ıtımnı/ Turgurgalır *atımnı*/ Sürdi
meninğ kutumnı/ Kaz takı kordayımı]

a.+ın **DLT I / 34-24** [kuş kanatın er *atın*] **199-27** [er *atın* açındı] **225-21** [ol *atın*
argardı] **227-4** [ol *atın* ewge içgerdi] **229-13** [anınğ *atın* argurttı] **267-7** [ol *atın* toprakka
agnattı] **307-17** [Tanğut süsin üşikledi/ Kişi ışın elikledi/ Erin *atın* belikledi/ Bulun bolıp
başı tıgdı] **316-3** [ol *atın* arpaladı] **367-24** [Tokış içre urıştıım/ Uluğ birle karıştıım/ Tüküz
atın yarıştıım/ Aydıım emdi al utar] **486-14** [Begler *atın* argurup/ Kadhgu anı turgurup/
Mengzi yüzi sargarıp/ Kürküm ağnar türtülür] **515-3** [bu er ol *atın* telim kalıtgan]

a.+ın **DLT II / 21-9** [ol *atın* çekdi] **140-19** [er *atın* tepindi] **149-10** [er *atın*
çapındı] **150-17** [er *atın* satındı] **181-20** [ol *atın* çektürdi] **198-19** [er *atın* turgurdi] **256-2**
[ol *atın* suwgarttı] **274-25** [Tıgraklanıp segirtti/ Erin *atın* yügürtti/ Bizni kamuğ anğıttı/
Andağ süge kim yeter] **328-5** [ol *atın* surçıttı] **330-23** [ol *atın* tigretti] **333-2** [ol *atın*
arıktın sekrittı] **333-15** [ol *atın* semrittı] **342-5** [ol *atın* terlettı] **344-4** [ol *atın* taglattı]
349-6 [alp er *atın* çermetti] **366-1**[er *atın* semretti]

a.+ın **DLT III / 177-12** [er *atın* yapıtak mündi] **183-20** [er *atın* kowdı] **261-17**
[ol *atın* kanadı] **273-18** [ol *atın* kanadı] **284-10** [ol *atın* satsadı] **293-13** [ol *atın* terledi]
294-16 [ol *atın* tağladı] **333-3** [er *atın* satıgsadı] **337-15** [ol *atın* çıbıkladı] **342-11** [ol *atın*
yagırladı] **352-18** [ol *atın* kamçıladı]

a.+ınğ **DLT III / 207-5** [*atınğ* ne tülüğ]

a.+ka **DLT I / 35-6** [*atka* ot bérgil] **53-24** [*atka* ogur aldım] **128-22** [bu *atka* ötki
bérdim] **363-17** [It çakırı *atka* tegir, at çakırı itka tegmes]

a.+ka **DLT II / 351-21** [ol *atka* aşbar yelpetti]

a.+laka **DLT I / 483-19** [Beçkem urup *atlaka*/ Uygurdakı tatlaka/ Ogrı
]yawuz itlaka/ Kuşlar kibi uçtıımız)

a.+nı **DLT I / 291-24** [ol bu *atnı* ağırlandı] **333-6** [çak ol *atnı* tutgıl]

a.+ın **DLT II / 3-15** [ol *atın* çıbık birle çapdı]

a.+ta **DLT I / 302-28** [er *atta* ulugsadı]

a.+tan **DLT I / 94-22** [bu *attan* öngin keldür]

a.+tın **DLT I / 74-19** [Kaça bardıng ay ogul/ Erding munda inç amul/ *Attın* emdi sen tönğül/ Kılding erse kılmağı] **164-3** [er *attın* kudhı uçdı] **175-8** [*attın* ıl] **176-17** [ol anı *attın* uçurdı]

a.+tın **DLT II / 13-2** [er *attın* tüşdi] **13-27** [er *attın* kişen seşdi] **78-25, 137-18**

a.+lar **DLT II / 92-15, 209-6, 213-16**

a.+lardın **Rylands 38/20b2=59:6** [sekirtmediñizler anıñ üze *ałlardın*]

a. **TİEM73 57v/5=03/200** [ay anlar kim kertgündilär säriñlär särişinlär *at* kişändä tutuñlar qorqunlar tanrıça bolğay kim silär qurtulğaylar silär]

a.+ı **TİEM73 233r/5=020/096** [ol kim körmädilär anı qaptum aldım bir awuç tupraq cabrā' il *aṭı* adağındın at(t)ım]

a.+lardın **TİEM73 39r/7=003/014** [altundın tağı kümüşdin tağı nişanlığ kılınmış *ałlardın* tağı tewä vä sıgır vä qoy vä kaçığdin tağı ekindin]

a.+lar **TİEM73 403v/6=059/006** (anlar üzä *ałlar* birlä (7) ap ymä tawälär birlä vālakin idi kömärlär)

TİEM73 447v/9=1 00/001 [ol gārätde yügrügli *ałlar* bilä ant solmağın]

5.3.1.2.3.4. atan: iğdiş edilmiş deve [DLT]

a. **DLT I / 75-23, 75-25** [*atan* yüki aş bolsa açka az körünür.]

5.3.1.2.3.5. bi: kısırak [DLT]

b. **DLT III / 88-20** [*bi* kısır boldı] **206-23, 310-14** [*bi* yelnedi]

5.3.1.2.3.6. boğ: yavru deve [TİEM73 (Ünlü, 2004: 48)]

b.+lar **TİEM73 241r/8=022/002** [yüklüg *boğlar* (9) yükini körgäy sen]

5.3.1.2.3.7. boğra/ buğra/ boğrağı: Her hayvanın aygırı, boğa, deve aygırı, erkek deve buğrası, pohur [KB(Arat, 2008: 2312), **DLT**, TİEM73 (Kök, 2004: 68)]

b. **KB 2312** yana alçı bolsa kızıl tilkü teg

titir *buğrası* teg kör öç sürse keg

b. **DLT I / 187-26** [ikki *bogra* igeşdi] **188-1** [ikki *bogra* igeşür otra kökegün yançılur] **420-19, 443-19** [*boğra* kirkini kirdi] **521-14** [bu *bogra* ol yük kötürgen]

b. **DLT II / 287-21** [ikki *bogra* igeşür, otra kökegün yançılur] **334-11** [*bogra* tışın çıkrattı]

b. **DLT III / 254-21** [*bogra* tışın igedi] **282-13** [*bogra* kökredi] **293-25** [*bogra* erig tizledi]

b.+lar **DLT II / 223-2** [*bogralar* kökreşdi]

b. **TİEM73 72v/3=004/117** [andın açın mägär tışilärkä oqımaslar du‘ä kılmalar mägär yäkkä *buğrağü*]

5.3.1.2.3.8. botu/ botuk/ butu: deve yavrusu, potuk [**KB** (Arat, 2008: 508, 756), **DLT**]

b. **KB 2710** bularda naruqı qalın bu qutu

bu üçke uğu bardaçı ol *butu*

KB 4400 tariğçi turur kör taqı bir qutu

kereklig kişiler turur bu *butu*

b. **DLT I / 120-19** [inğan inğrasa *botu* bozlar]

b.+nı **DLT II / 341-4** [ol *botunı* bozlattı]

b. **DLT III / 218-2**

5.3.1.2.3.9. boymul: boynunda beyazlık olan hayvan, moymul[**DLT**]

b. **DLT III / 176-1** [*boymul* at]

5.3.1.2.3.10. bögrül: bögrü ak olan hayvan. [**DLT**]

b. **DLT I / 481-17**

5.3.1.2.3.11. bulaq: haşarı at [**KB** (Arat, 2008: 634)]

b. **KB 3600** *bulak* semrise kör munar hem azar

iğisin çalar yirke andın tezer

5.3.1.2.3.12. çufga: çabuk gitmek isteyen bir postacının, yoldan alıp başkasını buluncaya değin binip gittiği at. [DLT]

ç. **DLT I / 424-25**

5.3.1.2.3.13.deve/ devey/ teve/ tevey/ tiwi/ tewe/ tewey/ téwi/ tewi/ tiwe/ tewä/ täwä:
deve [KB (Arat, 2008: 124), DLT, Rylands(Ata, 2004: 57, 138), TİEM73 (Kök, 2004: 35, 104, 110, 172, 173; Ünlü, 2004: 214, 220, 227, 260, 266, 273)]

t. **KB 206** burundukluğ ol söz *tiwe* burnı teg

barur kaçça yetse titir boynı teg

t. **DLT III / 139-8**

t. **DLT III / 342-3** [*tevey* tabanladı] **447-3** [*tevey* kurtladı]

t.+ge **DLT III / 314-27** [ol *teveyge* yük yükleğsek ol]

t.+sin **DLT II / 181-24** [ol anıñ *tewesin* çöktürdi]

DLT I / 31-20

t. **DLT II / 84-7** [ol *tewey* çökürdi] **195-25, 206-10** [*tewey* térgeşti] **217-17**
[*tewey* kamuğ tapraşdı] **255-16** [*tewey* kewşendi] **256-21**[*kewşengen tewey*] **351-2** [*tewey*
ot kewşeşdi]

t. **DLT III / 49-7** [yagırlığ *tewey*] **60-8** [*tewey* münüp koy ara yaşmas] **113-28**
[*tewey* yagırlandı] **136-25** [*tewey* komı] **140-2** [*tewey* köni] **168-4** [*tewey* bedük erse
mayakı bedük ermes] **186-7** [*tewey* bakırdı] **200-20** [*tewey* bogralandı] **225-7**

t.+sin **DLT II / 329-28** [er *teweysin* tepretti]

t.+ge **DLT III / 67-18** [ol *teweyge* yük yüdhürdi] **309-20** [ol *teweyge* yük
yükledi]

t. **DLT I / 389-16** [Ögür sürüğ koy *téwi* yundı bile/ Yumurlayu erkenin sütün
sagar] **499-5** [tabanlığ *téwi*]

t. **DLT I / 127-8** [yılan kendü ergisin bilmes *tewi* boynın egri tér] **385-3**
[bedük *tewi*] **485-23** [*tewi* emgi çurçur]

t. **DLT II / 21-14** [*tewi* çökdi] **75-9** [*tewi* yük kötürse kamıç yeme kötürür]
246-6 [*tewi* silkindi] 246-8 [*tewi* silkinse eşekke yük çıkar] **252-13** [*tewi* kewşendi]

t. **DLT III / 139-7, 277-12** [*tewi* taprıdı] **287-14** [*tewi* ot kewşedi]

t.+sin **DLT II / 338-8** [ol *tewisin* kewşetti]

t. **DLT III / 139-7**

t.+nğizlerni **Rylands 37/43b2=48:25** [mescid-i harāmdın, koyunğizlerni
tewenğizlerni, (3) yıgmış]

t. **TİEM73 39r/7=003/014** (altundın taçı kümüşdin taçı nişanlığ kılnmış
ağlardın taçı *tewä* vâ sığır vâ koy vâ kaçığdin taçı ekindin)

TİEM73 116r/7=007/040 (kök қапуғлары kirmäslär uştmahқа kirginçäkä
tegi ingän *tewä* yignä urdusı içinä)

t.+din **TİEM73 109v/6=006/144** [*tewädin* ekki uddın ekki aygıl ekki arkäkni
mü harām kıldı azu ekki tişini mü]

t. **TİEM73 178v/7=012/065** [arturğay miz bir *täwä* yüki tariğ ol ülgüläğü
olo āsān]

TİEM73 179v/1=012/072 [mäliknişuw içgü eğişini kim kälürsä anı
täwä yüki tariğ män ol tariğқа uğan män]

t.+lär **TİEM73 395v/8=056/055** [içigli tururlar usukmış *tewälär* (9) içär täg]

t. **TİEM73 390r/3=054/027** [biz ığğular miz ingän *täwä* sınamağ üçün
anlarқа köz tutğıl anlarқа (4) säringil]

TİEM73 441v/9=088/006 [(9) yok anlarқа aş mägär *täwä* tikänüdin]

t.+kä **TİEM73 441r/4=088/017** [(4) baқmazlar mu *täwäkä* nätäg yaratıldı]

t.+lär **TİEM73 436v/4=081/004** [kaçan *täwälär* mu' attal idılsa]

TİEM73 403v/7=059/006 [ap ymä *täwälär* birlä wäläkin idi kömärlär yalawaçını kiminiñ üzä tiläsä]

t.+läriñ **TİEM73 432v/5=077/033** [andağ qılı *täwäläriñ* sarığ sarığ]

5.3.1.2.3.14. él: at'ı anlatır bir isim. [DLT]

é. **DLT I / 48-29**

5.3.1.2.3.15. eşek/ eşgek/ eşyek/ äşäk/ äşgäk: eşek [DLT, Rylands (Ata, 2004: 150), TİEM73 (Kök, 2004: 30, 166, 192; Ünlü, 2004: 118, 233)]

e.+ke **DLT II / 246-9**(tewi silkinse *eşekke* yük çıkar)

e. **DLT I / 111-1,114-6**

e. **DLT I / 111-2, 114-6, 244-17** [tagar *eşyek* üze artıldı] **311-13** [*eşyek* anğıladı] **492-10** [*eşyek* ayur başım bolsa sundurida suw içgeymen]

e. **DLT III / 62-2** [*eşyek* yuwdı] **326-23** [*eşyek* tümiledi] **330-3** [*eşyek* tümiledi]

e. **KTRaylands 38/51b3=62:5** [kötürmediler anı, *eşek* teg [52a1] kötrür kitäblarnı, neme yawuz ol]

ä. **TİEM73 172r/l=011/106** [yana anlar kim qıtsuz boldılar ot içindä anlarqa anıñ içindä it ulımağı kişnämäki *äşäk* ağıрмаğı]

ä.+lär **TİEM73 196r/8=016/008** [yuntlar qatırlar *äşgäklär* münsä silär anı etig büzäk törütür anı kim bilmäs silär]

ä.+inkä **TİEM73 33v/l=002/259** [bağıl *äşgäkiñkä* qılığay miz seni bälğü kişilärkä]

ä. **TİEM73 300v/4=031/019** [ününüñni çinoq ünlärdä taplamançığraqı *äşgäk* üni turur]

ä. **TİEM73 409v/4=062/005** [anı *äşgäk* tæg yüdär kitäblarnı nemä yawuz ol]

5.3.1.2.3.16. fīl: fil [TİEM73 (Ünlü, 2004: 285)]

f. **TİEM73 448r/5** [bu *fīl* sūrəsi baş āyāt turur makkādā inmiş turur]

5.3.1.2.3.17. ıkılaç: asil, yüğrük at [DLT]

1. **DLT I / 139-4,139-6** [alp eriğ yawrıtma ıkılaç arkasın yagrıtmı]

1.+ım **DLT I / 139-16** [*ıkılaçım* erik boldı/ Erik bolgu yeri kördi/ Bulıt örüp kök örtüldi/ Tuman türüp tolı yagdı]

5.3.1.2.3.18. ıngan/ıngen/ıngän: dişi deve [DLT, TİEM73 (Kök, 2204: 110, 114, 162; Ünlü, 2004: 214)]

1. **DLT I / 120-17, 120-18** [*ıngän* ıngırasa botu bozlar] **289-19** [*ıngän* ıngırandı]

i. **TİEM73 391r/3=054/027** [*ıngän* täwä sınamaq üçün anlarğa köz tutğıl]

5.3.1.2.3.19. ıgış: harınlaşan, inatlaşan hayvan, at [DLT]

i. **DLT I / 122-8**

5.3.1.2.3.20. katır/ qatır: katır [KB (Arat, 2008: 900),DLT, TİEM73 (Kök, 2004: 192)]

k. **KB 5370** tirildi tümen miñg talu köp titir
yazıda qalın yond aqırda *qatır*

k. **DLT I / 364-10**

DLT III / 302-19 [*katır* kişnedi]

k.+lığ **DLT I / 495-16**

5.3.1.2.3.21. kewel: arapatı, küheylan [KB (Arat, 2008: 318, 780, 900, 964)]

k. **KB 4549** isizke qatılma selamet yorı
kılmıçığ köni tut *kewel* teg küri

KB 5369 *kewel* tazı büktel tağı arqunı

- aķur toldı tolmez bu suķluk ķanı
- KB 5803** aķun malı tirdiņ özün boldı bay
- kewel* mindiņ arķun yime tazı tay
- k.+din **KB 1428** yayılmaz yoriĝa *keweldin* tüşüp
- eķersiz yıĝaç mingü munluĝ bolup

5.3.1.2.3.22. kısır: kısır, doğurmayan insan veya dört ayaklı hayvan; kısırak. [DLT]

k. **DLT I / 236-3** [Yaşın atıp yanşadı/Tuman turup tuşnadı/ Adhgır *kısır* kişnedi/ Ögür alıp okraşur] **364-23, 364-24**

k. **DLT III / 88-20** [bi *kısır* boldı]

5.3.1.2.3.23. kısırak: kısırak. [DLT]

k. **DLT I, 203-23, 207-11**[Tegür meniņ sawımnı bilgelige ay/ Tınur kalı atatsa *kısırak* seni tay] **364-24, 474-3, 474-6** [kız birle küreşme, *kısırak* birle yarışma] **491-10** [kulnaçı *kısırak*] **500-2** [kulunluĝ *kısırak*]

k. **DLT II / 96-23** [adhgır *kısırak* birle sürüşdi]

k. **DLT III / 92-5** [*kısırak* kulnadı] **158-9** [Tegür meniņ sawımnı bilgelige ay/ Tınar kalı atatsa *kısırak* sıpı tay] **302-15** [*kısırak* kulnadı] **319-15** [*kısırak* kulnadı] **319-18** [*kısırak* kulunladı]

5.3.1.2.3.24. kolan/ ķulan: kolan, baĝırdak; yaban eşegi [KB (Arat, 2008: 134, 900), DLT, TİEM73 (Ünlü, 2004: 255)]

k. **DLT I / 214-16** [*Kolan* tükel komuttı/ Arkar sukak yumuttı/ Yaylaĝ taba emitti/ Tizik turup seĝrişür] **263-10** [Yigitleriĝ ışlatu/ Yıĝaç yemiş ırgatu/ *Kolan* keyik awlatu/ Bedhrem kılıp awnalım] **404-9, 415-2, 424-27** [kalın *kolan* çufgasız bolmas]

k. **DLT III / 122-15** [*kolan* kuduĝka tüşse kurbaka aygır bolur]

ķ. **KB 284** miņ erdem kerek bu cihan tutĝuķa

kör arslan kerek bu *ķulan* başĝuka

KB 5375 *ķulan* ya tağı tut tağı k k teke

tutup keld r rler sağa ay b ke

k.+lar **TİEM73 428v/9=074/050** [andağ ħalı anlar ya^ç n  k firl r  rkmiş *ķulanlar* tağ]

5.3.1.2.3.25. k ç t: g ç atı [**KB** (Arat, 2008: 187), **DLT**]

k. **KB 1704** *k ç t* teg bolur ħut t pi hem t zi

k n l ħođķısı ol anığ yıldızı

k. **DLT I / 357-11**

k. **DLT II / 76-1** [ol *k ç t* k ç rdi]

5.3.1.2.3.26. k l k: y k hayvanı [**KB** (Arat, 2008: 764), **DLT**, **TİEM73** (K k, 2004: 22;  nl , 2004: 138, 180)]

k. **KB 4441** yig  kedđu ming  at adđır s l k

bulardın  ıķar hem y d rg  *k l k*

k. **DLT I / 392-1**

k.+l r **TİEM73 24v/6=002/205** [*k l kl r* uruğını tağrı s wm s artađlıķ ħılsa]

k.l rdin **TİEM73 358r/1=043/012** [sil rk  kemedin *k l kl rdin* anı kim m n r sil r]

k.l rindin **TİEM73 318r/1 =035/028** [ķiřil rd  *k l kl rindin* yıllılardın t rl g t rl g (2) k nl ri andađoķ]

5.3.1.2.3.27. k ş k: deve [**TİEM73** (K k, 2004: 192)]

k. **TİEM73 196r/5=016/005** [yıllıların yarat(t)ı anı sil rk  anığ i ind  *k ş k* ol asığlar andın yey r sil r]

5.3.1.2.3.28. kulun: tay [**DLT**]

k. **DLT I / 215-9** [tolum anutsa *kulun* bulur, tolum unutsa bulun bolur] **404-8**

k. **DLT II / 90-11**[Yarağ bolup yaguşdı/ Er toklukun sögüşdi/ *Kulun* kapup kėtişdi/ Sürdi mening koyumu]

k. **DLT III / 92-3**

k.+luğ **DLT I / 500-2** [*kulunluğ* kısarak]

5.3.1.2.3.29. özlük: hususi, hususi at [DLT]

ö. **DLT III / 438-13**

5.3.1.2.3.30. sıp: iki yaşına girmiş olan tay [DLT]

s. **DLT I / 319-7**

s.+1 **DLT I / 207-11** [Tegür mening sawımnı bilgelige ay/ Tınur kalı atatsa kısarak seni tay]

s.+1 **DLT III / 158-9** [Tegür mening sawımı bilgelége ay/ Tınar kalı atatsa kısarak *sıpı* tay]

5.3.1.2.3.31. şutur: deve [Hikmet (Azmun, 1994: 142)]

ş.+layın **Hikmet XII- 24b/3** [nefs-i şeytān es̄ir kıldı ādam oğlın/
şuturlayın bağlap aldı iki qolın/ ne müşkildür öng u solnı bilmey yolın/ wā-dirīgā hasrat
birle bargum mına]

5.3.1.2.3.32. tay: tay [KB (Arat, 2008: 964), DLT]

t. **KB 5803** ajun malı tirdiñ özün boldı bay

kewel mindiñ arqun yime tazı *tay*

t. **DLT I / 206-20** [*tay* atattı] **206-25** [*tay* atatsa at tınur, ogul erdhse ata tınur] **207-11** [Tegür mening sawımnı bilgelige ay/ Tınur kalı atatsa kısarak seni *tay*] **313-5** [*tay* adhgırlandı]

t. **DLT III / 158-5, 158-9** [Tegür mening sawımı bilgelége ay/ Tınar kalı atatsa kısarak *sıpı tay*]

t.+ımı **DLT III / 71-20** [Ortak bolub bilişdi/Meniğ tawar satışdı/ Biste bile yaraşdı/Kizleb tutar *tayımı*]

5.3.1.2.3.33. tazi: tazi, Arap atı [**KB** (Arat, 2008: 900, 964)]

- t. **KB 5369** kewel *tazi* büktel tağı arğunı
ağur toldı tolmağ bu suğluğ qanı
- KB 5803** ajuñ malı tirdiñ özüñ boldı bay
kewel mindiñ arğun yime *tazi* tay

5.3.1.2.3.34. teküzlig: alını aqıtmağı at [**DLT**]

- t. **DLT I / 507-15** [at teküzligi ay bolmağ] **507-17**

5.3.1.2.3.35. tış: alını aqıtmağı gözü önüne varıp kulaklarına çıkmayan ve burnuna inmeyen ikisi ortası kalan at [**DLT**]

- t. **DLT III / 125-22**

5.3.1.2.3.36. titir: dişi deve [**KB** (Arat, 2008: 104, 124, 450,900), **DLT**]

- t. **KB 74** kökiş turna kökte ünün yañqular
tizilmiş *titir* teg uçar yilkürer
- KB 206** burunduğluğ ol söz tiwe burnı teg
barur qañça yetse *titir* boynı teg
- KB 2312** yana alçı bolsa kızıl tilkü teg
titir buğrası teg kör öç sürse keg
- KB 5370** tirildi tümen miñ talu köp *titir*
yazıda qalın yond aqırda qatır

- t. **DLT I / 361-20**

- t. **DLT III / 291-19** [*titir* bozladı]

5.3.1.2.3.37. torum: torum, deve yavrusu [DLT]

t. **DLT I / 396-20**

5.3.1.2.3.38. tosun: haşarı tay [KB (Arat, 2008: 1074), DLT]

t. **KB 6537** adaş koldaşımka sewüg can teg erdim
yağım boldı erse *tosun* teg suçıttım

t. **DLT II / 30-6** [*tosun* at köndi]

t. **DLT III / 429-3** [*Tosun* münüp segirtsün/ Esizligin amurtsun/ Itka keyik
kaytartsun/ Tutmuş sanı umnalım]

5.3.1.2.3.39. tugzağ: dönüşte geri alınmak üzere savaş zamanında askerin binmesi için
hakan tarafından verilen at [DLT]

t. **DLT I / 462-22**

5.3.1.2.3.40. ulaga: savaş atı [DLT]

u. **DLT III / 172-12** [Kodhgıl manğa akılık bolsun manğa ayağa/ Idhgıl meni
tokışka yüwgil manğa *ulaga*]

5.3.1.2.3.41. yağan/ yanğan/ yağan/ yängän: fil [KB (Arat, 2008: 524, 604), DLT, AH
(Arat, 1992: 79), **TİEM73** (Ünlü, 2004: 285)]

y. **KB 3391** oğul kız atası tü emgek körer
bela miñnet erse *yağan* teg yüder

y.+ça **KB 2817** kerekinde bulsa kişi öz muñı
yam erse *yağança* bolur ol teñi

KB 2820 kerek öğte bir yam *yağança* bolur
kamuğ neñke *yañzag* munu bu teñin

y.+ka **KB 3399** çibun boldı duşman *yağanka* beçük
ısırsa *yağanıg* suçıtur keç ök

y.+ıg̃ **KB 3399** çibun boldı duşman yañanğa beçük

ısrısa *yañanıg̃* suçitur keç ök

y. **DLT III / 295-19** [yañan çarladı] **376-18**

y.+lar **DLT II / 210-8** [yengenler çarlaşdı]

y. **AH 487** [*yağan* bolsa yüklüg özesinde zer]

y. **TİEM73 448r/7=105/001** [(7) körmaz mü sen nätäg kıldı idin *yängän* idiläri birlä]

5.3.1.2.3.42. yılkı/ yılkı: hayvan, hayvan sürüsü [**KB** (Arat, 2008: 132, 182, 244, 248, 250, 366, 382, 454, 546, 548, 572, 580, 726, 762, 792, 812, 818, 1084), **DLT, Rylands** (Ata, 2004: 15, 31, 50, 54, 55, 67, 92, 103, 114, 118, 134), **TİEM73** (Kök, 2004: 68, 74, 86, 100, 103, 124, 196, 197, 229; Ünlü, 2004: 52, 58, 76, 85, 122, 138, 144, 157, 175, 263, 265)]

y. **KB 266** aniña naru barça *yılkı* sanı

tilese munı tut tilese anı

KB 585 amulluq siliglik uquş kılkı ol

uquşsuz kişiler kamuğ *yılkı* ol

KB 962 ayıtmazda aşnu sözüg sözlese

köni sözledi kim ay *yılkı* tise

KB 985 yawa söz biligsiz tilindin çıkar

biligsiz kişig bilge *yılkı* atar

KB 989 yise toğsa yatsa bu *yılkı* turur

bu yılkı tidüküm bu kılkı turur

KB 1739 bu barça biligsiz kişi kılkı ol

biligsiz kişiler tükel *yılkı* ol

- KB 1845** kişi *yılkı* birle ağırtı bilig
bilig birle yalrıuğ kütürdi elig
- KB 1846** yorı *yılkı* bolma bilig bil uğuş
bilig birle sözle yorık tut tilig
- KB 2041** tili yalđan erniğ cefa kılkı ol
cefa kimde erse uş ol *yılkı* ol
- KB 2986** kişi emgeki bilmegüçi kişi
kişi tip atamağu *yılkı* tuşı
- KB 3165** biliglig uğuşluğ kişi ol kişi
anığda naru barça *yılkı* tuşı
- KB 3218** ikide naru barça *yılkı* sanı
tilese munı tut tilese anı
- KB 4196** şamuğ neğni kördüm öz ügrün yorır
kişi *yılkı* şuş şurt öz ügrin bilir
- KB 4635** kişi *yılkı* birle ağırtı bu ol
taduğa yaraşış yise ay oğul
- KB 4637** kişi kırş yaşıp öz tadu bilmese
tükel *yılkı* ol bu neçe sözlese
- KB 4639** başığda keçip er yorık tüzmeşe
köni sözlemiş boldı *yılkı* tise
- KB 4640** öç öğlek keçip bolmasa er büğü
kişi tip atamağu *yılkı* tigü
- KB 4772** ağığ süçig aşlar boğuz tatđı ol

- boğuz tatğı sürgen kişi *yılkı* ol
- KB 4821** tiriglik bulup er yawa kılsa öd
özin otқа attı uş ol *yılkı* ud
- KB 6611** bilig bil kişi bol bedütgil özün
ya *yılkı* atanğıl kişide yıra
- y.+da **KB 2975** kişi *yılkıda* mğa ermez ay beg
munı teñlese iş bolur ülgü teg
- y.+dın **KB 1843** biligin seçildi kişi *yılkıdın*
biligde bedükrek negü bar adın
- y.+larқа **KB 4439** munında basa ol bu igdişçiler
kamuğ *yılkılarқа* bular başçılar
- y.+nın **KB 2976** boğuz todrur aşnu kişi *yılkınuñ*
basa asğı kötrür bu yalñuқ anıñ

y. **DLT I / 21-2** [*yılkı* yutukdı] **91-22** [kişi alası içtin *yılkı* alası taştın] **241-23**
[*yılkı* arığ igleşdi] **257-13** [*yılkı* üdhlendi] **285-11** [*Yılkı* yazın atlanur/ Otlap anın etlenür/
Begler semüz atlanur/ Sewnüp ögür ısırsur] **330-2** [boş *yılkı*] **332-22**[tok *yılkı*] **412-11**
[tülek *yılkı*] **461-22** [başlağ *yılkı*] **481-4** [başgıl *yılkı*] **482-7**[targıl *yılkı*]

y. **DLT II / 96-2** [*yılkı* tuyağın tireşdi]

y. **DLT III / 34-12, 76-5** [*yılkı* yutıktı]**104-13** [*yılkı* yıdhlaşdı] **104-17** [kişi
sözleşü *yılkı* yıdhlaşu] **131-16** [köğ *yılkı*] **178-7** [tuyaglığ *yılkı*] **292-18** [*yılkı* bokladı]
300-19 [*yılkı* kögledi]

y.+m **DLT III / 90-4** [Uluğnı tilermen/ Tawarın yülermen/ Tilekni bularmen/
*Yılkı*m ağnar üplenür]

y.+la **Rylands 37/11a1=47:12** [*yılkı*la ve ot sıgıngu yer]

y.+lar **Rylands 28/52b3=7:179** [bu ögür *yılqılar* teg, kendü olar yolsuzraq]

Rylands 30/33b3=16:5 (*yılqılar*, törütti olarnı sizlerke)

Rylands 30/62b1=16:66 (bütünlükün sizke *yılqılar* içinde bekiştürmek ol)

Rylands 30/72b3=16:80 (*yılqılar* terilerindin ewler)

Rylands 34/18b1=36:71 (kudretimiz *yılqılar*, anlar anlarqa)

y.+lardın **Rylands 34/80b2=39:6** (indürdi sizke *yılqılardın* sekiz cüft)

Rylands 36/6b1=42:11 (kıldı sizke özleringizdin [6b1] cüftler, *yılqılardın* cüftler)

Rylands 36/40b3=43:12 (kemidin hem *yılqılardın* anı kim atlanur sizler)

y.+larnı **Rylands 35/68b3=40:79** (ol Tanrı kıldı sizke *yılqılarnı*)

y.+larnıñg **Rylands 26/81a1=4:119** (fermānlağay men oq olarqa kesgeyler *yılqılarnıñg*)

y.+larnıñızın **Rylands 31/50a2=20:54** (yēngler, otğarnıñlar *yılqılarnıñızın*)

y. **TIEM73 109r/3=006/139** [aydılar nā kim bu *yılqı* qarınları içindäki ärsä katıgsız māl ärkäklärimizkā]

y.+Iar **TIEM73 108v/9=006/138** [aydılar bu *yılqılar* ol tariğ yığılmış]

TIEM73 109r/1=006/138 [yemäs anı mägär ol kim tilär miz ayıqları birlä *yılqılar* harām kılındı uçaları *yılqılar*]

TIEM73 79r/8=005/001 [ay anlar kim kertgündilär tükäl kıılımlar baçıqlarnı hāläl kılındı silärkä silärkä tilsiz *yılqılar*]

TIEM73 200v/1=016/066 [bütünlükün kim silärkä turur *yılqılar* içindä körüş ol]

TİEM73 129r/8=007/179 [eşitmäslär anıñ birlä anlar *yılqılar* täg yoq kim olar yolsuzraqklar olar tururlar anlar]

TİEM73 201v/8=016/080 [äwlärimdin amruğu kıldı silärkä *yılqılar* tärilärimdin äwläär yünül turar silär anı]

TİEM73 72v/5=004/119 [küsätgäy ök män anlarğa färmänlağay oq män anlarğa tilgäylär yarğaylar käsğäylär ök *yılqılar* qulaqlarını färmänlağay oq män anlarğa]

y.+larnı **TİEM73 196r/5=016/005** [*yılqılarnı* yarat(t)ı anı silärkä anıñ içindä köşäk ol asığlar andın yeyür silär]

y.+lardın **TİEM73 109v/1=006/142** [ymä *yılqılardın* yük yüdügli yağım töşäk]

TİEM73 92r/3=005/095 92r/3=005/095 [*yılqılardın* hükm qılsun anıñ birlä ekki könilik idisi silärdin ärtüt boğazlağı tanrı ewiñä tegrü azu]

y.+Iarımızın **TİEM73 230v/4=020/054** [yeñläär otlatıñlar *yılqılarıñızın* bütünlükün anıñ içindä bälgülär ol bilig idiläriñä]

y.+lar **TİEM73 249v/9=023/021** [çın silärkä *yılqılar* içindä]

TİEM73 324v/1=036/071 [äliglärimiz *yılqılar* anlar anar ärklig tururlar]

TİEM73 271v/5=026/133 [art(t)urdu silärkä *yılqılar* oğlanlar]

TİEM73 373v/4=047/012 [nätäg kim yeyür *yılqılar* ot orun turur anlarğa]

TİEM73 264r/6=025/044 [sezñür mü sen çın üküşräkläri eşitürlär azu uqarlar ärmäslär mäğär *yılqılar* täg]

y.+lardın **TİEM73 318r/1=035/028** [kişilärdä kölüklärimdin *yılqılardın* türlüğ türlüğ]

TİEM73 353r/4=042/011 [ymä *yılqılardın* cüftläär yaratur silärkä anıñ içindä yoq anıñ mäñizlig närsä ol turur]

TİEM73 334r/9=039/006 [kıldı andın cüftini indürdi silärkä *yılqıların* säkkiz cüft yaratur silärni]

TİEM73 244v/5=022/028 [belgölüg künlär içindä anıñ üzä kim rüzî kıldı anlarğa tilsiz *yılqılardıñ* yenlär andın]

TİEM73 244r/5=022/034 [tilsiz *yılqılardıñ* tañrıñızlar bir tañrı turur anar boyun berinlär säwünç qutqılarkä]

y.+ları **TİEM73 303r/1=032/027** [bes ıkarur miz anıñ birlä äkinlär yär andın *yılqıları* taqı özläri körmäslär mü]

y.+larını **TİEM73 282v/7=028/023** [yıgarlar *yılqılarını* aydı nä ol işinlär aydılar içürmäz miz ançağa tegi yandurmağınça qoyçılar]

y.+larıñızğa **TİEM73 435r/6=080/032** [arığ silärkä taqı *yılqılarıñızğa*]

y.+larıñızğa **TİEM73 434r/5=079/033** [erinçü bolğu üçün silärkä ymä *yılqılarıñızğa*]

y.+larğa **TİEM73 265v/3=025/049** [ol näkkä yarat(t)ımız *yılqılarğa* üküş kişilärkä]

5.3.1.2.3.43. yoriğa: yürüyen (at) [**KB** (Arat, 2008: 318)]

y. **KB 1428** yayılmaz *yoriğa* keweldin tüşüp

eğersiz yıgaç mingü munğluğ bolup

5.3.1.2.3.44. yond/ yund/ yunt: at [**KB** (Arat, 2008: 900), **DLT**, **TİEM73** (Kök, 2004: 192)]

y. **KB 5370** tirildi tümen miñ talu köp titir

yazıda qalın *yond* aqırda qatır

y. **DLT I / 235-22** [*yund* kamuğ okraşdı] **292-9** [*yund* ögürlendi]

y. **DLT II / 153-7** [Sewünmegil *yund* ögür adhgır anın/ Altun kümüş bulnaban agı tawar]

y. **DLT III / 7-15, 7-17**[*yund* eti yıpar] **9-13** [*yunt* başın yularlap ...] **223-25** [*yund* kazısı yağ]

y.+1 **DLT I / 389-16** [Ögür sürüğ koy téwi *yundı* bile/Yumurlayu erkenin sütün sagar]

y.– yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

DLT I / 346-8

DLT III / 7-21, 7-22

y.+lar **TİEM73 196r/8=016/008** [*yuntlar* qatırlar äşgäklär münsä silär anı etig bázäk törütür anı kim bilmäs silär]

5.3.1.2.3.45. yügrük: yürük(at), hızlı koşan [**Rylands** (Ata, 2004: 100), **AH** (Arat, 1992: 77)]

y. **Rylands 34/59b3=38:31** [anınğ üze kēce üç ağaqın turğan (3) *yügrük* tãziler]

y. **AH 461** [qaza kelse *yügrük* yügürmez urup]

5.3.1.2.4. KÜMES HAYVANLARI

5.3.1.2.4.1. erkek takagu: horoz. [DLT]

DLT I / 111-11,447-2

5.3.1.2.4.2. kaz/ qaz/ qaq: kaz [KB(Arat, 2008: 102, 726, 900), DLT]

q. **KB 72** *qaz* ördek quğu qıl qalıqığ tudı

qaxılayu qaynar yoxaru qodı

k. **DLT I / 104-1** [*kaz* kopsa ördek köliğ igenür] **256-25** [iki *kaz* üçlendi] **487-9** [kalın *kaz* kulavuzsuz bolmas]

k. **DLT II / 177-11** [Todhgurmadı itımnı/ Turguralır atımnı/ Sürdi mening kutumrı/ *Kaz* takı kordayımı]

k. **DLT III / 128-31** [kaz kağ kuğ etti] **130-15** [kaz kak kuk etti] **149-5, 358-7** [kaz kağ etti]

k.+iğ **DLT II / 359-10** [ol *kazığ* menğletti]

DLT III / 332-10 [çagrı *kazığ* tarasladı]

k.+ga **DLT I / 254-21** [karga *kazga* ötgünse butı sınar]

k.+ka **DLT II / 181-6** [ol kuşuğ *kazka* çokturdı]

k.+layu **DLT I / 100-6** [Iwırık başı *kazlayu*/ Sağrak tolu közleyü/ Sakınç kudhı kizleyü/ Tün kün bile sewnelim]

5.3.1.2.4.3. ördek: ördek [**KB** (Arat, 2008: 102, 1050), **DLT**]

ö. **KB 72** kaz *ördek* kuğu kıl kalığığ tudı

kağılayu kaynar yokaru koğı

KB 6368 kuşuñ awlamasa bir *ördek* yas ol

ıtıñ koğsa awın yası bir as ol

ö. **DLT I / 103-23, 104-1**[kaz kopsa ördek köliğ igenür] **222-18** [Akturur közüm yolak/ Tüşlenür ördek yugak] **528-9** [Tengde bile körse meni ördek atar/ Kalwa körüp kaşgalakı suwka batar]

ö. **DLT II / 26-25** [ördek suwka çümdi]

ö. **DLT III / 17-10** [Akturur közüm yulak/ Tuş kılur *ördek* yugak] **391-10** [*ördek* kamaşka sinğdi]

5.3.1.2.4.4. takagu/ takuk/ taququ: tavuk [**DLT, TIEM73** (Ünlü, 2004: 282)]

t. **DLT I / 217-8** [takagu ürperdi] **447-1, 447-7** [yazıdaki süwlin edhergeli ewdeki *takagu* içginma]

t. **DLT III / 11-4** [Koldaş bile yaraşgıl karşıp edin üdürme/ Bek tut yawaş *takagu* süwlin yazın edirme]

t.+nı **DLT III / 97-14** [ol *takagunı* yolturdı]

t.– yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

DLT I / 346-11, 447-12

t. **DLT II / 286-20**

t. **DLT III / 114-22** [*takuk* yalığlandı]

t. **TİEM73 447v/5=099/006** [ol kün yanar kişilər *taķuķu* körgitgü üçün anlarını işlärini]

5.3.1.2.5. KURBAN HAYVANLARI

5.3.1.2.5.1. **boğuzlağı**: kurban [TİEM73 (Kök, 2004: 74, 86)]

b. **TİEM73 79v/2=005/002** [ap *boğuzlağı* boğzına nişan asılmış ap uğrağlılar ağırlıg ewkā tilärlär artuķluknı]

TİEM7392r/3=005/095 [yılkııldın hüküm kılsun anıñ birlä ekki könilik idisi silärdin ärtüt *boğazlağı* tañrı ewiñä tegrü azu]

TİEM7392r/8=005/097 [ağırlıg aynı *boğuzlağı* ärtüt boğuzda asıngular]

5.3.1.2.5.2. **ıdhuk**: kutlu ve mübarek olan; aslında sahibinin yaptığı bir adak için saklanarak yünü kırılmayan, sütü sağılmayan, yük vurulmayarak başı boş bırakılıp salıverilen her hayvana bu ad verilir.

ı. **DLT I / 65-13**

5.3.1.2.5.3. **ķurbān**: kurban [Rylands (Ata, 2004: 6, 22), TİEM73 (Kök, 2004: 21, 51)]

ķ. **Rylands 25/27a2=3:183** [bir *ķurbān*, yese anı ot aygıl çın-ok]

Rylands 27/37b3=5:27[iki oğlı haberini sezäça ançada *ķurbān* kıldılar]

Rylands 27/37b3=5:27 [*ķurbān* kıлмаķ [38a1] pezirleñdiler]

k. **TİEM73 23r/9=002/196** [ıdğu qurbāndın yūlimānlār başlarıñıznı tæg(g)inçäkä tegi ıdğu *qurbān* hālāl bolğu yärkä kim]

TİEM73 56r/l=003/183 [bir yalavaçqa ançaqa tegi kældürğinqä biziñkä bir *qurbān* yesä anı ot ayğıl]

q.+dın **TİEM73 23v/2=002/196** [ıdğu *qurbāndın* yūlimānlār başlarıñıznı tæg(g)inçäkä tegi ıdğu *qurbān* hālāl bolğu yärkä kim]

TİEM73 23r/9=002/196 [rūzādin yā taqı şadaqadın yā taqı *qurbāndın* qaçan qorqunçsuz bolsa silār kim mänfa‘ atlansa ziyārät birlä]

TİEM73 23v/3=002/196 [hac tapa negü kim āsān kālsä ıdğu *qurbāndın* yana kim bulmasa rūzā tutmaq üç]

5.3.1.2.5.4. nāzr : adak [**TİEM73** (Kök, 2004: 31, 37, 222)]

n. **TİEM73 35r/4=002/270** [yetürmäkdin azu *nāzr* qılsa silār bir *nāzrdin* bütünlükün tañrı bilir]

TİEM73 41v/l=003/035 [ıdım haqıqat üzä män *nāzr* qıldım saña anı]

TİEM73 224v/1=019/026 [ādāmīdin kimāsāni ayğıl män *nāzr* qıldım]

n.+dın **TİEM73 35r/4=002/270** [yetürmäkdin azu *nāzr* qılsa silār bir *nāzrdin* bütünlükün tañrı bilir]

5.3.1.2.5.5. tafnağū: kurban [**TİEM73** (Kök, 2004: 78)]

t. **TİEM73 83v/4=005/027** [oqıgıl anlar üzä ādām yalavaçnıñ ekki oğlanı sawı kertülüg birlä ançada *tafnağū* tapuğqıldılar tafnağū tapuğ bāzārlāndi olarda birisindin]

5.3.1.2.5.6.toqım/ tokum/ tugum: kesilecek hayvan [**KB** (Arat, 2008: 796), **DLT**]

t. **KB 4669** taqı bir qutu aşqa barmaz oqıp

kişig aşqa ünder *toqımlar* toqıp

t. **DLT I / 396-24, 472-26** [*tokum* yüzüp kudrukta biçek sıma]

t. **DLT II / 147-17** [*tokum* tokundi]

t. **DLT III / 59-21**[er *tugum* yüzdi]

5.3.1.2.5.7. yağış: İslamiyetten önce Türklerin adak için, yahut Tanrılara yakınlık elde etmek için putlara kesilen kurban. [DLT]

y. **DLT III / 10-22**

5.3.1.2.6. DİĞER EVCİL HAYVANLAR

5.3.1.2.6.1. barak: çok tüylü köpek [DLT]

b. **DLT I / 377-24**

5.3.1.2.6.2. çetük: kedi(Oğuzca). Bk.: **muş** [DLT]

ç. **DLT I / 388-11**

ç. **DLT III / 127-6**

5.3.1.2.6.3. ân'âm: koyun, keçi, deve, sığır gibi hayvanlar [TİEM73 (Kök, 2004: 89)]

ä **TİEM73 95v/l=006** [*ân 'âm sūrāsi mākkādā inmiş turur yüz tağı altmış altı āyāt turur*]

5.3.1.2.6.4. it/ it: it, köpek [KB (Arat, 2008: 414, 608, 624, 634, 802, 900, 974, 1022, 1050), DLT, Hikmet (Azmun, 1994: 130, 142), Rylands (Ata, 2004: 20, 176), TİEM73 (Kök, 2004: 123, 166 212, 213)]

1. **KB 2047** kör arslan bolu birse itka başı

bu *it* barça arslan bolur öz tuşı

KB 2048 kalı bolsa arslanğa *it* başçısı

ol arslan bolur barça *it* sağışı

KB 6194 kimi koğtı erse ay ersig urı

kerek bolsunı *it* kerek kök böri

- KB 6364** ay ilig bu üç ara semzi yawuz
biri *it* biri kuş birisi et öz
- KB 6366** yolın kısmasa kuş mejin edlemez
semiz bolsa *it* tok awın awlamaz
- i.+ıñ **KB 6368** kuşuñ awlamasa bir ördek yas ol
*it*ñ koğsa awın yası bir as ol
- i.+ka **KB 2047** kör arslan bolu birse *itka* başı
bu *it* barça arslan bolur öz tuşı
- i. **KB 3526** bayat men tigüçi kişide haşı
ajun koldı bardı ol *it* saķışı
- KB 3601** tükel awçı *it* teg et özke baķın
semiz bolsa bilmez içisi haķın
- KB 4711** kanı ol otun *it* bu dünya bulup
yaşıl kökke söndi kara kuş münüp
- i.+i **KB 5869** muñar eymenür men ay ilig kutı
yoñađlı yoñasa bu yalñuķ *iti*
- i.+tiñ **KB 5379** uçarığ uçurmaz seniñ kuşların
yorırığ yoritmaz kör esriñ *ittiñ*
- i.+ler **KB 3422** bōrimü bolur körgil itte kayar
uğula işitse miñ *itler* üni
- i.+te **KB 3422** bōrimü bolur körgil *itte* kayar
uğula işitse miñ *itler* üni

1. **DLT I / 35-11, 156-25** [ısrırgan *it*] **157-13** [bu *it* ol keyikni edhergen] **164-20** [*it* ürdi] **178-9** [*it* ısırdı] **294-26** [*it* enüklendi] **308-7** [*it* enükleği] **336-24** [kul yağı, *it* böri] **346-12, 363-17** [*it* çakırı atka tegir, at çakırı itka tegmes] **365-23, 375-7** [kudhuğda suw bar *it* burnı tegmes]

1. **DLT II / 8-8** [*it* kerdı] **10-19** [*it* keyikni basdı] **16-2** [*it* keyikni kowdı] **73-13** [ol ağnar *it* tütürdi] **73-16** [*it* tüttürdi] **84-25** [er oğlu munğadhmas, *it* oğlu külermes] **221-26** [*it* kamuğ tumlıgdın kıstaşdı] **292-1** [*it* keyik tuttı] **298-4** [*it* kişige çapıttı] **298-11** [*it* kudhruk sapıttı] **305-15** [*it* keyikni tezitti]

1. **DLT III / 23-2** [Yakın yaguk körmedhip nenğni ködhür/ Kadhaş taba *it* kibi kiñgru bakar] **70-5** [*it* keyikke yapışdı] **73-2** [*it* tışı yirişdı] **214-9** [bu *it* mı] **232-14** [kuş balası kusınçığ, *it* balası oxşançığ] **255-24** [yazıda böri ulısa ewde *it* bağırtısur] **262-17** [*it* sırdı] **291-11** [*it* eriğ butladı] **324-10** [*it* karaladı] **353-9** [*it* keyikni sürkiledi] **404-14** [*it* çanğıladı] **405-5** [*it* sınığladı]

1.+iğ **DLT I / 156-1** [bu keyik ol *itiğ* tagka ağıtgan] **228-6** [ol *itiğ* keyikge üşgürdi]

1.+iğ **DLT II / 7-18** [er *itiğ* sürdi]

1.+iğ **DLT III / 294-2** [ol *itiğ* taşladı] **300-13** [ol *itiğ* kesledi] **410-9** [er *itiğ* salıñguladı]

1.+ım **DLT II / 24-3** [*Itım* tutup kudhı çaldı/ Anıñ Tüsin kıra yoldı/ Başım alıp kudhı saldı/ Boguz alıp tükel bogdı]

1.+ımnı **DLT II / 177-8** [Todhgurmadı *itımnı*/ Turgurgalır atımnı/ Sürdi meniñ kutumrı/ Kaz takı kordayımı]

1.+ın **DLT I / 156-9** [bu er ol *itın* ulıtgan]

1.+ın **DLT II / 305-9** [ol *itın* keritti]

1.+ka **DLT I / 116-4** [*itka* uwut atsa oldanğ yemes] **363-17** [it çakırı atka tegir, at çakırı *itka* tegmes]

1.+ka **DLT III / 429-5** [Tosun münüp segirtsün/ Esizligin amurtsun/ *Itka* keyik kaytartsun/ Tutmış sanı umnalım]

1.+laka **DLT I / 483-21** [Beçkem urup atlaka/ Uygurdaki tatlaka/ Ogrı yawuz *ıtlaka*/ Kuşlar kibi uçtımız⁹

1.+lığ **DLT I / 98-2** [*ıtlığ ew*]

1. –yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

1. **DLT I / 346-12.**

i. **Hikmet V- 100a/1** [élligimde érmen Didim fi‘lim za‘if/ kıan tókmedim közlerimden bağırim ézip/ nefsim için yörer érdim *it dék kézip/ zātı uluğ h‘ācem sıgnıp kéldim sanga*]

i. **Hikmet XII-24b/2** [dünyā necis tālīb bolup *it ték yördüm/ istep anı arkasından tün kün kıowdum/ emrin tutmay haq yolıga közüm yumdum/ kıayda baray eyā dōstlar ni’tgüm mına*]

i. **Rylands 28/50b1=7:176** [anınğ menğzeki *it menğzeki teg, eger kötü[r]se sen*]

Rylands 27/18a2=5:4 [arığlar, ol kim öğrettiñiz awlağı *it kıuşlardın*]

1. **TİEM73 129r/2=007/176** [*it mänizlig äğär yükläsä sän anıñ üzä til tartar azu kıoğsa anı til çıkıarur*]

TİEM73 172r/l=011/106 [yana anlar kim kıutsuz boldılar ot içinde anlarğa anıñ içinde *it ulumağı kışnämäki äşäk ağıрмаğı*]

1.+1 **TİEM73 215v/6=018/018** [sol yaruğa anlarıñ *ıtı yağıglı ekki kıarışını äşikdä äğär köz kāmışmäsä sän*]

1.+ları **TİEM73 216r/7=018/022** [törtinçläri olarıñ *ıtları taqı ayurlar beş altınçları olarıñ ıtları sezikin*]

TİEM73 216r/7=018/022 [törtinçläri olarıñ *ıtları taqı ayurlar beş altınçları olarıñ ıtları sezikin*]

TİEM73 216r/8=018/022 [örtüglügni ayurlar beş yet(t)i säksinçläri olarnıñ *ıtları* turur]

5.3.1.2.6.5. iktü: ekti, elde beslenen hayvan. [DLT]

i. **DLT I / 114-10**

5.3.1.2.6.6. kañçık: dişi köpek [DLT]

k. **DLT I / 188-13** [kañçık ilişdi] **475-23**

5.3.1.2.6.7. köpek: köpek [KB (Arat, 2008: 1082)]

k. **KB 6601** çadan teg tikerler çibun teg sorarlar

köpek teg ürerler qayusın urayı

5.3.1.2.6.8. körpe: körpe, mevsimi geçtikten sonra çıkan şey; zamanından sonra doğan yeni hayvan [DLT]

k. **DLT I / 415-18**

5.3.1.2.6.9. küvük/ küwük: erkek kedi. [DLT]

k. **DLT III / 165-5**

k. **DLT I / 391-26**

5.3.1.2.6.10. mayguk: paytak kimse; top tırnaklı hayvanlardan tüyleri kısa olan [DLT]

m. **DLT III / 175-17**

5.3.1.2.6.11. muş: kedi [DLT]

m. **DLT I / 438-14** [öldeçi sıçgan muş taşakı kaşar]

m. **DLT II / 14-18** [*muş* oğlı muyavu togar] **105-24** [*muş* yakrıka tegişmes, ayur kişi nenği yaraşmas]

m. **DLT III / 127-6, 165-5, 267-19** [öldeçi sıçgan *muş* taşakın kaşır]

5.3.1.2.6.12. ögür: koyun, geyik, bağırtlak kuşu, deve, cariyeye gibi şeylerin toplu bir halde bulunması, bunların sürüsü, bölük [DLT]

ö. **DLT I / 54-12, 236-4** [Yaşın atıp yaşnadı/ Tuman turup tuşnadı/ Adhgır kısır kişnedi/ *Ögür* alıp okraşur] **285-14** [Yılık yazın atlanur/ Otlap anın etlenür/ Begler semüz atlanur/ Sewnüp *ögür* ısışur] **389-16** [*Ögür* sürüğ koy téwi yundı bile/ Yumurlayu erkenin sütün sagar]

ö. **DLT II / 153-7** [Sewünmwgil yund *ögür* adhgır anın/ Altun kümüş bulnaban agı tawar]

ö. **DLT III / 6-3** [Kuş kurt kamuğ tirildi/ Erkek tışı térildi/ *Ögür* alıp tarıldı/ Yınka yana kirküsüz]

5.3.1.2.6.13. ök: orta yaşı bulup büyümüş hayvan [**DLT**]

ö. **DLT I / 48-16**

5.3.1.2.6.14. ölügsä: murdar, leş, kesilmeden ölen hayvan [**TİEM73** (Kök, 2004: 201)]

ö.+ni **TİEM73 204v/7=016/115** [bütünlükün harâm kıldı silär üzä *ölügsäni* ıannı toñuz etini]

5.3.1.2.6.15. sil: az yem yiyen hayvan [**DLT**]

s. **DLT III / 134-19, 134-21**

5.3.1.2.6.16. sokar: boynuzsuz hayvan [**DLT**]

s. **DLT I / 411-10**

5.3.1.2.6.17. sürüğ/ sürüğ: sürü [**KB** (Arat, 2008: 748), **DLT**]

s. **KB 4353** bular ol *sürüğ* qoyqa erkeç sanı

qoyuğ başlasa sürse yolça köni

s. **DLT I / 389-11, 389-16** [*Ögür* sürüğ koy téwi yundı bile/ Yumurlayu erkenin sütün sagar]

s. **DLT III / 102-19** [Koçnğar teke seşildi/ Sağlık *sürüğ* koşuldı/ Sütler kamiğ yuşuldı/ Oğlak kuzı yamraşur]

5.3.1.2.6.18. taygan: tazı, av köpeği [**DLT**]

t. **DLT I / 421-18** [Çağrı alıp arkun münüp arkar yeter/ Awlar keyik *taygan* ıdhip tilkü tutar]

t. **DLT II / 15-23** [*taygan* yügürgenni tilkü sewmes] 343-17 [Çağrı bérip kuşlatu/*Taygan* ıdhip tışlatu/ Tilki tonğuz taşlatu/Erdem bile öglelim]

t. **DLT III / 174-20, 175-1**[*Taygan* yügrügin tilkü sewmes]

5.3.1.2.6.19. täpräniqlik: hayvan, canlı [TİEM73 (Kök, 2004: 128)]

t.+lärnij **TİEM73 133r/8=008/022** [*täpräniqliklärniñ* şärräki tañrı üskindä üzlär ol ağınlar ol anlar kim ögüt uqmaslar]

5.3.1.2.6.20. tışı: dişi; her hayvanın dişisi [DLT]

t. **DLT I / 396-21** [*tışı* torum] **400-15** [*tışı* tadhun] **447-3** [*tışı* takagu] **529-8** [Senden kaçır sundılaç/ Mende tiner kargılaç/ Tatlığ öter sanduvaç/ Erkek *tışı* uçruşur]

t. **DLT III / 6-2** [Kuş kurt kamuğ tirildi/ Erkek *tışı* téridi/ Ögür alıp tarıldı/ Yınka yana kirküsüz] **178-17** [Senden kaçır sundılaç/ Mende tinar kargılaç/ Tatlığ öter sanduvaç/ Erkek *tışı* uçruşur] **224-18, 229-2** [*tışı* tüge]

5.3.1.2.6.21. tişi: dişi, her hayvanın dişisi; kadın. *Bk: Düzelt: tışı.* [DLT]

5.3.1.2.6.22. üterçi: av için kullanılan hayvan, köpek vs. [Rylands (Ata, 2004: 20)]

ü.+ler **Rylands 27/18a3=5:4** [*üterçiler* ögretür siz olarğa, andın kim ögretti sizke Tañrı]

5.3.1.3. SÜRÜNGENLER

5.3.1.3.1. alavan: timsah [DLT]

a. **DLT I / 140-1**

5.3.1.3.2. boynak: yılanı ağı veren keler [DLT]

b. **DLT III / 175-15**

5.3.1.3.3. keler: keler, kertenkelelerin genel adı [DLT]

k. **DLT I / 364-27**

5.3.1.3.4. keslinçü: sarı keler [DLT]

k. **DLT III / 242-24**

5.3.1.3.5. nek: timsah [DLT]

n. **DLT III / 155-26**

n.-yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri, timsah yılı.

DLT I / 346-6

DLT III / 156-1, 156-4

5.3.1.3.6. ujangğ: kaya keleri [DLT]

u. **DLT I / 116-10**

5.3.1.3.7. yılan: yılan [KB (Arat, 2008: 298, 330, 804, 906, 970, 1052, 1076), DLT, AH (Arat, 1992: 57), Rylands (Ata, 2004: 66, 76), TIEM73 (Kök, 2004: 117, 227; Ünlü, 2004: 90, 101)]

y. **KB 1297** isiz işke yakma saña kılğa kor

isizlik *yılan* ol sini tikge kör

KB 4715 kıanı ol tayakı *yılan* bolğuçı

teñiz yarılıp ötrü yorıp keçgüçi

KB 5421 tünek ol bu dünya içi oq *yılan*

muni koç yaruk çin ajunğa ulan

KB 5842 et öz ölgü ahır yigey kurt *yılan*

ökünçte adın yoq çıkıp barsa can

KB 5844 et öz semrir erse *yılan* kurt anuq

özünj sewnür erse keçigli konuq

KB 6559 *yılan* kurt koñuz yimi öz igdileyü

bu ni' met bile men negüke igıdım

y.+ı **KB 6379** yana aydı ilig bu dünya içi

yılanı çadanı telim tıgüçi

y.+ka **KB 1515** qarındın çıkardıñ qarınka kirür

şekerdin igıdıtıñ *yılanka* birür

y. **DLT I / 127-7** [*yılan* kendü ergisin bilmes tewi boynın egri tér] **228-10**(*yılan* üşgürdi]

y. **DLT II, 18-15** [anı *yılan* sokdı] **20-22** [atığ *yılan* tikdi] **275-9** [*yılan* çokmaklandı] **279-20** [*yılan* çokmaklandı]

y. **DLT III / 29-26** [ok *yılan*] **39-26** [*yılan* yarpuzdın kaçır, kança barsa yarpuz utru kelür]

y.+lar **DLT III / 367-9** [Sende kopar çadhanlar/ Kudhgu siñek *yılanlar*/ Dük miñg kayu temenler/ Kudhruk tikip yügrüşür]

y.-yılı: Türklerin on ikili yıllarından biri.

DLT I / 346-7

DLT III / 30-1[*yılan* yılı]

y. **AH 213** [*yılan* teg bu ajun yılan oğlağı]

AH 213 [*yılan* teg bu ajun yılan oğlağı]

AH 215 [*yılan* yumşak erken yawuz fı' l iter]

y. **Rylands 32/21b1=28:31** [kaçan kördi erse anı ırğanur ançaqlı *yılan* teg]

Rylands 31/41a3=20:20 [ançada ol *yılan* boldı yügrügli]

y. **TİEM73 122r/9=007/107** [kâmişti tayağını ol ançada ol bādük *yılan* bālgülüg]

TİEM73 229r/7=020/020 [ançada oğ ol *yılan* boldı yügrür]

y. **TİEM73 274r/4=027/010** [kördi ärsä anı täpränür andağ qalı ol *yılan* täg äwrüldi]

TİEM73 283v/4=028/031 [*yılan* täg äwrüldi arqa berip qaya baqmadı]

5.3.1.4. BÖCEKLER

5.3.1.4.1. **bi:** “böy” denen böcek [DLT]

b. **DLT III / 206-24**

5.3.1.4.2. **bit:** bit [DLT]

b. **DLT III / 291-16** [er *bit* bitledi]

b.+i **DLT I / 320-4** [tarıǵ *biti*]

5.3.1.4.3. **bög/ böy:** bir çeşit örümcek, bög [DLT]

b. **DLT III / 131-1, 141-7**

b. **DLT III / 141-7, 206-24**

5.3.1.4.4. **bürge:** pire [DLT]

b. **DLT I / 427-22**

5.3.1.4.5. **çadan/ çadhan:** çıyan, akrep [KB (Arat, 2008: 112, 828, 1052, 1082), DLT]

ç. **KB 140** kör arslan bile qoşnı buǵday başı

basa ülgü boldı *çadan* ya işi

KB 4889 yana kördi ülker sawılmış başı

toǵardın *çadan* qopmış örlep tuşı

KB 6601 *çadan* teg tikerler çibun teg sorarlar

köpek teg ürerler qayusın urayı

KB 6379 yana aydı ilig bu dünya içi

yılanı *çadani* telim tikgüçi

ç. **DLT I / 409-28**

ç.+lar **DLT III / 367-8** [Sende kopar *çadhanlar*/Kudhgu sinğek yılanlar/ Dük minğ kayu temenler/ Kudhruk tikip yügrüşür]

5.3.1.4.6. çekürge/ çäkürgä/ çäkürtgä: çekirge [**DLT, Rylands** (Ata, 2004: 27), **TİEM73** (Kök, 2004: 118; Ünlü, 2004: 213)]

ç. **DLT I / 490-4, 490-8** [*çekürge* tek sü]

ç. **Rylands 28/15a2=7:133** [ıdtımız olar üze aqar suwnı, (2) çekürgeni, yağağ *çekürge* hem baqalar]

ç.+ni **Rylands 28/15a2=7:133** [ıdtımız olar üze aqar suwnı, (2) *çekürgeni*, yağağ *çekürge* hem baqalar]

ç. **TİEM73 123v/7=007/133** [anlar üzä qanathığ *çäkürgä* taqı yağağ *çäkürgä* taqı baqalar (8) taqı qanlar bälgülüglär]

ç. **TİEM73 389r/8=054/007** [gürlardın andağ qalı kim anlar *çäkürtgä* tağ yazılmış]

5.3.1.4.7. çumalı: karınca [**DLT**]

ç. **DLT I / 448-12**

5.3.1.4.8. kamicak: “kurbağa yavrusu” da denen su böceği. [**DLT**]

k. **DLT I / 487-24**

5.3.1.4.9. karınça/ karınçak/ qarınçqa: karınca [**DLT, TİEM73** (Ünlü, 2004: 91)]

k. **DLT I / 501-25**

DLT III / 375-13

k. **DLT I / 501-25**

k. **TİEM73 275v/5=027/018** [ğarınçğalar ғolıña aydı bir *ğarınçğa* ay ғarınçğalar kirinlär]

k.+lar **TİEM73 275v/5=027/018** [*ğarınçğalar* ғolıña aydı bir ғarınçğa ay ғarınçğalar kirinlär]

5.3.1.4.10. katkı(a?)ç: çıyana benzer bir böcek [DLT]

k. **DLT I / 455-10**

5.3.1.4.11. kene: kene [Rylands (Ata, 2004: 84)]

k. **Rylands 33/36a3=34:14** [ölümi üze meger ol bir yer ғurt kenesi, yèyür]

5.3.1.4.12. komşuy: kanla dolmuş kene [DLT]

k. **DLT III / 241-9**

5.3.1.4.13. ғoñuz/ koñuz: böcek [KB (Arat, 2008: 1076), DLT]

ğ. **KB 6559** yılan ғurt *ğoñuz* yimi öz igdileyü

bu ni^c met bile men negüke igidtim

k. **DLT III / 363-17**

5.3.1.4.14. kurt/ ғurt: kurt, solucan [KB (Arat, 2008: 726, 970, 1076), DLT, Hikmet (Azmun, 1994: 127), TİEM73 (Ünlü, 2004: 132)]

ğ. **KB 4196** ғamuğ neñi kördüm öz ügrün yorır

kişi yılkı ғuş *ğurt* öz ügrin bilir

KB 5842 et öz ölgü ağır yigey *ğurt* yılan

ökünçte adın yoğ çıkıp barsa can

KB 5844 et öz semrir erse yılan *ğurt* anuğ

özün sewnür erse keçigli ғonuğ

KB 6559 yılan *ğurt* ғonuz yimi öz igdileyü

bu ni' met bile men negüke igıdım

k. **DLT I / 342-16**

k. **DLT III / 6-1** [Kuş *kurt* kamuğ tirildi/ Erkek tışı téridi/ Ögür alıp tarıldı/
Yınka yana kirküsüz]

k. **Hikmet III -94a** [yaşım yetti yigirmige ötdim maķām/ bihamdı'llāh pīr
hızmatın kıldım tamām/ dünyedeki *ķurt* u ķuşlar kıldı salām/ ol sebebdén haķķa yawuķ
boldum mına]

k.+1 **TİEM73 312r/4-034/014** [anlarķa anıı ölmāki üzā māgār yār *ķurtı* yer
sülāymān tayaķını kaçan tüşdi]

5.3.1.4.15. kusgaç: küçük, kara bir hayvancık; insanı ısırır [DLT]

k. **DLT I / 455-13**

5.3.1.4.16. küye: güve [DLT]

k. **DLT III / 170-9**

5.3.1.4.17. küzküni: bok böceği cinsinden bir böcektir; geceleri ses vererek uçar; ateş
böceği [DLT]

k. **DLT I / 493-4**

5.3.1.4.18. örümçek/ örümçük: örümcek [DLT, TİEM73 (Ünlü, 2004: 109)]

ö. **DLT I / 152-19**

ö. **TİEM73 291r/4=029/041** [taırıda açın (4) dostlar *örümçük* mānzāki tāg
tut(t)ı äwni]

ö. **TİEM73 291r/5=029/041** [äwlärdä käwräkrāki (5) *örümçük* yuwası turur
āgār bilür ärsälär]

5.3.1.4.19. sakırku: kene, sakırğa [DLT]

s. **DLT I / 489-22**

5.3.1.4.20. sarıçga/ sırıçka: çekirge [DLT]

s. **DLT I / 489-7**

5.3.1.4.21. sunzi: pire soyundan bir hayvan (bit olmalı) [DLT]

s. **DLT I / 422-21**

5.3.1.4.22. şuti: kırkayak, örümcek, çıyan gibi bir böcek [DLT]

ş. **DLT III / 218-13**

5.3.1.4.23. tariğ biti: tahıla düşen ufak hayvancık [DLT]

t. **DLT I / 320-5**

5.3.1.4.24. yadağ çekürge: haşere [Rylands (Ata, 2004:27), TİEM73 (Kök, 2004: 118)]

y. **Rylands 28/15a2=7:133 28/15a2=7:133** [ıdtımız olar üze açar suwnı, (2) çekürgeni, *yadağ çekürge* hem baqalar]

y. **TİEM73 123v/7=007/133** [anlar üze qanathıg çäkürgä taqı *yadağ çäkürgä* taqı baqalar (8) taqı qanlar bälgülüglär]

5.3.1.4.25. zanbı: gece öten çekirgeye benzer bir böcek; orak kuşu [DLT]

z. **DLT III / 441-13**

5.3.2. UÇAN HAYVANLAR

5.3.2.1. YIRTICI KUŞLAR

5.3.2.1.1. çaflı: şahin [DLT]

ç. **DLT I / 431-4**

5.3.2.1.2. çağrı: doğan kuşu; çakır kuşu. [KB (Arat, 2008: 708), DLT]

ç. **KB 4068** qayusı manç beg qayu *çağrı* beg

qayusı tigin beg qayu çawlı beg

ç. **DLT I / 421-8,421-17** [*Çagrı* alıp arkun münüp arkar yeter / Awlar keyik taygan ıdhıp tilkü tutar]

ç. **DLT II / 343-16** [*Çagrı* bérip kuşlatu/ Taygan ıdhıp tışlatu/ Tilki tonguz taşlatu/ Erdem bile öglelim]

ç. **DLT III / 332-10** [*çagrı* kazığ tarasladı]

5.3.2.1.3. çibek karguy/ karkuy/ kırguy/ kıruy: delice doğan, moymul, atmacaya benzer bir kuş [DLT]

ç. **DLT I / 388-9**

DLT III / 241-18

5.3.2.1.4. él kuş: kartala benzeyen alacalı bir kuş. [DLT]

é **DLT I / 49-8**

5.3.2.1.5. kara kuş/ kara kuş: kara kuş, tavşancıl, kartal [KB (Arat, 2008: 68, 726, 802, 900), DLT]

ķ. **KB 3949** kalık bütrü tuttı *kara kuş* öñi

ajun barça toldı *kara kuş* yünï

KB 4199 kuğuka katılmaz körü tur yuğak

kara kuş örün kuş bile keç yırak

KB 4711 kanı ol otun it bu dünya bulup

yaşıl köke söndi *kara kuş* münüp

KB 5378 kalıkta uçuglı *kara kuş* yorı

seniñdin kutulmaz ölür awda tüz

k. **DLT I / 331-25**

k. **DLT III / 221-18**

5.3.2.1.6. karguy/karkuy/kırguy/kırkuy: atmaca [DLT]

- k. **DLT III / 241-17, 241-18** [çibek *kırguy*]
k. **DLT II, 95-8** [kiçik uluğka turuşmas, *kırguy* songkurka karışmas]

5.3.2.1.7. laçın: şahin [**KB** (Arat, 2008: 460), **DLT**]

- l. **KB 2381** küwez alp sekirtip çerig sürse bat
laçın kuş kowar teg töker kanları
l. **DLT I / 410-1**

5.3.2.1.8. sunğkur/ songkur: sungur kuşu, yırtıcı kuşlardan biri [**KB** (Arat, 2008: 938, 948), **DLT**]

- s. **KB 5639** saçım boldı *sunğkur* tüsi teg şaşut
sağal boldı yazkı gülef teg orut
KB 5697 saçım boldı yazkı gülef teg orut
sağal boldı *sunğkur* tüsi teg şaşut
s. **DLT III / 381-16**

- s.+ka **DLT II / 95-8** [kiçik uluğka turuşmas, *kırguy* *songkurka* karışmas]

5.3.2.1.9. togrıl: yırtıcı kuşlardan bir kuş; bin kaz öldürür, bir tanesini yer. [**DLT**]

- t. **DLT I / 482-12**
t. **DLT III / 381-17**

5.3.2.1.10. turumtay: yırtıcı bir kuş [**DLT**]

- t. **DLT III / 243-6**

t.+ımnı **DLT II / 110-6** [Tüngür kadhın buluştı/ Kırkın takı koluştı/ Emdi tışım kamaştı/ Altı *Turumtay*'ımnı]

5.3.2.1.11. ürünğ kuş: akdoğan [**DLT**]

- ü. **DLT I / 331-24**

ü. **DLT II / 12-9** [buşmasar boz kuş tutar, éwmeser *ürünğ kuş* tutar]

5.3.2.2. YIRTICI OLMAYAN KUŞLAR

5.3.2.2.1. **anğ:** yağı ile ilaç yapılan bir kuş adı [DLT]

a. **DLT I / 40-18**

5.3.2.2.2. **anğıt:** ördeğe benzer kızıl renkli bir kuş, angıt. [DLT]

a. **DLT I / 93-1**

5.3.2.2.3. **aya yersgü:** yarasa [DLT]

a. **DLT III / 433-8**

5.3.2.2.4. **bağırlak:** bağırtlak denen kuş. [DLT]

b. **DLT I / 503-2, 505-23**

5.3.2.2.5. **bala:** kuş ve hayvan yavrusu [DLT]

b. **DLT II / 274-13** [*bala* tarmaklandı]

b. **DLT III / 91-26, 232-11**

b.+sı **DLT III / 232-14** [kuş *balası* kusıncığ, it balası oxşançığ]

5.3.2.2.6. **balıkçın:** balıkçıl kuşu [DLT]

b. **DLT I / 512-23**

5.3.2.2.7. **baybayuk:** kelebek kuşu. [DLT]

b. **DLT III / 179-13**

5.3.2.2.8. **bodh:** toy kuşu [DLT]

b. **DLT III / 121-12**

5.3.2.2.9. **budursın/ buldurçın:** bıldırcın [DLT, Rylands(Ata, 2004: 29, 69), TİEM73 (Kök, 2004: 6, 122, 231)]

b. **DLT I / 513-6** [Özüm meniğ *budursın/* Otı anıñ çaklanur]

b. **Rylands 31/60b3=20:80** [onġ yanındın, ıdtımız sizinġ üze yandaġ şekeri
(3) hem *buldurçın* etini]

b.+nı **Rylands 28/37b3=7:160** [yandaġ şekerini *buldurçını*, yeġler arıġlardın]

b.+nı **TİEM73 127r/7=007/160** [*buldurçını* yeġlär arıġlardın ol kim rüzî
bedrimiz silärkä küç kılmadılar biziñkä yok kim]

TİEM73 7r/6=002/057 [ürün bulıtını indürdimiz silär üzä yandaġ şäkärini
buldurçını yeġlär arıġlardın]

TİEM73 232r/6=020/080 [taġnıñ oñ yınġaķındın indürdimiz silär üzä
yandaġ şäkärini *buldurçını*]

5.3.2.2.10. bülbül: bülbül [**Hikmet** (Azmun, 1994: 155, 170, 176, 180)]

b. **Hikmet XXXIX / 50a** [köyüp yanıp kül bolġan/ ‘ışķda *bülbül* bolġan/
kimni körse ħul bolġan/ merdän bolġan ‘āşıġlar]

Hikmet XLV / 56a [maġabbatnı būstanıġa *bülbül* kibi/ seġerlerde näle
eylep ħonġum kélür/ uşal waġtda ilāhımnı cemālını/ ma‘nî közi birle ‘ayān körgüm kélür]

b.+mén **Hikmet XXIV / 37a** [şermende ‘āşî ħulmén/ ‘ışķ yolıda
bülbülmén/ arslan bābāġa ħulmén/ ħulung bolur ħ‘āc‘aġmed]

b.+ler **Hikmet XLVIII / 58b** [seġer waġtda ol güller/ şenā aytur *bülbüller*/ kim
aytur kim bir u bar/ seġer waġtı içinde]

5.3.2.2.11. çançarga: serçe kuşu. [**DLT**]

ç. **DLT III / 242-16**

5.3.2.2.12. çekik: serçeye benzer alacalı bir kuş ki siyah kayalıklarda bulunur [**DLT**]

ç. **DLT II / 287-11**

5.3.2.2.13. çulık: çulluk; üveyik büyüklüğünde alacalı bir su kuşu. [**DLT**]

ç. **DLT I / 381-16**

5.3.2.2.14. çumguk/ çumğuk/ çumuk: ayağı ve başı kızıl, kanadında ak tüy olan karga, ala karga [**KB** (Arat, 2008: 104), **DLT**]

ç. **KB 77** Kıra çumğuk ötti sıta tumşukın

Üni oğlağı kız üni teg yakın

ç. **DLT I / 33-16, 470-5**

5.3.2.2.15. hezār-destān: bülbül [**Hikmet** (Azmun, 1994: 145)]

h. **Hikmet XV-28a/3** [köngül bāğı sebz ékende bilmey yördüm/ ‘ömrüm güli hazān boldı imdi tuydum/ dünyā taşlap dīn yolığa qadam qoydum/ *hezār-destān yıǵlap* du‘ ā kılay sanga]

5.3.2.2.16. karga/ qarğa: karga [**DLT, Rylands** (Ata, 2004: 22), **TİEM73** (Kök, 2004: 79)]

k. **DLT I / 254-20** [*karga* kazga ötgünse butı sınar] **425-10, 425-11** [*karga* karısın kim bilir, kışı alasin kim tapar] **425-18** [*Karga* kalı bilse mınğın ol buz sukar/ Awçı yaşıp tuzak taba menğge bakar]

k. **DLT II / 26-2** [bir *karga* birle kış kelmes]

q. **Rylands 27/40a3=5:31** [bu *qarğa* menğizlig, örtse men]

k.+nı **Rylands 27/39b3=5:31** [bir *qarğanı* üşeyür yer içinde, körkitmek için anğar [40a1] neteg örter qadaşınıñ ‘avretini]

k. **TİEM73 84r/1=005/031** [ıdtı tañrı bir *qarğa* üşayür yār içindä kömgü için ölügni nātäg kömār qadaşınıñ uwutnı]

TİEM73 83r/2=005/031 [aydı ay qatıǵlıq(ğ)a umas-mu boldum bolmağımdım bu *qarğa* mājizlig]

5.3.2.2.17. kargılaç/karlığaç : kırlangıç kuşu [**DLT**]

k. **DLT I / 526-26**

DLT III / 178-15 [Senden kaçar sundılaç/ Mende tınar *kargılaç*/ Tatlığ öter sanduvaç/ Erkek tişi uçruşur]

k. **DLT I / 527-1**

5.3.2.2.18. kaşgalak: ördekten küçük bir su kuşu [**DLT**]

k. **DLT I / 528-5**

k.+1 **DLT I / 528-10** [Tengde bile körse meni ördek atar/ Kalwa körüp *kaşgalakı* suwka batar]

5.3.2.2.19. kayserî: bir kuş çeşidi [**KB** (Arat, 2008: 106)]

k. **KB 94** esirdin keligli kalık kuşları
kayu ray-i hindi kayu *kayserî*

5.3.2.2.20. keklik: keklik [**KB** (Arat, 2008: 104), **DLT**]

k. **KB 76** ünin ötti *keklik* küler katgura
kızıl ağzı kan teg kaşı kap kara

k. **DLT I / 479-21**

5.3.2.2.21. kekük: seksek kuşu; kemiği büyü ve tılsım için kullanılır. [**DLT**]

k. **DLT II / 287-13**

5.3.2.2.22. kıl/ kıl kuş / kıl kudhruk : ördeğe benzer bir kuş, kıl kuyruk [**KB** (Arat, 2008: 102), **DLT**]

k. **KB 72** kaz ördek kuğu kıl kalığığ tudı
kaşılayu kaynar yoşaru kodı

k. **DLT I / 337-7**

k. **DLT I / 337-10**

5.3.2.2.23. kız kuş: insan üzerine düşecek gibi alçaktan uçan ve tüylerinin rengi bukalemuna benzeyip açılınca renkten renge giren bir kuş. [DLT]

k. **DLT I / 326-19, 332-5**

5.3.2.2.24. kırday/ korday: kuğu kuşu [KB (Arat, 2008: 900), DLT]

ķ. **KB 5377** Kuğu *kırday* erse ya turna yuğak

Ya toy tut ya yügdik ya toğlıç ya kaç

k. **DLT III / 240-21, 240-25** [Korday kugu anda uçup yumgın öter/ Kuzgun yanğan sayrap anın üni büter]

k.+ımı **DLT II / 177-11** [Todhgurmadı itımnı/ Turguralır atımnı/ Sürdi mening kutumrı/ Kaz takı *kordayımı*]

5.3.2.2.25. kökiş: kökiş (bir kuş türü) [KB (Arat, 2008: 104)]

k. **KB 74** *kökiş* turna kökte ünün yanıklar

tizilmiş titir teg uçar yilkürer

5.3.2.2.26. kök tapulğan: bir kuş adı [DLT]

k. **DLT I / 519-20**

5.3.2.2.27. kökürçkün: güvercin [DLT]

k. **DLT III / 419-11**

5.3.2.2.28. kötü kızlak: kuyruğu kırmızı bir çeşit kaba kuş [DLT]

k. **DLT I / 473-20**

5.3.2.2.29. kuburga: baykuş [DLT]

k. **DLT I / 489-10**

5.3.2.2.30. kuğu/ kuğu: kuğu [KB (Arat, 2008: 102, 146, 268, 726, 900, 910, 940), DLT]

ķ. **KB 72** kaç ördek *kuğu* kıl kalığığ tudı

- kağılayu kaynar yokuarı koğı
- KB 365** tegürdi maña elgin elig yaşıım
kuğu kıldı kuzgun tüsi teg başım
- KB 1068** yalııı yüzlüg erdim bütürdi sağal
kara kuzgun erdim *kuğu* kıldı çal
- KB 1101** kayu başka kirse kuğu kırtışı
kuğu teg örün kılgu köılin kişı
- KB 5377** *kuğu* korday erse ya turna yuğak
ya toy tut ya yügdik ya toğlıç ya kağ
- KB 5449** toğardın yaşıık baş kötürdi örü
kuğu kırtışı boldı dünya tolu
- KB 5643** kara erdi kuzgun tüsi teg başım
kuğu kondı başka yetildi yaşıım
- KB 4199** *kuğu*ka katılmaz körü tur yuğak
kara kuş örün kuş bile keç yırağ

k. **DLT III / 225-5, 240-25** [Korday *kuğu* anda uçup yumgın öter/ Kuzgun yanđan sayrap anın üni büter]

5.3.2.2.31. kuş/ kuş: kuş [KB (Arat, 2008: 104, 106, 282, 302, 304, 414, 420, 460, 490, 550, 688, 726, 802, 804, 900, 944, 966, 1026, 1050, 1074), DLT, AH (Arat, 1992: 58, 77), Hikmet (Azmun, 1994: 127, 147, 169), Rylands (Ata, 2004: 20, 55, 83, 99), TIEM73 (Kök, 2004: 30, 38, 88, 170, 197; Ünlü, 2004: 45, 52, 69, 91, 131, 153, 219, 241, 285)]

- ķ. **KB 75** ular *kuş* ünin tüzdi ünder işin
silig kıız okır teg köıül birmişıin

- KB 1319** serinse kişi öz tilegin tapar
serip turdaçı er örün *kuş* tutar
- KB 1332** tayanma tiriglikke tüş teg geçer
küwenme kıwı kutka *kuş* teg uçar
- KB 2381** küwez alp sekirtip çerig sürse bat
laçın *kuş* kowar teg töker kanları
- KB 3005** er at boldı begler kanatı yügi
kanatsız *kuş* uçmaz ay begler begi
- KB 3010** uçuz tutma erdemni örgen oğul
bu erdem yorıkı örün *kuş* teg ol
- KB 3011** örün *kuş* kutı teg bu erdem kutı
yori *kuş* atağıl sen erdem atı
- KB 3949** kalık bütrü tuttı kara *kuş* öni
ajun barça toldı kara *kuş* yüni
- KB 4196** kamuğ neñni kördüm öz ügrün yorır
kişi yılkı *kuş* kurt öz ügrin bilir
- KB 4199** kuğuğa katılmaz körü tur yuğak
kara *kuş* örün kuş bile keç yırak
- KB 4200** uçar *kuş* işin bildi tuttı ügür
kişi sen katılgu kişini ödür
- KB 4711** kanı ol otun it bu dünya bulup
yaşıl kökke söndi kara *kuş* münüp
- KB 4716** kanı ol peri *kuş* bu yalnuq öze

- uluğluk kılığlı kılınçı tñze
- KB 5378** kıalıқта uçuğlı kara *kuş* yorı
seniñdin keçñmez aya kök böri
- KB 5675** baқа kördi öñdün kara *kuş* toğup
kopa keldi yirdin yalın teg bolup
- KB 5828** yaşıq baş kötürdi yüz açtı yañı
ajun bütrñ tuttı örññ *kuş* öñi
- KB 6219** toğardın kara *kuş* kopup örledi
yağı ot kötürmiş teg ot yıldıradı
- KB 6364** ay ilig bu üç ara semzi yawuz
biri it biri *kuş* birisi et öz
- KB 6366** yolın kısmasa *kuş* meñin edlemez
semiz bolsa it toğ awın awlamaz
- KB 6536** neçe kuşқа awқа awındım sewindim
uçar *kuş* teg arқun ağımda kürettim
- қ.+ın **KB 2094** Öđinde keçñrse bu beglik işin
Anı yetse bolmaz edñrse kuşın
- қ.+қа **KB 1193** esenlik kerek erke neñ eksñmez
tiriglik kerek *kuşқа* meñ eksñmez
- KB 2054** azığlığ kür erke bu neñ eksñmez
tutuğlı örññ *kuşқа* meñ eksñmez
- KB 2581** kıalı atlanur bolsa begler süke
ya *kuşқа* çögenke ya il körgñke

- KB 6536** neçe *kuşka* awka awındım sewindim
uçar kuş teg arkun ağımda kürettim
- q.+ları **KB 94** esirdin keligli kalık *kuşları*
qayu ray-i hindi qayu qayşarı
- q.+ların **KB 5379** uçarığ uçurmaz seniñ *kuşların*
yorırığ yoritmaz kör esriñ itin
- q.+ta **KB 2583** qalı tuşsa beglerke yañluq haqa
tuşar at öze *kuşta* awda süde
- q.+uñ **KB 6368** *kuşuñ* awlamasa bir ördek yas ol
itin qodsa awın yası bir as ol

k. **DLT I / 22-9, 34-23** [*kuş* kanatın, er atın] **163-28** [*kuş* uçdı] **176-16** [ol *kuş* uçurdı] **233-6** [ol manğa *kuş* uçruşdı] **280-20** [ol *kuş* uçursadı] **319-18** [köp söğütge *kuş* konar; körklüğ kişige söz kelir] **331-22, 439-6** [*kuş* yawuzı sagzıgan, yıgaç yawuzı azgan, yer yawuzı kazgan, budun yawuzı Barsgan]

k. **DLT II / 4-1** [ol *kuş* kanatın sapdı] **4-17** [*kuş* kopdı] **7-4** [ol *kuş* turur] **12-9** [buşmasar boz kuş tutar, éwmeser ürüñg *kuş* tutar] **17-11**[*kuş* çukdı] **18-13** [*kuş* menğ sokdı] **45-28** [Awlap meni koymanğız/ Ayık ayıp kaymanğız/ Akar közüm uş tenğiz/ Tegre yüre *kuş* uçar] **83-10** [*kuş* sıkırdı] **173-1**[*kuş* talpırdı] **183-2** [ol manğa *kuş* kanatın sapturdı] **192-9** [ol ewinde *kuş* kondurdı] **199-8** [*kuş* uçurdı] **218-5** [ol manğa *kuş* kopruşdı] **239-27** [*kuş* talbındı] **267-10** [*kuş* kanatlandı] **324-19** [*kuş* uçdı] **331-21** [saçratgudın korkmış *kuş* kırk yıl adhrı yıgaç üze konmas] **348-1**[ol ağnar *kuş* kuşlattı]

k. **DLT III / 6-1** [*Kuş* kurt kamuğ tirildi/ Erkek tışı térildi/Ögür alıp tarıldı/ Yınka yana kirgüsüz] **63-24** [er *kuş* yoldı] **92-1**[*kuş* balaladı] **144-26** [yun *kuş*] **184-28** [*kuş* kondı] **194-16** [Yaruk yulduz togarda udhnu kelip bakarmen/ Satulayu sayraşıp tatlığ ünün *kuş* öter] **232-14** [*kuş* balası kusınçığ, it balası oxşançığ] **328-24** [*kuş* uyaladı] **357-19** [*kuş* sanğı] **358-25** [*kuş* tuzakka menğ uçun ılınur] **390-9, 397-8, 403-18**

k.+ığ **DLT I / 156-16** [bu er ol *kuşığ* uçrgan]

k.+nI **DLT I / 253-18** [ol *kuşnu* eligden içgındı]

k.+nı **DLT II / 359-6** [ol *kuşnu* sanğlattı]

k.+ka **DLT I / 36-13** [Keldi manğa Tat/ Aydım emdi yat/ *Kuşka* bolup et/Seni tiler us böri]

k.+uğ **DLT I / 299-19** [er *kuşuğ* emeçledi]

k.+uğ **DLT II / 181-6** [ol *kuşuğ* kazka çokturdı]

k.+lar **DLT I / 483-22** [Beçkem urup atlaka/ Uygurdakı tatlaka/ Ogrı yawuz itlaka/ *Kuşlar* kibi uçtımız]

k.+lar **DLT II / 204-25** [*kuşlar* kamuğ talpışdı]

k.+lar **DLT III / 194-10** [*kuşlar* sayraşdı]

ķ. **AH 224** [dirəngsiz keçer bâht ya *kuş* teg uçar]

ķ.+ları **AH 459** [kâzâ birle uçğan kalık *kuşları*]

k.+dân **Hikmet XVI-29b/2** [munâfiqlar dawzah içre köyüp yangay/ ĩmân éltgen hâliš bolup yanıp çıkqay/ ĩmânsızlar awwal âhır köyüp yangay/ uçğan *kuşdân* lâmekânğa aştım mına]

k.+lar **Hikmet III -94a** [yaşım yetti yigirmige ötdim maqām/ bihamdi'llâh pîr hızmâtın kıldım tamām/ dünyedeki kırt u *kuşlar* kıldı salām/ ol sebebdén haqqa yawuq boldum mına]

k.+ıdur **Hikmet XXXVII – 49b** [kul hı'ac'aħmed miskîn bol/ miskînlerdén ma' nî sor/ derwîşlikni bil hużūr/ hū *kuşıdur* derwîşler]

ķ.+lar **Rylands 33/33b2=34:10** [ey tağlar tesbîh kıılınğla anıng birle, ey *kuşlar*]

ķ.+lardın **Rylands 27/18a2=5:4** [arığlar, ol kim öğrettiñiz awlağlı it *kuşlardın*]

q.+larnı **Rylands 34/52b2=38:19** [hem *kuşlarnı* tərilmən, kamuğ anğar yangan turur]

Rylands 30/71b3=16:79 [kormesler mü *kuş[72a1]-larnı* fermān tutuğlular köknünğ qalığıda]

q. **TİEM73 43r/2=003/049** [idiñizdin haqıqat üzä män ändäzä qılur män sizkä balçıqdın *kuş* şüräti mänizlig ürär män]

TİEM73 93v/3=005/110 [balçıqdın *kuş* eñi tağ mäniñ dästürüm birlä ürdümüz anıñ içindä boldı]

TİEM73 93v/3=005/110 [*kuş* mäniñ dästürüm birlä oñalturur]

TİEM73 43r/1=003/049 [*kuş* tañrı buyruqı birlä taqı oñaltur män tuğa közsüzni taqı ala tänligni]

TİEM73 176v/8=012/041 [içürgäy uluğıña bornı amma taqı birisi asılğay yegäy *kuş* anıñ başındın]

TİEM73 176r/7=012/036 [üzä ätmäkni yeyür *kuş* andın uqturğıl]

q.dın **TİEM73 33v/5=002/260** [amrulsun teyü köñlüm aydı alğıl tört *kuşdın* boğuzlağıl]

k.larğa **TİEM73 201v/7=016/079** [kormäslär mü *kuşlarğa* färmān tutuğlı kök qalığı içindä tutmas olarnı]

q. **TİEM73 394r/4=056/021** [*kuş* ätläri bolğay anıñdın kim ärzülasa]

q.+qa **TİEM73 417v/4=067/019** [azu baqmasa silär *kuşqa* anlarnıñ üzä tüzülmışlär ymä täprärlär]

q.+lar **TİEM73 244r/1=022/031** [anı *kuşlar* yä kämişgäy ärdi anı yäl (2) iraq yär içindä]

TİEM73 258r/7=024/041 [anı anar ol kim köklär içindä yär içrä *kuşlar* şaff tutuğlılar]

TİEM73 312v/6=034/010 [anıñ birlä *kuşlar* yumşat(t)ımız anar tämürni]

TİEM73 275v/3=027/016 [ay (3) kişilär ögrändimiz *kuşlar* tilini berildimiz]

q.+lardın **TİEM73 275v/4=027/017** [terildi süläymänka çäriğläri pärilärdin kişilärdin *kuşlardın* anlar yığlırlar]

q.+ları **TİEM73 448r/8= 105/003** [tağı ıdtı anlar üzä *kuşları* gürüh gürüh]

q.+larğa **TİEM73 275v/9=027/020** [irtädi *kuşlarğa* aydı nä ol maña körmäs män]

q.nı **TİEM73 239r/3=021/079** [dävud birlä tağlarını täsbiğ kılurlar ymä *kuşnı* ärdimiz (4) kılığlılar]

TİEM73 330r/8=038/019 [*kuşnı* birikmiş, kamuğ anar yanığlılar]

5.3.2.2.32. kuşgaç: serçe kuşu [DLT]

k. **DLT I / 455-15**

5.3.2.2.33. kuzgun/ *kuşgun*: kuzgun [KB (Arat, 2008: 146, 268, 450, 940), DLT]

q. **KB 365** tegürdi maña elgin elig yaşım

kuğu kıldı *kuşgun* tüsi teg başım

KB 1098 yalıñ yüzlüg erdim bütürdi saçal

qara *kuşgun* erdim kuğu kıldı çal

KB 5643 qara erdi *kuşgun* tüsi teg başım

kuğu kondı başqa yetildi yaşım

q.+1 **KB 2313** sağızganda sakraq kerek tutsa öz

ķaya ķuzġunu teg yıraķ tutsa kōz

k. **DLT I / 439-26**

k. **DLT III / 240-26** [Korday kugu anda uķup yumġın ōter/ *Ķuzgun* yanġan sayrap anın ūni būter]

k.+unġ **DLT I / 439-28** [bōrining ōrtak, *ķuzgununġ* yıġaķ başında]

5.3.2.2.34. ķūzkūnek: ķakıra ve kelere benzer bir kuş; hava yutmakla geķinir [DLT]

k. **DLT I / 528-23**

5.3.2.2.35. Ray-i hindî: rāy-i hindî, bir kuş adı [KB (Arat, 2008: 106)]

r. **KB 94** esirdin keligli ķalıķ ķuşları

ķayu *ray-i hindî* ķayu ķayşarı

5.3.2.2.36. saġızgan/ saġızgan/ saġızġan: saksāġan [KB (Arat, 2008: 450), DLT]

s.+da **KB 2313** *saġızġanda* saķraķ kerek tutsa ōz

ķaya ķuzġunu teg yıraķ tutsa kōz

s. **DLT I / 518-17**

s. **DLT I / 439-6** [kuş yawuzı *saġızgan*, yıġaķ yawuzı azġan, yer yawuzı kazġan, budun yawuzı Barsġan]

5.3.2.2.37. sandvaķ/ sanduvaķ: būlbūl [KB (Arat, 2008: 104, 840, 990), DLT]

s. **KB 78** ķiķeklikte *sandvaķ* ōter miņ ūnūn

oķır şurı ʿibri tūnūn hem kūnūn

KB 4963 sarıġ *sandvaķ* ōtti ūnūn sayradı

beliņlep oğundı usı kelmedi

KB 5972 ķiķeklikte *sandvaķ* ūnūn sumladı

ūdiklig eşıtti kōņūl yalġudı

s. **DLT I / 529-2, 529-7** [Senden kaçar sundılaç/ Mende tiner kargılaç/ Tatlığ öter *sanduvaç*/ Erkek tişi uçruşur]

s. **DLT III / 178-11, 178-16** [Senden kaçar sundılaç/ Mende tinar kargılaç/ Tatlığ öter *sanduvaç*/ Erkek tişi uçruşur] **311-2** [*sanduvaç* sayradı]

5.3.2.2.38. seçe: serçe kuşu [DLT]

s. **DLT III / 219-5**

5.3.2.2.39. semürgük: serçe, bülbüle benzer bir kuş [KB (Arat, 2008: 1084), DLT]

s. **KB 6609** bilig bir teñiz ol uçı yok tüpi
neçe suw kötürgey *semürgük* sora

s. **DLT II / 290-3, 290-7** [Buç buç öter *semürgük*/ Boğzı uçun menğlenür]

5.3.2.2.40. sığırçuk/ sıgırçuk/ sıgırçuq: sıgırcık kuşu [KB (Arat, 2008: 726), DLT]

s. **KB 4198** *sıgırçuqmı* kördüm uçar kaç ara
teñin baktım erse ikigü kara

s. **DLT I / 501-20**

s. **DLT I / 505-24**

5.3.2.2.41. sundılaç: yund kuşu, çayır kuşu [DLT]

s. **DLT I / 526-19, 526-21** [*Sundılaç* ışı ermes örktün tepmek] **529-5** [Senden kaçar *sundılaç*/ Mende tiner kargılaç/ Tatlığ öter *sanduvaç*/ Erkek tişi uçruşur]

s. **DLT III / 178-14** [Senden kaçar *sundılaç*/ Mende tinar kargılaç/ Tatlığ öter *sanduvaç*/ Erkek tişi uçruşur]

5.3.2.2.42. süglin/ süwlin: sülün [DLT]

s. **DLT I / 444-6**

s. **DLT I / 447-6** [Yazıdaki *süwlin* edhergeli ewdeki takagu ıçgınma]

s. **DLT III / 11-4** [Koldaş bile yaraşgıl karşıp edin üdürme/ Bek tut yawaş takagu *süwlin* yazın edirme]

5.3.2.2.43. sükiç: kuş [KB (Arat, 2008: 944)]

s. **KB 5677** *sükiç* kıoptı örlep kıalıkkıa ağıp
ünün sumlıdı suri ´ibri okıp

5.3.2.2.44. şa: alacalı bir kuş [DLT]

ş. **DLT III / 211-1**

5.3.2.2.45. talwır: keklik [DLT]

t. **DLT II / 173-2** [talwır talpırdı]

5.3.2.2.46. tartar: kumruya benzer bir kuş [DLT]

t. **DLT I / 485-22**

5.3.2.2.47. tenğelgüç/ tenğelgün: dölengeç kuşu [DLT]

t. **DLT III / 388-16**

t. **DLT III / 388-17**

5.3.2.2.48. téwi kuş: deve kuşu. [DLT]

t. **DLT I / 331-25**

5.3.2.2.49. todlıç: todlıç (bir kuş adı) [KB (Arat, 2008: 900)]

t. **KB 5377** kığu kıorday erse ya turna yuğak
ya toy tut ya yügdik ya *todlıç* ya kıak

5.3.2.2.50. turıga: turga kuşu, bir çeşit serçe [DLT]

t. **DLT III / 174-6**

5.3.2.2.51. toy/ todh: toy kuşu [KB (Arat, 2008: 900), DLT]

t. **KB 5377** kığu kıorday erse ya turna yuğak

ya *toy* tut ya *yügdik* ya *toğlıç* ya *kağ*

t. **DLT III / 142-4**

t. **DLT III / 142-3**

5.3.2.2.52. turna: turna [KB (Arat, 2008: 104, 900), DLT]

t. **KB 74** kökiş *turna* kökte ünün yañkular
tizilmiş titir teg uçar yilkürer

KB 5377 kuğu korday erse ya *turna* yuğak
ya *toy* tut ya *yügdik* ya *toğlıç* ya *kağ*

t. **DLT III / 239-9**

5.3.2.2.53. tuğı: papağan [KB (Arat, 2008: 600, 900)]

t. **KB 3361** yorı yalnız işsiz ay yalnız uzı
tuğı kıldı yalnız tili kör sözi

5.3.2.2.54. ular: erkek keklik [DLT]

u. **DLT I / 122-3**

u. **DLT II / 213-6** [*ular* barça sıkırışdı]

5.3.2.2.55. us/ üs: kerkes kuşu [DLT]

u. **DLT I / 36-9,36-13** [Keldi manğa Tat/ Aydım emdi yat/ Kuşka bolup et/
Seni tiler *us* böri] **228-13** [*us* üşgürse ölü]

ü. **DLT III / 46-7** [*Üs* es körüp yüksek kalık kodı çakar/ Bilge kişi öğüt bérrip
tawrak ukar)

5.3.2.2.56. übgük/ übüp/ üpüpük: ibibik kuşu, hüdhüd kuşu [DLT, TIEM73 (Ünlü,
2004: 91)]

ü. **DLT I / 78-13, 110-1**

ü.+ni **TİEM73 275v/9=027/020** [irtädi kuşlarğa aydı nä ol maña körmäs män
üpüpükni azu [275r/1]boldı mu gäyiblärdin]

5.3.2.2.57. ügi/ühi: baykuş [**KB** (Arat, 2008: 450), **DLT**]

ü. **KB 2314** uluğ tutsa hamyet kör arslanlayu
teg usuz bolsa tünle sayu

ü. **DLT I / 9-11, 161-4**

ü. **DLT III / 118-25, 238-15**

ü. **DLT I / 9-10, 161-4**

ü. **DLT III / 118-24, 238-15**

5.3.2.2.58. yabakulak: baykuş [**DLT**]

y. **DLT III / 56-11**

5.3.2.2.59. yanğan: alaca karga, yalnız başı ak olan karga [**DLT**]

y. **DLT III / 240-26** [Korday kugu anda uçup yumgın öter/ Kuzgun *yanğan*
sayrap anın üni büter] **376-3**

5.3.2.2.60. yarısa: yarasa (bir takımlarınca). *Bk:* aya yersgü [**DLT**]

y. **DLT III / 433-9**

5.3.2.2.61. yuğak/ yugak: su kuşu, bir tür ördek [**KB** (Arat, 2008: 726, 900), **DLT**]

y. **KB 4199** kuğuğa katılmaz körü tur *yugak*
kara kuş örün kuş bile keç yırak

KB 5377 kuğu korday erse ya turna *yugak*
ya toy tut ya yügdik ya todliç ya kak

y. **DLT I / 222-18** [Akturur közüm yolak/ Tüşlenür ördek *yugak*]

y. **DLT III / 17-10** [Akturur közüm yulak/ Tuş kılur ördek *yugak*]

5.3.2.2.62. yun kuş: tavus kuşu [DLT]

y. **DLT III / 144-26**

5.3.2.2.63. yügdik: bir kuş cinsi [KB (Arat, 2008: 900)]

y. **KB 5377** kuğu korday erse ya turna yugak
ya toy tut ya *yügdik* ya todliç ya kaç

5.3.2.3. DİĞER UÇAN HAYVANLAR

5.3.2.3.1. arı: arı [DLT, AH (Arat, 1992: 98), Rylands(Ata, 2004: 54), TIEM73 (Kök, 2004: 196)]

a. **DLT I / 87-21**

DLT II / 329-13 [*Arı kafçitsa sokar.*]

DLT III / 156-7, 276-19 [*Arı kişige kawçıdı.*]

a.+nı **DLT II / 329-10** [*Oglan arını kafçıttı.*]

a. **AH 440** [*arı zəhri tatğu ‘aseldin oza*]

a. +sı **AH 439** [*‘asel kayda erse bile arısı*]

a.+ka **Rylands 30/64a1=16:68** [*körküti bərdi İdinğ arıka kim etgil/tutgıl tağlardın ewlerni*]

a.+larğa **TIEM73 200v/5=016/068** [*arılarğa kim tutsalar tağlardın ewlär tağı yığaçda añar kim şakya kılurlar*]

5.3.2.3.2. çibun/ çıpun: sinek [KB (Arat, 2008: 604, 1082, 878), TIEM73 (Kök, 2004: 3)]

ç. **KB 3399** *çibun* boldı duşman yañanğa beçük

ısırsa yañanıg suçıtur keç ök

KB 6601 çadan teg tikerler *çibun* teg sorarlar

köpek teg ürerler kayusın urayı

ç.+қа **KB 5215** küçiңе küwenip kögüz kergüçi

yorıtmadı bir *çibunқа* alın

ç.+ça **TİEM73 4v/2=002/026** [bütünlükün taңrı uvut yığmas kim toқısa mişli *çipunқа* ändäzäliğ yana anda üstün ymä anlar kim]

5.3.2.3.3. kebeli/ käläbäk: kelebek [**DLT, TİEM73** (Ünlü, 2004: 283)]

k. **DLT I / 448-15**

k. **TİEM73 447r/7=101/004** [ol kün bolur (7) kişilär yazılmış *käläbäk* täğ]

5.3.2.3.4. kimünçe/ kümüçe: sivrisinek [**DLT**]

k. **DLT III / 358-4** [*kimünçe* siңğ etti]

k. **DLT I / 445-10**

5.3.2.3.5. kökegün: gök sinek [**DLT**]

k. **DLT I / 188-2** [ikki bogra iğeşür otra *kökegün* yaңılur]

k. **DLT II / 287-19, 287-21** [ikki bogra iğeşür, otra *kökegün* yaңılur]

5.3.2.3.6. kudgu/ kudhgu/ қudғu: sinek [**DLT, TİEM73** (Ünlü, 2004: 56)]

k. **DLT I / 425-9**

k. **DLT III / 367-9** [Sende kopar çadhanlar/ *Kudhgu* siңgek yılanlar/ Dük miңğ kayu temenler/ Kudhruk tikip yügrüşür]

қ.+nı **TİEM73 247r/9=022/073** [bir *қudғunu* äğär tirilsälär aңar äğär қаpsa anlardın]

5.3.2.3.7. muguzgak[*]: bal arısına benzeyen bir sinek [**DLT**]

m. **DLT I / 504-25**

5.3.2.3.8. öyez: öyez, övez, bir çeşit sivrisinek [**DLT**]

ö. **DLT I / 84-9**

5.3.2.3.9. perwâne: kelebek [**Hikmet** (Azmun, 1994: 123, 139)]

p. **Hikmet X-21b/1** [haq adlıda ‘aqlı kâmil dem ur’almas/ ‘ışık şiddeti tuğyan kılsa bir dem koymas/ *perwâne* dék aḡger bolup özin bilmes/ bu sırlarnı cānānedén tuydum mına]

p.+ge **Hikmet I-5a/2** [zikrin tamām kılıp öttüm dīwānege/ haqdan özge hīç söylemey bigānege/şem‘ in izlep şāgird kirdim *perwānege*/ aḡger bolup köyüp yanıp öçtim mına]

5.3.2.3.10. sinğek/ siñäk: sinek [**DLT, TİEM73** (Ünlü, 2004: 56)]

s. **DLT II / 13-23** [éwek *sinğek* sütge tüşür] **352-7** [ol ağnar *sinğek* yelpetti]

s. **DLT III / 100-18** [ol ağnar sinğek yélpişdi] **367-3, 367-9** [Sende kopar çadhanlar/Kudhgu *sinğek* yılanlar/ dük miñg kayu temenler/ Kudhruk tikip yügrüşür]

s. **TİEM73 248v/I=022/073** [*siñäk* nārsä qutğarmağaylar anı andın küçsüz boldı]

5.3.3. SUDA YAŞAYAN HAYVANLAR

5.3.3.1. baka/ baqa: kurbağa [**DLT, Rylands** (Ata, 2004: 27), **TİEM73** (Kök, 2004: 118)]

b. **DLT III / 226-10**

b.+lar **Rylands 28/15a2=7:133** [ıdımız olar üze ... yağağ çekürge hem *baqalar* hem qannı]

b.+lar **TİEM73 123v/7=007/133** [anlar üzä qanatlığ çäkürgä taqı yağağ çäkürgä taqı *baqalar* (8) taqı qanlar bālgülüglär]

5.3.3.2. bakaçuk: bakanın küçültmesi, küçük bağa [**DLT**]

b. **DLT III / 226-12**

5.3.3.3. balık/ balıq: balık [KB (Arat, 2008: 898), DLT, Rylands (Ata, 2004: 30, 96), TİEM73 (Kök, 2004: 122, 216, 217; Ünlü, 2004: 46, 150, 242, 244)]

- b. **KB 5366** uçuglı yoriğlı suw içre *balıq*
kütulmaz seniñdin aya sarp kılık
- KB 66** yaşık yandı bolğay yana ornıña
balıq kuğruqındın qozı burnıña
- KB 141** basa keldi oğlaq könek hem *balıq*
bular toğdı erse yarudı qalıq

b. **DLT I / 73-10** [Etil suwı aka turur/ Kaya tübi kaka turur/ *Balıq* telim baka turur/ Kölüñg takı küşerür] **379-4** [*Balıq* suwda közi taştın]

b. **DLT II / 216-29** [ol manğa *balıq* sarmaşdı] **231-23** [*balıq* eligdin sıdhrıldı] **233-13** [*balıq* sarmaldı] **349-15** [ol ağnar *balıq* sermetti]

b. **Rylands 34/38b2=37:142** [yuttı anı (2) *balıq* ol melâmetliğ]

b.+ları **Rylands 28/40a1=7:163** [şenbe içinde ançada kelür erdi olarqa *balıqları*]

b.+ın **TİEM73 219v/7=018/063** [qorum taşıña män unut(t)um *balıqın* unut(t)urmadı maña anı mägär yäk]

b.+ları **TİEM73 127v/4=007/163** [ançada täñdin kaçtilär şänbä kün içindä ançada kälür anlarqa *balıqları* şänbäläri kün körnüşür kün yana ol kün]

b.+larını **TİEM73 219v/5=018/061** [(unut(t)ılar *balıqlarını* tut(t)ı anıñ yolını täñiz içindä bir ew]

b. **TİEM73 328r/6=037/142** [yut(t)ı anı *balıq* ol özünjä mälâmät qılur ärdi]

b. **TİEM73 418v/2=068/001** [(2)ol *balıq* haqqı kim yeti qat yär anıñ uçası üzä turur]

b. **TİEM73 240v/3=021/087** [*balıq* idisi ançada bardı]

b. **TİEM73 419r/2=068/048** [balık *içisi* tæg kaçan oқıdı]

5.3.3.4. başgan: 50-100 rıtl ağırlığında büyük bir balık. [DLT]

b. **DLT I / 438-3**

5.3.3.5. çabak: Türk gölünde bulunan ufak bir balık. [DLT]

ç. **DLT I / 381-1**

5.3.3.6. kiş: samur. [DLT, KB (Arat, 2008: 670, 760, 898, 966)]

k. **DLT III / 126-16**

k. **KB 3836** yaşık yirke yandı yüzün kızledi

kalık meñzi *kiş* teg bolup örledi

KB 4425 satıǵcı yok erse ajun kezgüçi

kaçan kedǵey erdiñ kara *kiş* içi

KB 5367 ajun tezzinür ilde arqış yorıp

aǵı çuz tiyiñ *kiş* alır sen tirip

KB 5825 yaşık yazdı bolǵay örüglüg saçı

tiyiñ *kiş* öñi tuttı dünya içi

5.3.3.7. kunduz: kunduz, su köpeǵi [DLT]

k. **DLT I / 458-8** [kunduz kayrı]

5.3.3.8. kurbaka: kurbaǵa [DLT]

k. **DLT III / 122-16** [kolan kuduǵka tüşse *kurbaka* aygır bolur]

5.3.3.9. laqqa : kedi balıǵı [Hikmet (Azmun, 1994: 143)]

l. **Hikmet XIII-25b/2** [nādānlarnı mēndēn sorma kögsüm çaqqa/ haqdan
qorqup mātam tutsam küler qah qah/ aǵzı aqıq nefsi uluq mişl-i *laqqa*/ nādānlardan
qorqup sangā kēldim mīna]

5.3.3.10. teginğ: tekin, samur [DLT]

t. **DLT III / 370-26**

5.3.3.11. yengeç: yengeç [DLT]

y. **DLT III / 384-3**

5.3.4. EFSANEVİ- MİTOLOJİK HAYVANLAR

5.3.4.1. beçük yılan: büyük yılan,ejderha [Rylands (Ata, 2004: 25)]

b. **Rylands 28/5b2=7:107** [kemişti tayağını ançada ol *beçük yılan* (3) belgölüg]

5.3.4.2. büke/ böke: ejderha, büyük yılan [KB (Arat, 2008: 284, 456, 1052), DLT]

b. **KB 1202** tüşün ol bu dünya keligli keçer

yigen yil *büke* teg yir erken açar

KB 2354 oduğ beg sözi kör *böke* yolçılığ

kör arslan münügli kılıç kamçılığ

KB 6388 körü barsa dünya kılnçı teji

yigen yil *büke* teg bu kılkı yağı

b. **DLT III / 227-6, 227-8** [yėti başlığ yil *büke*]

5.3.4.3. nek yılan: ejderha [DLT]

n. yılan **DLT III / 155-27**

5.3.4.4. yil büke: ejderha [KB (Arat, 2008: 284, 1052)]

y. büke **KB 1202** tüşün ol bu dünya keligli keçer

yigen yil *büke* teg yir erken açar

KB 6388 körü barsa dünya kılnçı teji

yigen yil *büke* teg bu kılkı yağı

6. BÖLÜM: DÖNEMLERE AİT ESERLERDE GEÇEN HAYVAN ADLARI

HAYVAN ADLARI	Köktürk Yazıtları				Uygur Yazıtları	Karahanlı Eserleri
	Köktürk Bengü Taşları	Uygur Bitigleri	Yenisey Yazıtları	Diğer Yazıtlar		
aba	Çöyr Yazıtı Hoytu Tamir Ongin Yazıtı İhe Huşotu İhe Aşete Bilge Kağan Köl Tigin Tonyukuk Suci Şine Usu Taryat (Terh) Tes Açura Altın-Köl Begre Elegest Kemçik-Cırgak Uybat Uyug Turan Uyuk-Arjan (Tuva) E 2 Ağırşak Yazıtı Miran Kalest El yazması Orjuk Kayası Yazıtı Talas Yazıtları Toyok Vadist Yazıtı Karı Çor Tigin Yazıtı Altun Yaruk Berliner Turfantexte Ein Weiterer ... Eski Türk Şiiri EUTSöz Hsüan-Tsang Tıp Metinleri Chotscho ETG İrk Bitig İyi ve Kötü Prens Kuansı İm Pusar Pañcatantra Dasakarmapathāhvādānamālā Nāropas Scripture on the Ten Kings Uygurca Sadaparudita Uygurca Uç Hikāye Uigurica Uç İtigsizler Turkische Turfantexte Hukuk Belgeleri Hükümdar Ovgüsü Kutadgu Bilig Divanü Lügati't-Türk Atabetü'l Hakayık Divan-ı Hikmet Rylands TIEM 73					
adağırılığ						

adhgrak/ adgrak	adgr/adhgr/adgr/aygr/adgr	Çöyr Yazıtı Hoytu Tamir Ongın Yazıtı İhe Huşotu İhe Aşete Bilge Kağan Köl Tigin Tonyukuk Suci Şine Usu Taryat (Terh) Tes Açura Altın-Köl Begre Elegest Kemçik-Cıngak Uybat Uyug Turan Uyuk-Arjan (Tuva) E 2 Ağırşak Yazıtı Mıran Kaleşi- El yazması Orjuk Kayası Yazıtı Talas Yazıtları Toyok Vadısı Yazıtı Kari Çor Tigin Yazıtı Altun Yarak Berliner Turfantexte Ein Weiterer ... Eski Türk Şiiri EUTSöz Hsüan-Tsang Tip Metinleri Choischo ETG İrk Bitig İyi ve Kötü Prens Kuanşi İm Pusar Pañcatantra Dasakarmapathâvadanamâlâ Nâropas Scripture on the Ten Kings Uygurca Sadaprarudita Uygurca Uç Hikâye Uigurica Uç Itigsizler Türkische Turfantexte Hukuk Belgeleri Hükümdar Ovgüsü Kutadgu Bilig Divanı Lügati't-Türk Atabetti'l Hakayık Divan-ı Hikmet Rylands TIEM 73
	adgr/adhgr/adgr/aygr/adgr	Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongın Yazıtı
		İhe Huşotu
		İhe Aşete
	adgr	Bilge Kağan
	adgr	Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Altın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cıngak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kaleşi- El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadısı Yazıtı
		Kari Çor Tigin Yazıtı
	adgr	Altun Yarak
adgrak (BT 9)	adgr(BT9)	Berliner Turfantexte
		Ein Weiterer ...
		Eski Türk Şiiri
adgrak	adgr/adgr	EUTSöz
		Hsüan-Tsang
	adgr	Tip Metinleri
	adgr	Choischo
		ETG
	adgr	İrk Bitig
		İyi ve Kötü Prens
		Kuanşi İm Pusar
		Pañcatantra
		Dasakarmapathâvadanamâlâ
		Nâropas
		Scripture on the Ten Kings
		Uygurca Sadaprarudita
		Uygurca Uç Hikâye
		Uigurica
		Uç Itigsizler
		Türkische Turfantexte
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Ovgüsü
	adgr	Kutadgu Bilig
adhgrak	adhgr/ aygr	Divanı Lügati't-Türk
		Atabetti'l Hakayık
		Divan-ı Hikmet
		Rylands
		TIEM 73

adlg/ adlıg/ adıg/ adug	adlıg merdegi	adağun
		Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongın Yazıtı
		İhe Huşotu
		İhe Aşete
		Bilge Kağan
		Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Altın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cıngak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kalesi- El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadısı Yazıtı
		Karı Çor Tigin Yazıtı
		Altun Yarıuk
		Berliner Turfantexte
		Ein Weiterer ...
		Eski Türk Şiiri
		EUTSöz
		Hsüan-Tsang
		Tip Metinleri
		Chotscho
		ETG
		adagun
		İrk Bitig
		İyi ve Kötü Prens
		Kuanşi İm Pusar
		Pañcatantra
		Dasakarmapathâhvadânamâlâ
		Nâropas
		Scripture on the Ten Kings
		Uygurca Sadaprarudita
		Uygurca Uç Hikâye
		Uigurica
		Uç İtigsizler
		Türkische Turfantexte
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Ovgüsü
		Kutadgu Bilig
		adlıg merdegi
		Divanü Lügati't-Türk
		Atabetti'î Hakayık
		Divan-ı Hikmet
		Rylands
		TIEM 73

anđ/ aŋ/enđ	amaç	alavan	alangır	aç
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarıuk
				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
				Choischo
				ETG
aŋ / äŋ			aç	
enđ				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
anđ	amaç	alavan	alangır	Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

arju	arı	argun	ar böri	angıt/ anıt/ angıt/ anığ	angıt/ anıt/ angıt/ anığ
					Çöyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongın Yazıtı
					İhe Huşotu
					İhe Aşete
					Bilge Kağan
					Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
					Altın-Köl
					Begre
					Elegest
					Kemçik-Cırgak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Mıran Kalesi- El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadısı Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
					Altun Yarıuk
				angıt	Berliner Turfantexte
				anığ/ anıt (BT 3)	Ein Weiterer ...
					Eski Türk Şiiri
					EUTSöz
					Hsüan-Tsang
					Tip Metinleri
					Choischo
					ETC
					İrk Bitig
					İyi ve Kötü Prens
					Kuanşi İm Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāhvādānamālā
	arı				Näropas
					Scripture on the Ten Kings
					Uygurca Sadaprarudita
					Uygurca Uç Hikäye
					Uigurica
					Uç İtgisizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
					Hükümdar Ovgüsü
					Kutadgu Bilig
arju	arı	argun	ar böri	angıt	Divanı Lügati't-Türk
	arı				Atabetü'l Hakayık
					Divan-ı Hikmet
	arı				Rylands
	arı				TIEM 73

arslan/ ärslan/ aslan	arsalık	arkun	arkar	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cıngak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			arkar	Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarık
arslan				
arslan (BT 2,3,9, 13,18,20,23,25)				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
arslan				Eski Türk Şiiri
arslan				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
arslan (Ch. III)				Chotscho
arslan				ETG
				İrk Bitig
arslan				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
arslan				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvādānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
arslan				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikāye
arslan(U 3,4),ärslan (U I)				Uigurica
				Uç İtigsizler
arslan (TT I)				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
arslan		arkun		Kutadgu Bilig
arslan	arsalık	arkun	arkar	Divanü Lügati't-Türk
arslan				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
arslan				Rylands
				TIEM 73

atan	at	ası/ esri	as/ aş
			Çöyr Yazıtı
	at		Hoytu Tamir
			Ongın Yazıtı
	at		İhe Huşotu
			İhe Aşete
	at		Bilge Kağan
	at		Köl Tigin
	at		Tonyukuk Suci
	at		Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
	at		Altın-Köl
			Begre
			Elegest
	at	aş	Kemçik-Cıngak
	at		Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E.2
			Ağırşak Yazıtı
	at		Mıran Kalesi El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
	at		Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
	at		Altun Yarıuk
	at (BT 7,8,9,23)		Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
	at		Eski Türk Şiiri
	at		EUTSöz
	at(Hsüan VIII)		Hsüan-Tsang
			Tip Metinleri
	at (Ch. I)		Chotscho
	at		ETG
	at		İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathâvadanamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurea Sadaprarudita
			Uygurea Uç Hikâye
			Uigurica
			Uç İtigsizler
			Türkische Turfantexte
	at		Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
	at	as	Kutadgu Bilig
atan	at	esri	Divanü Lügati't-Türk
	at	esri	Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
	at		Rylands
	at		TIEM 73

azma	azıqlıg	az	aya yersgü	Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongın Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarıuk
				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
				Chotscho
		az		ETG
				Irk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāvādānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygureca Sadaprarudita
				Uygureca Uç Hikâye
				Ugurica
				Uç İtgisizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
azma			aya yersgü	Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73
	azıqlıg			

bakaçuk	baka/ bağa	bağırak	(a)zman	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongın Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cıngak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E.2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarıuk
	bağa (BT 1,7,28)			Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
	bağa			EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
				Chotscho
	bağa		(a)zman	ETG
				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathâvadanamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurea Sadaprurudita
				Uygurea Uç Hikâye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
bakaçuk	baka	bağırak		Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
	bağa			Rylands
	bağa			TIEM 73

barak	balıqçın	балк/ балақ/ balıq	bala	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				Ihe Huşotu
				Ihe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cirgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarak
barak (BT 26)		balık		Berliner Turfantexte
		balıq (BT 1,8,28)		Ein Weiterer ...
		balıq		Eski Türk Şiiri
		balaq/ balıq/ balıq		EUTSöz
				Hsüan-Tsang
		balık		Tıp Metinleri
				Choischo
		balaq / balıq		ETG
				Irk Bitig
		balıq		Iyı ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvādānamāla
		balık		Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaparudita
		balıq		Uygurca Uç Hikâye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
		balıq (TT 1,3,5)		Hukuk Bejeleri
				Hükümdar Övgüsü
		balıq		Kutadgu Bilig
barak	balıqçın	balık	bala	Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
		balıq		Rylands
		balıq		TIEM 73

baybayuk	başgan	bars/baars/ barz/pars	
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
		bars	Şine Usu
		bars	Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
		bars	Altın-Köl
			Begre
		bars	Elegest
			Kemçik-Cıngak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
		bars/pars	Altun Yarak
		bars(BT1,5,7,23,28), pars (BT9)	Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
		baars/ bars/ barz	EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Choischo
		bars / baars / bhars	ETG
		bars	İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvādānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç İtigsizler
		bars (TT 4,5), pars (TT 6)	Türkische Turfantexte
		bars	Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadgu Bilig
baybayuk	başgan	bars/ pars	Divanü Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

biçin/ beçin/ beçin/ piçin	bi	bi	beçuk yılan
biçin/ piçin			Çöyr Yazıtı Hoytu Tamir Ongın Yazıtı İhe Huşotu İhe Aşete Bilge Kağan Köl Tiğin Tonyukuk Suci Şine Usu Taryat (Terh) Tes Açura Altın-Köl Begre Elegest Kemçik-Cırgak Uybat Uyug Turan Uyuk-Arjan (Tuva) E 2 Ağırşak Yazıtı Mıran Kalesi- El yazması Orjuuk Kayası Yazıtı Talas Yazıtları Toyok Vadisi Yazıtı Karı Çor Tiğin Yazıtı Altun Yarıuk Berliner Turfantexte Ein Weiterer ... Eski Türk Şiiri EUTSöz Hsüan-Tsang Tıp Metinleri Chotscho ETG Irk Bitig İyi ve Kötü Prens Kuanşi İm Pusar Pañcatantra Dasakarmapathāhvadānamālā Nāropas Scripture on the Ten Kings Uygurca Sadaprarudita Uygurca Uç Hikāye Uigurica Uç Itigsizler Türkische Turfantexte Hukuk Belgeleri Hükümdar Ovgüsü Kutadgu Bilig Divanı Lügati't-Türk Atabetü'l Hakayık Divan-ı Hikmet Rylands TIEM 73
biçin			
beçin			
piçin			
biçin (BT 7,23)			
biçin		bi	
biçin / biçin / peçim			bi
biçin			
biçin (Üi. II)			
biçin		bi	
biçin beçin			beçük yılan

bogra/ buğra/ boğrağı	bodh	boğ	bit/biç
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cırgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarak
			Berliner Turfanexite
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
		biç/ bit	EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Chotscho
			ETG
buğra			İrk Bitig
buğra			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygureca Sadaprarudita
			Uygureca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç İtigsizler
			Türkische Turfantexite
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
buğra			Kutadgu Bilig
bogra	bodh		Divanü Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
buğrağı		boğ	TIEM 73

bulaq	bugu	budursin/ buldurçın	bört	böri	
					Çöyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongin Yazıtı
					Ihe Huşotu
					Ihe Aşete
				böri	Bilge Kağan
				böri	Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
			bört	böri	Altın-Köl
				böri	Begre
					Elegest
					Kemçik-Cirgak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Mıran Kalesi El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadisi Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
				böri	Altun Yaruk
				böri (BT 5)	Berliner Turfantexte
					Ein Weiterer ...
					Eski Türk Şiiri
	buğu			böri/ büürü	EUTSöz
					Hsüan-Tsang
				böri	Tıp Metinleri
				böri (Ch. III)	Choischo
				böri	ETG
				böri	Irk Bitüg
					Iyı ve Kötü Prens
					Kuanşi İm Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāhvādānamālā
					Näropas
					Scripture on the Ten Kings
					Uygurca Sadaparudita
					Uygurca Uç Hikâye
					Uigurica
					Uç Itigsizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
				böri	Hükümdar Övgüsü
				böri	Kutadgu Bilig
				böri	Divanü Lügati't-Türk
					Atabetü'l Hakayik
					Divan-ı Hikmet
					Rylands
				böri	TIEM 73

buzagu tılı	buzagu/ bozağı	burslan	bulan
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şime Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cirgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarık
	buzagu (BT 9)		Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
	bozağı/ buzağı		EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Chotscho
	buzagu / puzGgu		ETG
	buzagu		İrk Bitig
	buzagu		İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvādānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç İtigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadgu Bilig
buzagu tılı	buzagu	burslan	bulan
			Divanü Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayik
			Divan-ı Hikmet
	buzagu		Rylands
	buzagu		TIEM 73

çaluk	çağrı	çaflı	çağhan/ çağan	çabak	Çöyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongin Yazıtı
					İhe Huşotu
					İhe Aşete
					Bilge Kağan
					Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
					Altın-Köl
					Begre
					Elegest
					Kemçik-Cingak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Miran Kalesi-El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadisi Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
					Altun Yarıuk
çaluk (BT 18)			çıyan		Berliner Turfantexte
					Ein Weiterer ...
					Eski Türk Şiiri
					EUTSöz
					Hsüan-Tsang
					Tip Metinleri
					Choischo
					ETC
					Irk Bitig
					İyi ve Kötü Prens
					Kuanşi Im Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāhvadānamāli
					Nāropas
					Scripture on the Ten Kings
					Uygurca Sadaprardita
					Uygurca Uç Hikāye
					Uigurica
					Uç Itigsizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
					Hükümdar Ovgüsü
					Kutadgu Bilig
			çağan		Divanı Lüğati'-Türk
			çağhan	çabak	Atabetü'l Hakayık
					Divan-ı Hikmet
					Rylands
					TIEM 73

çekürge/çäkürgä/ çäkürtgä	çekün	çekik	çançarga	Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarıuk
				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Choischo
				ETC
				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
				Divanı Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73
çekürge	çekün	çekik	çançarga	
çekürge				
çekürge/ çäkürgä/ çäkürtgä				

çipun/ çipun/ çibin	çetük	çepiş
		Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongin Yazıtı
		Ihe Huşotu
		Ihe Aşete
		Bilge Kağan
		Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Altın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cirgak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kalest El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadisi Yazıtı
		Karı Çor Tigin Yazıtı
çibin		Altun Yaruk
çipin çivaz (BT 18)		Berliner Turfantexte
		Ein Weiterer ...
çibin		Eski Türk Şiiri
		EUTSöz
		Hsüan-Tsang
		Tıp Metinleri
		Chotscho
		ETG
		Irk Bitüg
		Iyı ve Kötü Prens
		Kuanşi İmi Pusar
		Pañcatantra
		Daşakarmapathāhāvādānamālā
		Nāropas
		Scripture on the Ten Kings
		Uygurca Sadaprarudita
		Uygurca Uç Hikâye
		Uigurica
		Uç Itigsizler
		Türkische Turfantexte
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Oygüsü
çibun		Kutadgu Bilig
	çetük	Divanı Lügati t-Türk
		Atabetü'l Hakayık
		Divan-ı Hikmet
		Rylands
çipun		TIEM 73

çivaçivak	çibek karguy/ karkuy/kırguy/kıruy	
		Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongın Yazıtı
		Ihe Huşotu
		Ihe Aşete
		Bilge Kağan
		Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Altın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cıgak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kalest El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadisi Yazıtı
		Karı Çor Tigin Yazıtı
		Altun Yarak
çivaçivak (BT 3)		Berliner Turfantexte
		Ein Weiterer ...
		Eski Türk Şiiri
		EUTSöz
		Hsüan-Tsang
		Tıp Metinleri
		Chotscho
		ETG
		Irk Bitüg
		Iyı ve Kötü Prens
		Kuanşi İmi Pusar
		Pañcatantra
		Dasakarmapathāavadānamālā
		Nāropas
		Scripture on the Ten Kings
çivaçivak		Uygurca Sadaprarudita
		Uygurca Uç Hikāye
		Uigurica
		Uç İtigsizler
		Türkische Turfantexte
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Oygüsü
		Kutadgu Bilig
	çibek karguy/karkuy/kırguy/kıruy	Divanü Lügati t-Türk
		Atabetü'l Hakayık
		Divan-ı Hikmet
		Rylands
		TIEM 73

çumalı/çımali/ çömali/çümali	çulık/ çılık	çufga	çocuk
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cıngak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarık
çimeli (BT 9)			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
çımali/çömali/ çümali			EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tip Metinleri
			Choischo
çümali			ETG
			İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
	çılık		Uygurca Sadaprurudita
			Uygurca Uç Hikāye
çömeli (Üi. 2)			Uigurica
			Uç İtigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadgu Bilig
çumali	çulık	çufga	çocuk
			Divanı Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

erkek	erkeç	enük/ änük(g)	él kuş	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				Ihe Huşotu
				Ihe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cirgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Miran Kalest El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yaruk
	erkeç (BT 9)	enük		Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
	ärkäç	änük(g)		EUTSöz
				Hsüan-Tsang
	erkeç			Tıp Metinleri
				Chotscho
		änük		ETG
				Irk Bitüg
				Iyı ve Kötü Prens
				Kuanşi İmi Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhāvanāmālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaparudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Oygüsü
	erkeç			Kutadgu Bilig
erkek	erkeç	enük	él kuş	Divanü Lüğatü t-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

fil	eşek/eşgek/eşyek/ aşgāk/āşgāk/āşkāk	erkek takagu	
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cırgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
	eşgek		Altun Yarak
	āşgāk (BT 18)		Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
	āşkāk		EUTSöz
	eşgek (H. VIII)		Hsüan-Tsang
	eşgek		Tip Metinleri
	eşkek (Ch. I)		Choischo
	āşgāk / ēşgāk		ETC
			İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi Im Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprurudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç Itigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadgu Bilig
	eşek/eşgek/eşyek	erkek takagu	Divanı Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
	eşek		Rylands
fil	āşgāk/āşgāk		TIEM 73

ıngan/ ingen/ ingän/ inen	ımga/ amga	ıl kuş	ıklıaç	ıyır Yazıtı
				ıyır Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongın Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarıuk
	ımga (BT 9)			Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
	ımga			EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
				Choischo
				ETC
				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvādānamālā
				Näropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikäye
				Uigurica
				Uç İtgisizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
				Divanı Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73
ıngan/ingen	ımga	ıl kuş	ıklıaç	
ıngän/ingän				
ıngän				

ıktü	ıgış	ıwık/ ıwık	ıt/ıt	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongın Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
			ıt	Bilge Kağan
				Köl Tıgın
				Tonyukuk
				Suci
				Şıne Usu
			ıt	Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçık-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tıgın Yazıtı
				Altun Yarıuk
			ıt/ıt (BT 3,8,23)	Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
			ıt	Eski Türk Şiiri
			ıt	EUTSöz
				Hsüan-Tsang
			ıt	Tıp Metinleri
				Choischo
				ETG
				İrk Bitig
			ıt	İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
			ıt	Dasakarmapathāhvādānamālā
				Nāropas
			ıt	Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikāye
			ıt (Uı. II)	Uigurica
				Uç İtigsizler
			ıt (TT 4)	Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
		ıwık	ıt/ıt	Kutadgu Bilig
ıktü	ıgış	ıwık	ıt	Divanı Lügati'-Türk
				Atabetü'l Hakayık
			ıt	Divan-ı Hikmet
			ıt	Rylands
			ıt	TIEM 73

irk	ırbız/ırbıç ırbıç/ırbıs	ingek	ıngek/ımak ımkäk/ıñek	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongın Yazıtı
				Ihe Huşotu
				Ihe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cıgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalest El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
	ırbız		ıngek	Altun Yarak
	ırbıç (BT 9)		ıñek (BT 9)	Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
ırk	ırbıç/ırbız/ırbıç/ırbıs		ıngäk/ımkäk	EUTSöz
				Hsüan-Tsang
			ıñek	Tıp Metinleri
				Chotscho
	ırbız / ırbıç		ıñek	ETG
			ıñek	İrk Bitüg
			ıñek	Iyı ve Kötü Prens
				Kuanşi İmi Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāavadānamāla
				Näropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaparudita
	ırbıç			Uygurca Uç Hikâye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
	ırbız (TT6)			Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Oygüsü
			ıngek	Kutadgu Bilig
ırk		ıngek	ıngek	Divanı Lügatü'l-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
			ınäk	TIEM 73

kalavink/kalavañki	kadyot kurt	
		Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongın Yazıtı
		İhe Huşotu
		İhe Aşete
		Bilge Kağan
		Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Altın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cırgak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kalesi El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadısı Yazıtı
		Karı Çor Tigin Yazıtı
		Altun Yarıuk
kalavañki/ kalavink(BT 3,9)		Berliner Turfanexite
		Ein Weiterer ...
		Eski Türk Şiiri
		EUTSöz
	kadyot kurt (Hsüan VI)	Hsüan-Tsang
		Tıp Metinleri
		Chotscho
		ETG
		İrk Bitig
		İyi ve Kötü Prens
		Kuanşi İm Pusar
		Pañcatantra
		Dasakarmapathāhvadānamālā
	kadyot kurt	Näropas
		Scripture on the Ten Kings
kalavink		Uygureca Sadaparudita
		Uygureca Uç Hikäye
		Uigurica
		Uç İtigsizler
		Türkische Turfanexite
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Ovgüsü
		Kutadgu Bilig
		Divanü Lügati't-Türk
		Atabetü'l Hakayık
		Divan-ı Hikmet
		Rylands
		TIEM 73

ğara	ğaplan	kapinçal	kançık	kamıçak	ğoyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongin Yazıtı
					İhe Huşotu
					İhe Aşete
					Bilge Kağan
					Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
					Altın-Köl
					Begre
					Elegest
					Kemçik-Cırgak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Mıran Kalesi- El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadisi Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
					Altun Yarıuk
					Berliner Turfantexte
					Ein Weiterer ...
	ğaplan				Eski Türk Şiiri
ğara	ğaplan				EUTSöz
					Hsüan-Tsang
					Tip Metinleri
					Choischo
ğara					ETC
					İrk Bitig
					İyi ve Kötü Prens
					Kuanşi İm Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāhvadānamālā
					Nāropas
					Scripture on the Ten Kings
	kapinçal				Uygurca Sadaprarudita
					Uygurca Uç Hikāye
					Uigurica
					Uç İtigsizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
					Hükümdar Ovgüsü
					Kutadgu Bilig
	kançık			kamıçak	Divanı Lügati't-Türk
					Atabetü'l Hakayık
					Divan-ı Hikmet
					Rylands
					TIEM 73

karaklıg	kara kuş/ ğara ğuş/ğara ğuş	ğara ğulağ	Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cirgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
	kara kuş		Altun Yarak
	ğara ğuş (BT 9)		Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
	ğara ğuş/ğara ğuş	ğara ğulağ	EUTSöz
	kara kuş (Hsüan VIII)		Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Chotscho
			ETG
			Irk Bitig
			Iyı ve Kötü Prens
			Kuanşi Im Pusar
			Pancatantra
			Dasakarmapathāvadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikāye
	kara kuş (Üi. II)		Uigurica
			Uç İtigsizler
	kara kuş TT 6		Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Övgüsü
	ğara ğuş		Kutadgu Bilig
karaklıg	kara kuş		Divanü Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

kargılaç/ karlıgaç	karga/kağga/ ğarga	
		Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongın Yazıtı
		İhe Huşotu
		İhe Aşete
		Bilge Kağan
		Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Altın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cırgak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kalesi- El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadisi Yazıtı
		Karı Çor Tigin Yazıtı
	karga	Altun Yarıuk
	kağga (BT 9,18)	Berliner Turfantexte
		Ein Weiterer ...
		Eski Türk Şiiri
kağga	kağga/ğarga	EUTSöz
		Hsüan-Tsang
karlıgaç		Tıp Metinleri
		Choischo
		ETC
		İrk Bitig
		İyi ve Kötü Prens
		Kuanşi İm Pusar
		Pañcatantra
		Dasakarmapathāhvādānamālā
		Nāropas
		Scripture on the Ten Kings
		Uygurca Sadaprurudita
		Uygurca Uç Hikāye
	karga (Ui, II)	Uigurica
		Uç Itigsizler
		Türkische Turfantexte
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Ovgüsü
		Kutadgu Bilig
karlıgaç/ karlıgaç	karga	Divanı Lügati't-Türk
		Atabetti'l Hakayık
		Divan-ı Hikmet
	kağga	Rylands
	kağga	TIEM 73

karnıça/ karnıçak/ karnıçka	karguy/karkuy/kirguy/kirkuy	Çöyr Yazıtı Hoytu Tamir Ongin Yazıtı İhe Huşotu İhe Aşete Bilge Kağan Köl Tigin Tonyukuk Suci Şine Usu Taryat (Terh) Tes Açura Altın-Köl Begre Elegest Kemçik-Cirgak Uybat Uyug Turan Uyuk-Arjan (Tuva) E 2 Ağırşak Yazıtı Miran Kalesi- El yazması Orjuk Kayası Yazıtı Talas Yazıtları Toyok Vadisi Yazıtı Kari Çor Tigin Yazıtı Altun Yarak Berliner Turfantexte Ein Weiterer ... Eski Türk Şiiri EUTSöz Hsüan-Tsang Tıp Metinleri Choischo ETC Irk Bitig İyi ve Kötü Prens Kuanşi İm Pusar Pañcatantra Dasakarmapathāhvadanāmālā Nāropas Scripture on the Ten Kings Uygurca Sadaprarudita Uygurca Uç Hikāye Uigurica Uç Itigsizler Türkische Turfantexte Hukuk Belgeleri Hükümdar Ovgüsü Kutadgu Bilig Divanı Lügati't-Türk Atabetü'l Hakayık Divan-ı Hikmet Rylands TIEM 73
karnıça/ karnıçak	karguy/karkuy/kirguy/kirkuy	
karnıça		

katır/ katır	kataş	kat	kaşgalak	karsak	
					Çöyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongin Yazıtı
					Ihe Huşotu
					Ihe Aşete
					Bilge Kağan
					Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
					Altın-Köl
					Begre
					Elegest
					Kemçik-Cirgak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Mıran Kalesi El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadisi Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
katır					Altun Yarak
					Berliner Turfantexte
					Ein Weiterer ...
					Eski Türk Şiiri
	kataş	kat			EUTSöz
					Hsüan-Tsang
					Tıp Metinleri
					Chotscho
					ETG
					Irk Bitüg
					Iyı ve Kötü Prens
					Kuanşi İmi Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāavadānamālā
katır					Nāropas
					Scripture on the Ten Kings
					Uygurca Sadaparudita
					Uygurca Uç Hikāye
					Uğurica
					Uç İtigsizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
					Hükümdar Oğüsü
					Kutadgu Bilig
katır					Divanü Lügati t-Türk
katır			kaşgalak	karsak	A tabetü'l Hakayık
					Divan-ı Hikmet
					Rylands
katır					TIEM 73

kebeli/ käläbäk	kaz/ қаz/ қақ	kayseri	katkı(a)ç	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				Ihe Huşotu
				Ihe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cirgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Miran Kalest El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yaruk
	kaz/қаz			Berliner Turfantexte
	қаz(BT 18,25)			Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Chotscho
	қаz / hıçGz			ETG
				Irk Bitüg
				Iyı ve Kötü Prens
				Kuanşi İmi Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāavadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
	қаz			Uygurca Sadaparudita
				Uygurca Uç Hikâye
				Uigurica
				Uç Itigsizler
				Türkische Turfantexte
	kaz (TT X)			Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Oygüsü
	қақ/қаz	kayseri		Kutadgu Bilig
kebeli	kaz		katkı(a)ç	Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
käläbäk				TIEM 73

kenç	keler	kelen/ kälän/ kilän	kelegü
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cingak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarıuk
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
	kelen		Eski Türk Şiiri
	kälän/kilän		EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Chotscho
		kälän/kilän	ETG
			Irk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi Im Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāvadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç İlgisizler
		kälän/kilän (TT1)	Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Övgüsü
			Kutadgu Bilig
kenç	keler	kelegü	Divanü Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

kewel	keslinçü	kesari	kene	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cıngak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarıuk
		kesari (BT3)		Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
				Choischo
				ETC
				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprurudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
				Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
			kene	Rylands
				TIEM 73

kirpi	kinare	kimünçe/ kimüçe	kız kuş	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
kirpi	kinare			Altun Yarak
				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
kirpi				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
kirpi				Tip Metinleri
				Choischo
				ETC
				Irk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi Im Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvadānamālā
				Näropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikäye
				Uigurica
				Uç Itigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
kirpi	kimünçe/kimüçe	kız kuş		Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

ķoburġa/ kuburġa	kiş	kisari	
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kaġan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cıngak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arġan (Tuva) E 2
			Aġırřak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orġuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarıuk
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk şiiri
			EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tip Metinleri
			Choischo
			ETG
			İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi Im Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç İtigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadġu Bilig
			Divanı Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

komşuy	kolan/ kıulan	koç/ koçkıgar/ kıoçkıar/ kıoçkıngar	komşuy
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongın Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cıngak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarıuk
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
		kıoç/ kıoçkıar/ kıoçkıngar	EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tip Metinleri
			Choischo
			ETC
			Irk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi Im Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvadanāmālā
			Näropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikäye
			Uigurica
			Uç Itigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadgu Bilig
			Divanı Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
		kıoç	TIEM 73
	kıulan		
komşuy	kolan	koç/ kıoçkıngar	
	kıulan		

koñ/kon̄y/şoy koyñ/ koyun/ ðoyın	
	Çöyr Yazıtı
	Hoytu Tamir
	Ongın Yazıtı
	İhe Huşotu
	İhe Aşete
	Bilge Kağan
koñ	Köl Tigin
koñ	Tonyukuk
	Suci
	Şine Usu
kon̄y	Taryat (Terh)
	Tes
	Açura
	Altın-Köl
	Begre
	Elegest
	Kemçik-Cirgak
	Uybat
	Uyug Turan
	Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
	Ağırşak Yazıtı
	Miran Kalest El yazması
	Orjuk Kayası Yazıtı
	Talas Yazıtları
	Toyok Vadisi Yazıtı
	Karı Çor Tigin Yazıtı
	Altun Yaruk
koyñ/koyun/şoyñ	Berliner Turfantexte
şoyñ (BT 9,18,23)	Ein Weiterer ...
	Eski Türk Şiiri
	EUTSöz
şoyın/şoy/şoyın/şoyñ/şoyun	Hsüan-Tsang
	Tıp Metinleri
koyñ	Chotscho
koyñ (Ch. III)	ETG
şoy/şoyñ/şon / şoyın/ şoyñ/şoyñ	Irk Bitüg
kony	İyi ve Kötü Prens
şoy	Kuanşi İmi Pusar
	Pañcatantra
	Dasakarmapathāavadānamālā
	Nāropas
koy	Scripture on the Ten Kings
şoyñ	Uygurca Sadaparudita
	Uygurca Uç Hikāye
	Uigurica
	Uç İtigsizler
	Türkische Turfantexte
koyñ (TT 4)	Hukuk Belgeleri
koyñ	Hükümdar Oygüsü
şoy	Kutadgu Bilig
kon/koy	Divanü Lügati t-Türk
	Atabetü'l Hakayık
	Divan-ı Hikmet
şoy	Rylands
şoy	TIEM 73

kök tapulgan	köküş/ köküş	kökegün	köçüt
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			Ihe Huşotu
			Ihe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cirgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalest El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yaruk
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
			EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Chotscho
			ETG
			Irk Bitüg
			Iyı ve Kötü Prens
			Kuanşi İmi Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāavadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
	köküş		Uygurca Sadaparudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç İtigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Oygüsü
			Kutadgu Bilig
	köküş	kökegün	Divanü Lügati t-Türk
kök tapulgan			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

kökürçün/kökürçen/kökürçün/kökürçken/kökürçkân/kögürçün	Çöyr Yazıtı
	Hoytu Tamir
	Ongın Yazıtı
	İhe Huşotu
	İhe Aşete
	Bilge Kağan
	Köl Tigin
	Tonyukuk
	Suci
	Şine Usu
	Taryat (Terh)
	Tes
	Açura
	Altın-Köl
	Begre
	Elegest
	Kemçik-Cırgak
	Uybat
	Uyug Turan
	Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
	Ağırşak Yazıtı
	Mıran Kalesi El yazması
	Orjuk Kayası Yazıtı
	Talas Yazıtları
	Toyok Vadisi Yazıtı
	Karı Çor Tigin Yazıtı
kökürçen/kökürçün/kökürçkân/kökürçken	Altun Yarık
kökürçün (BT 9)	Berliner Turfantexte
	Ein Weiterer ...
	Eski Türk Şiiri
kökürçün/kökürçkân/kögürçün	EUTSöz
	Hsüan-Tsang
kögürçken	Tıp Metinleri
	Chotscho
kögürçkân	ETG
	İrk Bitig
	İyi ve Kötü Prens
	Kuanşi İm Pusar
	Pañcatantra
	Dasakarmapathâvadanamâlâ
	Nâropas
	Scripture on the Ten Kings
kökürçen	Uygurea Sadaprarudita
	Uygurea Uç Hikâye
	Uigurica
	Uç İtigsizler
	Türkische Turfantexte
	Hukuk Belgeleri
	Hükümdar Ovgüsü
	Kutadgu Bilig
kökürçkün	Divanü Lügati't-Türk
	Atabetü'l Hakayık
	Divan-ı Hikmet
	Rylands
	TIEM 73

körpe	köpek	kölük	
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cıngak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi-El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
		kölük	Altun Yarak
		kölük (BT 5,8,9)	Berliner Turfantexte
		kölük	Ein Weiterer ...
		kölük	Eski Türk Şiiri
			EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tip Metinleri
			Chotscho
		kölük/kölük	ETC
			İrk Bitig
		kölük	İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvādānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprurudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç İtigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
		kölük	Kutadgu Bilig
		kölük	Divanü Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
		kölük	TIEM 73

kumursga	kulun	kugu/ğu/ğuş/ğuşu	kudgu/ kudhgu
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cırgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarak
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
		ğuğu ğuş	Eski Türk Şiiri
		ğuşu	EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Chotscho
ğumursga	ğulun	ğuşu	ETC
kumursga	kulun	kugu	İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvādānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç Itigsizler
		ğuşu ğuş	Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
		ğuşu	Kutadgu Bilig
	kulun	kugu	Divanı Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73
			ğudgu

ķurbān	kurbaka	kunduz/ ķunduz/ ķuntuz	Çöyr Yazıtı Hoytu Tamir Ongın Yazıtı İhe Huşotu İhe Aşete Bilge Kağan Köl Tigin Tonyukuk Suci Şine Usu Taryat (Terh) Tes Açura Altın-Köl Begre Elegest Kemçik-Cırgak Uybat Uyug Turan Uyuk-Arjan (Tuva) E 2 Ağırşak Yazıtı Mıran Kalesi- El yazması Orjuk Kayası Yazıtı Talas Yazıtları Toyok Vadısı Yazıtı Karı Çor Tigin Yazıtı Altun Yarıuk Berliner Turfantexte Ein Weiterer ... Eski Türk Şiiri EUTSöz Hsüan- Tsang Tıp Metinleri Choischo ETC Irk Bitig İyi ve Kötü Prens Kuanşi İm Pusar Pañcatantra Dasakarmapathāhvādānamālā Nāropas Scripture on the Ten Kings Uygurca Sadaprarudita Uygurca Uç Hikāye Uigurica Uç İtigsizler Turkische Turfantexte Hukuk Belgeleri Hükümdar Ovgüsü Kutadgu Bilig Divanü Lügati't-Türk Atabetü'l Hakayık Divan-ı Hikmet Kylands TIEM 73
ķurbān	kurbaka	kunduz	
ķurbān	kurbaka	kunduz	

ķuř / ķuř / ĩuř	ķuřgaç	ķurt	
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongın Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cirgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Miran Kaleşi El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
		ķurt	Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarak
		kurt/ķurt	Berliner Turfantexte
ķuř(BT 8,9,13,21)		kurt/ķurt (BT 9,23,25)	Ein Weiterer ...
			Eski Türk şiri
ķuř		ķurt	EUTSöz
ĩuř/ķuř			Hsüan-Tsang
ķuř (Hsüan X)		ķurt	Tıp Metinleri
			Chotscho
ķuř / ķuř		ķurt	ETG
ķuř			İrk Bitiğ
ķuř			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İmi Pusar
			Pañcatantra
		ķurt	Dařakarmapathāavadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
ķuř			Uygurca Sadaparudita
ķuř			Uygurca Uç Hikāye
ķuř (U 1)			Uigurica
			Uç İtigsizler
ķuř (TT 1,6)			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Oygüsü
ķuř		ķurt	Kutadgu Bilig
ķuř	ķuřgaç	ķurt	Divanü Lügati t-Türk
ķuř			Atabetü'l Hakayık
ķuř			Divan-ı Hikmet
ķuř			Rylands
ķuř		ķurt	TIEM 73

kıyanığ	kutuz/ kıtuz	kıŒađ	
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongın Yazıtı
			İhe HuŒotu
			İhe AŒete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Œine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçık-Cırgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			AđırŒak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
		kıŒađ	Altun Yarıuk
		kıŒađ(BT 18)	Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Œiiri
kıyanığ			EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Choischo
			ETC
			İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			KuanŒi Im Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvādānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
		kıŒađ	Uygurca Sadaprardita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç Itigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
	kıtuz		Kutadgu Bilig
	kıtuz	kıŒađ	Divanı Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

kuzi/ çozi	kuzgun/ kuşgun	
		Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongin Yazıtı
		İhe Huşotu
		İhe Aşete
		Bilge Kağan
		Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Altın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cırgak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kalesi- El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadisi Yazıtı
		Karı Çor Tigin Yazıtı
		Altun Yarıuk
çozi(BT5),çuzi(BT9)	kuşgun(BT8), kuşgun (BT9, 21)	Berliner Turfantexte
		Ein Weiterer ...
		Eski Türk Şiiri
çozi	kuşgun	EUTSöz
	kuşgun (Hsüan X)	Hsüan-Tsang
		Tip Metinleri
		Choischo
çozi	kuşgun	ETC
		İrk Bitig
		İyi ve Kötü Prens
		Kuanşi İm Pusar
		Pañcatantra
		Dasakarmapathāhvadānamālā
		Nāropas
		Scripture on the Ten Kings
		Uygurca Sadaprarudita
		Uygurca Uç Hikāye
		Uigurica
		Uç İtigsizler
		Türkische Turfantexte
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Ovgüsü
çozi	kuşgun	Kutadgu Bilig
kuzi	kuşgun	Divanü Lügati't-Türk
		Atabetü'l Hakayık
		Divan-ı Hikmet
		Rylands
		TIEM 73

la	küzün	küzküni	küzkünek	küye
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cıngak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarıuk
				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
la				Eski Türk Şiiri
la				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Chotscho
la				ETC
				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvādānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprardita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
	küzün	küzküni	küzkünek	küye
				Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

leklek	lağzın/ lağzın	lağka	laçın / laçın	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				Ihe Huşotu
	lağzın			Ihe Aşete
	lağzın			Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
	lağzın			Şine Usu
	lağzın			Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cirgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Miran Kalest El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
	lağzın			Karı Çor Tigin Yazıtı
			laçın	Altun Yaruk
			laçın (BT1,28)	Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
			laçın	Eski Türk Şiiri
	lağzın		laçın	EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Chotscho
	lağzın		laçın	ETG
				Irk Bitüg
	lağzın			Iyı ve Kötü Prens
				Kuanşi İmi Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāavadānamālā
				Nāropas
	lağzın			Scripture on the Ten Kings
leklek				Uygurca Sadaparudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç Itigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Oygüsü
			laçın	Kutadgu Bilig
			laçın	Divanü Lügati t-Türk
				Atabetü'l Hakayık
		lağka		Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

mama	maḥaragi/ maḥuruk	lu/ lü/ lüi/ ulu//long/ lö	
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
		lü/lüi	Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
		ulu	Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cirgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E.2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalestı El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Kari Çor Tigin Yazıtı
		luu	Altun Yaruk
		lu(BT3,9,18,20,23,25)	Berliner Turfanexie
			Ein Weiterer ...
		luu	Eski Türk Şiiri
	maḥaragi	long/lu/luu	EUTSöz
		luu(Hsüan VIII)	Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Choischo
		lon / lü	ETG
			İrk Bitig
		lö	İyi ve Kötü Prens
	maḥuruk	lu	Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāvadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikāye
		luu (Üi, II)	Uigurica
		lü	Uç Itigsizler
		luu (TT 6)	Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadgu Bilig
mama			Divanü Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

merdek	mayguk	matanga	manu	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
			manu	Altun Yarık
			manu (BT9)	Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
	matanga		manu	EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
				Choischo
			manu	ETG
				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
merdek	mayguk			Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

näzr	nek yılan	näkdı	nek	naga	Çöyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongın Yazıtı
					İhe Huşotu
					İhe Aşete
					Bilge Kağan
					Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
					Altın-Köl
					Begre
					Elegest
					Kemçik-Cırgak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Mıran Kalesi El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadısı Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
					Altun Yarıuk
				naga (BT9)	Berliner Turfantexte
					Ein Weiterer ...
				naga	Eski Türk Şiiri
		näkdı			EUTSöz
					Hsüan-Tsang
					Tıp Metinleri
					Choischo
					ETC
					İrk Bitig
					İyi ve Kötü Prens
					Kuanşi İm Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāhvadānamālā
					Näropas
					Scripture on the Ten Kings
					Uygurca Sadaprardita
					Uygurca Uç Hikäye
					Uigurica
					Uç Itigsizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
					Hükümdar Ovgüsü
					Kutadgu Bilig
	nek yılan		nek		Divanü Lügati't-Türk
					Atabetü'l Hakayık
					Divan-ı Hikmet
					Rylands
näzr					TIEM 73

ök	ögür	öd	orohtik	op	oglak/ oglağ
					Çöyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongin Yazıtı
					İhe Huşotu
					İhe Aşete
					Bilge Kağan
					Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
					Altın-Köl
					Begre
					Elegest
					Kemçik-Cıngak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Mıran Kalesi El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadisi Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
					Altun Yarıuk
					Berliner Turfantexte
					Ein Weiterer ...
					Eski Türk Şiiri
			orohtik		EUTSöz
					Hsüan-Tsang
					Tip Metinleri
					Choischo
					ETC
					Irk Bitig
					İyi ve Kötü Prens
					Kuanşi İm Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāhvādānamālā
					Nārōpas
					Scripture on the Ten Kings
					Uygurca Sadaprarudita
					Uygurca Uç Hikāye
					Uigurica
					Uç Itigsizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
					Hükümdar Ovgüsü
					Kutadgu Bilig
ök	ögür	öd		op	Divanı Lügati't-Türk
					Atabetü'l Hakayık
					Divan-ı Hikmet
					Rylands
					TIEM 73

ördek/ ödirek	ölgüsä	öküz	
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cıngak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarıuk
ödirek			Berliner Turfantexte
ödräk(BT18)ördäk(BT25)	öküz(BT9)	öküz	Ein Weiterer ...
		öküz	Eski Türk Şiiri
ödirek		öküz	EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
		öküz (Ch. III)	Choischo
		öküz	ETC
		öküz	Irk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi Im Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvadānamālā
			Näropas
			Scripture on the Ten Kings
ördek			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikäye
			Uigurica
			Uç Itigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
ördek		öküz	Kutadgu Bilig
ördek		öküz	Divanü Lügati't-Türk
			Atabetti'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
	ölgüsä		TIEM 73

perwGn	özlük	öyez	ötmüş	örümçek/ örümçük	
e					Çöyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongin Yazıtı
	özlük				İhe Huşotu
					İhe Aşete
					Bilge Kağan
					Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
					Altın-Köl
					Begre
					Elegest
					Kemçik-Cırgak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Mıran Kalesi- El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadısı Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
					Altun Yarak
					Berliner Turfantexte
					Ein Weiterer ...
					Eski Türk Şiiri
			ötmüş		EUTSöz
				örümçek(Hsüan VIII)	Hsüan- Tsang
					Tıp Metinleri
					Choischo
					ETC
					İrk Bitig
					İyi ve Kötü Prens
					Kuanşi Im Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāhvādānamālā
					Näropas
					Scripture on the Ten Kings
					Uygurca Sadaprarudita
					Uygurca Uç Hikäye
					Uigurica
					Uç Itigsizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
					Hükümdar Ovgüsü
					Kutadgu Bilig
	özlük	öyez		örümçek	Divanü Lügati't-Türk
					Atabetü'l Hakayık
perwGne					Divan-ı Hikmet
					Rylands
				örümçük	TIEM 73

sarsal	sarıçga/ sırıçga	sanduvaç/ sandvaç	sakırku
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cırgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarıuk
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
			EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tip Metinleri
			Choischo
			ETC
			İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç İtigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
		sandvaç	Kutadgu Bilig
sarsal	sarıçga/sırıçga	sanduvaç	sakırku
			Divanı Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

semürgük/ sämürgük	seçe
	Çöyr Yazıtı
	Hoytu Tamir
	Ongin Yazıtı
	İhe Huşotu
	İhe Aşete
	Bilge Kağan
	Köl Tigin
	Tonyukuk
	Suci
	Şine Usu
	Taryat (Terh)
	Tes
	Açura
	Alfın-Köl
	Begre
	Elegest
	Kemçik-Cirgak
	Uybat
	Uyug Turan
	Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
	Ağırşak Yazıtı
	Miran Kalest El yazması
	Orjuk Kayası Yazıtı
	Talas Yazıtları
	Toyok Vadist Yazıtı
	Kari Çor Tigin Yazıtı
	Altun Yarak
semürgük	Berliner Turfantexte
sämürgük (BT 18)	Ein Weiterer ...
	Eski Türk Şiiri
	EUTSöz
	Hsüan-Tsang
	Tıp Metinleri
	Choscho
	ETG
	Irk Bitig
	İyl ve Kötü Prens
	Kuanşi İm Pusar
	Pancatantra
	Dasakarmapathâvadânamâlâ
	Näropas
	Scripture on the Ten Kings
	Uygurca Sadapruridita
	Uygurca Uç Hikâye
	Uigurica
	Uç Itigsizler
	Türkische Turfantexte
	Hukuk Belgeleri
	Hükümdar Ovgüsü
	Kutadgu Bilig
semürgük	Divanü Lügati t-Türk
semürgük	Atabetü'l Hakayık
	Divan-ı Hikmet
	Rylands
	TIEM 73

siġir/ siġir	siġan/ siġan/ siġan/ siġan	
		Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongin Yazıtı
		İhe Huşotu
		İhe Aşete
		Bilge Kağan
		Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Alfın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cirgak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E.2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kalest El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadisi Yazıtı
		Karı Çor Tigin Yazıtı
	siġan	Altun Yaruk
	siġan(BT 18)	Berliner Turfantexte
		Ein Weiterer ...
		Eski Türk Şiiri
	siġan/siġan	EUTSöz
		Hsüan-Tsang
		Tip Metinleri
		Choscho
	siġan/ siġan/ siġan	ETG
		İrk Bitig
		İyi ve Kötü Prens
		Kuanşi İm Pusar
		Pancatantra
		Dasakarmapathâvādānamālā
		Näropas
		Scripture on the Ten Kings
		Uygurca Sadapruridita
		Uygurca Uç Hikâye
		Uygurica
		Uç İtigsizler
		Türkische Turfantexte
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Övgüsü
		Kutadgu Bilig
siġir	siġan	Divanü Lügati t-Türk
		Atabetü'l Hakayık
		Divan-ı Hikmet
		Rylands
siġir		TIEM 73

sil	sıp	sigun/ sugun/ sigın	sigırçık/ sigırçuk	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
		sigun		Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cıngak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarak
		sigun(BT 3,9)		Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
		sigun/sugun		EUTSöz
		sigun (Hsüan VI)		Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Choischo
		sigun/ sugun/sigın		ETC
				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
		sigun		Dasakarmapathāhvadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
		sigun		Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
		sigun	sigırçuk	Kutadgu Bilig
sil	sıp	sigun	sigırçık/sigırçuk	Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

suñur/ songkur/suñkur	sundilaç	suña	suñkaç	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				Ihe Huşotu
				Ihe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
		suña		Altın-Köl
				Begre
				Elegest
suñur				Kemçik-Cirgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Miran Kalest El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarak
			suñkaç(BT9)	Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
şunçar				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Chotscho
				ETG
				Irk Bitig
				Iyı ve Kötü Prens
				Kuanşi İmi Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāavadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaparudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç Itigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Oygüsü
suñkur			suñkaç	Kutadgu Bilig
songkur	sundilaç		sukak	Divanü Lügati t-Türk
				Atabetü'l Hakayik
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

sükiç	süglin/ süwlin/ süglün	suw sigırı	sunzi
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cıngak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarıuk
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
			EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Chotscho
			ETC
			İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvādānamālā
			Näropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikäye
			Uigurica
			Uç Itigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadgu Bilig
			Divanü Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73
sükiç			
	süglin/süwlin	suw sigırı	sunzi

şutur	şutu	şa	sürtüĝ	şutur
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cıngak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarıuk
				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
			sürtüĝ	EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
				Choischo
			sürtüĝ	ETC
				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprardita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
			sürtüĝ	Kutadgu Bilig
			sürtüĝ	Divanı Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

tadun/ tadhun	tabışkan/ tavişgan/ tawişgan/ tavıŝan	Çöyr Yazıtı Hoytu Tamir Ongın Yazıtı İhe Huşotu İhe Aşete Bilge Kağan Köl Tigin Tonyukuk Suci Şine Usu Taryat (Terh) Tes Açura Altın-Köl Begre Elegest Kemçik-Cırgak Uybat Uyug Turan Uyuk-Arjan (Tuva) E 2 Ağırşak Yazıtı Mıran Kalesi El yazması Orjuk Kayası Yazıtı Talas Yazıtları Toyok Vadısı Yazıtı Kari Çor Tigin Yazıtı Altun Yarıuk Berliner Turfantexte Ein Weiterer ... Eski Türk Şiiri EUTSöz Hsüan-Tsang Tıp Metinleri Choischo ETG Irk Bitig İyi ve Kötü Prens Kuanşi İm Pusar Pañcatantra Dasakarmapathâvadanamâlâ Nâropas Scripture on the Ten Kings Uygurca Sadaprarudita Uygurca Uç Hikâye Uigurica Uç Itigsizler Turkische Turfantexte Hukuk Belgeleri Hükümdar Ovgüsü Kutadgu Bilig Divanü Lügati't-Türk Atabetü'l Hakayık Divan-ı Hikmet Rylands TIEM 73
	tabışkan/ tavişgan/ tawişgan/ tavıŝan	Çöyr Yazıtı Hoytu Tamir Ongın Yazıtı İhe Huşotu İhe Aşete Bilge Kağan Köl Tigin Tonyukuk Suci Şine Usu Taryat (Terh) Tes Açura Altın-Köl Begre Elegest Kemçik-Cırgak Uybat Uyug Turan Uyuk-Arjan (Tuva) E 2 Ağırşak Yazıtı Mıran Kalesi El yazması Orjuk Kayası Yazıtı Talas Yazıtları Toyok Vadısı Yazıtı Kari Çor Tigin Yazıtı Altun Yarıuk Berliner Turfantexte Ein Weiterer ... Eski Türk Şiiri EUTSöz Hsüan-Tsang Tıp Metinleri Choischo ETG Irk Bitig İyi ve Kötü Prens Kuanşi İm Pusar Pañcatantra Dasakarmapathâvadanamâlâ Nâropas Scripture on the Ten Kings Uygurca Sadaprarudita Uygurca Uç Hikâye Uigurica Uç Itigsizler Turkische Turfantexte Hukuk Belgeleri Hükümdar Ovgüsü Kutadgu Bilig Divanü Lügati't-Türk Atabetü'l Hakayık Divan-ı Hikmet Rylands TIEM 73
tadun	tabışkan, tavişkan tavişgan(BT1,18,28)	Çöyr Yazıtı Hoytu Tamir Ongın Yazıtı İhe Huşotu İhe Aşete Bilge Kağan Köl Tigin Tonyukuk Suci Şine Usu Taryat (Terh) Tes Açura Altın-Köl Begre Elegest Kemçik-Cırgak Uybat Uyug Turan Uyuk-Arjan (Tuva) E 2 Ağırşak Yazıtı Mıran Kalesi El yazması Orjuk Kayası Yazıtı Talas Yazıtları Toyok Vadısı Yazıtı Kari Çor Tigin Yazıtı Altun Yarıuk Berliner Turfantexte Ein Weiterer ... Eski Türk Şiiri EUTSöz Hsüan-Tsang Tıp Metinleri Choischo ETG Irk Bitig İyi ve Kötü Prens Kuanşi İm Pusar Pañcatantra Dasakarmapathâvadanamâlâ Nâropas Scripture on the Ten Kings Uygurca Sadaprarudita Uygurca Uç Hikâye Uigurica Uç Itigsizler Turkische Turfantexte Hukuk Belgeleri Hükümdar Ovgüsü Kutadgu Bilig Divanü Lügati't-Türk Atabetü'l Hakayık Divan-ı Hikmet Rylands TIEM 73
tadun/ tadhun	tavişgan	Çöyr Yazıtı Hoytu Tamir Ongın Yazıtı İhe Huşotu İhe Aşete Bilge Kağan Köl Tigin Tonyukuk Suci Şine Usu Taryat (Terh) Tes Açura Altın-Köl Begre Elegest Kemçik-Cırgak Uybat Uyug Turan Uyuk-Arjan (Tuva) E 2 Ağırşak Yazıtı Mıran Kalesi El yazması Orjuk Kayası Yazıtı Talas Yazıtları Toyok Vadısı Yazıtı Kari Çor Tigin Yazıtı Altun Yarıuk Berliner Turfantexte Ein Weiterer ... Eski Türk Şiiri EUTSöz Hsüan-Tsang Tıp Metinleri Choischo ETG Irk Bitig İyi ve Kötü Prens Kuanşi İm Pusar Pañcatantra Dasakarmapathâvadanamâlâ Nâropas Scripture on the Ten Kings Uygurca Sadaprarudita Uygurca Uç Hikâye Uigurica Uç Itigsizler Turkische Turfantexte Hukuk Belgeleri Hükümdar Ovgüsü Kutadgu Bilig Divanü Lügati't-Türk Atabetü'l Hakayık Divan-ı Hikmet Rylands TIEM 73

takıgu/ takagu/tkıgu/ takuk/ taquku/ tağu	tafnağu	
		Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongın Yazıtı
		İhe Huşotu
		İhe Aşete
		Bilge Kağan
		Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Altın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cıngak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kalesi- El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadısı Yazıtı
		Karı Çor Tigin Yazıtı
		Altun Yarıuk
		Berliner Turfanixte
		Ein Weiterer ...
		Eski Türk Şiiri
		EUTSöz
		Hsüan-Tsang
		Tip Metinleri
		Choischo
		ETC
		İrk Bitig
		İyi ve Kötü Prens
		Kuanşi İm Pusar
		Pañcatantra
		Dasakarmapathāhvadānamālā
		Nāropas
		Scripture on the Ten Kings
		Uygurca Sadaprurudita
		Uygurca Uç Hikāye
		Uigurica
		Uç İtigsizler
		Türkische Turfanixte
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Ovgüsü
		Kutadgu Bilig
		Divanü Lügati't-Türk
		Atabetü'l Hakayık
		Divan-ı Hikmet
		Rylands
		TIEM 73
	taquku	tafnağu

tarîğ bitî	talwır	talım qara quş	talım balıg	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongın Yazıtı
				Ihe Huşotu
				Ihe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cirgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Miran Kalest El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarak
				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
			talım balıg	EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Chotscho
				ETG
				Irk Bitüg
				Iyı ve Kötü Prens
		talım qara quş		Kuanşi İmı Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāavadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç Itigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Oygüsü
				Kutadgu Bilig
tarîğ bitî	talwır			Divanü Lügati t-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

tazi	taygan	tay	tartar	Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
		tay		Kemçik-Cirgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yaruk
				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Chotscho
				ETG
				Irk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi Im Pusar
				Pancatantra
				Dasakarmapathāvadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Övgüsü
tazi		tay		Kütadgu Bilig
	taygan	tay	tartar	Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayik
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

tebi/tiwe/deve/devey/teve/täbä/täwä/tevey/tiwi/tewe/tewey/téwi/tewi	
	Çöyr Yazıtı
	Hoytu Tamir
	Ongin Yazıtı
	İhe Huşotu
	İhe Aşete
	Bilge Kağan
	Köl Tigin
	Tonyukuk
	Suci
	Şine Usu
	Taryat (Terh)
	Tes
	Açura
	Altın-Köl
	Begre
	Elegest
	Kemçik-Cırgak
	Uybat
	Uyug Turan
	Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
	Ağırşak Yazıtı
	Miran Kalest El yazması
	Orjuk Kayası Yazıtı
	Talas Yazıtları
	Toyok Vadist Yazıtı
	Karı Çor Tigin Yazıtı
	Altun Yaruk
	Berliner Turfantexte
	Ein Weiterer ...
tävä	Eski Türk Şiiri
teve	EUTSöz
tävä/täbä	Hsüan-Tsang
	Tıp Metinleri
teve	Chotscho
	ETG
	Irk Bitig
	İyi ve Kötü Prens
	Kuanşi İm Pusar
	Pañcatantra
	Dasakarmapathāvādānamālā
	Näropas
	Scripture on the Ten Kings
	Uygurca Sadaparudita
	Uygurca Uç Hikâye
	Uigurica
	Uç İrğisizler
	Türkische Turfantexte
	Hukuk Belgeleri
	Hükümdar Ovgüsü
	Kutadgu Bilig
	Divanü Lügati't-Türk
	Atabetü'l Hakayık
	Divan-ı Hikmet
	Rylands
	TIEM 73
tebi	
tiwe	
deve/devey/teve/tevey/tiwi/tewe/tewey/téwi/tewi	
teve	
tewä/täwä	

téwi kuş	täpräniġlig	tengëlġüç/ tengelġün	Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cıngak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi- El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadısı Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarıuk
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
			EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tip Metinleri
			Choischo
			ETC
			Irk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi Im Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvadānamālā
			Näropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikäye
			Uigurica
			Uç Itigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadgu Bilig
téwi kuş		tengëlġüç/tengelġün	Divanı Lügati't-Türk
			Atabetti'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
	täpräniġlig		TIEM 73

todh/ toy	titir	tışek	tilki/ tilkü	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
			tilkü	Altun Yarıuk
				Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
			tilkü	EUTSöz
			tilkü (Hsüan VI, VIII)	Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Choischo
			tilkü	ETC
			tilkü	İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvadānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikāye
			tilkü (Üi. II)	Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
toy	titir		tilkü	Kutadgu Bilig
todh/ toy	titir	tışek	tilki/tilkü	Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

tokum/ tugum/ toqum	toklı	toqrıl	togan	toğlıç	
					Çöyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongin Yazıtı
					Ihe Huşotu
					Ihe Aşete
					Bilge Kağan
					Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
					Altın-Köl
					Begre
					Elegest
					Kemçik-Cirgak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Miran Kalest El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadısı Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
					Altun Yaruk
					Berliner Turfantexte
					Ein Weiterer ...
					Eski Türk Şiiri
					EUTSöz
					Hsüan-Tsang
					Tıp Metinleri
					Chotscho
			toğan		ETG
			togan		İrk Bitig
					Iyı ve Kötü Prens
					Kuanşi İmi Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāavadānamālā
					Nāropas
					Scripture on the Ten Kings
					Uygurca Sadaparudita
					Uygurca Uç Hikāye
					Uigurica
					Uç İtigsizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
					Hükümdar Ovgüsü
					Kutadgu Bilig
toqum	toqlı			toğlıç	Divanı Lügati t-Türk
tokum/tugum	toklı	toqrıl			Atabetü'l Hakayık
					Divan-ı Hikmet
					Rylands
					TIEM 73

turiga	tugzağ	tosun/ tosin/ tozun/ toosin	torum
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			Ihe Huşotu
			Ihe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cirgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Miran Kalest El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
		tosin	Altun Yaruk
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
		toosin/tozun	EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Chotscho
			ETG
			Irk Bitig
			Iyı ve Kötü Prens
			Kuanşi İmi Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāavadānamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
			Uygurca Sadaparudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç Itigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Oygüsü
		tosun	Kutadgu Bilig
turiga	tugzağ	tosun	Divanü Lügati t-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
			TIEM 73

tuṭı/tuṭı	turumtay	turpı	turna/ turnya/ turya	
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongın Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi- El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarıuk
		turpı(BT9)		Berliner Turfantexte
				Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
		turpı		EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
				Choischo
			turnaya	ETC
			turnya	İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvādānamālā
				Näropas
				Scripture on the Ten Kings
tuti			turya	Uygurca Sadaprardita
				Uygurca Uç Hikäye
				Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
tuṭı			turna	Kutadgu Bilig
	turumtay		turna	Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
				Rylands
				TIEM 73

übügük/übüp/üpüpük/öpüp/üpgük/üpüp	us/üs	ular	ulaga
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
			Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cırgak
			Uybat
			Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Mıran Kalesi El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadisi Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
			Altun Yarıuk
			Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
öpüp		ular	EUTSöz
			Hsüan-Tsang
üpüp			Tip Metinleri
			Choischo
übüp		ular	ETC
üpgük			İrk Bitig
			İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāhvādānamālā
			Näropas
			Scripture on the Ten Kings
üpüp			Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikäye
			Uigurica
			Uç Itigsizler
			Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
			Kutadgu Bilig
übgük/übüp	us/üs	ular	Divanı Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayık
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
üpüpük			TIEM 73

yabakulak	üterçi	ürüng kuş	ürpek	ügi/ühi
				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
				İhe Huşotu
				İhe Aşete
				Bilge Kağan
				Köl Tigin
				Tonyukuk
				Suci
				Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
				Açura
				Altın-Köl
				Begre
				Elegest
				Kemçik-Cırgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadısı Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
				Altun Yarık
			ügi	Berliner Turfantexte
			ügi(BT18)	Ein Weiterer ...
				Eski Türk Şiiri
				EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tip Metinleri
				Choischo
				ETC
				İrk Bitig
				İyi ve Kötü Prens
				Kuanşi Im Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvādānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurca Sadaprarudita
				Uygurca Uç Hikāye
				Uigurica
				Uç Itigsizler
				Türkische Turfantexte
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
				Kutadgu Bilig
yabakulak		ürüng kuş	ürpek	ügi
				Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
	üterçi			Rylands
				TIEM 73

yadağ çekürge	
	Çöyr Yazıtı
	Hoytu Tamir
	Ongin Yazıtı
	Ihe Huşotu
	Ihe Aşete
	Bilge Kağan
	Köl Tigin
	Tonyukuk
	Suci
	Şine Usu
	Taryat (Terh)
	Tes
	Açura
	Altın-Köl
	Begre
	Elegest
	Kemçik-Cirgak
	Uybat
	Uyug Turan
	Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
	Ağırşak Yazıtı
	Miran Kalest El yazması
	Orjuk Kayası Yazıtı
	Talas Yazıtları
	Toyok Vadısı Yazıtı
	Karı Çor Tigin Yazıtı
	Altun Yarak
	Berliner Turfantexte
	Ein Weiterer ...
	Eski Türk Şiiri
	EUTSöz
	Hsüan-Tsang
	Tıp Metinleri
	Chotscho
	ETG
	Irk Bitig
	Iyı ve Kötü Prens
	Kuanşi İmı Pusar
	Pañcatantra
	Dasakarmapathāhvādānamālā
	Nāropas
	Scripture on the Ten Kings
	Uygurca Sadaparudita
	Uygurca Uç Hikāye
	Uigurica
	Uç İtigsizler
	Türkische Turfantexte
	Hukuk Belgeleri
	Hükümdar Ovgüsü
	Kutadgu Bilig
	Divanü Lügati t-Türk
	Atabetü'l Hakayık
	Divan-ı Hikmet
yadağ çekürge	Rylands
	TIEM 73

yağan/yāngän/yanğan/yanjan/yanga/yang/yanğa/ynğa	
	Çöyr Yazıtı
	Hoytu Tamir
	Ongin Yazıtı
	İhe Huşotu
	İhe Aşete
	Bilge Kağan
	Köl Tigin
	Tonyukuk
	Suci
	Şine Usu
	Taryat (Terh)
	Tes
	Açura
	Altın-Köl
	Begre
	Elegest
	Kemçik-Cırgak
	Uybat
	Uyug Turan
	Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
	Ağırşak Yazıtı
	Mıran Kalesi-El yazması
	Orjuk Kayası Yazıtı
	Talas Yazıtları
	Toyok Vadısı Yazıtı
	Karı Çor Tigin Yazıtı
	Altun Yarıuk
ynğa	Berliner Turfantexte
ynğa(BT5,7), yan(BT9), yanja(BT9,20,25), ynğa(BT 23)	Ein Weiterer ...
ynğa/ynğa	Eski Türk Şiiri
ynğa	EUTSöz
ynğa/yanga	Hsüan-Tsang
yanja (Hsüan VIII)	Tip Metinleri
	Choischo
	ETG
yanja	İrk Bitig
	İyi ve Kötü Prens
	Kuanşi İm Pusar
	Pañcatantra
	Dasakarmapathāhvadānamālā
	Näropas
	Scripture on the Ten Kings
ynğa	Uygurca Sadaprurudita
	Uygurca Uç Hikäye
ynğa (Üi. I,III)	Uigurica
	Uç İtigsizler
ynğa(TT 5)	Türkische Turfantexte
	Hukuk Belgeleri
	Hükümdar Ovgüsü
yanjan	Kutadgu Bilig
yanğan	Divanü Lügati't-Türk
yağan	Atabetü'l Hakayık
	Divan-ı Hikmet
	Rylands
yāngän	TIEM 73

yargun	yarisa	yanğan	yamlan	yağış	
					Çöyr Yazıtı
					Hoytu Tamir
					Ongin Yazıtı
					Ihe Huşotu
					Ihe Aşete
					Bilge Kağan
					Köl Tigin
					Tonyukuk
					Suci
					Şine Usu
					Taryat (Terh)
					Tes
					Açura
					Altın-Köl
					Begre
					Elegest
					Kemçik-Cirgak
					Uybat
					Uyug Turan
					Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
					Ağırşak Yazıtı
					Miran Kalest El yazması
					Orjuk Kayası Yazıtı
					Talas Yazıtları
					Toyok Vadisi Yazıtı
					Karı Çor Tigin Yazıtı
					Altun Yarak
				yağış(BT 9)	Berliner Turfantexte
					Ein Weiterer ...
					Eski Türk Şiiri
				yağış	EUTSöz
					Hsüan-Tsang
					Tıp Metinleri
					Chotscho
	y(a)rgun				ETG
	yargun				Irk Bitüg
					Iyı ve Kötü Prens
					Kuanşi İmi Pusar
					Pañcatantra
					Dasakarmapathāavadānamālā
					Nāropas
					Scripture on the Ten Kings
					Uygurca Sadaparudita
					Uygurca Uç Hikāye
					Uigurica
					Uç Itigsizler
					Türkische Turfantexte
					Hukuk Belgeleri
					Hükümdar Oğüsü
					Kutadgu Bilig
	yarisa	yanğan	yamlan	yağış	Divanü Lügati t-Türk
					Atabetü'l Hakayik
					Divan-ı Hikmet
					Rylands
					TIEM 73

yugak	yoriga	yil	yilki / yilk	
yugak				Çöyr Yazıtı
				Hoytu Tamir
				Ongin Yazıtı
			yilki	İhe Huşotu
				İhe Aşete
			yilki	Bilge Kağan
			yilki	Köl Tigin
			yilki	Tonyukuk
				Suci
			yilki	Şine Usu
				Taryat (Terh)
				Tes
			yilki	Açura
				Altın-Köl
			yilki	Begre
			yilki	Elegest
			yilki	Kemçik-Cirgak
				Uybat
				Uyug Turan
				Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
				Ağırşak Yazıtı
				Mıran Kalesi El yazması
				Orjuk Kayası Yazıtı
				Talas Yazıtları
				Toyok Vadisi Yazıtı
				Karı Çor Tigin Yazıtı
			yilki	Altun Yarak
			yilki(BT5,9,18,23,25,26)	Berliner Turfanexite
				Ein Weiterer ...
			yilki	Eski Türk Şiiri
			yilki	EUTSöz
				Hsüan-Tsang
				Tıp Metinleri
				Chotscho
			yilki/ yilk	ETG
			yilki	İrk Bitig
			yilki	İyi ve Kötü Prens
			yilki	Kuanşi İm Pusar
				Pañcatantra
				Dasakarmapathāhvādānamālā
				Nāropas
				Scripture on the Ten Kings
				Uygurea Sadaprarudita
			yilki	Uygurea Uç Hikāye
			yilki(U1)	Uigurica
				Uç İtigsizler
				Türkische Turfantexite
				Hukuk Belgeleri
				Hükümdar Ovgüsü
yugak	yoriga	yil	yilki	Kutadgu Bilig
yugak			yilki	Divanü Lügati't-Türk
				Atabetü'l Hakayık
				Divan-ı Hikmet
			yilki	Rylands
			yilki	TIEM 73

yügdik	yunt/ yond/ yont/ yund	yun kuş/ yuy /yuy kuş	
			Çöyr Yazıtı
			Hoytu Tamir
			Ongin Yazıtı
			İhe Huşotu
			İhe Aşete
			Bilge Kağan
			Köl Tigin
			Tonyukuk
			Suci
	yunt		Şine Usu
			Taryat (Terh)
			Tes
			Açura
			Altın-Köl
			Begre
			Elegest
			Kemçik-Cirgak
			Uybat
	yont		Uyug Turan
			Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
			Ağırşak Yazıtı
			Miran Kalest El yazması
			Orjuk Kayası Yazıtı
			Talas Yazıtları
			Toyok Vadist Yazıtı
			Karı Çor Tigin Yazıtı
		yuy	Altun Yarak
	yunt(BT 23)	yuy/BT3),yuy(BT7,9)	Berliner Turfantexte
			Ein Weiterer ...
			Eski Türk Şiiri
	yont		EUTSöz
			Hsüan-Tsang
			Tıp Metinleri
			Chotscho
			ETG
	yunt		İrk Bitig
	yunt		İyi ve Kötü Prens
			Kuanşi İm Pusar
			Pañcatantra
			Dasakarmapathāvaदानamālā
			Nāropas
			Scripture on the Ten Kings
		yuy kuş	Uygurca Sadaprarudita
			Uygurca Uç Hikāye
			Uigurica
			Uç İtigsizler
	yont(TT1,w)		Türkische Turfantexte
			Hukuk Belgeleri
			Hükümdar Ovgüsü
yügdik	yond		Kutadgu Bilig
	yund	yun kuş	Divanü Lügati't-Türk
			Atabetü'l Hakayik
			Divan-ı Hikmet
			Rylands
	yunt		TIEM 73

zanbı	yügrük	
		Çöyr Yazıtı
		Hoytu Tamir
		Ongin Yazıtı
		Ihe Huşotu
		Ihe Aşete
		Bilge Kağan
		Köl Tigin
		Tonyukuk
		Suci
		Şine Usu
		Taryat (Terh)
		Tes
		Açura
		Altın-Köl
		Begre
		Elegest
		Kemçik-Cirgak
		Uybat
		Uyug Turan
		Uyuk-Arjan (Tuva) E 2
		Ağırşak Yazıtı
		Mıran Kalest El yazması
		Orjuk Kayası Yazıtı
		Talas Yazıtları
		Toyok Vadisi Yazıtı
		Karı Çor Tigin Yazıtı
		Altun Yaruk
		Berliner Turfantexte
		Ein Weiterer ...
		Eski Türk Şiiri
		EUTSöz
		Hsüan-Tsang
		Tıp Metinleri
		Chotscho
		ETG
		Irk Bitüg
		Iy1 ve Kötü Prens
		Kuanşi İmi Pusar
		Pañcatantra
		Daşakarmapathāavadānamālā
		Nāropas
		Scripture on the Ten Kings
		Uygurca Sadaparudita
		Uygurca Uç Hikâye
		Uigurica
		Uç Itigsizler
		Türkische Turfantexte
		Hukuk Belgeleri
		Hükümdar Oygüsü
		Kutadgu Bilig
zanbı		Divanü Lügati t-Türk
	yügrük	Atabetü'l Hakayık
		Divan-ı Hikmet
	yügrük	Rylands
		TIEM 73

7. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bir milletin eserlerinde geçen hayvan adları, gelecek nesillere o kültürle ilgili ışık tutar. Bir toplumun eserlerinde geçen hayvan adlarından o millet hakkında sosyal, kültürel, siyasi, askeri bir çok sonuca ulaşılabilir. Sosyal hayatta yeme, içme, giyim, günlük kullanım malzemeleri gibi ürünlerin hayvanlarla ilgili olanları; kültürel hayatta o toplumun diğer kültürlerden aldığı ve diğer kültürlerle verdiği hayvan adları; siyasi hayatta devletlerin sembolü olan hayvanların o milletteki yeri; askeri alanda “at”ın Türklerin askeri üstünlük sağlamasındaki rolü bize Türklerin yaşadığı dönemdeki durumu hakkında bilgi vermektedir.

VIII- XIII. yüzyıllar arasında yazılmış eserlerin taranması sonucu Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerine ait metinlerde toplam 479 hayvan adı tespit edilmiştir. Bu hayvan adlarından 31 tanesi Köktürk döneminde, 152 tanesi Uygur döneminde ve 296 tanesi Karahanlı döneminde yer almaktadır.

Elde edilen hayvan adlarından sadece bir dönemde geçenler toplamda 237 tanedir. Bunlardan 2 tanesi Köktürk dönemi, 46 tanesi Uygur dönemi, 189 tanesi ise Karahanlı dönemi eserlerinde geçmektedir. Bazı hayvan adlarının iki dönemde ortak kullanıldığı görülmektedir. Sadece Köktürk ve Uygur döneminde ortak kullanılan hayvan adları 3, Köktürk ve Karahanlı döneminde ortak kullanılan hayvan adları 5, Uygur ve Karahanlı döneminde ortak kullanılan hayvan adları ise 82 tanedir.

Bütün dönemlerde ortak olarak kullanılan hayvan adları 21 tanedir. Bu hayvan adlarından 14 tanesinin aynen ya da bazı ses değişiklikleriyle günümüzde de kullanıldığı görülmüştür. (adğır> aygır, adıg> ayı, at, bars>pars, buğa/buğa> boğa, it/it> it, keyik/kedik> geyik, kooń/ koyn/ koy/ kony> koyun, suñur/suñkur/ songkur> sungur, tabışkan/ tavişgan/ tavişkan> tavşan, tağıgu/ taқақu/ takuk/ taқuқu> tavuk, tebi/ teve/ tiwe/ deve/ devey/ tiwi/ tewi> deve, yılan, yılkı.)

Çalışmamızda, taranan eserlerdeki hayvan adları “karada yaşayan hayvanlar, uçan hayvanlar, suda yaşayan hayvanlar ve efsanevi- mitolojik hayvanlar” başlıkları altında toplanmıştır. Tüm dönemlerde karada yaşayan toplam 329 hayvan vardır. Bunlardan 109 tanesi vahşi, 171 tanesi evcil, 12 tanesi sürüngen ve 37 tanesi böcektir.

Karada yaşıyan hayvanlar vahşı hayvanlar, evcil hayvanlar, sürüngenler ve böcekler olmak üzere dört başlığa ayrılmıştır. Vahşı hayvanlar “Av hayvanları, yırtıcı hayvanlar ve yırtıcı olmayan hayvanlar” olmak üzere üç alt başlıkta, evcil hayvanlar da “büyükbaş hayvanlar, küçükbaş hayvanlar, binek hayvanları, kümes hayvanları, kurban hayvanları ve diğerevencil hayvanlar olmak üzere altı alt başlığa ayrılmıştır.

Vahşı hayvanlardan av hayvanları; Köktürk dönemi eserlerinde 4, Uygur dönemi eserlerinde 12, Karahanlı dönemi eserlerinde 17 olmak üzere toplam 33 tanedir. Yırtıcı hayvanlar; Köktürk dönemi eserlerinde 4, Uygur dönemi eserlerinde 10, Karahanlı dönemi eserlerinde 16 olmak üzere toplam 30 tanedir. Yırtıcı olmayan vahşı hayvanlar Köktürk dönemi eserlerinde 5, Uygur dönemi eserlerinde 12, Karahanlı dönemi eserlerinde 29 olmak üzere toplam 46 tanedir.

Evcil hayvanlardan büyükbaş hayvanlar; Köktürk dönemi eserlerinde 2, Uygur dönemi eserlerinde 8, Karahanlı dönemi eserlerinde 13 olmak üzere toplam 23 tanedir. Küçükbaş hayvanlar; Köktürk dönemi eserlerinde 1, Uygur dönemi eserlerinde 8, Karahanlı dönemi eserlerinde 15 olmak üzere toplam 24 tanedir. Binek hayvanları; Köktürk dönemi eserlerinde 6, Uygur dönemi eserlerinde 8, Karahanlı dönemi eserlerinde 45 olmak üzere toplam 79 tanedir. Kümes hayvanları; Köktürk dönemi eserlerinde 1, Uygur dönemi eserlerinde 3, Karahanlı dönemi eserlerinde 15 olmak üzere toplam 19 tanedir. Kurban hayvanları Uygur dönemi eserlerinde 3, Karahanlı dönemi eserlerinde 7 olmak üzere 10 tanedir. Diğerevcil hayvanlar Köktürk dönemi eserlerinde 1, Uygur dönemi eserlerinde 4 ve Karahanlı dönemi eserlerinde 22 olmak üzere toplam 27 tanedir.

Karada yaşıyan hayvanlar kategorisinden sürüngenler; Köktürk dönemi eserlerinde 1, Uygur dönemi eserlerinde 4 ve Karahanlı dönemi eserlerinde 7 olmak üzere toplam 12 tanedir. Böcekler ise Karahanlı dönemi eserlerinde 2, Uygur dönemi eserlerinde 10 ve Karahanlı dönemi eserlerinde 25 olmak üzere toplam 37 tanedir.

Uçan hayvanlar; yırtıcı kuşlar, yırtıcı olmayan kuşlar, diğereuçan hayvanlar olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Uçan hayvanlar tüm dönemlerde toplam 123 tanedir. Yırtıcı kuşlar; Köktürk dönemi eserlerinde 1, Uygur dönemi eserlerinde 6, Karahanlı dönemi eserlerinde 11 olmak üzere toplam 18 tanedir. Yırtıcı olmayan kuşlar; Köktürk dönemi eserlerinde 5, Uygur dönemi eserlerinde 28, Karahanlı dönemi eserlerinde 63 olmak üzere toplam 96 tanedir. Diğereuçan hayvanlar; Uygur dönemi eserlerinde 3, Karahanlı dönemi eserlerinde 10 olmak üzere toplam 13 tanedir.

Suda yaşayan hayvanlar; Köktürk dönemi eserlerinde 1, Uygur dönemi eserlerinde 4 ve Kaahanlı dönemi eserlerinde 11 olmak üzere toplam 16 tanedir. Efsanevî-mitolojik hayvanlar Köktürk dönemi eserlerinde 1, Uygur dönemi eserlerinde 6 ve Karahanlı dönemi eserlerinde 4 olmak üzere toplam 11 tanedir.

Bu verilerden şu sonuca ulaşılabilir: Hayvan adlarından sayıca en yüksek olanı - Karahanlı dönemindeki çoğunluk nedeniyle- 92 hayvan adıyla yırtıcı olmayan kuşlara aittir. Tüm dönemlerde binek hayvanlarının diğer hayvanların sayısına göre yüksek olması –yırtıcı olmayan kuşlar hariç- Türklerin konar göçer kültürde binek hayvanlarından ne kadar çok yararlandığının ispatıdır. Bu sırayı 46 adet hayvan adıyla yırtıcı olmayan vahşi hayvanlar takip etmektedir. Yine bu hayvanlarda da Karahanlı dönemindeki çokluk bu durumu etkilemiştir. Böcekler de Karahanlı dönemindeki çokluk nedeniyle hayvan sayısı bakımından üst sıralarda yer almaktadır. Av hayvanları ise toplamda 33 adetle Türklerin geçiminin avcılığa dayandığının kanıtı gibidir. Bu sırayı yırtıcı hayvanlar (30), diğer evcil hayvanlar (27), küçükbaş hayvanlar (24), büyükbaş hayvanlar (23), yırtıcı kuşlar (18), suda yaşayan hayvanlar(16), diğer uçan hayvanlar (13), sürüngenler (12), efsanevî hayvanlar (11), kurban hayvanları (10), kümes hayvanları (8) izler.

Bu hayvan adlarından bazılarını Türkler tarafından ayrı bir önem verilmiştir. Hayvan-ana ya da hayvan-ata olarak böri (kurt), kara kuş (kartal), inek (inek), adığ (ayı); rehber olarak böri(kurt), keyik (geyik), tabışkan (tavşan); benzetme unsuru olarak böri(kurt), koyn(koyun), çekürtge(çekirge), bürge (pire); tılsım, büyü ve ilaç olarak eçkü(keçi), inek (inek), kekük (seksek kuşu), kögürçgün(güvercin), kekelik (keklik), sıçgan (sıçan); devlet sembolü olarak böri(kurt), yırtıcı kuşlar (kara kuş, togrıl, laçın bürgüt...), ımgı (dağ keçisi); iyilik, kötülük, güç, kuvvet, taht, aydınlık gibi dünyevi unsurların sembolü olarak arslan, fil (yaña), yılan, erkek takıgu (horoz); yerleşim yerlerine ad olarak arkar (dişi dağ keçisi), sukak (beyaz geyik), taygan (tazı), sıp(tay); zamanlarına isim olarak küskü/küsgü/sıçgan(sıçan), ud (sığır), bars(pars), tabışgan/tavişgan(tavşan), lu(ejderha), yılan, yont/yunt(at), koyn/koy/koyn(koyun), biçin(maymun), taķıķu/taķıķu/takagu(tavuk), it(köpek), tonguz/toņuz(domuz); kişilere isim olarak da toņa(kaplan), arslan, buğa (boğa), bars(pars), as(gelincik) vb. hayvan isimleri kullanılmıştır.

Hiçbir toplumun kültürü saf değildir. Mutlaka başka bir toplumdan etkilenir ve muhakkak ki başka toplumları da etkiler. Türkler de hayvanları isimlendirirken bazılarını - özellikleri itibari ile- kendi dil kuralları çerçevesinde isimler vermiş, bazı hayvan adlarını da kültürel etkileşim içinde buldukları milletlerin dillerinden ve benimsedikleri dinlerin mensup olduğu dillerden almışlardır. Türkler aldıkları bu isimleri de zaman zaman kendi dillerine ait kurallara adlandırmışlardır. “Lu” ve “lagzın” hayvan adları bazı metinlerde “ulu” ve “algazın” şekilleriyle geçmektedir. Çalışmamızın sonucunda Köktürk döneminde daha az yabancı hayvan ismi olduğu, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde -tanışılan yeni dinlerin etkisi ve ulaşılabilir metinlerin çokluğuyla- bu oranın arttığını söyleyebiliriz. Türk dilinin kelime hazinesine eklenen yabancı hayvan adlarına Sogdça “arju/arzu”, Farsça “barak, fil, tuti”, Sanskritçe “çetik, kıyand, kisari, matanga”, Moğolca “laçin”, Arapça “nezz, enâm, kurbân” hayvan adlarını örnek verebiliriz. Bu durumun tersini ise on iki hayvanlı Türk takviminin başka toplumlarda görülmesi ile örnekleyebiliriz.

Taranan metinlerde geçen hayvan adları bize şu sonucu vermektedir: Konar göçerliğin etkisiyle avcılıkla ve hayvancılıkla geçinen, binek hayvanlarını oldukça fazla kullanan bir toplum olan Türklerden kalan eserlerde karada yaşayan hayvan adlarının oranı % 68,967; uçan hayvanların oranı % 25,785; suda yaşayan hayvanların oranı % 3,354; efsanevî hayvanların oranı ise % 2,306’dır. Karada yaşayan hayvanların çokluğu bize Türklerin avcılık ve hayvancılıkla uğraşmasının yanında günlük hayatta karşılıklarına çıkan hayvan adlarına daha çok yer verdiklerini gösterir. Deniz hayvanlarıyla ilgili adlandırmanın az sayıda olması tematik metinlerle açıklanabilir. Uçan hayvanların oranı ile ilgili adlandırma Türk kültürünün zenginliği şeklinde yorumlanabilir. Mitolojik adlandırmalar, millet olma şuurunun sözlü metinler tanıklığında somut olarak hayvan adlarıyla nesilden nesile aktararak devamlılığın sağlanması olarak açıklanabilir.

			Köktürk Dönemi	Uygur Dönemi	Karahanlı Dönemi	Toplam	Yüzde
KARADA YAŞAYAN HAYVANLAR	Vahşi Hayvanlar	Av H.	4	12	17	33	%6,889
		Yırtıcı H.	4	10	16	30	%6,263
		Yırtıcı Olmayan H.	5	12	29	46	%9,603
	Evcil Hayvanlar	Büyükbaş H.	2	8	13	23	%4,801
		Küçükbaş H.	1	8	15	24	%5,010
		Binek H.	6	28	45	79	%16,492
		Kümes H.	1	3	4	8	%1,670
		Kurban H.	-	3	7	10	%2,087
		Diğer H.	1	4	22	27	%5,636
	Sürüngenler		1	4	7	12	%2,505
Böcekler		2	10	25	37	%7,724	
UÇAN HAYVANLAR	Yırtıcı Kuşlar	1	6	11	18	%3,757	
	Yırtıcı Olmayan Kuşlar	1	28	63	92	%19,206	
	Diğer Uçan Hayvanlar	-	3	10	13	%2,713	
SUDA YAŞAYAN HAYVANLAR		1	4	11	16	%3,340	
EFSANEVİ HAYVANLAR		1	6	4	11	%2,296	

TARANAN ESERLER

Adam, M. ve Zieme, P. (1989). "Ein weiterer uigurischer Erntesege" , *Altorientalische Forschungen*, 16(1), 140-152.

Alyılmaz, C. (2013). "Karı Çor Tigin Yazıtı" .*Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi*, 2(2), 1-61.

Arat, R. (1977) "Uygurca Yazılar Arasında II", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi C. XXII (ayrı basım)*, 17-32.

Arat, R. (1991). Eski Türk Şiiri (3.baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Arat, R. (1992). Atebetü'l-Hakayık. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Arat, R. (2008). Kutadgu Bilig (2. baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Ata, A. (2004). Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası), Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, B. (1985) Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi (I-IV). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ayazlı, Ö. (2012). Altun Yaruk Sudur VI. Kitap (Karşılaştırmalı Metin Yayını)(1. baskı). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aydın, E. (2011). Uygur Kağanlığı Yazıtları (1. baskı). Konya: Kömen Yayınları.

Aydın, E. (2012). Orhun Yazıtları Köl Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor) (1. baskı). Konya: Kömen Yayınları.

Azmun, Y. (1994). Divan-ı Hikmet. İstanbul: Türk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

Bang, W. and Gabain, A. (1929-1931). Türkische Turfan-Texte, I-V. SBAW.

Barutçu, S. (1987). *Uygurca Sadāprarudita ve Dharmodgata Bodhisattva Hikāyesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bold, L. (2001). "Orhun Yazısının Yeni Üç Anıtı Hakkında" (çev. A. Şen). *Türk Dil Kurumu Belleten (Ayrı basım)*, 65-68.

Caferoğlu, A. (1968). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çağatay, S. (1945). Altun Yaruk'tan İki Parça (1. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çetin, E. (2012). Altun Yaruk Yedinci Kitap (Berlin Bilimler Akademisindeki Metin Parçaları KARşılaştırmalı Metin, Çeviri, Açıklamalar, Dizin) (1. baskı). Adana: Karahan Kitapevi.

Gabain, A.V. and Müller, F.W.K. (1945). Çaştani Bey Hikâyesi (çev. S. Himran). İstanbul: Bürhaneddin Erenler Basımevi.

Gabain, A. Von and Müller F. W.K. (1946). Uygurca Üç Hikâye. (çev. S. Himran). İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.

Gabain, A. Von (2007). Eski Türkçenin Grameri (5.baskı)(çev. M. Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hamilton, J. (2011). İyi ve Kötü Prens Öyküsü (2. baskı)(çev. V. Köken). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hazaı, G. and Zieme, P. (1971), Fragmente der Uigurischen Version des "Jin'gangjing mit den Gāthās des Meister Fu. Nebst einem Anhang von T. Inokucki, Berlin: (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin.Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. 3, Berliner Turfantexte; I)

Kara, G. and Zieme, P. (1976). Fragmente tantrischer Werke in uigurischer übersetzung. Berlin: Akademie Verlag. (Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients-Berliner Turfantexte; VII)

Kara, G. and Zieme, P. (1977). Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas "Tiefer Weg" von Sa-skya Pandita und der Manjusrinamasamgiti (Schriften Zur Geschichte und Kultur Des Alten Orients. BerlinerTurfantexte; VIII).

Kasai, Y. (2008). Die Uigurischen Buddhistischen Kolophone. Brepols, Turnhout. (Berliner Turfantexte XXVI)

- Kaya, C. (1994). Uygurca Altun Yaruk (Giriş, Metin ve Dizin)(1. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kök, A. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Müller, F.W.K. (1908), Uigurica , Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften.
- Orkun, H. (2011). Eski Türk Yazıtları (3. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ölmez, M. (1991). Altun Yaruk III. Kitap(=5. Bölüm)(1. baskı). Ankara: Odak Ofset Yayınları.
- Özönder Barutçu, S. (2006). “Çöyr Yazıtı”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 118-124.
- Özönder Barutçu, S. (1998). Üç İtigsizler. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Röhrborn, K. (1971), Eine Uigurische totenmesse. Berlin: Akademie Verlag. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients; 4. (Berliner Turfantexte; II).
- Sertkaya, O. (2011). “E 2- Uyuk- Arjan (Tuva) Yazıtı”. *Turkish Studies*, 6 (1),27-34.
- Tekin, Ş. (1993). Kuanşi İm Puzar (1. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2013). Irk Bitig (1. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2010). Orhon Yazıtları (4. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tezcan, S. (1974). Das Uigurische Īnsadi-Sūtra. Berlin: (Deutsche Akademie der DDR. Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. 6, Berliner Turfantexte; 3).
- Tekin, Ş. (1980/2). Maitrisimit nom bitig, die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule, I. Teil: Transliteration,Übersetzung, Anmerkungen; II. Teil: Analytischer und rückläufiger Index. Berlin: Akademie Verlag (Berliner Turfantexte; IX).
- Tekin, T. (2013). Makaleler 2- Tarihi Türk Yazı Dilleri (1. baskı), Yılmaz, E. ve Demir, N. (Editörler).Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Uçar, E. (2012). Altun Yaruk Sudur X. Tegzinç, XXX. Bölök. *Gazi Türkiyat, 10*, 165-187.
- Ünlü, S. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Wilkins, J. (2001). Die drei Körper des Buddha (trikaya). (Berliner Turfantexte; XXI).
- Wilkins, J. (2007). Das Buch von der Sündentilgung. SET. (Berliner Turfantexte; XXV)
- Yakup, A. (2010). Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur. (Berliner Turfantexte XXVIII).
- Zieme, P. (1969). Ein Manischäisch-Türkisches Gedicht [=Türkçe Bir Mani Şiiri]. *Türk Dil Kurumu Belleten, 33*, 39-44.
- Zieme, P. (1975), Manichaisch-Türkische texte. Berlin: Akademie-Verlag, (Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. BerlinerTurfantexte; V).
- Zieme, P. (1996). Altun Yaruq sudur: Vorworte und das erste buch: edition und Übersetzung der alttürkischen version des Goldglanzsutra:Suvarnaprabhasottamasutra, Turnhout: Brepols, (Berliner Turfantexte; 18).
- Zieme, P. (2000). Vimalakirtinirdesasutra. Edition alttürkischer Übersetzungen nach Handschriftfragmenten von Berlin und Kyoto(Berliner Turfantexte; XX).
- Zieme, Peter (2005), Magische Texte des uigurischen Buddhismus. Mit 193 Abbildungen auf 95 Tafeln, Brepols,Turnhout. (Berliner Turfantexte XXIII).

KAYNAKÇA

Aalto, P. (2000). Orhon Yazıtları'ndaki At İsimleri Üzerine (çev. E. Aydın), *Türk Dili*, 587, 453-457.

Artun, E. (2007). "Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri-Öğretiler-Dinler", s.1-23 http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanç_sistemleri.pdf (3.04.2007).

Aydemir, A. (2013). Kutadgu Bilig ve Divanü Lügati't Türk'te Kuşlar. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 271-297.

Aydın, E. (2006). Bilge Kagan Yazıtında Geçen *Kök Teyey* Hayvan Adı Üzerine. *Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Bilkent Üniversitesi Yayınları, 347-356.

Aydın, E. (2008). Şine Usu Yazıtında Hayvan Adlarıyla Kurulmuş Yer Adları Üzerine İncelemeler. *Turkish Studies*, 3(1), 202-208.

Baykara, T. (2007). Türklerde Takvim= Zaman Ölçümü. Kazakistan ve Türkiye'nin ortak Kültürel Değerleri Sempozyumu, Almatı.

Besli, E. (2010). *Eski ve Orta Türkçe Hayvan İsimlerinin Etimolojisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Biray, N. (2009). 12 Hayvanlı Türk Takvimi –Zamana ve İnsana Hükmetmek-. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 671-682.

Boyras, Ş. (2010). 12 Hayvanlı Türk Takvimi ve Kehanet. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 148-167.

Bozkaplan, Ş. (2007). Kutadgu Bilig'deki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 2(4), 1110-1118.

Çatalbaş, R. (2011). Türklerde Hayvan Sembolizmi Ve Din İlişkisi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3(12), 49-59.

Çınar, A. (2013), Türk At Kültürünün Divanü Lügati't-Türk'teki Görünümü, 2013. (www.turkacadem.kz/books/2013/almanac/index.html)

- Çoruhlu, Y. (2000). Türk Hayvan Takvimi. M. Uğur Derman 65 Yaş Armağanı.İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2010). Türk Mitolojisinin Ana Hatları (2. baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (2005). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (22. baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Efe, K. (2004). *Tarihi Türk Lehçelerinde Hayvan İsimleri*. Yayımlanmamış Master Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Efe, K. (2012). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bitki ve Hayvan İsimleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ercilasun, A. (2007). Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi (4. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2004). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Esin, E. (2002). İç Asya'da Milattan Önceki Bin Yılda Türklerin Atalarına Atfedilen Kültürler?. *Türkler, 1*, Yeni Türkiye Yayınları, 726-766.
- Gömeç, S. (2001).“Kök Börüler ve Arslanlar”. Göktürk Devleti'nin 1450. Kuruluş Yıldönümü, Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- Gövsä, A.(1947-1954). Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi(I-V), İstanbul: İskit Yayınevi.
- Gürsoy Naskali, E. (ed.) (1995). Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü.
- Gülensoy, T.(1995)., Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık ,E. Gürsoy Naskali (editör). *At Damgaları*. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü, ss. 95-120.
- İlhan, N. ve Şenel, M. (2008). Dîvânu Lugat'it Türk'e Göre Av, Avcılık Ve Hayvancılıkla İlgili Kelimeler Ve Kavram Alanları. *Turkish Studies*, 3(1),259-277.
- Karabeyoğlu, A. ve Ersoy, A.; Kültürel Kavramlaştırma Ve Kutadgu Bilig'de Kuş Tasvirleri. *Turkish Studies*, 7(2), 621-642.
- Karahan,A. (2013). Codex Cumanicus'ta Hayvan Adları. *Turkish Studies*, 8(1), 1839-1865.

Karahisarî, Ş.(Ahterî) (1978). Ahteri Kebir Arapça- Türkçe Büyü Lûgat. İstanbul: Osmanlı Yayınevi.

Kaya, İ. (2012). İsmail Bin Abdullah'ın On İki Hayvanlı Türk Takvimi. *Turkish Studies*,7(2), 15-34.

Kök, A. (2008, 25-28 Mayıs). *Kazaklarda Halk Takvimi "Ay Adları, Müşellik ve On iki Hayvanlı Türk Takvimi) Üzerine*. VI. Uluslararası Türk Dünyasının Geleceği ve Sosyal Bilimler Kongresi, Calalabad/Kırgızistan.735-751.

Küçük, S. (2013). Eski Türkçede Kuş İsimleri. *Turkish Studies*, 8(13), 1237-1246.

Mandaloğlu, M. (2013). Türk Mitolojisinden Anadolu'ya Taşman Kültür: Geyik Motifi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27), 382-391.

Ögel, B. (2014). Türk Mitolojisi (I-II) (6. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özkartal, M. (2012). Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış (Dede Korkut Kitabı'ndan Örnekler), *Millî Folklor*, 94, 58-71.

Parlatır, İ. (2012). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınevi.

Püsküllüoğlu, A.(2012). Türkçe Sözlük, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Roux, J. (2005). Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar (çev. A. Kazancıgil ve L. Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Sami, Ş. (2012), Kāmūs-ı Türkî, (Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal). İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık.

Tavkul,U. (2007). Kültürel Etkileşim Açısından On İki Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 25-45.

Togan,Z. V.(1969). Bozkurt Efsanesi. *Bozkurt Mecmuası*, Özel Sayı.

Tokyürek, H. (2013). Eski Uygurcada Hayvan Adları ve Bunların Kullanım Alanları, *TÜBAR*, XXXIII, 221-281.

Torun, Y. (2002). Divanu Lûgati't-Türk'ten Türkiye Türkçesi Ağızlarına Deve İle İlgili Söz Varlığı Üzerine. *Turkish Studies*, 7(1), 1995-2002.

- Tuğlacı,P. (1971). Okyanus 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük, İstanbul: Pars Yayınevi.
- Turan, O. (1941). On İki Hayvanlı Türk Takvimi. İstanbul: Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Yeğın, A.(1995), İslamî-İlmî-Dinî-Felsefî Yeni Lûgat, İstanbul:Yeni Asya Yayınları.

İNTERNET KAYNAKÇASI

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54eae8d702a907.42327802

www.turkacadem.kz/books/2013/almanac/index.html

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanç_sistemleri

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı :Feray CAN
Doğum Yeri ve Tarihi :Isparta/ 1987
Medeni Hali :Bekār
İletişim Bilgileri :fry_can@hotmail.com

EĞİTİM

2001-2005 Gürkan Süper Lisesi
2005-2009 Selçuk Üniversitesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

İŞ DENEYİMİ

2013- Afyonkarahisar Ahi Evran Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

YABANCI DİLİ İngilizce